

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GİRESUN İLİ HALK HEKİMLİĞİ İNANIŞ VE
UYGULAMALARI**

**FOLK MEDICINE BELIEFS AND PRACTICES IN GİRESUN FROM PAST
TO PRESENT**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

İlker AVCIOĞLU

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA

GİRESUN-2022

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora öğrencisi İlker AVCIOĞLU’nun “*GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GİRESUN İLİ HALK HEKİMLİĞİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI*” başlıklı tezini incelemiş olup aday 23.12.2022 tarihinde, saat 14:00’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK	
Üye (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA	
Üye	Prof. Dr. Beyhan KESİK	
Üye	Doç. Dr. Abonoz KÜÇÜK	
Üye	Doç. Dr. Ahmet KESKİN	

ONAY

.../...../20

Prof. Dr. Güven ÖZDEM**Enstitü Müdür V.**

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları*” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20.12.2022

İlker AVCIOĞLU

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi, başlangıçtan bu yana dünyada var olma, hayatta kalma mücadelesinden ibarettir. Bu itibarla tarih öncesi dönemlerden başlayarak insanoğlu en başta “ölüme” çare bulmaya çalışmış, hiç olmazsa insan hayatını uzatmanın yollarını aramıştır. Öyle ki dünyanın en eski medeniyeti kabul edilen Sümer medeniyetinden günümüze ulaşan Gılgamış Destanı, Makedonyalı İskender, Lokman Hekim vb. anlatılar gibi, edebi ve dini metinlerde “ölümsüzlük” olgusu ana temayı oluşturmuştur. Güdülerinin yanı sıra diğer tüm canlılardan farklı olarak merak ve nedensellik ilkeleri etrafında yaşamlarını sürdüren Homo Sapiens türü, hayati varoluşunu sorgulamanın yanı sıra devamlılığını sağlama yolunda gök, doğa ve evren döngülerini yüzyıllarca gözlemleyerek akıl ve deneyim kazanmayı öğrenmiştir. Kadim zamanlardan itibaren elde edilen gözleme dayalı teknik, inanış ve pratiklerin bir kısmı bin yıllar boyunca sözlü gelenekte aktararak günümüze değin ulaşmayı başarmıştır.

Yazının bulunması ile başladığı kabul edilen medeniyet tarihi içinde sözlü kültüre özgü bakiyeler varlığını sürdürmekle beraber hak ettiği itibarı ancak XIX. yüzyıldan sonra kazanarak bilim dairelerinin bir şubesi olarak kabul edilmiştir. XIX. yüzyıldan başlayarak romantik mili fikir akımı sentezinde süzülerek ortaya çıkan halk bilimi hazineleri araştırılmaya başlanmıştır. XX. yüzyılda bilim ve teknoloji çağına erişildiğinde ise XIX. yüzyıl halk bilimine özgü envanterin halk hekimliği, inanç vb. tasnifleri akıl dışı kabul edilerek ötelenmiş ve hatta bilime aykırı “batıl, hurafe” olarak adlandırılarak kültür bilimlerinin ilkel dönemlerine ait unsurlar varsayılarak işlevsizleştirilmiştir. Ancak halk hafızası ve dinamiği XX. yüzyılın rasyonalite anlayışına bağlı olarak ötelediği bu kadim öğreti ve pratikleri günümüze değin korumuştur. XXI. yüzyıla gelindiğinde ise modern tıp bir önceki yüzyılın reddettiği halk öğretilerine kayıtsız kalamamış özellikle çare bulamadığı hastalıklar söz konusu olduğunda halk bilgisinin ürünü olan halk hekimliği birikimine başvurma ihtiyacı duymuştur. Bu gelişmelerle birlikte WHO (World Health Organization) olarak bilinen Dünya Sağlık Örgütü, Traditional, Complementary and Integrative Medicine (Geleneksel, Tamamlayıcı ve Bütünleyici Tıp) başlığı altında tüm dünyadaki halk hekimliğine özgü pratik, malzeme ve uygulamalara modern tıp tedavilerinin yanında

kapı aralamıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün bu yaklaşımı ülkemizde de benimsenerek GETAT (Geleneksel, Tamamlayıcı Tıp) adı altında çalışmalar hız kazanmıştır. GETAT çalışmalarının kaynağı halk bilgisidir. Dolayısıyla halk hekimliği çalışmalarının modern tıp ile birlikte uygulanması ve değerlendirilmesi son yıllarda bir yandan popülerleşirken diğer yandan önem kazanmaktadır. Özellikle, literatüre “New Age Religious Movements” olarak giren dünya çapında popülerleşen bir dizi teknik, düşünce, hayat tarzı yaklaşımları ve hatta yarı dinî (quasi religion) algılar bin yıllar ötesinden elenerek biriken halk hekimliği malzeme ve uygulamalarının özel bir statü edinmesine destek olmuştur.

Ülkemizin farklı bölgelerine ait birçok halk hekimliği çalışması yapılmıştır. Ancak biyoloji, etnobiyojoloji, farmakoloji, kimya, tıp vb. çalışmalarda, halk hekimliği çalışmalarından çok az faydalandığı görülmektedir. Diğer yandan Türk halk hekimliği ile ilgili çalışmalarda da GETAT yöntemlerine neredeyse hiç değinilmemiştir. Ülkemizde, GETAT alanında ilk yönetmelik 1991 yılında yayımlanan Akupunktur Tedavi Yönetmeliği’dir. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından 27 Ekim 2014 tarihinde yayımlanan “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği” ile 15 GETAT tedavisinin (akupunktur, kayropraktik, apiterapi, proloterapi, hipnoz, osteopati, sülük uygulaması, fitoterapi, homeopati, ozon uygulaması, kupa, müzikterapi, larva uygulaması, refleksoloji ve mezoterapi) uygulama şartları düzenlenerek yasallaştırılmıştır. Türk halk hekimliği ile ilgili yapılan çalışmalar çok önemli çalışmalar olup daha ziyade inanç, kült, ocak, ocakların fonksiyonları ve işlevleri üzerine odaklanan araştırmalardır. Bu nedenle halk hekimliği çalışmaları henüz disiplinler arası bir hüviyet kazanamamıştır. Buradan hareketle bu çalışma hazırlanırken yukarıda sözü geçen biyoloji, etnobiyojoloji, farmakoloji, kimya, tıp vb alanların dikkatini çekmek ve bu disiplinlerin de kolaylıkla faydalanabileceği bir metot kullanılmaya çalışılmıştır. Bu yolla, Türk kültüründe binlerce yıl toplumsal hafızada kuşaktan kuşağa aktarılan halk hekimliği ile ilgili bilgi ve tecrübelerin yazıya geçirilmesinin yanı sıra söz konusu birikimin dünya ve ülke sağlığı için fayda sağlaması amaçlanmıştır. Çalışmada, farklı disiplinlerin faydalanabilmesi için;

1. GETAT yönetmeliklerine yer verilmesi,

2. Tıp, biyoloji, kimya, etnobioloji, farmakoloji vb. farklı disiplinlerde yapılan çalışmalara atıflar yapılması,
3. Bulgular kısmının geniş tutulması,
4. Tasniflere önem verilmesi,
5. Sayısal ifadelerle anlatıma özen gösterilmesi,
6. Bitki adlarının Latince adlarının yazımına dikkat edilmesi,
7. Hastalık tedavilerinde kullanılan ve ülke ekonomisi için son derece stratejik öneme sahip tıbbi aromatik bitkilerinin tespit edilmesi,
8. İlk kez bir halk hekimliği çalışmasında karekod uygulamasının kullanılması,

gibi birçok açıdan konu ele alınmıştır.

İlker AVCIOĞLU

20.12.2022

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimine başlamama vesile olan, değerli bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan hocam Prof. Dr. Ali KAFKASYALI'ya,

Çalışma boyunca bana sabır gösteren ve destek olan eşim ve çocuklarım başta olmak üzere bütün aileme,

Çalışmaya katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Beyhan KESİK'e, Prof. Dr. Şahin Köktürk'e, Doç. Dr. Ahmet Keskin'e ve Doç. Dr. Abonoz KÜÇÜK'e,

Ordu Üniversitesi Mikrobiyoloji Bölüm Başkanı ve ilkokul öğretmenim Prof. Dr. Beyhan TAŞ'a,

Şebinkarahisar Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu İlk ve Acil Yardım Programı öğretim elamanlarından Öğr. Gör. Tayfun AKGÜN'e

Saha araştırmalarında bizlere kapılarını açan ve destek olan misafirperver Giresun halkına,

Çalışmaya bilimsel destek sağlayan, vakit ayıran ve değerli fikirleri ile ufkumu açan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA'ya,

Teşekkürü bir borç bilirim.

UYARI

Bu araştırmada belirtilen tedaviler, sözlü kültür ortamından derlenmiştir. Doktor tavsiyesi alınmadan söz konusu tedavi yöntemleri **kesinlikle** denenmemelidir.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GİRESUN İLİ HALK HEKİMLİĞİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

ÖZET

Halk hekimliği, halkın yüzyıllar boyunca deneme yanılma yoluyla tespit ettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı hastalıklarla ilgili bilgi ve tecrübelerin bütünüdür. Günümüzde, halk hekimliği uygulamaları için “halk hekimliği, geleneksel tıp, tamamlayıcı tıp, alternatif tıp, halk tıbbı, geleneksel hekimlik, destekleyici tıp vb.” adlandırmalar kullanılmaktadır.

Binlerce yıllık Türk kültür sistemi içerisinde gelişen ve günümüzde hastalıkların tedavisi için kullanılan Türk halk hekimliği pratiklerinin derlenmesi, yeni tedavi yöntemlerinin keşfi bağlamında son derece önemlidir. Bu çalışmanın konusu, Giresun ili halk hekimliği inanış ve uygulamalarıdır. Kaynak kişilerle yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak Giresun ili halk hekimliği inanış ve uygulamaları kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişiler tarafından yayımlanmasına izin verilen kayıt örnekleri, karekod teknolojisi kullanılarak çalışmanın sonuna eklenmiştir. Giresun ili halk hekimliği uygulamaları için başvuru alan mekanlar (şifalı sular, ocaklar, türbeler vb.) belirlenmiş ve yöre halkının hangi hastalıkların tedavisi için bu mekanları ziyaret ettiği tespit edilmiştir.

Yöredeki halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamaları; “rasyonel tedavilerin kullanıldığı hastalıklar”, “irrasyonel tedavilerin kullanıldığı hastalıklar” ve “rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte kullanıldığı hastalıklar” olmak üzere 3 grupta tasnif edilmiştir. Yöre halkının, 126 hastalığın tedavisi için halk hekimliği uygulamalarına başvurduğu belirlenmiştir. 83 hastalığın tedavisi için rasyonel tedavilerin (%65.9), 8 hastalığın tedavisi için irrasyonel tedavilerin (%6.3) ve 35 hastalığın tedavisi için rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte (%27.8) kullanıldığı tespit edilmiştir. Yöre halkının, 23 hayvan hastalığının tedavisi için halk baytarlığı uygulamalarına başvurduğu belirlenmiştir. 20 hastalık için rasyonel tedavilerin (%87) ve 3 hastalık için rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte kullanıldığı (%13) tespit edilmiştir. Bulgular, Giresun ili halk hekimliği ve halk baytarlığı değerlendirme tablosunda gösterilmiştir.

Giresun ili halk hekimliğinde kullanılan malzemeler (bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer malzemeler) 4 grupta tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır. Giresun ili tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlamak amacıyla; Giresun halk hekimliğinde kullanılan ve yörede yaygın olarak yetişen 54 tıbbi aromatik bitki incelenmiştir. Çalışmanın; Türk halk bilimine, Türk halk hekimliğine, GETAT araştırmalarına, Giresun sözlü kültür envanterine, Giresun yöresi etnobotanik araştırmalarına, Giresun yöresi tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlayacağı inancındayız.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Bilimi, Türk Halk Hekimliği, Giresun, Hastalık, Tedavi.

FOLK MEDICINE BELIEFS AND PRACTICES IN GİRESUN FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

Folk medicine is the whole of knowledge and experience about the disease that the people have determined through trial and error for centuries and transferred from generation to generation. Today, for folk medicine practices, "folk medicine, traditional medicine, complementary medicine, alternative medicine, supportive medicine, etc." nomenclatures are used.

Compilation of Turkish folk medicine practices, which have developed in the Turkish cultural system for thousands of years and are used for the treatment of diseases today, is extremely important in the context of the discovery of new treatment methods. The subject of this study is folk medicine beliefs and practices in Giresun province. Folk medicine beliefs and practices in Giresun province were recorded by using a semi-structured interview method with the resource people. The recording samples that were allowed to be published by the resource persons were added to the end of the study using data matrix technology. The places (healing waters, hearths, tombs, etc.) applied for folk medicine practices in Giresun province were determined and it was determined that the local people visited these places for the treatment of which diseases.

Folk medicine and veterinary practices in the region; are classified into 3 groups "diseases in which rational treatments are used", "diseases in which irrational treatments are used" and "diseases in which rational and irrational treatments are used together". It was determined that the local people applied folk medicine practices for the treatment of 126 diseases. It was determined that rational treatments (65.9%) were used for the treatment of 83 diseases, irrational treatments (6.3%) were used for the treatment of 8 diseases, and rational and irrational treatments were used together (27.8%) for the treatment of 35 diseases. It has been determined that the local people resort to folk veterinary practices for the treatment of 23 animal diseases. It was determined that rational treatments (87%) were used for 20 diseases and rational and irrational treatments was used together (13%) for 3 diseases. Findings are shown in the Giresun province folk medicine and folk veterinary evaluation table.

Materials (herbal, animal, mineral, and other materials) used in folk medicine in Giresun province were classified and interpreted into 4 groups. In order to contribute to the medicinal aromatic plant inventory of Giresun province; 54 medicinal aromatic plants used in Giresun folk medicine and widely grown in the region were examined. of the study; We believe that it will contribute to Turkish folklore, Turkish folk medicine, GETAT research, Giresun oral culture inventory, Giresun region ethnobotanical research, and Giresun region medicine aromatic plant inventory.

Keywords: Turkish Folklore, Turkish Folk Medicine, Giresun, Disease, Treatment.

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
EFCAM	: Avrupa Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Federasyonu
GETAT	: Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
KK.	: Kaynak Kişi
Km	: Kilometre
m	: Metre
mec.	: Mecaz Anlam
NCCAM	: Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi
NCCIH	: Ulusal Tamamlayıcı ve Bütünleştirici Sağlık Merkezi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iv
TEŞEKKÜR.....	vii
UYARI.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	xi
KISALTMALAR	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. 1. 1. Araştırma Alanı	1
1. 1. 2. Araştırmanın Konusu	2
1. 1. 3. Araştırmanın Amacı	3
1. 1. 4. Araştırmanın Önemi	3
1. 1. 5. Yöntem	6
1. 2. Halk Hekimliği.....	8
1. 2. 1. Halk Hekimliği Kavramının Gelişim Süreci	12
1. 2. 2. Diğer Toplumlarda Halk Hekimliği	15
1. 2. 2. 1. Mısır Halk Hekimliği.....	15
1. 2. 2. 2. Roma Halk Hekimliği.....	16
1. 2. 2. 3. Çin Halk Hekimliği.....	16
Değerlendirme	17
1. 3. Türk Kültüründe Halk Hekimliği	18
1. 3. 1. Şamanizm ve Halk Hekimliği.....	22
1. 3. 2. Anadolu Halk Hekimliği.....	28
1. 4. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar	30
1. 4. 1. Şaman/Kam.....	30
1. 4. 2. Baksı/Bakşı	31
1. 4. 3. Emçi/Otacı	32
1. 4. 4. Ocaklı.....	33
1. 4. 4. 1. Türk Kültüründe Ocaklı Olmanın Yolları	33
1. 4. 4. 1. 1. Kan Bağı ile Ocaklı Olma.....	34
1. 4. 4. 1. 2. El Alma Yolu ile Ocaklı Olma	34

1. 4. 4. 1. 3. Rüyada Ocaklı Olma.....	34
1. 4. 4. 1. 4. Diğer Yollarla Ocaklı Olma.....	35
Değerlendirme	35
1. 5. Halk Hekimliği Çalışmaları	37
1. 5. 1. Kitaplar	37
1. 5. 2. Makaleler	39
1. 5. 3. Bildiriler	46
1. 5. 4. Tezler	57
1. 6. Anadolu Halk Hekimliğinde Temel Kavramlar	65
1. 6. 1. Büyü	65
1. 6. 2. Falcılık.....	66
1. 6. 3. Ocak.....	67
1. 6. 4. Kült.....	71
1. 6. 4. 1. Ağaç Kültü	72
1. 6. 4. 2. Dağ Kültü.....	74
1. 6. 4. 3. Ocak Kültü.....	76
1. 6. 4. 4. Su kültü	78
1. 6. 4. 5. Atalar Kültü	79
1. 7. Anadolu Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri	80
1. 7. 1. Dinsel ve Büyüsel Uygulamalarla Yapılan Tedaviler	82
1. 7. 2. Tabii Unsurlarla Yapılan Tedaviler.....	86
İKİNCİ BÖLÜM.....	91
2. Giresun Halk Hekimliği	91
2. 1. Ağrı- Ateş	91
2. 1. 1. Âdet Ağrısı Tedavisi	91
2. 1. 2. Baş Ağrısı Tedavisi.....	92
2. 1. 3. Diş Ağrısı Tedavisi	94
2. 1. 4. Diz Ağrısı Tedavisi.....	97
2. 1. 5. Eklem Ağrısı Tedavisi	98
2. 1. 6. Karın Ağrısı Tedavisi.....	98
2. 1. 7. Kulak Ağrısı Tedavisi.....	100
2. 1. 8. Kulunç Ağrısı Tedavisi.....	102

2. 1. 9. Migren Ağrısı Tedavisi.....	103
2. 1. 10. Yüksek Ateş Tedavisi	104
2. 1. 11. Mide Ağrısı Tedavisi	105
2. 1. 12. Boğaz Ağrısı Tedavisi	107
2. 2. Solunum Sistemi Hastalıkları	110
2. 2. 1. Akciğer Hastalıkları Tedavisi	110
2. 2. 2. Astım Tedavisi.....	111
2. 2. 3. Bademcik İltihabı Tedavisi.....	111
2. 2. 4. Bronşit Tedavisi.....	113
2. 2. 5. Guatr Tedavisi.....	115
2. 2. 6. Grip/Nezle Tedavisi.....	116
2. 2. 7. Horlama Tedavisi.....	117
2. 2. 8. Kabakulak Tedavisi	118
2. 2. 9. Nefes Darlığı Tedavisi	119
2. 2. 10. Öksürük Tedavisi.....	121
2. 2. 11. Ses Kısılması Tedavisi.....	123
2. 2. 12. Soğuk Algınlığı Tedavisi	123
2. 2. 13. Sinüzit Tedavisi	125
2. 2. 14. Verem Tedavisi.....	126
2. 2. 15. Zatürre Tedavisi.....	127
2. 3. Deri Hastalıkları	129
2. 3. 1. Alerji Tedavisi	129
2. 3. 2. Cüzzam Tedavisi.....	130
2. 3. 3. Çıban Tedavisi	131
2. 3. 4. Çil Tedavisi.....	133
2. 3. 5. Deri Çatlama Tedavisi.....	134
2. 3. 6. Egzama Tedavisi.....	135
2. 3. 7. Et Ezilmesi Tedavisi	136
2. 3. 8. Gut Tedavisi.....	138
2. 3. 9. Kangren Tedavisi.....	138
2. 3. 10. Kaşıntı Tedavisi	139
2. 3. 11. Kepeklenme Tedavisi	139

2. 3. 12. Kızamık Tedavisi.....	140
2. 3. 13. Köselik Tedavisi	141
2. 3. 14. Mantar Tedavisi	141
2. 3. 15. Nasır Tedavisi	143
2. 3. 16. Ödem Tedavisi.....	144
2. 3. 17. Pişik Tedavisi.....	145
2. 3. 18. Saç Dökülmesi Tedavisi	146
2. 3. 19. Saçkıran Tedavisi.....	147
2. 3. 20. Sarılık Tedavisi	148
2. 3. 21. Sedef Tedavisi.....	149
2. 3. 22. Siğil Tedavisi	150
2. 3. 23. Sivilce Tedavisi.....	152
2. 3. 24. Suçiçeği Tedavisi.....	153
2. 3. 25. Uçuk Tedavisi	153
2. 3. 26. Uyuz Tedavisi	155
2. 3. 27. Yağ Bezesi Tedavisi	156
2. 3. 28. Yanık Tedavisi.....	157
2. 3. 29. Yılcık Tedavisi.....	158
2. 4. Sindirim Sistemi Hastalıkları	159
2. 4. 1. Bağırsak Kurdu Tedavisi	159
2. 4. 2. Basur Tedavisi	160
2. 4. 3. Gastrit Tedavisi.....	161
2. 4. 4. Hazımsızlık Tedavisi	162
2. 4. 5. İshal Tedavisi.....	163
2. 4. 6. İştahsızlık Tedavisi	164
2. 4. 7. Kabızlık Tedavisi.....	165
2. 4. 8. Karaciğer Hastalıkları Tedavisi	166
2. 4. 9. Kusma/Bulantı Tedavisi	167
2. 5. Zehirlenmeler	167
2. 5. 1. Akrep Sokması Tedavisi.....	167
2. 5. 2. Arı Sokması Tedavisi.....	168
2. 5. 3. Gıda Zehirlenmesi Tedavisi.....	169

2. 5. 4. Yılan Sokması Tedavisi	170
2. 6. Kesik, Yara ve Apse	172
2. 6. 1. Burun Kanaması Tedavisi	172
2. 6. 2. Dolama Tedavisi	172
2. 6. 3. Kesik Tedavisi	173
2. 6. 4. Yara Tedavisi	174
2. 7. Göz Hastalıkları	176
2. 7. 1. Arpacık/İt Dirseği Tedavisi	176
2. 7. 2. Göz Ağrısı Tedavisi	177
2. 7. 3. Göz İltihabı Tedavisi	177
2. 7. 4. Katarakt Tedavisi	178
2. 8. Dış Etkenlerden Oluşan Hastalıklar	178
2. 8. 1. Cilt Çatlaması Tedavisi	178
2. 8. 2. Güneş Çarpması Tedavisi	179
2. 8. 3. Güneş Yanığı Tedavisi	180
2. 8. 4. Nazar Tedavisi	180
2. 9. Üriner Hastalıklar	181
2. 9. 1. Böbrek Ağrısı Tedavisi	181
2. 9. 2. Böbrek Taşı Tedavisi	182
2. 9. 3. İdrar Tutamama Tedavisi	184
2. 9. 4. İdrar Yolları İltihabı Tedavisi	185
2. 9. 5. Prostat Tedavisi	187
2. 10. Hareket Sistemi Hastalıkları	188
2. 10. 1. Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi	188
2. 10. 2. Boyun Tutulması Tedavisi	189
2. 10. 3. Burkulma Tedavisi	190
2. 10. 4. Ezik Tedavisi	190
2. 10. 5. Felç Tedavisi	192
2. 10. 6. Kemik Çatlaması Tedavisi	192
2. 10. 7. Kemik Erimesi Tedavisi	193
2. 10. 8. Kırık-Çıkık Tedavisi	194
2. 10. 9. Kireçlenme Tedavisi	196

2. 10. 10. Lif Kopması Tedavisi	196
2. 10. 11. Menüsküs Tedavisi	196
2. 10. 12. Romatizma Tedavisi	197
2. 11. Dolaşım Sistemi Hastalıkları	198
2. 11. 1. Bayılma Tedavisi	198
2. 11. 2. Damar Tıkanıklığı Tedavisi	199
2. 11. 3. Kalp Ağrısı Tedavisi	199
2. 11. 4. Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi	200
2. 11. 5. Kalp Yetmezliği Tedavisi	201
2. 11. 6. Kolesterol Tedavisi	201
2. 11. 7. Şeker Tedavisi	202
2. 11. 8. Varis Tedavisi	203
2. 11. 9. Tansiyon Tedavisi	204
2. 12. Kan Hastalıkları	205
2. 12. 1. Kanser Tedavisi	205
2. 12. 2. Kansızlık Tedavisi	206
2. 13. Psikolojik Hastalıklar	207
2. 13. 1. Korku Tedavisi	207
2. 13. 2. Sinir Bozukluğu Tedavisi	208
2. 13. 3. Uykusuzluk Tedavisi	208
2. 14. Kişisel Bakım Amaçlı Uygulamalar	209
2. 14. 1. Ağız Kokusu	209
2. 14. 2. Ayak Kokusu	209
2. 14. 3. Cilt Bakımı	210
2. 14. 4. Ter Kokusu	210
2. 14. 5. Zayıflama	211
2. 15. Anne ve Çocuk Sağlığıyla İlgili Uygulamalar	211
2. 15. 1. Ateşli Pençe Hastalığı	211
2. 15. 2. Hamilelik Esnasında Çocuğun Ters Dönmesi	212
2. 15. 3. Kısırlık Tedavisi	212
2. 15. 4. Düşük Yapma	215
2. 15. 5. Doğum	215

2. 15. 6. Doğumun Kolay Olmasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar	217
2. 15. 7. Göbek Kesme.....	218
2. 15. 8. Bebek Tuzlama	218
2. 15. 9. Lohusalık	219
2. 15. 10. Albasması.....	220
2. 15. 11. Bebek Gazı.....	221
2. 15. 12. Burun Tıkanıklığı.....	222
2. 15. 13. Boğmaca	222
2. 15. 14. Kırk Çıkarma	222
2. 15. 15. Haşırık Tedavisi.....	224
2. 15. 16. Kırk Karışması.....	224
2. 15. 18. Sık Sık Korkan Çocuk	226
2. 15. 19. Sünnet	227
2. 15. 20. Yürümesi Geciken Çocuk.....	227
3. Giresun Halk Baytarlığı.....	230
3. 1. Bağırsak Kurtlanması Tedavisi.....	230
3. 2. Dabak Tedavisi	230
3. 3. Domuz Burnu Tedavisi.....	231
3. 4. Hayvan Yavrusunun Ters Dönmesi.....	231
3. 5. İç Kuruma Hastalığı Tedavisi	232
3. 6. İç Yağlanması Tedavisi	232
3. 7. İshal Tedavisi.....	232
3. 8. Kabızlık Tedavisi.....	233
3. 9. Kırık-Çıkık Tedavisi	233
3. 10. Kursak Şişmesi Tedavisi.....	233
3. 11. Parazit Tedavisi.....	234
3. 12. Kabuklanma Tedavisi	234
2. 13. Sersemleyen Koyun Tedavisi	234
3. 14. Sığır Kuruluğu Tedavisi.....	235
3. 16. Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi.....	235
3. 17. Şişme Tedavisi.....	236
3. 18. Nazar Tedavisi	236

2. 20. Yalancı Veba Tedavisi.....	237
3. 21. Yaralanma ve Kesik.....	237
3. 22. Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi.....	238
3. 23. Zehirlenme Tedavisi	238
4. Tedavi İçin Kutsal Mekanlar	240
4. 1. Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi	240
4. 2. Seyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbeleri	241
4. 3. Şeyh Yakup Halife Türbesi.....	242
4. 4. Şeyh Kerameddin Türbesi	242
4. 5. Seyit Mahmut Çağırgan Veli Türbesi	243
4. 6. Hasan Şeyh Türbesi	243
4. 7. Müderris Hacı Resul Efendi Mezarı	243
4. 8. Hacı Abdullah Halife Tekkesi	244
4. 9. Hacı Mustafa Hazretleri Türbesi.....	244
4. 10. Hürmetli Baba Gıranı (Düzlüğü)	244
4. 11. Akkaya Köyü Câmî	245
4. 12. Ortaköy (Yaraş) Adak Yeri.....	245
3. 13. Seyit Vakkas Türbesi	245
5. Ocaklar	248
5. 1. Yanık Ocağı	248
5. 2. Al Ocağı.....	248
5. 3. Göbek Çekme Ocağı.....	250
5. 4. Muska Yazdırma Ocağı	250
5. 5. Kırık- Çıkık Ocağı	251
5. 6. Eklem Ağrıları Ocağı.....	252
5. 7. Kanatlı Hayvanlar Ocağı	252
5. 8. Sarılık Ocağı	253
5. 9. Siğil Ocağı	254
5. 10. Kabakulak Ocağı.....	254
5. 11. Kurşun Dökme Ocağı	255
6. Şifalı Sular.....	258
6. 1. Sakat Suyu	258

6. 2. Yılanlı Su (Hayran Kaplıcası).....	259
6. 3. Eynesil Yeni Cami Suyu.....	259
6. 4. Kümbet Şifalı Suyu.....	259
6. 5. Akıl Suyu	260
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	262
7. Tablolar	262
7. 1. Giresun Halk Hekimliği Değerlendirme Tablosu.....	262
7. 2. Halk Baytarlığı Değerlendirme Tablosu	268
7. 3. Tedavi Yöntemleri Dağılım Grafiği	269
7. 4. Giresun Halk Hekimliğinde Kullanılan Malzemeler.....	270
7. 4. 1. Bitkisel Malzemeler	270
Değerlendirme	306
7. 4. 2. Giresun Yöresinde Tıbbi Aromatik Bitkiler	307
7. 4. 2. 1. Aslanpençesi (Ichemilla Vulgaris).....	307
7. 4. 2. 2. Çalı Çileği (Vaccinium Myrtillus).....	308
7. 4. 2. 3. Çam Ağacı (Pinus spp.)	308
7. 4. 2. 4. Çay (Camellia Sinenensis L.)	308
7. 4. 2. 5. Dut Ağacı (Marus)	310
7. 4. 2. 6. Adaçayı (Salvia Officinalis)	310
7. 4. 2. 7. Acı Kavun (Ecballium Elaterium)	311
7. 4. 2. 8. Piraziz Elması (Malus communis L.)	311
7. 4. 2. 9. Karalahana (Brassica Oleracea).....	311
7. 4. 2. 10. Mendek (Chaerophyllum byzantinum Boiss).....	312
7. 4. 2. 11. Söğüt Ağacı (Salix alba L.)	312
7. 4. 2. 12. Kızılcık (Cornus Mas)	313
7. 4. 2. 13. Sarı Üçgül Çiçeği (Trifolium sp.).....	313
7. 4. 2. 14. Atkuyruğu Otu (Equisetum Arvense).....	313
7. 4. 2. 15. Melisa/Oğul Otu (Melissa officinalis L. subsp. Officinalis)	313
7. 4. 2. 16. Kekik (Origanum vulgare L.)	314
7. 4. 2. 17. Ebegümeci (Malva Neglecta Wallr.)	314
7. 4. 2. 18. Küçüktene Otu (Polygonum Amphibium L.a)	314
7. 4. 2. 19. Madımak (Polygonum Cognatum Meissn.).....	315

7. 4. 2. 20. Kuzukulağı (<i>Rumex Acetosella</i> L.)	315
7. 4. 2. 21. Kabak (<i>Cucurbita Pero</i>)	316
7. 4. 2. 22. Semizotu (<i>Portulaca Oleracea</i> L.).....	316
7. 4. 2. 23. Taflan/Karayemiş (<i>Laurocerasus Officinalis</i> Roamer).....	317
7. 4. 2. 24. Fındık (<i>Corcylus Avellana</i>)	317
7. 4. 2. 25. Kuşburnu (<i>Rosa canina</i> L.)	319
7. 4. 2. 26. Sakarca (<i>Ornithogalum Umbellatum</i> L.)	319
7. 4. 2. 27. Sütleğen Otu (<i>Euphorbia</i>)	319
7. 4. 2. 28. Böğürtlen (<i>Rubus canescens</i> DC.).....	320
7. 4. 2. 29. Ihlamur Ağacı (<i>Tilia Pltyphyllos</i>).....	320
7. 4. 2. 30. Isırgan (<i>Urtica dioica</i> L.)	320
7. 4. 2. 31. Galdirik (<i>Trachystemon Orientalis</i>).....	322
7. 4. 2. 32. İncir (<i>Ficus Carica</i>)	322
7. 4. 2. 33. Altın Otu (<i>Helichrysum arenarium</i>).....	323
7. 4. 2. 34. Yara Otu (<i>Centella Asiatica</i>).....	323
7. 4. 2. 35. Kayın Ağacı (<i>Fagus Orientalis</i>)	323
7. 4. 2. 36. Kestane Ağacı (<i>Castanea Sativa</i> Mill.)	324
7. 4. 2. 37. Kiraz Ağacı (<i>Cerasus Avium</i>).....	324
7. 4. 2. 38. Kivi (<i>Actinidia Deliciosa</i>).....	324
7. 4. 2. 39. Sarı Kantaron Otu (<i>Hypericum perforatum</i> L.)	325
7. 4. 2. 40. Ladin Ağacı (<i>Picea Orientalis</i>)	325
7. 4. 2. 41. Hoşkırın/Hoşgıran (<i>Amaranthus retroflexus</i> L.).....	325
7. 4. 2. 42. Kudret Narı (<i>Momordica Charantina</i>)	326
7. 4. 2. 43. Orman Gülü (<i>Rhododendron</i>).....	326
7. 4. 2. 44. Mısır (<i>Zea Mays</i>)	326
7. 4. 2. 45. Ökse Otu (<i>Viscum Album</i> L.).....	328
7. 4. 2. 46. Alıç (<i>Crataegus</i>).....	329
7. 4. 2. 47. Ceviz (<i>Junglans regia</i> L.).....	329
7. 4. 2. 48. Muşmula/Töngel (<i>Mespilus Germanica</i>).....	329
7. 4. 2. 49. Ahlat/Yabani Armut (<i>Pyrus Elaeagnifolia</i>)	330
7. 4. 2. 50. Nane/Anuk (<i>Mentha pulegium</i> L.).....	330
7. 4. 2. 51. Kuşkonmaz/Yivdin (<i>Asparagus Officinalis</i>)	330

7. 4. 2. 52. Temre/Temriye Otu (<i>Chelidonium majus</i>)	331
7. 4. 2. 53. Yepelek Otu (<i>Bromus tectorum</i> L.)	331
7. 4. 2. 54. Girebolu/ Gilaburu (<i>Viburnum Opulus</i>)	331
7. 4. 3. Hayvansal Malzemeler	333
Değerlendirme	340
7. 4. 4. Madensel Malzemeler	346
Değerlendirme	348
7. 4. 5. Diğer Malzemeler	351
Değerlendirme	359
7. 4. 6. Halk Baytarlığında Kullanılan Malzemeler.....	362
Değişim Dönüşüm Sürecinde Giresun Halk Hekimliği	366
SONUÇ	369
KAYNAKÇA	374
EKLER.....	411
Ek I: Kaynak Kişiler	411
Ek II: Saha Araştırmalarına Ait Fotoğraflar	426
Ek III: Karekodlar	443

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. 1. 1. Araştırma Alanı

Giresun ili, Karadeniz bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde yer alır. Giresun, 37° 50' ve 39° 12' doğu boylamları ile 40° 07' ve 41° 08' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Kentin doğusunda Trabzon, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, kuzeyinde ise Karadeniz bulunmaktadır. Giresun ili 6.934 km²'lik yüz ölçümüne sahiptir (Giresun Kent Kültürü, 2008, 9).

Kuzey Anadolu Dağları, batıdan doğuya doğru Köroğlu, Canik ve Doğu Karadeniz Dağları şeklinde sıralanmaktadır. Karadeniz boyunca uzanan bu dağ silsilesi ülkemizin en engebeli ve yüksek arazi yapısına sahip yerlerindendir. Bu bölgede yer alan Giresun, yüksek ve engebeli yeryüzü şekillerine sahiptir. Kıyı ve iç kısımlar arasında ulaşım geçitlerle sağlanmaktadır (Sarıyıldız, 2021, 25).

Karadeniz kıyılarında yer alan Giresun, ılık ve yağışlı bir iklime sahiptir. Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 14,2° C'dir. Yağışların büyük bir kısmı ekim ve kasım aylarında yağmaktadır. Giresun 800 m yüksekliğe kadar fındık bahçeleriyle kaplıdır. Daha yükseklerle çıkıldıkça kızılâğaç, kestane, gürgen, meşe, kayın, köknar, ladin ve sarıçam ormanlarıyla kaplıdır (Giresun Kent Kültürü, 2008, 19-20).

Anadolu'nun kadim medeniyetlerinden biri olan Giresun, antik çağlardan günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Giresun adının bölgede yetişen "kiraz" dan ya da yarımadanın şekli nedeniyle "boynuz" anlamına gelen "keras"dan geldiği birçok kaynakta geçmektedir. Giresun, farklı dönemlerde "Kerasus, Kerasous, Cerasous, Chirizonde, Cerasonte, Kerassunde" adlarıyla da anılmıştır (Emecen, 1996, 78).

1071 Malazgirt Zaferi ile Marmara kıyılarına kadar ilerleyen Türkmenler, Giresun şehrinin güneydeki dağlık bölgelerini yurt tutmaya başlamışlardır. Bu bölge gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu hayvancılıktan sağlayan konar-göçer

Türkmenlerin hayvan sürülerini otlatabilecekleri geniş düzlüklere sahiptir (Giresun Kent Kültürü, 2008, 48-49). Giresun XI. yüzyılın sonlarından XV. yüzyılın başlarına kadar Çepniler başta olmak üzere birçok Türk topluluğunun yerleşim yeri olmuştur.

Giresun Trabzon'un fethi sonrasında 1461 yılında Osmanlı Devleti'ne dâhil olmuştur (Fatsa, 2021, 17). Osmanlı idaresi altında bir liman şehri olarak gelişimini sürdürmüştür (Giresun Kent Kültürü, 2008, 52).

Giresun'un Alucra, Bulancak, Çamoluk, Çanakçı, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Giresun (Merkez İlçe), Görele, Güce, Keşap, Piraziz, Şebinkarahisar, Tirebolu ve Yağlıdere olmak üzere 16 ilçesi bulunmaktadır. 2021 yılı nüfus bilgilerine¹ göre Giresun'un toplam nüfusu 450.154'tür.

1. 1. 2. Araştırmanın Konusu

Halk hekimliği, halk biliminin halk bilgisi şubesinde yer alır. Halk bilgisi coğrafya, tarih, toplumsal değişimler, din ve inanışlar, bitki örtüsü, iklim vb. etkenlere bağlı olarak gelişen halk biliminin en işlevsel alanlarından birisidir. Halk hekimliği uygulamalarının incelenme ve tahlilinde başlıca zorluk, halk hekimliği uygulamaları sonuçlarının açık işlev; sebep ve süreçleri bakımından kapalı işlev taşıyor olmasıdır. Halk hekimliği uygulamaları ampirik uygulamalardır. Deneme-yanılma yoluyla başlayan bu ampirik tedavi yöntemleri bugünkü modern tıbbın temelini oluşturmuştur. Nesiller boyu devam eden kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgi ve tecrübeler toplumsal hafızanın bir parçası olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde “alternatif tıp” ya da “destekleyici tıp” olarak da adlandırılan halk hekimliği uygulamaları modern tıbbi tedavilerle birlikte kullanılmaktadır.

“*Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları*” adlı bu çalışmada, Türk halk hekimliği sisteminin bir parçası olan Giresun halk hekimliği uygulamaları konu edinilmiştir.

¹ Veriler, “<https://www.nufusu.com/il/giresun-nufusu>” adresinden alınmıştır. E. T.: 05.02.2022

1. 1. 3. Araştırmanın Amacı

XX. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak günümüze kadar devam eden “geleneksel tıp, tamamlayıcı tıp, alternatif tıp, halk tıbbı, geleneksel hekimlik, destekleyici tıp, halk hekimliği vb.” kavramlar bilim dünyasının ilgi odağı olmuştur. Söz konusu bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmaya başlamıştır. Bu kavramların yaygınlaşmasının nedeni, hastalık ve tedaviyle ilgili geçmiş bilgi ve tecrübelerle dayalı yöntemlerin incelenmeye, yorumlanmaya ve tasnif edilmeye başlanmasıdır.

Araştırmanın amacı; dinî inanışlar, tabular, büyüler, bitki örtüsü, iklim, coğrafya vb. sebepler ekseninde değişiklik gösteren ve Türk halk hekimliği sistemi içerisinde yer alan Giresun halk hekimliği inanış ve uygulamalarını, halk bilimi kuram ve yöntemleri bağlamında tespit etmek ve bu uygulamaların hangi yöntem ve tekniklerle yürütüldüğünü saptamaktır.

“Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları “adlı bu çalışmanın Türk halk bilimine, Türk halk hekimliğine, GETAT araştırmalarına, Giresun sözlü kültür envanterine, Giresun yöresi etnobotanik araştırmalarına, Giresun yöresi tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. 1. 4. Araştırmanın Önemi

Günümüzde, modern tıp çalışmaları son derece ileri noktalara ulaşmıştır. Ancak bu ilerlemelere rağmen halk arasında yüzyıllardır kuşaktan kuşağa aktarılan sağlık bilgilerinin yok olmadığı görülmektedir. Tıp ve eczacılık alanında, bilimsel olarak kanıtlanmış yeni tedaviler ve yeni ilaçlar olsa da halk, geleneksel olan uygulamalardan vazgeçmemektedir.

Sağlıkla ilgili geleneksel uygulamaları araştırmak, bu uygulamalardan yola çıkarak yeni tedaviler geliştirmek ve geleneksel hekimlikte uygulanan pratikleri modern tıbbı uyarlamak amacıyla başta Dünya Sağlık Örgütü (WHO) olmak üzere

ulusal ve uluslararası sağlık kuruluşları, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) çalışmalarına dikkat çekmişlerdir. Bu gelişmeleri, yüzyıllar boyunca “batıl inanışlar” olarak değerlendirilen halk hekimliği uygulamalarını bilimsel çerçeveye oturtma çabaları olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

WHO, ruh ve beden bütünlüğüne dikkat çekerek geleneksel tıbbı; *“fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunma, bunlara tanı koyma, iyileştirme veya tedavi etmenin yanında sağlığın iyi sürdürülmesinde de kullanılan, farklı kültürlerle özgü teori, inanç ve tecrübelerle dayalı -izahı yapılabilen veya yapılamayan- bilgi, beceri ve uygulamalar bütünüdür”* şeklinde tanımlamıştır (Ünal ve Dağdeviren, 2019, 2; Öztürk vd., 2020, 24; Demir, 2019, 6). WHO, 2000 yılında “herkes için sağlık” raporu ile geleneksel tıba karşı daha gerçekçi bir tavır takınmaya başlamıştır. Geleneksel tıpta yer alan bilgi ve tecrübeleri incelemeyi ve bilimsel olarak kanıtlanmış faydalı olan tedavi yöntemlerini modern tıba eklemeyi kararlaştırmıştır (Kaplan, 2010, 37).

Amerika Birleşik Devletleri’nde GETAT çalışmaları 1991 yılında Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi (NCCAM)’nin kurulmasıyla hız kazanmıştır. Merkezin adı sonraki yıllarda “Ulusal Tamamlayıcı ve Bütünleştirici Sağlık Merkezi”² (NCCIH) olarak değiştirilmiştir (Demir, 2019, 6; Ilgaz ve Gözüm, 2016, 67-68).

Avrupa Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Federasyonu (EFCAM), tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamalarını bağımsız olarak veya konvansiyonel tıp yaklaşımları ile beraber kullanılabileceğini ifade etmiştir (Ünal ve Dağdeviren, 2019, 2).

GETAT kullanım oranları ile ilgili yapılan araştırmalarda; ABD’de %40’larda, gelişmiş ülkelerde %70-90 arasında ve gelişmekte olan ülkelerde %96’larda olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Dünya genelinde yaygınlaşmaya başlayan GETAT uygulamaları ekonomik olarak büyük bir pazar haline gelmiştir. Yapılan araştırmalar 2008 yılında GETAT uygulamaları için 84 milyar dolar harcandığını göstermektedir (Öztürk vd. 2020, 28).

Birçok ülkede, GETAT yöntemlerinin kullanımı her geçen gün artmaktadır. İnsanların GETAT hizmetlerinden yararlanmalarının nedenleri arasında kültürleriyle

² The National Center for Complementary and Integrative Health.

uyumlu olması, maliyetinin daha az olması, daha basit bir şekilde ulaşılması, girişimsel işlemlerin olmaması ya da daha az olması kronik, psikiyatrik ve terminal dönem hastalıklara umut olarak görülmesi sayılabilir (Biçer ve Yalçın, 2019, 253). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre dünya nüfusunun dörtte üçünden daha fazlası tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarına güvenmektedir (İlgaz ve Gözüm, 2016, 68).

Ülkemizde, GETAT alanında ilk düzenleme 1991 yılında yayımlanan Akupunktur Tedavi Yönetmeliği'dir³ (Demir, 2019, 6; Öztürk vd., 2020, 28). 2003 yılında "Alternatif ve Tamamlayıcı Tıp Danışma Kurulu" kurulmuştur (Öztürk vd., 2020, 28). 2012 yılında, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı kurulmuştur (Biçer ve Yalçın, 2019, 248). Sağlık Bakanlığı tarafından 27 Ekim 2014 tarihinde "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği"⁴ yayımlanmıştır. Yönetmeliğe göre; 15 GETAT tedavisinin (akupunktur, kayropratik, apiterapi, proloterapi, hipnoz, osteopati, sülük uygulaması, fitoterapi, homeopati, ozon uygulaması, kupa, müzikterapi, larva uygulaması, refleksoloji ve mezoterapi) uygulama şartları ifade edilmiştir. Yönetmelik ile hangi şartlarda ve kimler tarafından GETAT uygulamalarının yapılabileceği belirtilmiştir.

İnsanlar, çoğu zaman daha etkili olduğuna inandıkları tedavilerde veya modern tıbbın çaresiz kaldığı hastalıklarda halk hekimliği uygulamalarına başvurur (Karakaş, 2016, 9; Alptekin, 2010, 85; Öncül, 2013, 2032). Öncül'e göre; son yıllarda rasyonalitenin egemen olduğu kent ortamında geleneksel tıp uygulamalarına ilginin artması geleneksel hekimliğin yaşatılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır (2013, 2032).

Yeni tedavi yöntemleri bulma çabası, son yıllarda GETAT uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. GETAT uygulamalarının kaynağı halk bilgisidir. Halkın sağlıkla ilgili kuşaktan kuşağa aktardığı inanış ve uygulamalarıdır. Bu bağlamda sözlü kültür ortamında canlılığını koruyan halk hekimliği uygulamalarının derlenmesi son derece önemlidir.

³ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20885.pdf>, 29 Mayıs 1991, Sayı: 20885, E.T: 12.09.2021

⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141027-3.htm>, E. T.: 20.03.2021.

1. 1. 5. Yöntem

Kültür, bir milleti millet yapan maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Halk kültürü unsurları, sözlü kültür ortamında gelişir ve yine sözlü yolla geleceğe taşınır. Ancak günümüzde gelişen teknoloji, dünyanın küreselleşmesi, modernizm ve buna paralel olarak ortaya çıkan yabancı kültürlerin etkisi vb. sebeplerle kültür unsurlarının aktarım ortamları yok olmaya başlamıştır. İnsanlar, zamanlarının büyük bölümünü bilgisayar, sosyal medya araçları, diziler, filmler vb. günümüz teknoloji ürünleri ile harcamaktadır. Bu durum kuşaklar arasındaki iletişimi sınırlandırmaktadır. İcra ortamlarını kaybeden ve genç nesillere aktarılamayan kültür unsurları yok olmaya mahkûmdur. Bu bağlamda Türk halk kültürünün sözlü ürünlerini tespit etmek ve yazılı ortama aktarmak önem arz etmektedir.

Kültürel unsurlar yapısı gereği çoğu zaman muğlaktır ve standardize edilmemiş veri toplama araçları ile ölçülmesi oldukça zordur. Bu nedenle kültür analizi ile araştırma yapan bir araştırmacının üzerinde çalışacağı kültürü gözlemesi, hissetmesi ve yaşaması gerekir. Nitel araştırma; sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, dilbilim vb. disiplinlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu disiplinlere göre; insan davranışı, fen ve matematik gibi disiplinlere göre farklı algılanması gereken bir olgudur. Temelinde insan olan araştırmalar ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşımla incelenebilir. Bu tarz araştırmalarda, araştırmaya katkı sağlayan bireylerin görüşleri ve deneyimleri son derece önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 1999, 41-77). Dolayısıyla kültür araştırmalarında araştırmacılar, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden gözlem ve görüşme yöntemlerine sıklıkla başvururlar. Gözlem, belirli bir ortamda oluşan bir davranışa ilişkin bilgi toplama amacıyla kullanılır. Halk bilgisi unsurlarının derlenmesinde, gözlem yöntemin kullanımındaki asıl amaç kültür unsurunun yaratıldığı ortamı ve bağlamı yaşayarak kaydetmektir (Ekici, 2013, 67).

Görüşme, halk kültürü unsurlarının derlenmesinde en sık kullanılan yöntemlerdendir. Nitel araştırmacı ve eğitim antropoloğu Corrine Glesne, görüşme yöntemini kelimelerin uçmasını sağlayarak katılımcıyı anlamak olarak tanımlar. Açıkça tanımlanmış bir konu belirlenir; konuya uygun görüşme soruları hazırlanır ve sorular ustaca katılımcıya bir beyzbol topu gibi “fırlatılır”. Görüşme genellikle iki kişi

arasında gerçekleşen etkileşimdir. Bazı durumlarda araştırmacının birden fazla kişiyle görüşme yapması oldukça kullanışlı olabilir (2014, 139-140). “Görüşme” veya “Mülakat” yönteminde, derlemeci ve anlatıcı bir arada bulunur. Derleyici, “kaynak kişi” adı verilen anlatıcıya önceden hazırladığı veya görüşme sırasında kendiliğinden ortaya çıkan soruları kaynak kişiye yöneltir (Ekici, 2013, 71). Görüşme bireylerin deneyimlerine, davranışlarına, görüşlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgiler elde etmek için bilimsel araştırmalarda XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sıklıkla başvurulan araştırma yöntemlerindendir. Görüşme yönteminin esneklik, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, anlık tepkiler, veri kaynağının teyit edilmesi ve derinlemesine bilgi alınması gibi güçlü yönleri vardır (Yıldırım ve Şimşek, 1999, 151-153).

“Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları” adlı bu çalışmadaki bulgular nitel araştırma teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden gözlem ve görüşme (yarı yapılandırılmış) yöntemleri kullanılmıştır. Giresun ili halk hekimliği inanış ve uygulamalarının tespiti bağlamında 192 kaynak kişi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır.

1. 2. Halk Hekimliği

Halkın geçmişten günümüze gözlem ve deneme-yanılma yoluyla elde ettiği, sağlıkla ilgili bilgi ve tecrübe ve inanışlarının tümüne halk hekimliği adı verilir. Halk hekimliği kavramıyla ilgili araştırmacıların görüşleri şu şekildedir: Pertev Naili Boratav halk hekimliğini; *“Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz”* şeklinde tanımlamıştır (1984, 122).

Amerika’da önemli folklor çalışmaları yapan Don Yoder, halk tıbbını şöyle açıklamaktadır: *“Halk tıbbı, halk arasında görülen hastalıklara karşı uygulanan iyileştirme metotlarının tümü ile hastalıklar üzerine olan geleneksel görüşlerin bütünüdür.”* Yoder’e göre, halk tıbbı; ilkel insanın hastalık ve sağlıkla ilgili düşüncelerinden ortaya çıkan ve halkın inanç, töre, düşünce ve yaşam koşulları bağlamında organik olarak gelişen tedavi yöntemleridir (2015, 398). Yoder halk tıbbını; tabii halk tıbbı ve dinsel-büyüsel halk tıbbı olmak üzere iki ana dala ayrılmaktadır:

1) *Tabii Halk Tıbbı*: Tabiatıta var olan bitki, hayvan, maden ve minerallerden elde edilerek yapılan ilaçlarla hastalıkları tedavi etme yöntemleridir. Halk tıbbının bu çeşidinin büyük bir bölümü bitkisel ürünlerdir. Özellikle ilaç yapımı için kullanılacak otların seçimleri alelade olmaz. Yılın belirli dönemlerinde özellikle kutsal günler ya da burçlara göre bu otlar toplanır ve özenle kurutulur. Otlardan ve diğer elverişli madenlerden elde edilen ilaçlar hazırlanırken sihirli kabul edilen bazı sözler ya da dualar okunarak hastaya uygulanır.

2) *Dinsel- Büyüsel Halk Tıbbı*: Hastalıkların tedavisinde insanüstü ve mucizevi kuvvetlerin kullanılması çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Dinsel ayinler, büyü, muska ve sihirli sözcüklerle tedavi insanüstü ve mucizevi yöntemlerin bazılarıdır. Buna benzer yöntemlerin genel adına dini ve büyüsel yöntemlerle hastalıkları iyileştirme yöntemleri adı verilir (2015, 400).

Orhan Acıpayamlı, halk hekimliğini; “*Halkı sayrılıktan korumak ve sayrılığı sağıaltmak amacıyla başvurduğu doğal, büyüsel ve dinsel yöntemlerin tümüne halk sağıaltmanlığı denir*” şeklinde tanımlar (1978, 54).

Rivers, geleneksel tedavi yöntemlerini “evsel” olarak nitelendirmiştir. Rivers’e göre, bu tedavi yöntemleri insanın sınırsız gözlem gücü ile deneyimlerin birleşmesi sonucu ortaya çıkar (1924, 92). Süheyl Ünver, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar uzanan ve deneme yanılma yöntemiyle elde edilmiş bilgilere “tıbbi folklor” adını vermiştir (1938, 8).

Geçmişten günümüze, halk arasında hastalıkları tedavi edebilme yeteneğine sahip kişiler; şaman, lokman, lokman hekim, okuyucu, şeyh, hoca, abdal, üfürükçü, büyücü, orumçu, ocaklı nefesi kuvvetli ve eli şıfalı gibi isimlerle adlandırılmıştır (Kaplan, 2010, 37; Serdaroğlu, 1996, 3; Şar, 2008, 1164). Bu isimlendirmelerin yanı sıra halk arasında, hastalıkları tedavi eden kişilere “el almış” ve “kalp gözü açık” atıfları da yapılmaktadır. Bu bağlamda halk hekimliği uygulamalarının özel uygulayıcıları olduğu görülmektedir. Ancak ifade edilmelidir ki halk her hastalığın tedavisi için bu özel uygulayıcılara başvurmaz. Öncelikle halk hekimliğinin tüm topluma yayılmış genel öğretilerini kendi başlarına uygulamayı tercih edebilirler. Mesela, nezle olunduğunda nane ve limonun kaynatılarak içilmesi herkes tarafından bilinen bir halk hekimliği tedavi şeklidir. Çocuğun ateşi yükseldiğinde sirkeli su ile vücudun belirli bölgelerine tampon yapılması halkın neredeyse tamamı tarafından bilinen bir uygulamadır. Bu bilgiler halka özel olarak öğretilen bilgiler olmayıp tamamıyla gözlem yoluyla elde edilen bilgilerdir. Bu anlamda, aslında halkı oluşturan bireylerin her biri aynı zamanda bir halk hekimliği uygulayıcısıdır. Halk hekimliğinin özel uygulayıcılarına daha çok al basması, korku, nazar, kırık-çıkık, fitık vb. gibi tedavisi özel yetenek gerektiren hastalıklar için başvurulur.

Serdaroğlu, halk hekimliğinin gözlem özelliğine dikkat çekmiştir. Serdaroğlu’na göre, gözlem ve deneme yoluyla elde edilen bilgiler kuşaktan kuşağa aktarılarak tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Asırlar boyunca karşılaşılan hastalıklar insanoğluna sürekli yeni bilgiler kazandırmıştır. Sonuç olarak, iyi gözlemci ve yetenekli “iyi ediciler” ortaya çıkmıştır (1996, 3).

Halk hekimliğinde birçok yöntem kullanılmaktadır. Her toplumun yaşadığı doğal çevre farklı olduğundan, halk hekimliği uygulamaları da farklıdır. Örneğin; karasal iklimin hâkim olduğu, kışların sert geçtiği yerleşim alanlarındaki halk hekimliği uygulamalarında tropikal meyveler kullanılmaz. Halk, kolaylıkla ulaşabileceği bitkilerle hastalıklara çözüm arar. Halk hekimliği uygulamalarının değişiklikler göstermesinde diğer önemli bir etken ise toplumların inanç sistemidir. Örneğin, İslam dinine mensup bir toplumda domuzdan elde edilen hayvansal ilaçlara rastlanmaz. Çünkü İslam dinine göre domuz eti haramdır. Ancak her ne kadar toplumların inanç sistemi birbirinden farklı olsa da halk hekimliğinde dinsel ve büyüsel uygulamalara bütün toplumlarda rastlanır. Toplumların inanç sistemi ekseninde gelişen dinsel ve büyüsel tedaviler, halk hekimliği uygulamalarında en dikkat çeken tedaviler olarak karşımıza çıkar.

Geleneksel tıp ve modern tıp, din/büyü ve bilim/rasyonalizm temelinde tartışılmıştır. Batı tıbbi ile Batı dışı toplumlarda tıp, farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Batı tıbbi bilimsel/modern tıp iken; Batı dışı toplumlarda tıp “ethno-medicine” kavramıyla adlandırılan yerel/halk tıbbi ya da geleneksel tıp olarak anılmıştır. Kaplan, geleneksel tedavi yöntemlerinin “büyü ve din” ilişkisini, modern tıp ve geleneksel tıp arasındaki en belirgin fark olarak değerlendirmiştir (2010, 33-34).

Halk hekimliği üzerine araştırma yapan hemen hemen bütün araştırmacılar, “büyü ve din” (magic and religious) kavramlarına dikkat çekmişlerdir (Boratav, 1984, 123-127; Örnek, 2014, 56; Rivers, 1924, 11; Evans-Pritchard, 1976, 176-201; Yoder, 2015, 398; Kaplan, 2010, 37-42; Eyuboğlu, 2007, 3-8).

Öncül’e göre halk hekimliği; olumlu (alternatif tıp) ve olumsuz (batıl, kocakarı uygulamaları) yaklaşımları beraberinde taşıyan ikili bir yapıya sahiptir. Rasyonalitenin yüksek olduğu kent ortamında geleneksel tıp yöntem ve tekniklerine mesafeli bir yaklaşım tarzı mevcuttur. Ancak son yıllarda geleneksel ritüel ve uygulamaların hastalıkların tedavisine çözüm sağladığı inancı gittikçe artmaktadır (2013, 2032). Günümüzde insanların büyük bir bölümü modern tıbbın çaresiz kaldığı hastalıklarda geleneksel tıba başvururlar (Alptekin, 2010, 85; Öncül, 2013, 2032).

Son yıllarda popüler kültürün de etkisi ile geleneksel tıbbı yönelim gittikçe artmaktadır. Maria Treben, “Tanrı’nın Eczanesinden Sağlık” adlı eserinde, 1500 doktorun katıldığı, Almanya ve Avusturya Tabipler Birliği’nin 1980’de Salzburg eyaletinin Bad Gastein kentinde düzenlediği 25. Uluslararası Tıp Kongresi’nde, modern tıbbın yavaş yavaş doğal şifa alanına dönüşünün belirtilerinin açık şekilde görüldüğüne işaret etmektedir (2001, 5).

New York’ta 2003 yılında yapılan geleneksel tıp araştırmalarının sonuçlarına göre, Amerika’da yaşayan nüfusun neredeyse yarısı geleneksel/alternatif sağlık uygulamalarına başvurmaktadır. Son yıllarda, Amerika’da kent merkezlerinde yaşayan çeşitli etnik grup ve göçmenlerin, kendi geleneksel tedavi yöntemlerini kullandıkları ve bu yöntemlerin çevrelerinde de benimsenmeye başladığı vurgulanmaktadır. Modern tıbbın ve teknolojisinin en çok geliştiği yerlerden biri olan Amerika’da, modern tıp dışında kalan iyileştirme pratiklerine başvuru azımsanmayacak ölçüdedir. Geleneksel tıbbı olan ilgi yıllar içinde arttıkça WHO, bütün dünyada geleneksel tıbbı aktif olarak destekleme kararı almıştır. WHO bu yaklaşımı ile geleneksel tıbbı modern bilimin ışığı altında incelemeyi ve insan sağlığına katkı sağlayacak geleneksel hekimlik uygulamalarını modern tıbbı eklemeyi amaçlamıştır (Kaplan 2010, 3-37). WHO’nun bu kararı geleneksel tıbbı karşı daha gerçekçi bir tavır takındığını gösterir.

Halk hekimliği uygulamaları uzun tecrübeler sonunda kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelen, toplumsal hafızanın bir parçası olan ampirik uygulamalardır. Anadolu’da geniş bir uygulama alanı olan halk hekimliğinin rasyonel ve büyü niteliği taşıyan yöntemleri genellikle kırsal kesimde yaşayan halk kitleleri tarafından günümüzde de sıklıkla kullanılmaktadır. Halk arasında “kocakarı ilaçları” olarak da adlandırılan bu uygulamalar son yıllarda alternatif tıp adıyla uygulama alanı oldukça yaygınlaşmıştır.

“Halk hekimliği” kavramı için terminolojide; geleneksel tıp, alternatif tıp, destekleyici tıp, tamamlayıcı tıp vb. gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmanın geri kalan kısmında, “halk hekimliği” terimi kullanılacaktır.

1. 2. 1. Halk Hekimliği Kavramının Gelişim Süreci

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. İlk insanların karşılaştıkları sağlık ile ilgili problemleri tespit etme ve tedavi arama çabaları geleneksel tıbbın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gayet tabii bu dönemde geçerli olan sağaltma yöntem ve teknikleri geleneksel olmaktan öte, geçerli ve güncel olarak değerlendirilmiştir. İnsanlığın gelişimine bağlı olarak modern teknoloji çağına ulaşıldığında söz konusu bu kadim bilgiler geleneksel kabul edilerek sözlü kültür ortamında varlığını korumuş ve günümüze ulaşmıştır.

Halk hekimliğinin ortaya çıkışındaki en temel faktör insanın biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarıdır. İnsan ihtiyaçlarının bir gereği olarak ortaya çıkan, kaynağını yerli düşünce sistemi ve inanışlardan alan halk hekimliği olgusu yeryüzündeki bütün topluluklarda karşımıza çıkar.

Halk hekimliğinin doğuşunu izah edebilmek için işlevsel halkbilimi kuramlarına değinmek gerekir. Dorson'a göre; işlevsel kuram, folklor çalışmalarında ikna edici yaklaşımlardan olup; folklorun kültürde oynadığı rol üzerinde odaklanması olarak değerlendirilmiştir. Dorson, işlevsel kuramı; *“Folklor, kültür içerisindeki işlevini nasıl yerine getirir?”* sorusunun cevabı olarak özetlemiştir (2011, 33). İşlevsel halkbilimi kuramlarının önde gelen temsilcilerinden Bronislaw Malinowski, 1926 yılında yayımladığı *“İlkel Psikolojide Mit”* adlı çalışmasında ilkel insanların zihin yapılarını çözmeye yönelik önemli tespitler yapmıştır. Malinowski, insanın doğal ve biyolojik ihtiyaçlarının, kültürü biçimlendirdiğini öne sürmüştür. İnsanlar doğal ve biyolojik gereksinimlerine kültürel yanıtlar vermeye başladığı andan itibaren bizzat bu yanıtların yeni kültürel gereksinimleri ortaya çıkardığını ifade etmiştir (Aça, 2017, 182-183).

Malinowski, insanın temel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara verdiği kültürel tepkileri şu şekilde sıralamıştır:

1. Metabolizma	→	Beslenme
2. Üreme	→	Akrabalık
3. Bedensel rahatlık	→	Konut

4. Güvenlik	→	Koruma
5. Hareket	→	Etkinlik
6. Büyüme	→	Eğitim
7. Sağlık	→	Hijyen (1992, 105).

Malinowski'nin "kültürel buyruklar" olarak ifade ettiği insan ihtiyaçlarına "kültürel tepkiler" den bazıları şu şekildedir:

1.Kültürel Buyruk: Üretim ve tüketim mallarıyla ilgili sistemler kurulmalı ve yenilenmelidir. *Kültürel Tepki:* Ekonomik Faaliyetler.

2.Kültürel Buyruk: Töreler, yasalar ve ahlaki hükümler yasalaşmalı ve uygulanmalıdır. *Kültürel Tepki:* Toplumsal Denetim.

3.Kültürel Buyruk: Kurumları besleyen insan malzemesi yenilenmeli, biçimlendirilmeli, yetiştirilmeli ve kabilenin bütün bilgisiyle donatılmalıdır. *Kültürel Tepki:* Eğitim (1992, 131).

Malinowski'nin tespitlerinden yola çıkarak halk hekimliğinin ortaya çıkışındaki en önemli faktörün insanın doğal ve biyolojik ihtiyaçları olduğu söylenebilir. İnsanın kültürel bir buyruk olan sağlık ihtiyacı yeni bir kültürel tepki olan halk hekimliğini ortaya çıkarmıştır.

Malinowski'nin tespitlerine benzer bir araştırma da Abraham Maslow'a aittir. Maslow, insan davranışlarının temel sebeplerini araştırmak için klinik gözlemlere başvurmuş ve insan davranışlarının temel nedenlerini önem derecesine göre bir sınıflandırma yapmıştır (Hodgetts, 1999, 291). Maslow, 1943 yılında yayımladığı "A Theory of Human Motivation" makalesinde insan hayatındaki ihtiyaçlardan yola çıkarak ortaya attığı "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi" teorisine göre; insanın fiziksel ihtiyaçlarının (nefes alma, yemek, su, uyuma vb.) giderilmesine yönelik istekleri birinci sırada yer alırken, güvenlik ihtiyaçları (aile, sağlık, beden, mülkiyet güvenliği vb.) ikinci sırada yer almaktadır. Teoriye göre bir basamaktaki ihtiyaçlar tamamlanmadan başka bir basamağa geçilemez (1943, 370-396). Maslow'un insan davranışlarının temel nedeninin insanın ihtiyaçları olduğunu klinik gözlemlerle tespit

etmesi ve her ihtiyacı bir piramit basamağına benzetmesi ile Malinowski'nin kültürel buyruk-kültürel tepki tespitini desteklediği söylenebilir.

İnsanın, doğal ve biyolojik ihtiyaçlarına cevap arama çabası, farkında olmadan yeni kültürel unsurların oluşmasını sağlar. Zaman içerisinde insanın ihtiyaçları arttıkça ya da değiştikçe yeni ihtiyaçlara göre yeni kültürel unsurlar ortaya çıkar. Bu durum, kültürel unsurların tarihsel süreç içerisinde dinamik bir yapıya bürünmesini sağlar (Avcıoğlu ve Gonca 2019, 622).

İnsanoğlu hayatta kalmak, neslini devam ettirmek, yaşam kalitesini arttırmak, ölümsüzlüğe kavuşmak vb. amaçlarla geçmişten günümüze sağlıkla ilgili yöntemler geliştirmiştir. Kadim zamanlardan itibaren bireyin sağlıklı bir bedene sahip olma amacıyla gerçekleştirdiği eylemler sonucu elde ettiği bilgi ve tecrübelerin kuşaktan kuşağa aktarılması, halk hekimliğinin teşekkülünü ve günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

1. 2. 2. Diğer Toplumlarda Halk Hekimliği

İnsan ihtiyaçlarının bir gereği olarak ortaya çıkan halk hekimliği uygulamaları bütün toplumlarda görülür. Halk hekimliği uygulamalarında başlangıçta dinsel ve büyüsel uygulamalar öne çıkar. Modern tıbbın ortaya çıkmasıyla birlikte bilime dayanan teknolojik gelişmeler, halk hekimliğinin kökenini oluşturan dinsel ve büyüsel uygulamaların önemini büyük ölçüde yitirmesine neden olmuştur. Aşağıda, yeryüzündeki en eski medeniyetler arasında yer alan Mısır, Roma ve Çin halk hekimliği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir:

1. 2. 2. 1. Mısır Halk Hekimliği

Mısır medeniyeti dünyanın en eski medeniyetlerinden biridir. Antik Mısır denilince ilk akla gelen henüz gizemleri tam olarak çözilememiş devasa piramitlerdir. Bu yapılar, her dönem ilgi odağı olmuştur (Şimşir, 2018, 1). Antik Mısır'da ilk halk hekimliği uygulayıcıları rahiplerdir. Rahipler, dinsel ve büyüsel uygulamalar (muska, büyü, fal vb.) kullanarak hastalıkları tedavi eder (Saraç, 1943, 110). Bu uygulamalar arasında muska önemli bir yere sahiptir. Muska, insanı kötü güçlerin etkisinden koruduğuna inanılan yazılı nesnelerdir. Antik Mısır'da, hastalıklardan korunmak veya hastalıklardan kurtulmak için muska yazma/muska taşıma yöntemine başvurulduğu bilinmektedir (Şimşir, 2018, 88). Mumyalar incelendiğinde Eski Mısırlıların birçok hastalık (kemik veremi, felç, damar, çiçek, romatizma vb.) hakkında bilgi sahibi oldukları görülür (Baysan, 2016, 37). Ölü gömme âdetlerinin oldukça önem arz ettiği eski Mısır dininde, mumyacılığın insan beden ve işleyişini anlamaya büyük ölçüde fayda sağladığı anlaşılmaktadır. Mısır rahipleri mumyalama teknikleri ile insan bedeni hakkında edindikleri bilgi ve tecrübelerini dinî inanışlarla harmanlayarak eski Mısır medeniyetine özgü bir halk hekimliği ortaya koymuştur. Bu anlamda en eski çağlardan itibaren halk hekimliği uygulamalarında inanış ve dinlerin etkisine temas etmek gerekir. Mısır'da izlenen bu anlayış hemen her kültürde ve günümüzde devam edegelen halk hekimliği pratiklerinde sürdürülmektedir.

1. 2. 2. 2. Roma Halk Hekimliği

Eski Roma’da halk hekimliği uygulamaları, eski Yunan medeniyeti başta olmak üzere birçok medeniyetten etkilenmiştir. Roma halk hekimliğinde dinsel ve büyüsel uygulamalarla tedaviler yaygındı. Hastalıklara tanrıların yol açtığı düşünüldüğünden tedavi sürecinde de tanrılara yakarmak, karmaşık ayin ve büyü güçler ile ilaçlar yapmak vb. yollar tercih edilmiştir (Gökçe ve Üvey, 1998,517; Baysan, 2016, 39-40). Yukarıda da ifade edildiği üzere, erken dönem Roma halk hekimliği uygulamalarında, birçok toplumda olduğu gibi dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde, “modern tıbbın atası” olarak bilinen Hipokrat ile birlikte Roma halk hekimliği uygulamalarındaki dinsel ve büyüsel uygulamalar yavaş yavaş azalarak yerini modern tıbbi tedavi ve uygulamalara bırakmaya başlamıştır.

Hipokrat; M.Ö. 460 yılında, Anadolu'nun batı kıyısının çok yakınında yer alan Cos (İstanköy) adasında doğmuştur. Yaşamının önemli bir bölümünü gezgin olarak geçirmiştir. Eski Yunanistan'ı dolaşarak, pek çok hastaları tedavi etmiş ve çok sayıda öğrenciye tıp dersleri vermiştir. Grek hükümdarı Pericles (M.Ö. 499-429) dönemi, Hipokrat'ın büyük bir hekim olarak etkin olduğu dönemdir. Hipokrat tıbbı, mitolojik ve dinsel kavramlardan tam anlamıyla arındırmış ve gözlem, deneyim ve akılcılığa önem vermiştir. Hipokrat’a göre; her hastalığın mutlaka bir nedeni vardı ve bunlar akılcı çözümlerle tedavi edilebilirdi (Uğurlu, 1997, 67-76). Hipokrat, görüşleri ile modern tıbbın temelleri atmıştır. Bu nedenle mesleğe yeni başlayan doktorların “Hipokrat andını” etmeleri bir gelenek haline gelmiştir.

1. 2. 2. 3. Çin Halk Hekimliği

Çin halk hekimliği başlangıçta dinsel ve büyüsel unsurlar ön plana çıkmaktadır. Diğer toplumlarda olduğu gibi erken dönem Çin halk hekimliğinde de hastalık algısı benzerdir. Hastalıkların kaynağı tanrıların verdiği bir cezadır. Bazen kötü ruhlar veya öfkeli atalar da hastalıklara neden olur. Çin imparatorların birçoğu aynı zamanda

hastalıkları tedavi eden birer hekimdir. Çin imparatorlarından Fu-Hsi (M.Ö. 2953-M.Ö. 2900) ve Chen-Nungh (M.Ö. 2737-M.Ö.2800) yazdığı eserlerde ilâç tarifleri yer alır (Baysan, 2016, 40).

M.Ö. III. yüzyıldan Çin hanedanlığının sonuna kadar genel anlamda, tıbbi kuramlaştıran ve pratikleştiren üç ayrı hekim tipi vardır:

1. Konfüçyüsçü doktorlar,
2. Taocu pratisyenler,
3. Genel seyyar satıcı ve ilaççılar

Konfüçyüsçü doktorlar, Çin halk tıbbının temsil eden kişilerdir. Taocu pratisyenler, Çin halk tıbbının geliştirici ve ileticileridir. Genel seyyar satıcı ve ilaççılar ise maddi durumu yetersiz halkın hastalıklarını tedavi etmek için hem Konfüçyüsçü hem de Taocuları tedavi edicilerin pratiklerini uygulayan ekim tipidir (Schiffeler, 2015, 125). Günümüzde, Çin halk hekimliği dünyada oldukça popülerdir.

Değerlendirme

Mısır, Roma ve Çin halk hekimliğinde, halk hekimliği uygulamalarının ilk önce dinsel ve büyüsel uygulamalarla başladığı ve daha sonra rasyonel uygulamalara geçildiği anlaşılmaktadır. Şeytani bir varlığın hastalığa neden olduğu yönündeki yaygın inanışlar, hastalık tedavilerinde dinsel ve büyüsel uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Dinsel ve büyüsel uygulamaların halk hekimliği üzerindeki egemenliği Hipokrat (M.Ö 460- M.Ö 370) ile azalmaya başlamıştır. Hipokrat, deneye ve akılcılığa önem vererek bugünkü modern tıbbın temellerini atmıştır. XIX. yüzyılın sonlarına kadar halk hekimliği uygulamaları “batıl inanışlar” olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda, GETAT yöntemlerinin yaygınlaşması geleneğe dönüşü hızlandırarak halk hekimliği uygulamalarının önem kazanmasını sağlamıştır.

1. 3. Türk Kültüründe Halk Hekimliği

Türk topluluklarında halk hekimliği olgusu, geçmişten gelen bilgi ve tecrübelerin birikimi ile günümüze değin ulaşmıştır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Türk toplulukları inanç ve coğrafya değişikliklerine paralel olarak Türk kültüründe de değişimler ve dönüşümler kaçınılmaz olmuştur. Kültür unsurları, çeşitli sebeplerle her ne kadar değişime ve dönüşüme uğrasa da ana formlarını koruyan bir yapıya sahiptir. Buradan yola çıkarak Türk kültür unsurlarının birçoğunda kadim Türk inanışlarının izlerinin takip edilmesi kültürün ana formlarını koruduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Türk kültür tarihinin takip edilebildiği en eski dönemlerine kadar gidildiğinde insan sağlığına özel önem atfettiği anlaşılmaktadır. Türkler, birçok ulus içinde günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş tarihin en eski milletlerinden biridir. Tarihsel süreç içerisinde, çeşitli sebeplerle Türk toplulukları Çin Seddi'nden Adriyatik'e kadar çok geniş bir coğrafyada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Türkler gittikleri yerlere kendi kültürlerini götördükleri gibi mevcut olan kültürlerden de etkilenmişlerdir. Türk kültürünün cihanşümul bakış açısı varlık sürdürdükleri coğrafyalarda birbirinden farklı birçok bitki, hayvan, iklim, hastalık ve tedavi yöntemleri ile karşılaşmalarına vesile olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında, Türk halk hekimliği uygulamalarının zengin bir repertuara sahip olması gerektiği öngörülebilir. Maalesef, Türk halk hekimliği uygulamalarının birçoğu henüz derlenerek bütünlük arz eden bir yapıya kavuşturulamamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde Türk toplulukları kendi inanışları çerçevesinde halk hekimliği inanış ve uygulamalarını deneme yanılma yoluyla geliştirmiştir. Türk halk hekimliği sistemi başlangıçta dinsel ve büyüsel temellerden beslenirken, zamanla bu yöntemlerin yanı sıra bitkisel, hayvansal ve madensel ilaçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar sözlü kültür ortamında, kuşaktan kulağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır.

Yazılı Türk kültür tarihinin başlangıç noktası olarak kabul edilen Göktürkler döneminde, verem hastalığı ve mide ağrıları tedavisi için kırmızı kullanıldığı bilinmektedir (Demirhan, 1985, 201). Eski Türklerde tıp ve eczacılıkla ilgili en eski

bilgiler Uygur Türklerine aittir. Uygurlar hastalıkları sağaltmada bitkisel ve daha çok hayvansal tedavi yöntemlerinden yararlanmışlardır. Bugün, Çin geleneksel tıbbının en önemli merkezi, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Urumçi'de bulunmaktadır. Bu da bize Uygur, Kazak ve Kırgız Türk topluluklarının Çin geleneksel tıbbına önemli katkılar yaptığını göstermektedir.

XI. yüzyılda Orta Asya Türkleri hastalıkları sağaltmada hem ilaç hem de büyüü tercih etmişlerdir. Fiziki hastalıklarda ilaç, ruhî hastalıklarda muska kullanmışlardır (Baytop, 1985, 52). Uygur Türkleri; bal, kuş eti, idrar, yılan derisi, sarımsak, turp, safran vb. bitkisel ve hayvansal malzemeleri hastalık tedavileri için kullanmışlardır (Demirhan, 1985, 202).

Dîvânu Lugâti't-Türk⁵'te hastalık için "ig" kelimesi kullanılmıştır (DLT I, 48). Hastalıkları tedavi etmek için kullanılan ilaçlara "em"; ilaç yapan kişilere ise "emçi" adı verilmiştir (DLT I, 38). İlaç kelimesinin karşılığı olarak "ot" sözcüğü de kullanılmıştır. Eserde "*ot içtim*" ifadesi, "ilaç içtim" anlamında kullanılmıştır (DLT I, 35).

Halk hekimliği olgusu, Türk dünyası epik destan geleneğinde karşımıza çıkar. Epik kahraman, bazen girdiği mücadeleler sonucunda yaralanır. Yaralanan kahramanın tedavisi için geleneksel hekimlik yöntemlerine başvurulur. Örneğin, Dede Korkut Hikâyeleri'nden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda, Boğaç Han'ın yarası anne sütü ve dağ çiçeği ile tedavi edilir (Ergin, 2014, 88-90). Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da, altı yüz kafır Salur Kazan'ın koyun sürüsüne saldırmıştır. Çoban, koyun sürülerini kâfirlere kaptırmamak için savaşmış ve yaralanmıştır. Çoban yarasının iyileşmesi için öldürdüğü kâfirlerin cesetlerini yakıp kül yaparak yarasına basmıştır (Ergin, 2014, 97-99). Anne sütü ve dağ çiçeği karıştırılarak oluşan merhemin yaraya sürülmesi ve yaraya kül basılarak tedavi edilmesi rasyonel tedavi örnekleridir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde dinsel ve büyüsel (irrasyonel) tedavilere de başvurulduğu görülür:

⁵Ayrıntılı bilgi için Bkz.: MASATTAŞ, Âdem, "Dîvânu Lugâti't-Türk'te Halk Hekimliği Büyüsel ve Rasyonel Tedavi Yöntemleri", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 9.4, 2020, s. 1348-1358.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda; Bamsı Beyrek, Banı Çiçek ile evlenmek ister. Ancak Banı Çiçek'in kardeşi Deli Karçar, kız kardeşini isteyen öldürmektedir. Bu duruma bir hâl çaresi düşünen Oğuz beyleri kızı istemek için Dede Korkut'u vazifelendirirler. Dede Korkut, Deli Karçar'dan kız kardeşini ister. Deli Karçar, Dede Korkut'un peşine düşer ve yakalar. Öldürmek için kılıcını sallarken Dede Korkut: “*Çalar-iseñ elüñ kırısun*” der. Dede Korkut'un duası kabul olur ve Deli Karçar'ın eli havada asılı kalır. Deli Karçar, tövbe eder ve Dede Korkut'tan elini sağaltmasını ister. Dede Korkut dua eder ve Deli Karçar'ın eli iyileşir (Ergin, 2014, 126).

Halk hekimliğinde hayvansal malzemelerin kullanımı oldukça yaygındır. Örneğin, “*Altay, Tuva, Hakas ve Şor destanlarında hayvan kaynaklı ilaçlar içinde göğün boğasının boynuzu, ciğeri ve yüreği, balina veya ayı kaburgası, hayvanların özellikle kahramanın atının sidiği, dışkısı kanı ve sütü bulunmaktadır*” (Atnur, 2010, 52). Altay Türkleri; romatizma, sıtma ve basur hastalarının tedavisi için hayvansal malzemeler kullanır. Yeni kesilmiş hayvan derisinin içine girip yatma, yeni kesilmiş hayvan derisini hastalıklı olan yere bağlama gibi uygulamalar romatizma, sıtma ve basur hastalıklarının tedavisi için kullanılır (Ögel, 1985, 109).

Türk halk anlatıları, toplumun kültür özelliklerini yansıtır. Halk anlatılarının bu işlevi kültürün sürekliliğine katkı sağlar (Alptekin, 2018, 879). Bu bağlamda halk anlatılarından olan Türk halk masalları ve Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği yöntemlerine rastlamak mümkündür:

Kazak halk masalı “Jartı Töstik”de kahramanın anne sütüyle tedavi edildiği görülür: “... *ejderhayı yenen kahraman yiğit, ejderhanın ısırtığından zehirlenir ve kötüleşir. Yiğidi annesinin sütüyle tedavi ederek iyileştirirler*” (Ashırkhanova, 2019, 57).

Arzu ile Kamber Hikâyesinde, bayılan hastanın su ile ayıltıldığı görülür (Alptekin, 2010, 86). Ali Berat Alptekin, halk hikâyesi ve masallarda görmeyen gözün tedavisi için uygulanan 10 tedavi yöntemini şu şekilde sıralamıştır:

1. Toprakla tedavi

2. *Su (abıhayat) ile tedavi*
3. *Ağaç dalı (yapağıyla) ile tedavi*
4. *ot (çayır, çimenle) ile tedavi*
5. *Kuş tüyünün görmeyen göze sürülmesiyle tedavi*
6. *Kanla tedavi*
7. *Dua edilmesi sonucu tedavi*
8. *Hayvan ürünlerinin yenilmesi, içilmesi veya bir hayvan tarafından yalanması üzerine tedavi*
9. *Denizden çıkarılan iki özel balığın göze sarılmasıyla tedavi*
10. *Peri kızlarının yaptığı ilacın göze sürülmesiyle tedavi (2009, 19).*

Her toplum kendi yaşadığı coğrafya, dini inanışlar, yerli düşünce sistemleri bağlamında hastalıklarla mücadele etmek için kendine özgü tedavi yöntemleri geliştirmiştir. Türk toplulukları da kendi inanışları çerçevesinde halk hekimliği inanış ve uygulamalarını deneme yanılma yoluyla geliştirmiştir. Türk halk hekimliği sistemi başlangıçta dinsel ve büyüsel temellerden beslenirken, zamanla bu yöntemlerin yanı sıra bitkisel, hayvansal ve madensel ilaçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar sözlü kültür ortamında, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze değin ulaşmıştır.

1. 3. 1. Şamanizm ve Halk Hekimliği

Türklerde halk hekimliğini Şamanizm'den bağımsız izah etmek mümkün değildir. Türk şamanlığı üzerine araştırma yapan bilim adamlarının genel kanaatine göre; Türk şamanlığının kökenini avcılık ve toplayıcılık çağına (12-14 bin yıl önce) kadar uzanmaktadır. “*Şamanlığı araştıran bilim adamlarının büyük çoğunluğu, onun ilk olarak Kuzey Asya’da, esasen Türk ve Moğol halkları arasında, ayrıca Himalaya Dağları insanları ve Kore, Japonya, her iki Amerika kıtasına yayıldığı tezi üzerinde dururlar.*” (Bayat, 2018, 26-29). Anlaşılacağı üzere Şamanizm, sadece Türklerde değil tarihi süreç içerisinde birçok toplumda karşımıza çıkan inanca dayalı bir ritüel ve pratikler sistemidir.

“Şaman” kelimesi, Tunguzca söz varlığına ait olup Rusçadan Batı bilim dünyasına geçmiştir (İnan, 1986, 74; Gömeç, 1998, 40; Mandaloğlu, 2011, 112). Türkler “şaman” kelimesi yerine “kam” sözcüğünü kullanır (Rasony, 1971, 28; Gömeç, 1998, 40; İnan, 1986, 74). Altay Türkleri arasında “kam” sözcüğü, “şaman” kelimesinin eş anlamlısıdır. Eski Türkçede “şaman”a, “kam” denirdi. Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te, “kam” kelimesinin karşılığı olarak “kâhin” sözcüğü kullanılır. Yusuf Has Hacip ise, Kutadgu Bilig’de kamları “otacılar” (tabipler) gibi hastalıkları tedavi eden ve ilaç yapan kişiler anlamında kullanmıştır (İnan, 1986, 72-74). “Kam” kelimesi genel olarak “kâhin, büyücü, hekim, bilim adamı, felsefeci, putperest rahip” anlamlarında kullanılmıştır (Öger ve Gönel, 2011, 234).

Eski Türk kültüründe, şamanların toplumsal uygulamalar ve ritüelleri yönetmek, fala bakmak, büyü yapmak, yağmur yağdırmak, savaş gününü tayin etmek vb. birçok görevi vardır. Ancak şamanların en önemli görevi dinsel ve büyüsel uygulamalar yaparak hastalıkları tedavi etmektir (Gömeç, 1998, 44-46; Bayat, 2017, 23; Öger ve Gönel, 2011, 234; Beydili, 2015, 510; Sarıkçıoğlu, 1983, 94; Ocak, 1997, 11; Örnek, 2014, 50-57).

Eliade’ye göre; Orta ve Kuzey Asya halklarının tümünde hastalık tasavvuru iki şekildedir: 1. Hastanın “canının (ruhunun) kaçırılması” 2. Kötü ruhlar tarafından hastanın “çarptırılması” (Eliade, 1999, 247-248). Şamanların bir doktor gibi hastalıkları tedavi etmesinin nedeni hastalığın ruhla ilgili olduğu inanışıdır. Kötü ruhlar, kişinin

ruhunu alıp götürmesi sonucu hastalık ortaya çıkar. Şaman majik ve mistik güç sağlayan giysilerini sırtına alarak ruhlarla temasa geçer. Zararlı ruhların etkisiyle bedeni terk eden ruhu kaybolmuşsa bulmaya çalışır. Şaman, hastalığa neden olan kötü ruhlarla mücadele ederek ya da onları ikna ederek ruhu bedene geri sokar ve hastalığı tedavi eder (Örnek, 2014, 56-57).

Şamanlar, icra töreninde özel kıyafetler giyerler. Bu kıyafetlerin ağırlığı yaklaşık 13-17 kilogram arasındadır. Ruhlara mücadele etmek ya da ruhlardan korunmak için kıyafetlerine küçük ziller, hançer, ayna, ip, kutsal ağaç dalı, bakır ve demir nesneler takarlar. Hayvan ruhunu temsil için yardım alınan hayvanın tüyü, pençesi, kemikleri veya derisi asılır (Eliade, 1999, 178-179; Sümbüllü, 2010, 66; Donuk, 1988, 9-10; Örnek, 2014, 58; Öger ve Gönel, 2011, 238-240; Çoruhlu, 2010, 74-75; Beydili, 2015, 511). Şaman, bazen tedavi ritüeli esnasında ayna kullanır. Bayat’a göre ayna; öteki dünyayı görmek ve ruhların yerini tespit etmek için kullanılır (2006, 190). Şamanlar, ruhlarla iletişime geçmek veya ruhları korkutmak için “tüngür” adı verilen özel bir davul kullanır (İnan, 1986, 94; Radloff, 1976, 235; Eliade, 1999, 199-201; Gömeç, 1998, 43; Çoruhlu, 2010, 79-89).

Türk kültüründe şamanların hastalıkları tedavi etme yöntemleriyle ilgili birçok anlatı bulunmaktadır. Fuzuli Bayat’ın “Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar” isimli eseri, şaman anlatıları hakkında önemli bilgiler içermektedir:

“Biri hastalanınca, hemen şamanın yanına gidip onu kamlık yaparak kurtarmasını isterdi. Şaman da hastalanan adamı iyileştirmek için kendine seçtiği yardımcı ruhları ile onun canını aramaya giderdi. Şaman öncelikle kamlık ederek hasta olan adamın canını hangi kötü ruhun alarak götürdüğünü öğrenirdi.

O kamlık yaparken çeşit çeşit kötü ruhlara rastlardı. Onlar ara sıra göze görünür, sonra değişik yönlere kaçırdılar. Bazı zamanlar da kötü ruhlardan birisi diğerinden intikam almak için şamana haber getirirdi. Hastayı hangi kötü ruhun (aynanın) aldığını ve nereye götürdüğünü söylerdi.

Ayna, canı alıp götürünce şaman onun peşine düşerdi. Takibe hiç ara vermezdi, çünkü ayna, canı elinden alırdı. Bunun üzerine hasta adam iyileşirdi.

Bir kişi hasta olduğunda aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen, şaman kamlık etmediyse, o zaman ayna, adamın canını yeraltı hâkimi Erlik'in yanına götürürdü. O zaman şamanın hastayı iyileştirmesi çok zor olurdu.

Kamlık yapıp Erlik'in yurduna giden şaman, orada aynaların adamın etini tencereye koyup pişirdiklerini ve onu yediklerini gördü. O zaman şaman geri döndü. Şaman:

- *Bu adam için kamlık ediyorum. Çünkü o çok ağır hastadır, dedi.*
- Şaman aynaların tencereden eti alıp kemikleri kemirdiklerini ve attıklarını gördü. O zaman geri dönerek:*
- *Hastalanmış adama, kamlık etmenin anlamı yoktur. Kamlık etsem de ölecek, derdi.*

Kamlık ede ede Erlik'in meskeninde ilerlemek çok zordur. Orada aynalar şamanı tutup bırakmıyorlardı. Şaman onlarla savaşmaları için savaşçı yardımcı ruhlarını gönderdi.

Erlik'in dünyasında aynalar ve bir de yaşlı üzütler⁶ şamana, canı almaması için karşı çıkarlardı. (Canı alıp geri dönmesine müsaade etmediler).

Şaman o yerlerde dolaşırken kendi yüzünü Erlik'e ve aynalara göstermezdi. Çünkü onun yüzünü gördükleri zaman şaman ölürdü.

Şaman aynadan canı alıp Erlik'in yurdundan geri dönünce hasta adamın kulağına canını üflerdi.

Bazen de şaman, canı Erlik'in yurdundaki aynadan alınca acelesi yoksa, o zaman Süt Gölü'nün yanına giderdi, orada canı Ülgen'in kapısının önündeki akçakayın ağacının altında yıkar, güzel bir beşiğe koyup

⁶ Ölmüş kötü adamların ruhları.

kurtarmaya çalışırdı. Can yeniden güç kuvvet kazansın diye bunları yapan şaman, sonra da hasta adamın kulağına üflerdi.

Canını verdiği zaman şaman:

- *Filan adamın canı geri geldi, sahibi bırakıp bir yere gitmesin, derdi.*

Böylece söyleyip canını hastanın kulağına üflerdi.

Sonra şaman, kendi ruhlarından birini adamın yanında bırakırdı ve:

- *Senin canını bu koruyacak! derdi.*

Daha sonra şamana para verirlerdi.” (Bayat, 2019, 185-187).

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere, şamanın hastalıkları tedavi etmedeki asıl işlevi ruhla ilgilidir. Ruhun bedenden kaçtığı ya da kötü ruhlar tarafından kaçırıldığı düşüncesi Türk kültüründe yaygın bir inanıştır. Bu nedenle ruhu kaçan/kaçırılan kişinin ruhunun geri getirilmesi, hastalığın tedavi edilmesi anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla şamanların hastalıkları tedavi etme sırasında yaptıkları bütün ritüeller, ruhun kurtarılmasına yöneliktir. Bu ritüellerde şaman, kendisine verilen ilahi güç ve yardımcı ruhları ile ruhun peşine düşer. Ruh, dolayısıyla da hastayı kurtarmaya çalışır.

Türk şamanlığı sisteminde, şamanların hastalıkları tedavi etme sürecinde ruhu kurtarmaya yönelik uygulamalar diğer toplumlarda da karşımıza çıkar. Hastalıkların tedavi edilmesinden sorumlu olan şamanlar olmuş veya olması muhtemel felaket, aileden birinin hastalığı, ölümü veya hayvan hastalıkları gibi zaruri hallerde çağrılır. Şaman geldikten sonra atalarından felaketin sebebini anlamak için haber getirmek amacıyla kısa bir ayin yapar. Daha sonra hasta kişinin ruhunu kurtarmaya yani tedavi etmeye çalışır (Radloff, 1976, 236).

Lauri Honko, 1979 yılında yayımladığı “Ritüellerin Oluşum Süreci” adlı çalışmasında, hastalıkların tedavi yöntemlerinde uygulanan ritüelleri “kriz ritleri” olarak değerlendirmiştir. Beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan hastalıkların tedavisinde uygulanan ritüelleri yapısal olarak incelemiştir. Honko, özellikle Sibirya şamanlarının hastalıkları tedavi etme seanslarında aldığı rolleri ayrıntılı bir şekilde analiz etmiş ve tedavi seanslarının yapısını 12 aşamada açıklamıştır:

- “1. Seyircinin hazırlanması.
2. Şamanın hazırlanması.
3. Yardımcı ruhlara yalvarma.
4. Hastalığın sebebini söyleme.
5. Yardımcı ruhların nefesle içeri çekilmesi ve onlar tarafından sahip olunma.
6. Rollerin değişimi ve ilk diyalog: Şaman başyardımcısı ruh haine gelir ve şamanın yardımcısı şaman haline gelir.
7. Hastalığın sebebine saldırı.
8. Rollerin değişimi ve ikinci diyalog: Şaman hastalığın kötü ruhu haline gelir ve yardımcısı ve akrabaları = seyirci.
9. Hastalığın ruhunun yok edilmesi.
10. Şaman rolüne dönüş.
11. Yardımcı ruhların yok edilmesi.
12. Şaman ruhunun yok edilmesi.”

12 aşamalı bu sürecin ilk basamakları daha sakin seyrederken gittikçe hızlanan bir süreç takip edilir. Seyircilerin ve şamanın hazırlanmasında müzik ön plandadır. Şamanın duygu yoğunluğu, hastalığın sebebi olan kötü ruhla mücadelede esnasında zirveye ulaşır. Kötü ruh yok edildikten sonra şaman kuş çılgılığı atar ve ağzını suyla durular. Böylece hastalık tedavi edilir ve seans tamamlanır (Honko, 2015, 210-211).

Şamanlar, tedavi sırasında transa geçer. Ritim tutar, dans eder ve şarkılar mırıldanır. Yenisey yakınlarında bir sağaltma törenindeki türkü şu şekildedir:

“İşte yukarda, küçük ördek gibi bir cin.

İşte orada, birbirleriyle konuşuyorlar.

Bakın kendi aralarında bir şeyi ötüşerek konuşuyorlar.

Şimdi, evin bacasından bir Künç cinine bakıyorum.

Gökyüzünde ördek büyüklüğünde cinler ve bulut büyüklüğünde başka başka cinler var.

Yukarıda, gökyüzünde taşlı kıyının söyledikleri duyulmaktadır.

Size hep o duyduklarımı söyleyebilirim.

Sanki sağır olmuşum.

Yeryüzündeki insanlara yardım edeceğim,

Şimdi cinin söylediği şarkı bir köpek havlamasına benziyor.

Ben daha önceleri size çok az şarkı söyledim.

Hep aynı şarkıları dinlediniz benden,

İşte şimdi rengineyiklerinin cininin boyunlarını görüyorum.

Boşu boşuna şarkı söylüyorum diye korkuyorum.

Sanki karanlık bir yerdeyim de söylenenlerin çok azını anlıyorum.

Şimdi Es gökyüzünden ağrı bana bakıyor” (Örnek, 2014, 60-61).

Orta Asya Türklüğünde, hastalıkların sebebi ruhlarla ilişkilendirilmiştir. Ruh ve beden bütünlüğünün bozulması hastalıkların ana nedeni olarak görülmüştür. Yaralanma ve yanıklar gibi maddi sebeplerle ortaya çıkan hastalıklar “emciler, otacılar” tarafından tedavi edilir. Ruhsal hastalıklar gibi sebebi bilinmeyen ancak kötü ruhların tesiri altına girmiş olduğuna inanılan kişilerin tedavileri “kam/şaman” İslami devirdeki adıyla “baksılar” tarafından yapılır (Bayat, 1989, 61). Hekimlik kurumunun oluşmasıyla sağaltma görevleri hekimlere devrolunsa da bu aktarım sınırlı olmuş, büyücü ve şamanlar birçok toplumda büyü ve sağaltım işlerini birlikte yürütmeye devam etmişlerdir (Doğan, 2011, 121).

Kadim Türklerde halk hekimliği uygulamaları, halk tarafından olağanüstü güçleri olduğuna inanılan, kam/şaman denilen kişiler tarafından gerçekleştirilirdi. Bu bağlamda Türk halk hekimliğinde şamanları, dinsel ve büyüsel tedavileri icra edebilen ilk Türk hekimleri olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

1. 3. 2. Anadolu Halk Hekimliği

IV. yüzyıldan itibaren Türk toplulukları kıtlık ve kuraklık gibi olumsuzluklar ve dünyaya egemen olma arzusu gibi sebeplerle ana yurtları olan Orta Asya'dan dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmeye başlamışlardır. Türkler gittikleri yerlere kendi kültürlerini götürdükleri gibi bu bölgelerdeki mevcut kültürlerden de etkilenmiş ve böylece yeni bir Türk kültür ekolojisi yaratmışlardır.

“Büyük Oğuz Göçü”nün yoğunlaşmaya başladığı XI. yüzyıl Türk tarihi ve kültürü açısından son derece önemlidir. Tuğrul ve Çağrı Beyler kumandasında Türkmen ordularının Gaznelilere karşı başarıları, Ön Asya ve Anadolu yolunun Oğuz Türklerine açılmasını sağlamıştır. Müslüman Oğuzlar, Selçuklu Devleti egemenliği altında Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemiştir. Bizans İmparatoru Romanos Diyogenis, Türklerin bu ilerleyişini durdurarak doğruya doğru ilerlemeye başlar. Sultan Alp Arslan, Van Gölü'nün kuzeyindeki Malazgirt sahasında Bizans ordularını karşılar. Selçuklular, 26 Ağustos 1071 günü Malazgirt'te büyük bir zafer kazanır. Bu zaferden sonra Bizans savunma hattı kırılır ve Türk ilerleyişi Marmara sahillerine kadar devam eder (Kafalı, 2002, 5-8). Türklerin Anadolu'yu vatanlaştırma süreci asırlarca devam etmiştir. Dolayısıyla Türkler, yeni vatanlarına kültürlerini de getirmişlerdir. Bugün Anadolu'da halk hekimliği uygulamaları başta olmak üzere doğumdan ölüme kadar gerçekleşen bütün folklorik unsurlarda kadim Türk kültürünün izlerini görmemiz mümkündür.

Anadolu uygarlıkların beşiği olarak nitelendirilen bir konuma ve tarihi birikime sahiptir. Dolayısıyla Anadolu'da ilaç yapımı ve hastalık tedavi yöntemleri incelendiğinde; Hindistan, İran, Mısır ve Mezopotamya (Sümer, Akad, Babil vb.) kültürlerin etkileri tespit edilir. Anadolu'da yetişen bitkilerden ilaç yapımının tarihi bugünkü belgelere göre, Hititlere kadar uzanmaktadır. Hititlerden günümüze kadar ulaşan belgelerden ve tarihi eserlerde bulunan kabartmalardan yola çıkarak bu dönemde hastalıklara şifa bulmak amacıyla birçok ilaç yapıldığı anlaşılmaktadır. Hitit dininde her Tanrı'nın bir bitkisi olduğu inancı, hastalıkları tedavi edecek ilaçların yapımında bitkilerin kullanılmasının da yolunu açmıştır (Eyuboğlu, 2007, 3-8).

XI. yüzyılın başlarından günümüze kadar Anadolu’da hâkim güç olan Türklerin büyük çoğunluğu zamanla Müslümanlığı benimsemiştir. Ancak halk hekimliği uygulamalarında eski Türk inanışları ve Şamanizm’in etkisinin azalmadığını ifade etmek gerekir. Eyuboğlu’na göre, Anadolu’da kullanılan tedavi yöntemlerinin birçoğu Şamanizm’den izler barındırmaktadır. Eski Türk kültürünün izlerini taşıyan bu tedaviler daha çok büyü, okuyup üfleme ve tütsüleme ile ilgilidir. Günümüzde Anadolu’da kullanılan sütten, at etinden veya kısrağ sütünden yapılan ilaçlar Asya kökenli olup Şamanlıkla ilgilidir (2007, 16). Orta Asya şamanları tarafından uygulanan tedavi yöntemlerine, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de rastlamak mümkündür. Şamanik şifa yöntemlerini kullanan iyi ediciler hastalık çeşitlerine göre; kırbacılar, alazcılar, kelci kadınlar, korku damarına basıcılar, kurşun dökücüler, parpıcılar, dalakçılar, sarılık ve dilaltı kesenler, hunnak tesbihi verenler, ısıtma bağlayıcılar vb. adlarla anılır (Kaya, 2001, 214). Dolayısıyla Anadolu halk hekimliği sistemini etkileyen en önemli faktörün Şamanizm inanç sistemi olduğu söylenebilir.

Anadolu halk hekimliği uygulamaları kadim Türk kültürünün izlerini taşıyarak gelişimini devam ettirmektedir. Kadın şamandan kadın ebeye ve şamandan veliye/ocaklıya/otacıya dönüşümler Anadolu halk hekimliğinde kadim Türk kültürünün devamı olarak değerlendirilmelidir.

Anadolu’da halk hekimliği yöntemleri ile ilgili en detaylı bilgiler Orhan Acıpayamlı tarafından tespit edilmiştir. Acıpayamlı, “*Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*” adlı bildirisinde, Anadolu sahası halk hekimliğinde 6 tedavi yöntemi tespit etmiştir (1989, 2).

Cumhuriyet döneminden itibaren Türk halk hekimliği ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, halk hekimliği ile ilgili müstakil araştırmalar değildir. Halk hekimliği ile ilgili araştırmaların büyük bir bölümü halk bilimi çalışmalarının içerisinde yer almıştır. 1990 yılından sonra halk hekimliği ile ilgili müstakil araştırmaların hız kazandığı görülmektedir.

1. 4. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar

1. 4. 1. Şaman/Kam

Şamanizm inanç sistemi birçok toplumu etkilemiştir. Türk şamanlığının kökeni Paleolitik çağa (12-14 bin yıl önce) kadar uzanır (Bayat, 2018, 26). Etimolojik araştırmalar, “şaman” kelimesinin Tunguzca söz varlığından Türkçeye geçtiğini göstermektedir (İnan, 1986, 74; Gömeç, 1998, 40; Tekel, 2020, 824; Mandaloğlu, 2011, 112). Türkler “şaman” kelimesi yerine “kam” sözcüğünü kullanmışlardır (Rasonryı, 1971, 28; Örnek, 2014, 50; Gömeç, 1998, 40; İnan, 1986, 74). Kam sözcüğü; Dîvânü Lugâti’t-Türk’te “kâhin” olarak geçer (DLT III, 157).

Kadim Orta Asya Türklüğünde, Şamanizm inanç sistemine bağlılık yaygındı. Şamanizm inanç sistemi içerisinde din adamı veya dini önder olarak kabul edilen şamanların doğumdan ölüme kadar toplumsal görevleri vardı. Şaman/Kam adı verilen bu din adamlarının hastalıkları dinsel ve büyüsel uygulamalarla iyileştirebilme yeteneğine sahip olduğu inancı, Türk kültürlü halklarda oldukça yaygındı. Her hastalık için şaman çağrılmazdı. Durumu çok ciddi olan hastalar için şamana başvurulurdu. Sedat Veyis Örnek; bir şamanın hastayı sağaltması evrelerini şu şekilde aktarmıştır:

1-Şaman ilkin kendi koruyucu cinine başvurur. Bu cin onun içindedir.

2-Bu koruyucu cinin yardımıyla hastalığın asıl nedenini öğrendiği gibi, hastalık nedeniyle hastanın bedeninden uzaklaşan ruhun eğleştiği yeri de bulur.

3-Şaman, buyruğundaki çeşitli cinleri çağırarak hastanın kaçan ruhunu yakalar.

4-Başına topladığı cinlerin aracılığıyla hastaya sokulmuş olan cini kovalar.

5-Hastanın uzaklaşmış olan ruhunu yeniden hastanın bedenine sokar.

6-Cinlere yardımlarından dolayı teşekkür eder (2014: 57).

Şamanın hastayı tedavi etme seansı incelendiğinde, şamanın ruhlarla ilişkiye girdiği ve hastanın ruhunu kurtarmak için çaba harcadığı görülür. Bunun nedeni

hastalığın ruhla ilişkilendirilmesidir. Hasta kendinden geçmiş bir vaziyette, fiziksel bir aktivitesi olmadan nefes alıp veriyorsa; hastanın ruhunun bedenden ayrıldığı veya kötü ruhlar tarafından ruhunun kaçırıldığına hükmedilerek şaman çağrılır. Şaman kaybolan veya kaçırılan ruhu bularak hastanın bedenine geri sokar.

Eliade, şamanların hastalık seansları boyunca kendilerinden geçerek dünyadan uzaklaşması durumunu “esrime” ifadesi ile açıklar (1999,23). Şaman, özel kıyafetleri ve davuluyla ateş etrafında dönerek şarkılar bazen de gizemli sözler söyler ve kendinden geçer. Şamanın kendinden geçme durumunu birçok şamanik tedavi sansında (Örnek, 2014, 60-61; İnan, 1986, 94; Radloff, 1976, 235; Eliade, 1999, 199-201; Honko, 2015, 210-211; Gömeç, 1998, 43; Çoruhlu, 2010, 79-89) görmek mümkündür.

İslamiyet’in Türkler arasında yayılmaya başlaması ile Şamanizm inanç sistemi zayıflamıştır. Buna paralel olarak dinsel ve büyüsel uygulamalarla hastalıkları tedavi eden ve şaman/kam adı verilen dini önderler de toplumsal statülerini kaybetmeye başlamışlardır. Günümüzde, Şamanizm inanç sisteminin varlığını koruduğu Türk topluluklarında (Çuvaş, Yakut vb.), şamanik şifa teknikleri kullanılarak hastalıkların tedavi edilmesi geleneği devam etmektedir.

1. 4. 2. Baksı/Bakşı

İslamiyet’in Türkler arasında yayılmaya başlaması, şamanların toplumsal statülerinin kaybolmasına neden olmuştur. Toplumsal statülerini kaybeden şamanlar toplumsal statülerini geri kazanmak amacıyla hastalıkları başka formlarda (İslamiyet’e ters düşmeyecek şekilde) tedavi etmeye devam etmiştir. Bu gelenek, baksı/bakşı gibi adlarla anılan dinsel-büyüsel uygulamalar ve dualar ile hastalıkları tedavi eden baksılık/bakşılık kurumunun teşekkülünü sağlamıştır.

Baksı/bakşı sözcüğü; Budist Moğallarda “öğretmen ve mürşit” anlamlarında kullanılan ve daha sonra Türkçenin söz varlığına giren bir sözcüktür. Bakşı; Kırgız ve

Kazak Türklerinde dinsel ve büyüsel uygulamalar ile hastalıkları tedavi eden cinleri ve şeytani varlıkları kovan kişilere verilen addır. Kırgızlar baksı sözcüğü yerine; bakşı/baksı/-bübü, burkan-bakşı, gibi adlandırmalar da kullanır. Baksılar, otlardan ilaç yapan dinsel ve büyüsel yöntemler kullanan tedavi edicilerdir (Çeribaş, 2014, 75-76).

Abdulkadir İnan, İslamiyet'in kabulünden sonra Doğu Türkistan'daki bakşılının, "Bakşılık Risalesi" adıyla bir kitaplarının oluşunu ifade etmiştir. Bu risaleye göre; bakşılık mesleğinin piri Hz. Fatıma'dır:

"Bir gün Hz. Fatıma bir ağacın gölgesinde oturuyordu. Havadan bir kuş gelip bu ağacın bir dalına kondu, dal derhal kurudu. Bu menhus kuşun gölgesi Fatma'nın üzerine düştü. Fatma hastalandı. Hekimlerin ilacı fayda vermedi. Tanrı tarafından kırk eren geldi. Bu erenler bir tuğ dikip etrafında dolaştılar. Fatma iyileşti. Böylece bakşılık Hz. Fatma'dan bakşılara kaldı." (İnan, 1986, 86).

Bakşılık geleneğinin kökeninin Hz. Fatıma'ya dayandırılması rivayetleri bakşılık/baksılık mesleğine kutsiyet kazandırmıştır.

1. 4. 3. Emçi/Otacı

Dîvânu Lugâti't-Türk'te bitkilerden ilaç yapan kişiler, "emçi" olarak adlandırılır (DLT I, 38). Kutadgu Bilig ise ilaç yapan kişiler, "otacı" olarak geçer:

*"Kerek tut **otacı** kerek erse **kam**
Ölügli hergiz asıg kılmaz em"*

"İster otacı tut ister kam; ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez". (İnan, 1986, 72).

Yusuf Has Hacib'in "otacı" ve "kam" sözcüklerini farklı anlamlarda kullandığı görülür. "Otacı" sözcüğü ile bitkilerden ilaç yapan kişileri; "kam" sözcüğü ile dinsel ve büyüsel yöntemlerle hastalıkları tedavi eden kişileri ifade eder. Bu durum Türklerin XI. yüzyılda hastalıkları tedavi eden ve farklı işlevleri olan iki hekim tipini birbirinden ayırdığını bir nevi sağaltıcılar arasında bir tasnife ulaştığını gösterir.

1. 4. 4. Ocaklı

Türk halk hekimliğinde "ocaklı" hastalıkları iyileştirebilme yeteneğine sahip kişilere veya ailelere verilen addır. Ocaklılar "izinli", "bakıcı", "el almış", "eli sebepli", "okuyucu" gibi adlarla da anılır (Kumartaşlıoğlu, 2012, 211-212; Boratav, 1984, 113; Duvarcı, 1990, 35). Ocaklıların yetenekleri bir veya birkaç hastalık ile sınırlıdır. Bu nedenle birçok ocak çeşidi ile karşılaşmak mümkündür.

Anadolu'da baş ağrısı ocağı, bel fıtığı ocağı, çıban ocağı, dolama ocağı, egzama ocağı, fitik ocağı kabakulak ocağı, kaşıntı ocağı, kısırlık ocağı, korku ocağı, mantar ocağı, nazar ocağı, romatizma ocağı, sancı ocağı, sarılık ocağı, siğil ocağı vb. gibi birçok ocak bulunur (Acar, 2017, 56-69).

Ocaklı kişiler, Türk halkının asıl doktorlarıdır. Ocaklarda hastalıklar genellikle dinsel ve büyüsel tedaviler (alazlama, ırvasa, parpı, okuma-üfleme vb.) yapılır (Acıpayamlı, 1969, 5; Duvarcı, 1990, 35-37; Tekel, 2020, 128-129).

1. 4. 4. 1. Türk Kültüründe Ocaklı Olmanın Yolları

Ocaklı olarak hastalıkları tedavi edebilme yetisi kazanılmasının belirli kuralları vardır. Türk kültüründe ocaklı olmanın yolları şunlardır:

1. 4. 4. 1. 1. Kan Bağı ile Ocaklı Olma

Satı Kumartaşlıoğlu; ocaklı olmayı kan bağıyla ailenin diğer üyelerine geçtiğini ve ocaklı olmak için “el alma” ritüeline gerek olmadığını ifade etmiştir (2012, 215). Birçok ocaklının kan bağı ile ocaklı olduğu bilinmektedir. Ancak her ne kadar kan bağı da olsa ocaklı olmak isteyen aile üyesinin yaptığı tedavilere mistik bir hava katmak amacıyla “el alma” ritüelini yerine getirdiği görülür.

1. 4. 4. 1. 2. El Alma Yolu ile Ocaklı Olma

Ocaklı soyundan gelmeyen ve ocaklı olmak isteyen kişi usta bir ocaklıdan el alır. Bu kişilere “izinli” adı verilir (Duvarcı, 1990, 35-37). Bu yolla ocaklı olan kişiler dinsel ve büyüsel uygulamalarla hastalıkları tedavi eder.

1. 4. 4. 1. 3. Rüyada Ocaklı Olma

Bazı ocaklılar, ocaklı bir sülaleden gelmeden veya el almadan rüya görerek (rüya motifi) ocaklı olabilir. Anadolu’da rüya görerek ocaklı olma oldukça yaygındır. Ocaklarla ilgili saha araştırmalarında, kaynak kişiler kendilerine hastalıkları tedavi etme yeteneğinin rüyada verildiğini ifade eder:

“Rüyamda komşumuzun oğlunun kolu incinmişti. Bana getirdiler ve ben ne yapacağımı bilmiyordum. Yaşlı bir adam karşıma çıkıp bana ne yapmam gerektiğini anlattı. Uyandığımda gerçekten çocuğun kolu incinmişti. Yanıma geldiler ve ben rüyamda öğrendiğim şeyi uyguladım. İncinen yeri buldum ve hafifçe bir anda kendime doğru çektim.” (Öncül, 2011, 65).

Destanlarda kahramanın rüyada uyarılması, kamlık/şamanlık yeteneğinin rüyada verilmesi; âşıklık/ozanlık geleneğinde, irticalen şiir söyleme yeteneğinin ve saz

çalma yeteneğinin rüyada verilmesi; hastalıkları tedavi edebilme yeteneğinin rüyada verilmesi vb. Türk kültüründe rüya motifinin işlevlerini gösteren örneklerdir.

1. 4. 4. 1. 4. Diğer Yollarla Ocaklı Olma

Bazen kişinin başına gelen sıra dışı olaylar, kişinin ocaklı olmasına vesile olur. Örneğin; Balıkesir/Balya'ya bağlı Habipler köyünde bir köstebek ocağındaki ocaklı, vücutta çıkan ve köstebek yuvasına benzeyen iltihaplı yaraları tedavi eder. Ocaklı kişi, şu şekilde ocaklı olmuştur:

“Balıkesir/Balya'ya bağlı Habipler köyünde bir köstebek ocağı, bu yetisini köstebeği sıvazlayarak elde etmiştir. Bu şahıs, önüne bir köstebek geldiğini, köstebeği siyahladığını (sıvazladığını), bu esnada Tebbet'ten Fatıha'ya kadar olan sureleri okuduğunu, böylelikle boğazları ve bademcikleri şişenlere baktığını anlatmaktadır” (Kumartaşlıoğlu, 2012, 229).

Değerlendirme

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren hastalıklarla mücadele etmiştir. Bu mücadelelerin doğal sonucu olarak sağaltıcı/tedavi edici meslekleri ortaya çıkmıştır. Kültürel unsurlar tarihsel süreç içerisinde yeniden yaratılarak farklı formlara dönüşürler. Bu dönüşümlere Türk halk hekimliğinde rastlamak mümkündür:

Türk halk hekimliği sisteminde ilk hekimler dinsel ve büyüsel uygulamalar yaparak hastalıkları tedavi eden şamanlardır. Şamanizm inanç sistemi ekseninde gelişen şamanlar/kamlar; İslamiyet'in Türk toplulukları arasında yayılmasıyla birlikte yerlerini bakşılara/baksılara sonraki dönemlerde ise ocaklılara bırakmışlardır:

Şaman/Kam → Baksı/Bakşı → Ocaklı (Ocaklı/izinli/el almış/okuyucu vb.)

Bazı ocaklılar korku, nazar, siğil, büyü vb. hastalıkların tedavisi için Kur'an-ı Kerim'den ayetler okuyarak hastanın yüzüne üfler. Bazen de ayetler suya veya hurmaya okunarak hastaya yedirilir. Dinsel ve büyüsel uygulamalar arasında yer alan bu tür uygulamaları yapanlara “üfürükçü/okuyucu” adı verilir. Son yıllarda modern tıp imkanlarının yaygınlaşması, popüler kültürün etkisi, gençlerin ocaklarda yapılan tedavi yöntemlerine inanmamaları veya öğrenmemeleri vb. faktörler ocaklık kurumunun zayıflamasına neden olmuştur. Ocaklı kişilerin bulunamadığı yerlerde, ocaklıların yaptığı hastayı okuma ve üfleme işlevleri cami hocaları veya nefesi kuvvetli/kalp gözü açık/dini bilgisine güvenilen kişilere devredilmeye başlanmıştır:

Ocaklı/İzinli → Dini Bilgisine Güvenilen Kişiler (hoca/nefesi kuvvetli kişiler vb.)

Tarihsel süreç içerisinde bitkilerden ilaç yapan ve hastalıkları tedavi eden emçiler/otacılar yerlerini kocakarı ilaçlarına ve daha sonra aktarlara devretmişlerdir.

Emçi/Otacı → Kocakarı (ilaçları) → **Aktar** (bitkilerin satıldığı yer)

1. 5. Halk Hekimliği Çalışmaları

Son yıllarda popüler kültürün etkisi, yapay olan tedavilerden doğal olan tedavilere yönelim, GETAT yöntemlerinin yaygınlaşması vb. etkenler halk hekimliği araştırmalarının artmasını sağlamıştır. Türk halk hekimliği ile ilgili yapılan araştırmalar bibliyografik künyesi aşağıda verilmiştir.

1. 5. 1. Kitaplar

Ahmet Süheyl ÜNVER (1936), “Uygurlarda Tababet”, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Yayınları, İstanbul.

Ahmet Süheyl ÜNVER (1938), “Tıbbi Folklor ve İyi Telkinler”, Burhaneddin Basımevi, İstanbul.

Ahmet Süheyl ÜNVER (1940), “Selçuk Tababeti XI-XIV asırlar”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ahmet Süheyl ÜNVER (1945), “Tıbbî Deontoloji Derslerinden Kısa Bahisler”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Mustafa Salman (1948), "Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği", Halk Evleri Yayınları, Ulus Basımevi, Ankara.

Orhan ACIPAYAMLI (1961), “Türkiye’de Doğum ile İlgili İnanmaların Etinolojik Etüdü”, Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum.

Zeki BAŞAR (1978), “Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde Yılan”, Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Erzurum.

Selçuk AY TAR (1980), “İstanbul Tıbbi Folkloru”, Bozok Matbaası, İstanbul.

Uğur BARLAS (1982), “Safranbolu Halk Hekimliği”, Elif Kitabevi, İstanbul.

Orhan, TÜRKDOĞAN (1991), “Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi (Doğu’da Bir Kasabanın Tıbbi Sosyoloji Açısından İncelenmesi”, MEB Yayınları, Ankara.

Zafer ÖZTEK (1992), “Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Mebrure DEĞER (1992), “Diyarbakır Folklorunda Halk Hekimliği”, No. 3. San Matbaası, Ankara.

Rıfat ARAZ (1995), “Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

H. Hüseyin POLAT (1995), “Sivas-Ulaş Bölgesinde Halk Hekimliği Uygulamaları”, Ürün Yayınları, Ankara.

Selim ALTAN (2000), “Manisa Tıp Folkloru: Manisa Yörük Köylerinde Bilinen Halk Tedavileri”, Akademi Kitabevi, İzmir.

İsmet Zeki EYUBOĞLU (2004), Anadolu Büyüleri, Derin Yayınları, İstanbul

İsmet Zeki EYUBOĞLU (2007), “Anadolu İlaçları”, Derin Yayınları İstanbul.

Zeki TEZ (2010), “Tıbbın Gizemli Tarihi, Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde Şifa”, Hayy Kitap, İstanbul.

Melike KAPLAN (2010), “Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın-Ankara Kent Örneğinde Kuşaklararası Çalışma”, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara.

Kürşat ÖNCÜL (2011), “Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği”, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars.

Satı KUMARTAŞLIOĞLU, (2012), “Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Aziz ELBAS (2014), “Bursa Köylerinde Halk Hekimliği Uygulama Örnekleri Uygulama Örnekleri ve İnanışları I”, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.

Faruk ÇOLAK (2015), “Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği”, Kömen Yayınları, Konya.

Ayhan KARAKAŞ (2016), “Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği”, Karahan Kitabevi, Adana.

Mustafa SEVER (2016), “Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği”, Ada Barış Kitapevi, Sakarya.

İlker AVCIOĞLU (2017), “Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları”, Gece Kitaplığı, Ankara.

Canser KARDAŞ (2019), “Muş'ta Halk Veterinerliği ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri”, Ürün Yayınları, Ankara.

1. 5. 2. Makaleler

Orhan ACIPAYAMLI (1968), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran XXVI, 1968, s. 1-9.

Müjgân ÜÇER (1973), “Ocaklar”, Sivas Folkloru Dergisi, 8, 1973, s. 3-5.

Ayşe DUVARCI (1990), “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, Milli Folklor, 1990, s. 34-39.

Muharrem KAYA (2001), “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, Folklor Edebiyat Dergisi, 25, 2001, s. 199-218.

Halis YERLİKAYA (2002), "Elâzığ ve Çevresinde Hayvan Hastalıklarında Halk Hekimliği Üzerine Araştırmalar", Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 8.2, 2002, s. 131-138.

Cemallettin ÇOPUROĞLU (2003), "İnsan-Çevre İlişkisi Çerçevesinde Havzasında Halk Hekimliği", Istanbul Journal of Sociological Studies, 27, 2003, s. 15-39.

Mustafa SEVER (2004), "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve", Türklük Bilimi Araştırmaları, 16, 2004, s. 95-109.

Nilgün ÇIPLAK (2005), “Çukurova’da Halk Hekimliği ile İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, Türk Kültürü Dergisi, 507/508, 2005, s. 199-213.

Sevgi ŞAR (2005), “Anadolu’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History, 2005, s. 131-136

Selma SOL (2007), “Edirne Halk Hekimliği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9/1, 2007, s. 175-191.

Eyüp AKMAN (2007), “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15, 2007, s. 393-400.

Özlem DEMREN (2008), “Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm”, Folklor/Edebiyat, 56, s. 185-210,

Gülhan ATNUR (2010), "Sibirya'daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları" Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Bilig, 55, 2010, s. 51-70.

Adem ÖGER (2010), “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, Turkish Studies, V5/1, 2010, s. 1232-1246.

Ali Berat ALPTEKİN (2010), “Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”, Milli Folklor, 86, 2010, s. 5-19.

Şaban DOĞAN (2011) “XIV. XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, Milli Folklor, 93, 2011, s. 120-132,

Nilgün ÇIBLAK COŞKUN (2011), "Mersin’de Doğumla İlgili Âdetlerin Halk Hekimliği Yönünden İncelenmesi", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 1, 2011, s. 1-12.

Gülhan ATNUR (2011), "Osmanlı Tıp Yazmaları ile Halk Hekimliğinde" Hafakan (Afakan)" Ve Hazâ'ilâcı Hafakan Adlı Kitap", Journal of International Social Research 4.17, 2011, s. 48-62.

Adem ÖGER ve Tugba GÖNEL (2011), “Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, Turkish Studies 6/4, 2011, s. 233- 248.

Melike KAPLAN (2011), “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Büyü İlişkisi”, Milli Folklor, 91, 2011, s. 150-156.

Tuba Saltık ÖZKAN (2012), “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme”, Milli Folklor, 95, 2012, s. 307-314.

Kürşat ÖNCÜL (2013), “Kars Örnekleminde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları”, Turkish Studies, C.8/1, 2013, s. 2031-2035.

Fahri DAĞI (2013), “Türk Fıkralarında Halk Hekimliği Unsurları”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2.5, 2013, s. 117-129.

Tuba Saltık ÖZKAN (2013), “Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış”, Milli Folklor, 99, 2013, s. 137-144.

Zeynel ÖZLÜ (2013), "Halk Hekimliğinden Diş Hekimliğine: 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Dişçilik Mesleği (Erbab-ı Esnan)", Belleten, 77.279, 2013, s. 671-712.

Özen YAYLAGÜL (2014), “Anadolu’da Yaşayan Halk Hekimliği Uygulamalarının Eski ve Orta Türkçe Tıp Metinlerindeki Temelleri”, Milli Folklor, 103, 2014, s. 48-58.

Mehmet ÇERİBAŞ (2014), "Şaman/Bakşı Tipolojisi Bağlamında Kırgızlarda Halk Hekimliği Geleneği ve Halk Hekimleri-I", Religious Sciences, 2, 2014, s. 65-83.

Gökçe Zeynep ÖZATALAY (2014), "Aydın Yöresi Halk Hekimliğinde İncirin Kullanımı", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4, 2014, s. 151-154.

Gülay YILDIRIM ve Türkan IŞIK (2014), "Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı", Folklor/Edebiyat, 20.78, 2014, s. 239-252.

Sibel MURAD (2014), “Terceme-I Aynü'l-Hayat'ta Halk Hekimliğine Dair Bulgular", Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 4, 2014, s. 296-307.

Yılmaz YEŞİL (2015), "Türk Halk Hekimliğinde Elma", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4.11, 2015, s. 201-212.

Murat KARACA (2015), "Çankırı Yöresinde El Verme Geleneği ve Bakır Basması Hastalığının Alazlama Yöntemi ile Tedavi Edilmesi", Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 8.15, 2015, s. 61-65.

Mustafa SEVER (2015), "Halk Tıbbı, Halk Hekimliği", Gazi Akademik Bakış, 9.17, 2015, s. 181-192.

Huriye EMEN (2015), "Gazipaşa'daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 15.1, 2015, s. 29-43.

Sami KILIÇ ve Abdullah ALTUNCU (2015), "Cilt Hastalıklarına Yönelik Bir Halk Hekimliği Uygulaması: Gelincik Ocağı (Çavlu Köyü-Fikriye Pınar Örneği)", Electronic Turkish Studies, 10.10, 2015, s. 627-638.

Fatma Ateş (2015), "Anadolu Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir Unsurunun Kullanımı", Electronic Turkish Studies, 10.12, 2015, s. 69-84.

Şirin YILMAZ, (2016), "Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları", Milli Folklor, 28.109, 2016, s. 187-200.

H. Volkan ACAR (2016), "Türk Halk Hekimliğinde Akupunktur ve Bağlantılı Teknikler", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 6.1, 2016, s. 10-18.

Mehmet AK (2017), "Yörüklerde Halk Hekimliği", The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 57, 2017, s. 395-405.

H. Hüseyin POLAT (2017), "Halk Hekimliği ve Tamamlayıcı Alternatif Tıp Üzerine Bir Değerlendirme", Toplum ve Hekim, 32.1, 2017, s.29-37.

Süleyman BARLAS (2017), "Kırgız Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları", Традиционная Культура Тюркских Народов В Изменяющемся Мире, 2017, s. 78-81.

H. Volkan ACAR (2017), "Türk Halk Hekimliğindeki Ocak Çeşitleri", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 7.2, 2017, s. 54-72.

Bülent ARI ve Mustafa Burak TOP (2017), "Hatay'da Sağlık Sorunlarını Gidermek İçin Başvurulan Başlıca Halk Hekimliği Uygulamaları", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 33.33, 2017, s. 55-67.

Mustafa ŞAHİN (2017), "Kadışehri İlçesinin Deveci Dağı Eteğindeki Altı Köyün Tarihi Halk Hekimliği Yemekleri İnanışları ve Yerel Kelimeleri", Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1.1, 2017, s. 115-154.

Bahadır GÜNEŞ (2018), "Halk Hekimliğine İlgi Çekici Bir Adlandırma: Türk'e Çare", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 7.2, 2018, s. 1055-1067.

Mehmet ALPTEKİN (2018), "Meddah Behçet Mahir'in Halk Anlatılarında Halk Hekimliği ve Baytarlığı", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17.3, 2018, s. 879-893.

Cevdet AVCI (2018), "Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Örnekleri Üzerine Bir İnceleme", Asia Minor Studies, 11, 2018, s. 169-182.

Yılmaz IRMAK (2018). "Bingöl Halk Hekimliği" Bingöl Araştırmaları Dergisi, 5.1, 2018, s. 49-74.

Volkan H. ACAR (2018), "Moğollardan Anadolu'ya Bir Halk Hekimliği Tedavi Yöntemi: Deriye Çekme", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 8.1, 2018, s. 33-46.

Recep TEK (2018), "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 39, 2018, s. 189-204.

Meryem Türkan IŞIK (2018), "Mersin'de Bir Kadın Sınıkcının Uygulamaları", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 8.3, 2018, s. 274-281.

Tugba GÖNEL SÖNMEZ (2018), "Uygur Halk Hekimliği Uygulamalarında Çay ve İşlevleri", Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 11, 2018, s. 68-74.

Celal GÖRGEÇ (2019), "Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 46, 2019, s. 195-219.

Celal GÖRGEÇ (2019), "Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1.46, 2019, s. 195-219.

Ayşe UĞURELİ (2019), "Anadolu Halk Hekimliğinde Köstebek Kullanımı ve Köstebek Ocaklarının Mitolojik Yansımaları", Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 6.16, 2019, s. 167-173.

Sezai DEMİRTAŞ (2019), "Asırlar Ötesinden Gelen Bilgelik: Koruyucu/Önleyici Halk Hekimliğine Dair Bir Uygulamanın Efsanelerdeki Yansımaları", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 63, 2019, s. 253-262.

Canser KARDAŞ (2019), "Muş'ta Yabani Bitkilerin Halk Hekimliğinde Kullanılması", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 9.1, 2019, s. 85-96.

Fatoş YALÇINKAYA (2019), "Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri", Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2.2, 2019, s. 70-80.

Firdaus HİSAMİTDİNOVA (2020), "Başkurt Mitolojisinde Halk Hekimleri", Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 27, 2020, s. 1-13.

Namık ASLAN ve Meryem ARSLAN (2020), "Halk İnanışlarına Dayalı Halk Hekimliğinin Tarihi Türkçe Tıp Metinlerindeki (16.-17. Yüzyıl) İzleri", Milli Folklor, 32.128, 2020, s. 206-217.

Recep DEMİR (2020), "Bir Halk Hekimliği Uygulaması Örneği: Gelincik Kesme", Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13.30, 2020, s. 736-744.

Tekin ÇİFÇİ ve Halit DEMİR (2020), "Mardin İli Geleneksel Halk Hekimliğinde Yanık Uygulamaları" ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities, 4.4, 2020, s. 285-295.

Fatih TEKEL (2020), "Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9.27, 2020, s. 819-840.

Melike KAPLAN (2020), "Halk Hekimliğinde Holistik/Bütüncül Yaklaşım: Üzerlik Otu Peganum Harmala Örneği", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 60.1, 2020, s. 415-430.

Hicran KARATAŞ (2021), "Türkiye’de Halk Hekimliği Uygulama Alanında İki Ekol: Şifacılar ve Hekimler", *Folklor/Edebiyat*, 27.105, 2021, s. 81-100.

Recep TEK (2021), "Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analogik Düşünce", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 18, 2021, s. 15-26.

Mehmet Güler ve Ayşe Melek ÖZYETGİN (2021), "Modern Uygurcada Halk Hekimliği ile İlgili Meslek Adları", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 17, 2021, s. 23-40.

Zeynep Dilek ALPTEKİN (2021), "Özbek Masallarında Halk Hekimliği Uygulamaları", *Asia Minor Studies*, 2, 2021, s.757-767.

Karlygash ASHIRKHANOVA (2021), "Kazak Halk Hekimliği Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 51, 2021, s. 474-498.

Karlygash ASHIRKHANOVA ve Aizhan AİTİM (2021), "Kazak Halk Hekimliğinde Animistik İnanca Dayalı Benzeri Benzer ile Sağaltma Pratiği", *Milli Folklor*, 17.129, 2021, s. 162-175.

Karlygash ASHIRKHANOVA (2021), "Kazak Halk Hekimliğinin Kaynağı", *Folklor/Edebiyat*, 2021, 27.105, 2021, s. 101-118.

Sabiha ALTUNSOY (2022), "Hikmatnoma İçerisinde Yer Alan Halk Hekimliği Unsurları", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 13, 2022, s. 357-375.

İlker AVCIOĞLU ve Ülkü KARA (2022), "Giresun Halk Hekimliğinde Çocuk Hastalıkları ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri", *Karadeniz Araştırmaları*, 19.74, 2022, s. 445-461.

Mehmet MANDALOĞLU (2022), "Celil Orhan’ın ‘Mamuretü’l-Aziz (Harput) Tarihi ve Harsî Tetkikat’ Adlı El Yazması Eseri ve Bu Eserde Geçen Halk Hekimliği Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32.2, 2022, s. 847-858.

Ramazan GÜNEŞER (2022), "Türkiye'deki Halk Hekimliği Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12.1, 2022, s. 179-188.

Aslı AYTAÇ (2022), "Manzum Bir Tıp Metni Örneğinde Tıp ve Halk Hekimliği Unsurlarının İncelenmesi", Milli Folklor, 17.135, 2022, s. 46-61.

Ramazan GÜNEŞER ve Nurdan KIRIMLIOĞLU (2022), "Yozgat İli Halk Hekimliği Kapsamında ‘Bakır Basmalı’ Hastalığı ve Tedavisi: Bir Kadın Şifacının Uygulaması", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 12.2, 2022, s. 321-333.

İbrahim ÜNALAN ve Özlem ÜNALAN (2022), "Kemaleddin Demîrî'nin Hayâtül Hayevân Adlı Eserinde Geçen Halk Hekimliği Unsurlarının Geleneksel Tedavi Yöntemleri Açısından İncelenmesi", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 12.3, 2022, s. 493-506.

Aslı AYTAÇ (2022), "Manzum Bir Tıp Metni Örneğinde Tıp ve Halk Hekimliği Unsurlarının İncelenmesi", Milli Folklor, 135, 2022, s. 46-61.

Arzu KİYAT (2022), "Kırgız Türklerinin Halk Hekimliğinde Sağaltımda Kullanılan Malzemeler", Türkoloji, 110, 2022, s. 49-83.

1. 5. 3. Bildiriler

Ahmet Süheyl ÜNVER (1974), "IX Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında" I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 53-55.

Orhan TÜRKDOĞAN (1974), "Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği", I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 40-46.

Hikmet TANYU (1976), "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, s. 283-304.

Rengin BÜTÜN (1982), "Bugün Anadolu'da ve Özellikler Bursa Yöresinde Halk Arasında Mide Hastalıklarında Kullanılan İlaçlar", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 59-73,

Hatice Nil SARI (1982), “Halk Hekimliği ve Osmanlı Tıp Yazmalarında Akıl ve Sinir Hastalıklarının Tedavisi”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 429-443.

Ferruh DİNÇER ve Nevzat DAĞLI (1989), “Türkiye’de Son On Yılda Yazılı Basında Halk Hekimliği”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 109-111.

Nermin ERSOY (1989), “Bursa Tıbbî Folklorunda Kırık Çıkıkçılar ve Kırık Çıkık Tedavi Yöntemleri”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 145-154.

Ali Haydar BAYAT (1989), “Türk Dünyasında Özellikler Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 59-82.

Eren AKÇİÇEK (1989), “Türk Halk Hekimliğinde Sarımsak”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 9-32.

Eriş ASİL (1989), “Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 33-38.

Eriş ASİL ve Osman SONER (1989), “Mut Gülnar Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerine Bir İnceleme”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 39- 49.

Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (1989), “17., 18. ve 19. Yüzyıllara Ait Bazı Reçete Örnekleri ve Halk Hekimliğimizdeki Yeri”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 139-144.

Ayşenur ÇAVDAR (1989), “Türk Halk Hekimliğinde Dağlama”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 83-88.

Vildan Özkan GÖKSOY (1989), “İstanbul’daki Balıkçı Ailelerinde Halk Hekimliği”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 155-161.

Zeki BAŞER (1989), “Şifalarına İnanılan Kutsal Sular”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, s. 47-58, MİFAD Yayınları, Ankara.

Zümrüt YAHYA (1989), “Van’ın Bazı Köylerinde Halk Hekimliği Açısından Çocuğa Kalma ve Çocuk Düşürme ile İlgili Uygulamalar”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 185-190.

Bayhan ÇUBUKÇU ve Nermin ÖZHATAY (1989), “Anadolu Halk İlaçları Üzerine Araştırmalar”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 89- 95.

Nurten ÖZER (1989), “Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 203-209.

Orhan ACIPAYAMLI (1989), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 1- 9.

İkbal SUCU (1989), “Ege Bölgesi Halk İlaçları”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 211-220.

İrfan Ünver NASIRATTİNOĞLU (1989), “Halk Hekimliği Açısından Afyonkarahisar’da Şifalı Sular”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 191-201.

Müjgân ÜÇER (1989), “Sivas’ta Folklorik Tıp ve Bunun Modern Tıptaki Yeri”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s. 253-266.

Sevgi ŞAR (1989), “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, MİFAD Yayınları, Ankara, s.221-231.

Sevgi ŞAR (1992), “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 241-248.

Mebrure DEĞER (1992), “İstanbul Ayazmalarında Halk Tedavisi”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 79-89.

Eren AKÇİÇEK (1992), “Anadolu Halk Hekimliğinde Köpek ile İlgili Olarak Tatbik Edilmiş Ampirik Uygulama ve Tedavi Usulleri”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 15-25.

Ali Haydar BAYAT (1992), “Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 43-58.

Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (1993), “Gülün Tıp Tarihindeki Yeri, Tıbbi Folklor Bakımından Önemi ve Bazı Orijinal Sonuçlar, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri”, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 97-103.

Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (1995), “Anason (Fructus Anisi Vurgaris)’un Türk Tıp Tarihi Bakımından Önemi ve Geleneksel Halk Tedavimizdeki Yeri”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 40-43.

Ali Haydar BAYAT (1995), “Geçmişten Günümüze Türk Halk Hekimliğinde Şeker Hastalığı” III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 15-18.

Alpaslan SANTUR (1995), “Anadolu Halk Hekimliğinde Böbrek ve Mide Hastalıklarının Tedavisinde Kullanılan Bitkiler Üzerine Bir Atlas Denemesi”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 311-325.

Aydın AYHAN (1995), “Balıkesir Halk Hekimliğinde Sağaltma Ocakları ve Usulleri”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 247-264.

Bayhan ÇUBUKÇU (1995), “Geleneksel ve Modern Tıpta Kullanılan Mahmude’nin Konya Folklorundaki Yeri”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 275-277.

Eren AKÇİÇEK (1995), “Anadolu’da Kuş Burnunun Tıbbi ve Folklorik Özellikleri”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı yayınları, Konya, s. 237-246.

Harid FEDAI (1995), “Kıbrıs’ta Halk Hekimliği Üzerine Bazı Tespitler”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 287-294.

İrfan Ünver NASIRATTİNOĞLU (1995), “Azerbaycan Halk Tababetinde Hayvanlardan Yararlanma”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s. 303-310.

Maarife HACIYEVA (1995), “Azerbaycan Halk Tababetinde Kullanılan Şifalı Bitkiler ve Bunun Halk Edebiyatındaki Akisleri”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, s.295-302

Müjgan ÜÇER (1997), Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 164-179.

Ali Haydar BAYAT (1997), “Anadolu’da Halk Hekimliğinde Deri Hastalığına Bir Örnek”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 60-81.

Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (1997), “Rezene’nin Geleneksel Halk Tedavileri Bakımından Önemi, Türk Tıp Tarihindeki Yeri ve Bazı Orijinal Sonuçları”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 202-206.

Rengin DRAMUR (1997) “Erzurum Yöresi Tıbbi Folkloru”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 117-144.

Nilgün ÇIBLAK ÇOŞKUN (2007), “Tahtacılarda Ateş ve Ocak Kültü”, II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni, Türk HAMER Yayınları, Cilt I, Ankara, s. 671-686.

Sevgi ŞAR (2008), Anadolu’da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, s. 1163-1178.

Ayhan KARAKAŞ (2017), “Değişim Sürecinde Çukurova Yöresi Halk Hekimliği Üzerine Bir Değerlendirme”, International Conference On Studies In Turkology ICOSTURK’2017, Roma/İtalya, s. 103-114.

Abdulselam ARVAS ve Ayşenur AKÇAY (2018), "Çankırı (Merkez) ve Ankara (Kahramankazan) Halk Hekimliği Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma" V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu, Kahramankazan/Ankara, 1. C., s. 41-52.

İlker AVCIOĞLU ve Arzu FİDAN (2020) “Doğu Karadeniz Bölgesi Halk Hekimliğinde Isırgan Otu”, Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Sempozyumu, Doğu Karadeniz’de Toplum ve Kültür (Ed. Musa Yavuz Alptekin), Serander Yayınları, Trabzon, s. 211-225.

Özkul ÇOBANOĞLU (2021), “Halkbiliminde Halk Tıbbı’ndan ‘Sağlık Kültürü’ Kavramına Dönüşümler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 19-24.

Mehmet AÇA (2021), “Anlatma, Anlatı ve Ruh Sağlığı” Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 25-32.

Salahaddin BEKKİ (2021), “Dünden Bugüne Halk Hekimliği Üzerine Düşünceler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 33-38.

Şaban DOĞAN (2021), “Türkçe Tıp Literatürü ve Halk Hekimliği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 39-46.

Ümran AY SAY (2021), “16.yy. Şairi Nidâi’nin Tıbbı Dair Eserlerinde Hekimlik ve Hastalıklarla İlgili Unsurlar”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 49-70.

İbrahim KOLUNSAĞ (2021), “Edebî ve Folklorik Yönü Olan Bir Tıp Yazması: Müntehab-I Âliye”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu,

Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 71-86.

Ceyda ÇELEBİ (2021), “Ahmed Câvîd’in Terceme-İ Kenzü’l-İştihâ’sında Hastalık ve Sağlık”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 87-98.

Şaban DOĞAN (2021), “Tarihsel Tıp Metinlerinin Akıl ve Ruh Hastalıklarına Bakışı”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 99-113.

Fatma Koçer ERTÜRK ve Halil Altay GÖDE (2021), “Halk Hekimliği Uygulamalarında Isparta Örneği ve Halk Hekimliğinin Geleneksel Tamamlayıcı Tıpa Dönüşümü”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 117-132.

Ali Osman ABDURREZZAK (2021), “Kötü Ruhtan Kaçınma, Korunma ve Sağaltım Uygulamaları: Kızık Halk İnançları Örneği”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 133-152.

Aslıhan HAZNEDAROĞLU (2021), “Ana Siftesi ile Ana Küçüğü: Rize’de Halk Hekimliği Uygulamalarının İki Kutsal Öznesi”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 153-176.

Onur DEMİRCAN ve Muhammed AVŞAR (2021), “Tokat’ta Hastalık Sağaltmada Kullanılan Tekkeler, Türbeler ve Önemli Mekânlar Üzerine Bir Araştırma”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 177-200.

Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (2021), “Halk Hekimliği Ekseninde Harap Hastalığı ve Tedavisi”, Halk Kùltüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kùltüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 201-212.

Alparslan SANTUR (2021), “Anadolu’da Konuşamayan, Konuşması Geciken Çocuklarla İlgili Bazı Halk Hekimliği Uygulamalarına Etnolojik Yaklaşım”, Halk

Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 213-222.

Muhammed AVŞAR (2021), “Kayserili Bir Halk Hekimi Mustafa Özhöbek ve Hastalık Sağaltmada Kullandığı Yöntemler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 233-244.

Nilgün AYDIN (2021), “Konya’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 245-262.

Ebru BİRKAN AKHAN (2021), “Hotamış’ta Yılcık Ocağı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 263-274.

Asena Tuğçe YILMAZ ve Muhammed AVŞAR (2021), “Hastalık Sağaltmada Ocakların Rolü ve Buna Bağlı Uygulamalar: Tokat Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 275-292.

Zekiye ÇAĞIMLAR (2021), “Yanık Tedavisinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 293-308.

Hatice Aycan AYDOĞAN (2021), “Geçmişten Günümüze Şifa Uygulamalarında Dişil Enerji ve Kadının Yeri Üzerine Bir Değerlendirme”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21 İstanbul, s. 309-326.

Bestami BOZOĞULLARINDAN (2021), “Halk Sağlığını Tehdit Edici Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 327-338.

Sema SANDALCI (2021), “Roma Dönemi Tedavilerinde Hayvanların Mide Özsuyunun (Coagulum) Kullanımı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası

Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 341-352.

Mehmet ÇERİBAŞ ve Songül ERMEÇLİ (2021), “İnanç-Sağlık İlişkisi Bağlamında Türk Kültüründe Ritüel Yemekler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 353-368.

Nezih TATLİCAN (2021), “Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Bir Sağaltma unsuru Olarak Kemik”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, Ankara, s. 369-386.

Gökhan KARABUDAK (2021), “Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Antep Fıstığının Kullanımı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 387-398.

Talha TOPAÇ (2021), “Covid-19 Sürecinde Tokat Aktarları Örnekleminde Şifalı Bitkilere Yönelimlerin Tespiti”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 399-410.

Yeliz BOZOĞULLARINDAN (2021), “Kirpi Üzerinden Gelişen Halk Hekimliği Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Kirpi Popülasyonu Üzerindeki Etkisi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 410-420.

Betül UZGİDİM (2021), “Şifalı Sulardan Gelen Sağlık: Gönen Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 423-436.

Ercan TOPÇU (2021), “Şifa Tasları Bağlamında İstanbul Su Müzesi Koleksiyonunda Bulunan Memlûk Dönemi Şifa Tasları Örneklerinin İncelenmesi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 437-460.

Cahit TELCİ (2021), “Müsâdere Edilen Bir Şifâ Tasının Hikâyesi 1775”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21 İstanbul, s. 461-472.

Sinan GÜZEL (2021), “Çuvaş Atasözlerinde ‘Sağlık’”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 475-492.

Eren ÜNLÜ (2021), “Tatar Türkçesinde Anatomi ile İlgili Söz Varlığı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 493-506.

Atanur ÖZDEMİR (2021), “Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında ‘Dumağı ve Demreği’ Kelimeleri Üzerine”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 507-522.

Sacide ÇOBANOĞLU (2021), “Halkbilimsel Metaetik Kuram Çerçevesinde Halk Felsefesinde Sağlıklı Olmak Olumlu Etik Değerinin Dede Korkut Örnekleme”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 525-538.

Gülcan KIZILÖZEN (2021), “Selim Cefayhuruş Masalı Örneğinde Sözlü Anlatıların Sağaltıcı Gücü”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 539-548.

M. Onur HASDEDEOĞLU (2021), “Halid Ziya’nın Kısa Hikâyelerinde Hastalık”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 549-570.

Duygu OYLUBAŞ KATFAR (2021), “Tarihin Sağlık Sosyolojisi Üzerindeki Denetimine Tarihle İlgili Roman Üzerinden Bakmak: Veba Geceleri”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 571-580.

Kader EROL (2021), “Şifa Seyahatlerinden Covid19’dan Kaçmaya Kadar Sağlık Turizmi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 583-596.

Hatice ER (2021), “Medikal Koyun Postlarının Halk Sağlığı Açısından Önemi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 597-606.

Gülfem Özlü UÇAN ve Bahadır UÇAN (2021), “Dış Hekimliğinde Sanal Gerçeklik Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 607-614.

Selda DOĞAN (2021), “Hasta Yakınlarının Ruhsal Rahatsızlıklara Bakışı ve Geleneksel Yöntemlerle Tedavi Arayışları Üzerine Bir İnceleme Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 615-624.

Serap YILDIRIM GEREN (2021), “Çizim Eğitimi Almamış Genç Yetişkinlerde Bir İletişim Aracı Olarak Çizim ile D10 Testi Uygulaması”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, Halk Kültüründe Sağlık, Ed. Ömür Ceylan, Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, s. 625-640.

İlker AVCIOĞLU ve Arzu FİDAN (2022) “Türk Halk Hekimliğinde Kına” Uluslararası Türkoloji Kongresi Arayışlar ve Yönelimler, s. 470-480.

Emine, TAŞ (2022) "Halk Hekimliği Bağlamında Sağaltma Ocaklarında Kut Aktarma Yolları", Uluslararası Sanat ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı, (Ed. Pelin ÜGÜMÜ AKTAŞ, Özlem MECEK ÇEVİK ve Nagihan ÇETİN), Paradigma Akademi, Çanakkale, s. 135-148.

1. 5. 4. Tezler

Son yıllarda, Anadolu halk hekimliği ile ilgili yapılan çalışmaların hızla arttığı görülmektedir. Son 10 yılda YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan halk hekimliği ile ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmalarında artış görülmektedir. Bu çalışmalardan 2 tanesi (Karlygash Ashırkhanova ve Mohammed İhsan Shukur'un çalışmaları) dışında tamamı Anadolu halk hekimliği ile ilgili çalışmalardır. Karlygash Ashırkhanova'nın (2019) "*Kazakistan'da Halk Hekimliği*" adlı doktora çalışması ve Mohammed İhsan Shukur'un (2021), "*Kerkük Türkmenleri Arasında Yaşayan Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*" çalışmaları, Türk dünyasına ait halk hekimliği araştırmalarının ülkemiz literatürüne eklenmesi açısından oldukça önemlidir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan doğrudan (kültür unsurlarının yer verildiği, monografi tarzında yapılan çalışmalarda da halk hekimliği ile ilgili bilgilerin yer aldığını ifade etmemiz gerekir) halk hekimliği ile ilgili yapılan yüksek lisans çalışmaları şunlardır:

Sema BASBAĞ (1993), "*Halk Hekimliğinde Kullanılan ve Halk Ağzından Derlemeler Sözlüğünde Yer Alan Tıbbi Bitkiler*". Çalışmada, derleme sözlüğünde yer alan tedavi amacıyla kullanılan bitkilere yer verilmiştir.

Sever GÖRGEN SATIR (1994), "*Muğla'da Halk Hekimliği*". Çalışmada, Muğla'da yapılan halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır.

Gülnur ÖNGEL (1997), "*Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*". Çalışmada, Denizli halk hekimliğinde ocaklar tespit edilmiştir.

Emine EROL (1999), "*Halk Hekimliği ve Elmalı'daki Halk Hekimliğiyle İlgili İnanış ve Uygulamalar*". Çalışmada, Elmalı yöresi halk hekimliği ile ilgili inanışlar ve uygulamaları incelenmiştir.

Emine EROL ÇELİK (1999), "*Halk Hekimliği ve Elmalı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar*". Çalışmada, Antalya'nın Elmalı ilçesi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Candan TORUN (2002), "*Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar*". Çalışma, 3 bölümden oluşur: I. bölümde Çankırı'nın fiziki, tarihi ve kültürel yapısı incelenmiştir. II. bölümde halk hekimliği ile ilgili temel

kavramlar ele alınmıştır. III. bölümde Çankırı halk hekimliği tedavi yöntemleri tespit edilmiştir.

Tülin ER (2005), “*Elâzığ’daki Halk Hekimliğinde Ocak Anlayışı ve Buna Bağlı İnanışlar ve Uygulamalar*”. Çalışmada, Elazığ’da yer alan ve şifa için ziyaret edilen ocaklar tespit edilmiştir.

Zübeyde Nur ÖZGEN (2007), “*Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*”. Çalışmada Adana (Merkez) halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Salih UÇAK (2007), “*Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Ergani halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

Bülent ÇEVİK (2008), “*Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*”. Çalışmada, Konya yöresi halk hekimliği uygulamaları ele almıştır. Konya halk hekimliğinde uygulamaları ve tedavilerde kullanılan malzemeler incelemiştir.

Uygar KURUM (2008), “*Düziçi’nde Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Düziçi yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Nuray BOZYİĞİT (2011), “*Gaziantep’te Halk Hekimliği (Merkez)*”. Çalışma, 6 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. II. bölümde Gaziantep’te halk hekimliği ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. III. bölümde Gaziantep’te halk hekimliği uygulamaları incelemiştir. IV. bölümde Gaziantep’te mekâna ve kişiye bağlı halk hekimliği uygulamalarını ele almıştır. V. bölümde dinsel-büyüsel inanışlara yer vermiştir. VI. bölümde tedavilerde kullanılan malzemeler sınıflandırmıştır.

Alpaslan GÖNENÇ (2011), “*Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*”. Çalışma, 3 bölümden oluşur: I. bölümde Korkuteli ilçesinin tarihi ve kültürü ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Korkuteli halk inanışları üzerinde durulmuştur. III. bölümde Korkuteli ilçesi halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

Aydın TEMİZSOYLU (2012), “*Ankara’daki Halk Hekimliği*”. Ankara halk hekimliği ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Züleyha ÜLGER (2012), “*Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler

mevcuttur. II. bölümde Aydın halk hekimliğinde hastalıklar ve tedavilerini incelenmiştir. III. bölümde Aydın halk hekimliğinde sağıltma yöntemlerine yer verilmiştir. IV. bölümde Aydın'da yer alan sağıltma merkezleri incelenmiştir. V. bölümde ise sağıltma yöntemlerinde kullanılan malzemelere yer verilmiştir.

Ayşegül ÖZASLAN (2012), "*Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar*". Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Araban'daki ocaklar ve bu ocakların özellikleri üzerinde durulmuştur. III. bölümde Araban yöresi halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. IV. bölümde Araban'daki kadın ocaklıların tedavi ettiği hastalıklar tespit edilmiştir.

Akın UYAR (2013), "*Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları*". Çalışmada, Yozgat halk hekimliğinde ocakların özellikleri ve tedavi yöntemleri incelenmiştir.

Nagihan BAYSAL (2014), "*Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*". Çalışmada, Trabzon halk hekimliğinde sağıltma yöntemleri derlenmiştir.

Şükrü ARASAN (2014), "*Savur (Mardin) Yöresinde Halk Hekimliğinde Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Alanları*". Çalışmada, Savur (Mardin) yöresinde halk hekimliğinde kullanılan bitkiler tespit edilmiştir.

Hilal TAVUKCU (2016), "*Gelenegin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)*". Çalışma 2 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği temel kavramları ele alınmıştır. II. bölümde gelenegin yeniden keşfi bağlamında Ankara halk hekimliği incelenmiştir.

Sümeyra TOZLU (2017), "*Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği*". Çalışmada, Çorum ili halk hekimliği uygulamaları derlenmiştir.

Sümeyra SİNOĞLU (2017), "*Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*". Çalışma, 3 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği hakkında genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Rize halk hekimliğinde hastalıklar ve tedavi yöntemleri incelenmiştir. III. bölümde ise tedavi yöntemlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Mehmet Yusuf ASLAN (2018), “*Silvan (Diyarbakır)’da Halk Hekimliği*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Silvan halk hekimliğinde fiziki hastalıklara ve tedavi uygulamalarına yer verilmiştir. III. bölümde Silvan halk hekimliğinde tedavi yöntemleri incelenmiştir. IV. bölümde Silvan halk hekimliğinde kullanılan malzemeleri sınıflandırmıştır. V. bölümde Silvan halk hekimliğinde ocaklar ele alınmıştır.

Erol ÇANLI (2018), “*Selendi (Manisa) Halk Hekimliği Çalışması*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği hakkında genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Selendi’de bulunan ocaklar tespit edilmiştir. III. bölümde Selendi’de halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. IV. bölümde Selendi’de bulunan türbeler ve şifalı sular tespit edilmiştir.

Selim ZORLUER (2018), “*Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları*”. Çalışmada, Çayıralan ve köylerinde halk hekimliği yöntemleri tespit edilmiştir.

Ali BULUT (2018), “*Kilis Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Kilis ili halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Yusuf DİŞ (2018), “*Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği*”. Çalışma, 2 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği, halk hekimliğinin tarihçesi, halk hekimliği ile ilgili yapılmış çalışmalar yer almaktadır. II. bölümde Horasan ilçesinde halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

Elif SAYGI (2018), “*İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği*”. Çalışmada İnebolu halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Halimenur KOÇ (2019), “*Balıkesir’de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları*”. Çalışmada, Balıkesir ocaklarında tedavi edilen hastalıklar ve tedavi yöntemleri incelenmiştir.

Ercan ÇETİNEL (2019), “*Erdemli’de Halk Hekimliği Uygulamaları ve İnanışları*”. Çalışmada, Erdemli halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Okan ATAHAN (2019), “*Hatay Yöresi Halk Hekimliği*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği hakkında genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde

Hatay halk hekimliğinde ocaklar incelenmiştir. III. bölümde Hatay’da halk hekimliği bağlamında evde uygulanan yöntemler ele alınmıştır. IV. bölümde Hatay yöresinde şifalı sulara yer verilmiştir.

Tuççe AKTAŞ KÜÇÜKAY (2019), “*Artvin Merkez Köylerinde Halk Hekimliği Uygulamaları (Derleme, İnceleme, Tasnif)*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde Artvin ilinin tarihçesi, coğrafi özellikleri ele alınmıştır. II. bölümde halk bilimi ve halk hekimliği kavramları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. III. bölümde Artvin’in merkez köylerinde halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. IV. bölümde halk hekimliği uygulamalarında kullanılan malzemeler listelenmiştir.

Azize KOKSUN ÖLMEZ (2019), “*Kürtlerde Hekimliği ve Halk İnanışları Hakkâri Rındık (Geçimli) Köyü Örneği*”. Çalışma, 3 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Rındık (Geçimli) köyünde halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır. III. bölümde ise halk inanışlarına yer verilmiştir.

Mehmet DAĞ (2019), “*Şanlıurfa (merkez) İli Halk Hekimliği Araştırması*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde çalışma ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. II. bölümde halk hekimliği ve genel kavramlar üzerinde durulmuştur. III. bölümde Şanlıurfa halk hekimliğinde tedavi yöntemleri incelenmiştir. IV. bölümde Şanlıurfa halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır. V. bölümde Şanlıurfa halk hekimliğinde ocaklar incelenmiştir.

Ahmet TUĞRA (2019), “*Mudurnu (Bolu) Yöresi Halk Hekimliği*”. Çalışma, 3 bölümden oluşur: I. bölümde Bolu ve Mudurnu tarihi hakkında bilgi verilmiştir. II. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. III. bölümde Mudurnu halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

Muhammed Esad ÖZKAN (2019), “*Anamas Yöresi Halk Hekimliği*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliğine genel bir bilgi verilmiştir. II. bölümde Anamas yöresi hastalıklar ve tedavi uygulamaları incelenmiştir. III. bölümde hastalıkların tedavisinde başvuru tedavi metotlarına yer verilmiştir. IV. bölümde halk hekimliğinde kişiye ve mekâna bağlı uygulamalar incelenmiştir. V. bölümde Anamas yöresi halk hekimliğinde kullanılan malzemeler tespit edilmiştir.

Melih ÖZDAMAR (2019), “*Diyarbakır Halk Hekimliği ve Kültürümüzdeki Yeri*”. Diyarbakır halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Mercan Gökçe ŞENTÜRK (2019), “*İslahiye’de (Gaziantep) Halk Hekimliği*”. İslâhiye yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Hatice BAŞTÜRK SOYDEMİR (2019), “*Dinar ve Çevresinde Halk Hekimliği*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Dinar ilçesi ve çevre köylerde hastalıklar ve tedavi uygulamaları ele alınmıştır. III. bölümde hastalıkların tedavisinde başvuru alan tedavi yöntemleri incelenmiştir. IV. bölümde halk hekimliğinde gelenek ve inançlar bağlamında sağaltım yerleri derlenmiştir. V. bölümde Dinar halk hekimliğinde kullanılan malzemelere yer verilmiştir.

İbrahim Halil KÖPRÜDÜZ (2019), “*Siverek Halk Hekimliği Uygulamaları*”. Çalışmada, Siverek’te halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Mesut EPREM (2019), “*Bingöl Halk Hekimliği*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Bingöl halk hekimliği uygulamaları derlenmiştir. III. bölümde Bingöl halk hekimliğinde kişiye ve mekâna bağlı uygulamalar incelenmiştir. 4. bölümde ise tedavilerde kullanılan malzemeler tespit edilmiştir.

Ömer ÜNAL (2019), “*Hatay’ın Dört Yol İlçesinde Halk Hekimliği*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Dört Yol yöresinde halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir. III. bölümde Dört Yol halk hekimliğinde ocaklar incelenmiştir. IV. bölümde Dört Yol halk hekimliğinde türbeler ve ziyaret yerleri tespit edilmiştir.

Bahar AKPINAR (2020), “*Sağlık-Kültür İlişkisi Ekseninde Ocak Kültürü ve Halk Hekimliği: Eskil-Aksaray Örneği*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde çalışma ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel kavramlara yer verilmiştir. III. bölümde Aksaray (Eskil) halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir. IV. bölümde Aksaray (Eskil) ocakları ve sağaltım yöntemleri incelenmiştir.

Mine ARSLAN (2020), “*Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar: Karaman Yöresi Örneği*”. Çalışmada, Karaman ilinde yer alan ocakların yapısal özellikleri incelenmiştir.

Nuhile SARIAYDIN (2021), “*Elâzığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği*”. Çalışma, 4 bölümden oluşur: I. bölümde Elâzığ ili Baskil ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. II. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. III. bölümde Baskil yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir. IV. bölümde tedavi uygulamalarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Neriman ALTINDAĞ (2021), “*Siirt’in Kurtalan İlçesinde Halk Hekimliği Uygulamaları*”. Çalışma, 5 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği hakkında bilgiler verilmiştir. II. bölümde sağlık, hastalık ve kültür ilişkisi açıklanmıştır. III. bölümde Kurtalan yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir. IV. bölümde Kurtalan’da tedavi için ziyaret edilen kutsal mekanlar ele alınmıştır. V. bölümde hastalıkların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Küpra TUTAR (2021), “*Çivril İlçesinde Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Çivril yöresi halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir.

Mohammed İhsan SHUKUR (2021), “*Kerkük Türkmenleri Arasında Yaşayan Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*”. Çalışmada, Kerkük Türkmenlerinde halk hekimliği yöntem ve teknikleri incelenmiştir.

Şule BERBER (2021), “*Çankırı’da Geleneksel Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Çankırı yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan doğrudan halk hekimliği ile ilgili yapılan doktora çalışmaları şunlardır:

Mustafa SEVER (2001), “*Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*”. Çalışmada, Mersin yöresi halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Fahri DAĞI (2012), “*Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*”. Çalışma 3 bölümden oluşur: I. bölümde araştırmayla ilgili genel bilgiler

verilmiştir. II. bölümde İslamiyet sonrası ilk yazılı kaynaklarda halk hekimliği incelenmiştir. III. bölümde Türk halk anlatılarında halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Fatma ATEŞ (2015), “*Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü*”. Adana yöresi halk hekimliğinde ocaklarda yapılan tedaviler tespit edilmiştir.

Münire BAYSAN (2016), “*Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü*”. Çalışma 5 bölümden oluşur: I. bölümde çalışma ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde halk hekimliği ve genel kavramlar üzerinde durulmuştur. III. bölümde Türk halk hekimliğinde ocaklar ele alınmıştır. IV. bölümde Kütahya ocaklarının yapısal özellikleri incelenmiştir. V. bölümde Kütahya ocaklarında tedavi edilen hastalıklar ve tedavi yöntemleri ele alınmıştır.

Tekin ÇİFÇİ (2019), “*Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*”. Çalışma 3 bölümden oluşur: I. bölümde çalışma ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde hayatın çeşitli dönemlerine göre Adıyaman’da halk inançları ve uygulamaları incelenmiştir. III. bölümde Adıyaman bölgesinde halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Fatih TEKEL (2021), “*Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Türbeler*”. Çalışma 2 bölümden oluşur: I. bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. II. bölümde Kırıkkale ili ocaklarında halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Özlem ÜNALAN (2021), “*Alanya’da Halk Hekimliği*,” Alanya halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

1. 6. Anadolu Halk Hekimliğinde Temel Kavramlar

1. 6. 1. Büyü

Büyü kelimesinin anlamı Türkçe Sözlükte; “1. isim. Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı. 2. mec. Karşı durulamaz güçlü etki.” şeklinde verilmiştir (2005, 336).

Sedat Veyis Örnek Budunbilim Terimleri Sözlüğü adlı eserinde, büyüü şu şekilde tanımlar: “*Birtakım doğaüstü güçler, gizemsel sözler, kutsal sayılan nesneler aracılığıyla insanları, doğayı, doğa yasalarını etkilemek, istenilen şeyleri elde etmek için büyücülerce belirli kurallara ve tekniklere uygun bir biçimde uygulanan verimsiz, boş eylem ve işlemler.*” (1973, 18).

Yoder’e göre büyü; hastalıkları iyileştirmek için birtakım gizemli sözcükler ve fiziksel hilelerin kullandığı geleneksel bir tedavi yöntemidir (2015, 401). Büyü ile hastalıkları iyileştirme yöntemleri geçmişten günümüze birçok toplumda görülen bir olgudur (Emiroğlu ve Aydın, 2003, 170). Tarihî kaynaklar, Türk toplumunda hastalıkları büyüsel yöntemlerle tedavi eden ilk şahısların “kam, kâhin, büyücü, sihirbaz” gibi adlarla da anılan “şamanlar” olduğunu göstermektedir

İslamiyet’i kabul eden Türk topluluklarında, şamanlık kurumunun ortadan kalkmasına paralel olarak geleneksel tedavide büyüün işlevi azalmıştır. Kuran-ı Kerim’de Bakara Suresi’nin 102. âyetinde; büyü yapmak açıkça yasaklanmıştır:

“Onlar, Süleyman’ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil’de iki meleğe, Hârût’la Mârût’a indirileni öğretiyorlardı. Halbuki bu iki melek, "Biz ancak imtihan vasıtasıyız; sakın küfre sapma!" demedikçe hiç kimseye bilgi vermezlerdi. Fakat onlar bu iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah’ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar veremezlerdi. Yine de kendilerine fayda sağlayanı değil zarar vereni öğreniyorlardı. Ant olsun onlar, bunu (sihir) satın alan

kimsenin âhiretten nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür, bir bilselerdi!” (Bakara Suresi 102).

Ayette sihir kelimesi; “sebebi ve kaynağı gizli durum, büyü, gözbağcılık” anlamlarında kullanılan Arapça kökenli bir sözcüktür. Sihir ya da büyü tabiatüstü güçlerle ilişki kurmak veya kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneleri kullanmak suretiyle faydalı, koruma gayeli ya da zararlı bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işleri ifade eder (kuran.diyaret.gov.tr, E. T.: 01.05.2020).

Günümüzde, Anadolu halk hekimliği uygulamalarında, büyü ile yapılan tedavi yöntemlerine rastlamak mümkündür. İslamiyet’in açıkça yasaklamasına rağmen Anadolu halk hekimliğinde büyü ile yapılan tedavilere rastlanılması, Şamanizm’in Anadolu kültürü içinde devam edegelen bakiyeleri olarak değerlendirilmelidir.

1. 6. 2. Falcılık

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren geleceği merak etmiştir: Ne zaman evleneceğim? Girişilecek yeni bir iş acaba hayır mı şer mi? Ne zaman öleceğim? Bu soruların cevabı yoktur. Gelecek bilinmezdir ve bilinmezlikler her zaman ilgi çekicidir. Bu nedenle geleceği okuma veya görme iddiasında bulunan falcılık yeteneği olan kişiler, bu özel yeteneklerinden dolayı kutsal olarak görülmüşlerdir. Arapça kökenli bir sözcük olan “fal” sözcüğü Türkçe Sözlükte; “*Geleceği öğrenmek, şans ve kismetini anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası ve benzerine bakarak anlam çıkarma, baki.*” anlamında kullanılmıştır (2005, 677).

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te, Kaşgarlı Mahmud fal kelimesini “ırk” sözü ile ifade etmektedir. Irk, “*Falcılık, kâhinlik ve kimsenin gönlündekini bilmek*” demektir. Aynı kökten gelen “ırklamak” kelimesi de “kâhinlik etmek, ırk (fal)a bakmak” (DLT I, 443) anlamlarında kullanılmaktadır. Beydili falı; “*Öbür dünya güçleriyle ilişki kurularak, gelecek hakkında bilgi elde etmeyi amaçlayan kutsal bir merasim*” olarak tanımlamıştır (2015, 211). İnan’a göre; Şamanist Türkler arasında fal anlamına gelen yaygın kelime “*tölge*”dir. Falcılar gelecekte haber vermek amacıyla kullandıkları

nesneye göre çeşitli adlar alır. Hayvanların kürek kemiğine bakıp geleceği keşfedenlere “*yağrını*”, koyun tezekleriyle fal açanlara “*kuma*”, kürek kemiğiyle fal bakanlara “*yörun*” adı verilir. Çeşitli şeylerden anlamlar çıkaran falcılara da “*ırımçı*” denir (1986, 151-152).

Türk kültüründe fala bakılarak hastalıkların kaynağının öğrenebileceği inancı vardır (Dağı, 2013, 48). “*Tuva şamanları, hastaları iyileştirmeye geldikleri zaman ellerindeki tokmaklarını atarak fala bakar, buna göre hastayı tedavi etmeye çalışırlardı*” (Beydili, 2015, 212).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılaçağı üzere Türkler eski dönemlerden itibaren gelecekte haber almak için falı kullanmışlardır. Bu bağlamda değinmek istediğimiz husus, fal ve halk hekimliği ilişkisidir. Türk şamanlığında, şamanların hastalıkları teşhis etmek için fala baktıkları bilinmektedir. Şamanların falı, günümüzdeki röntgen ve ultrason cihazları işlevinde kullandığı anlaşılmaktadır.

1. 6. 3. Ocak

Türkçe Sözlükte “ocak” sözcüğü için şu anlamlar verilmiştir: “1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer, 2. Şömine, 3. Isı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet, 4. Kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer, 5. Yer üstünde veya yer altında cevher çıkarılan yer, 6. Bahçelerde ve bostanlarda her tür meyve ve sebze ekimine ayrılmış, çevresinden biraz yükseltilmiş toprak parçası, 7. Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev aldıkları yer, 8. Ev, aile, soy, 9. Bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile, 10. Yılın otuz bir gün süren, birinci ayı, kânunu-sani” (2005, 1488).

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te ocak kelimesi “oçak” olarak ateşin yakıldığı yer anlamında kullanılmıştır (DLT I, 64). Orhan Hançerlioğlu, “İnanç Sözlüğü: Dinler-Mezhepler-Tarikatlar-Efsaneler” isimli eserinde; “ocak” sözcüğünü; “Kötü ruhları

korkuttuğuna inanılan, içinde ateş yakılan yer. Ateş tapımından kalma genel halk inançlarına göre kötü ruhlar ocak'tan korkarlar ve ona sokulamazlar. Bundan ötürü hastalar ocak başına getirilir ve ateşe yakın tutulur. Ocağa tütsüler, okunmuş kemikler vb. atılır; bunların dumanından da iyilik umulur. Ocaktan alınan yarı yanmış odunlar hastaların başında dolaştırılır” şeklinde açıklamıştır (1975, 462).

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğünde “ocak” sözcüğü; *“Ateş; eski ve soylu aile, dedelerden biri belirli bir hastalığı iyi ettiğine inanılan aile; fide ya da ağaç dikmek için açılan çukur; su değirmenlerinde suyun akıtıldığı ve çarkın indirildiği yer; bir yerde toplu olarak bulunan fındık ağaçları”* şeklinde ifade edilmiştir (Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX, 1977, 3262).

Yukarıda ifade edilen tanımlamalardan anlaşılacağı üzere ateşin yakıldığı yer anlamındaki “ocak”⁷ sözcüğü ateş kültürüyle ilgili bir kavramdır. Nitekim ocak kültürü üzerine araştırma yapan birçok araştırmacı ocağı ateşle ilişkilendirmiştir. İsmet Zeki Eyuboğlu, “ocak” sözcüğünün “od”dan geldiğini ve “ateş yakılan yer” anlamında “odak/ocak” olduğunu belirtmektedir (1995, 499). Vahit Türk, *“Ocak Sözü ve Ailesi”* başlıklı makalesinde, “ot” ile “ocak” t~ç ses değişikliği nedeniyle aynı kökten gelebileceğini ifade eder (2009, 252-253). Türk halk hekimliği uygulamalarında, ocak olgusunun ateş kültürü ile ilişkilendirilmesinin nedeni ateşin arındırıcı gücüne inanılmasıdır. Türk kültüründe bilinen ilk hekimler olarak karşımıza çıkan şamanlar, ateşin temizleme ve arındırma gücüne inanmışlardır. Türk şamanlığında, hastalıkların teşhis ve tedavisi için şamanların ateşten yararlandıkları bilinmektedir. Hastayı tedavi etmeye gelen şamanlar ilk önce hastalığı teşhis etmeye yönelik uygulamalar yaparlar. Şamanın hastalığı teşhis etme yöntemlerinden biri de yanan mumdur. Şaman, yanan mumu hastanın vücudunda gezdirerek ateşin titreşimlerine göre hastalığa neden olan organı tayin eder (Bayat, 2017, 248).

⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: KUMARTAŞLIOĞLU, Satı, **Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü**. Yayınlanmış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2012.

Fuzuli Bayat'ın “Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar” adlı eserinde şamanların hastalıkların teşhisi ve tedavisinde ateşi kullandıklarına dair birçok örnek bulunmaktadır:

“(...) Şaman kamlık yapmaya başladı ve bu merasim gece yarısına kadar devam etti. Sonunda şaman, elini yanan ocağa tutup eli sıcak iken ölen kadını okşamaya başladı. Şaman, üç defa elini ısıtıp kadını okşadı. Bu hareketi ile şaman, kadındaki hastalığı kendi bedenine aldı. Ölü o anda nefes almaya başladı. Bir süre sonra o gözlerini açtı (...)” (Bayat, 2019, 190).

“(...) İkinci gün merasim saat 8’de başladı. Çalgıcılar ellerindeki tefleri kurutmak için ateşe tuttular. Bahşı, tuğ ile ateş arasında başını öne doğru eğip oturmuştu, elindeki kamçıyı bir sağa bir sola sallıyordu. Oturduğu yerden kalkarak, tuğun yanında oturan hastanın yanına gelip elindeki kamçıyı onun başında çevirdi.

Çalgıcılar, yine tef çalıp dualar okumaya başladılar. Bahşı, dans ederek iki oyuncuğu muma dokundurdu. Yanan oyuncakları hastanın yüzüne tuttuktan sonra ateşe attı. Merasim için hazırlanan güvercini eline aldı ve hastanın başının üzerinde döndürdü, sonra yerine koydu. Güvercinden sonra tavuğu alıp onu da hastanın başında döndürdü, kendisi de tuğun yanında dans ediyordu. Bu sırada müzik devam ediyordu (...)” (Bayat, 2019, 198).

Yukarıdaki atıflardan anlaşılacağı üzere Türkler ateşin arındırma ve hastalıkları tedavi etme gücüne inanmışlardır. Bu nedenle şamanlar, kötü ruhları kovup hastalıkları tedavi etmek için ateşi kullanmışlardır. Şamanlığa geçiş ritüellerinde, şamana hastalıkları iyileştirme yeteneği (vergisi) verilmeden önce şaman adaylarının ateşte pişirildiklerine dair birçok memorat bulunmaktadır:

“Şamanın vücudunun parçalanması üç gün sürer. Bu zamanlarda o konuşmadan ölü gibi yatar. Kemiklerinin nasıl ayrıldığını, etinin nasıl parçalandığını yalnız şaman olacak adamın kendisi görür.

Ben, Kyuögeyer Moturuona (Metrena) adlı bir kadın şamanın hikayesini dinledim. Bu kadın şaman:

- *Ruhlar önce benim başımı kesip çadırın direklerinden birine taktılar. Sonra bedenimi kemiklere göre parçalara ayırdılar. Orada bulunan ruhlar doğranmış etin dokuz yere ayırıp büyük tencerelere koydular, pişirdiler ve yediler, diyerek sözüne başladı.*

Kadın şaman hikayesine şöyle devam etti:

-İnek ahırından buzağılara zarar veren bir ruh çıktı. O benim bütün kemiklerimi bir araya getirdi ve onları kabuğu iyice soyulmuş akağacın üzerine koydu. Bu işlemden sonra yeniden kemikleri etle örtterek beni dirilttiler.

Ahır ruhu dökülen kanı da silip süpürdü. Kadın şaman:

- *Eğer ben üç günden sonra elbisemdeki kanı kendim kurutsaydım, o zaman sihir yapmak gücüne de sahip olurdum, dedi.*

Güçlü olan şaman üç kez parçalanmalıdır.

Bu kadın şaman, yedi yaşında şaman hastalığına tutulmuştu ve isterik şarkılar söylerdi. Dokuz yaşında ise şaman oldu.” (Bayat, 2019, 92-93).

Celal Beydili “Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük” adlı eserinde, ocak sözcüğünü; “*hem soy/nesil hem tarikat liderlerinin adı hem de belli hastalıkları tedavi gücüne sahip olup bu işi meslek edinen insanlara verilen bir addır*” şeklinde tanımlamıştır (2015, 436).

“Ocak” etrafında, somut manalar dışında birtakım soyut manalar da şekillenmiştir. Evin ortasında yakılan “ocak”, “ev”i ve evde yaşayan “aile”yi, bunun yanı sıra bu ailenin geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak bireylerini, yani “soy”u da kapsayacak mahiyette kullanılagelmıştır. Yine soy silsilesini gerektiren dini kurumlar olan ocaklar ile soy silsilesine dayanan sağaltma ocakları, “ocak” kavramı etrafında yerini almıştır (Türk 2009, 252-253).

Ocak kelimesi belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bunu uzmanlık edinmiş kişilere ve ailelere verilen addır (Boratav, 1984, 113). Halk hekimi vazifesi gören bu ocakların dışında çeşitli hastalıkların şifası için gidilen ve kutsal mekânlar olarak görülen yatırlar, su kaynakları, ağaçlar, taş ve kayalar da “ocak” olarak adlandırılmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2012, 140).

Ayşe Duvarcı; *“Halk hekimliğinde ocak veya ocaklı diye eş anlamda kullanılan iki kelime ile adlandırılan kişiler, bir veya birkaç hastalığı iyi edebilme gücüne sahip olduklarını söyleyen, bu işin metotlarını bilen kimselerdir”* şeklinde tanımlamıştır (1990, 35). Bir ocaklı, hastalıkları tedavi etme gücünü kan bağı ile ailesinden alır (Kumartaşlıoğlu, 2012, 211). Ocaklı olmak isteyen kişinin kan bağı yoksa ocaklı birinden el alır. Bu kişilere “izinli” adı verilir. Ocaklarda; alazlama, ırvasa, parpı ve dini metotlarla tedaviler yapılır (Duvarcı, 1990, 35-37).

Türk halk hekimliğinde, tedavi merkezleri olarak da adlandırabileceğimiz ocaklık kurumu önemli bir yere sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübelerle hastalıkların tedavi edildiği bu merkezler, Türk kültürlü halklarda halkın evsel tedavilerle tedavi edemediği hastalıklar için başvurduğu kişiler veya mekânlar olarak karşımıza çıkar.

1. 6. 4. Kült

Latince kökenli bir sözcük olan kült; “tapınma” anlamına gelir. Kült; yaratıcıyla ilgili olan ve yaratıcıyla ilgi kurmak için bir aracı olduğu düşünülen canlı ya da nesnelerdir. Bu özelliği ile kutsal kabul edilen kültler tanrısal gücü temsil eder (Dilek, 2020, 49-50). Kült olarak kabul edilen ağaç, dağ, ocak, su, ata vb. canlı veya cansız varlıklara tanrıya ulaşma aracı olarak kutsiyet atfedilir. Türk inanış ve düşünüş sisteminde, söz konusu kültlere tapınma veya onları yaratıcı olarak görme yoktur. Daha ziyade kült olarak kabul edilen canlı ve cansız varlıklara saygı duyma söz konusudur.

1. 6. 4. 1. Ağaç Kültü

Türkler tarih boyunca varlık sürdükleri coğrafyalarda tabiat ile uyum içinde yaşamış bir millettir. Bu anlamda habitatlarında yer alan canlı ve cansız tüm varlık dünyasını takdis etmişlerdir. Hayati döngünün devamının sağlanmasında tabiat unsurlarının önemini tarih öncesi dönemlerden itibaren deneyimlerle idrak eden Türk milleti, bu anlayışı medeniyet kurdukları tüm coğrafyalara taşımıştır. Anadolu kültürü, kadim Türk medeniyeti varlığının sentezi ile inşa edilmiştir. İslam öncesi dönemden başlayarak günümüze ulaşan halk hekimliği uygulamalarında “bitki” kökenli tedaviler oldukça geniş bir yer tutar. Türklerin tabiat kültürleri bağlamında daima takdis ettiği “orman kültürü”, av alanı olmasının yanı sıra zengin bitki türlerinin yetiştiği bir çevre olması bakımından da değerli kabul edilmiştir. Kayın, akçaağaç, ardıç, sedir gibi orman ağaçlarının yanı sıra meyve veren dut, elma gibi ağaçları da bu minvalde değerlendirmek gerekir. Nihai olarak bu algının Türk inanç dünyasında “kült”leştiğini ifade etmek gerekir.

Türk kültüründe ağaç-orman kutsal kabul edilmiştir. Kül Tigin Yazıtı’nın güney yüzünde Ötüken ormanı ile ilgili şu bölümler geçer:

“Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki milleti hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.” (Ergin 1980, 17).

“Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersine kadar ordu sevk ettim, Tibete ulaşmama az kaldı. Batıda İnci nehrini geçerek Demir Kapıya kadar ordu sevk ettim. Kuzeyde Yir Bayırku yerine kadar ordu sevk ettim. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş.” (Ergin 1980, 18).

“Orda kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına gidip, çok insan, öldün! O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin!

Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın.” (Ergin 1980, 18).

Kül Tigin Yazıtı’nın güney yüzünde, Ötüken ormanının koruyucu ve ebedi yaşamın merkezi olarak görülmesi, Ötüken ormanına kutsallık atfedildiğini göstermektedir.

Türk kültüründe ağaç; hayatı, canlılığı ve bereketi temsil eder (Gürsoy, 2012, 43-44). Eski Türkler ağacı, ulu ana/ulu baba olarak telakki eder. Soyun ağaçtan gelmesi inancı ile ilgili anlatılar, Türk etnogonik mitlerinde geniş bir yere sahiptir. Ölen insanların mezarı başına ağaç dikmek, ölünün ruhunu simgeler. Altay-Sayan Türkleri, mezarlıklar etrafındaki ağaçlara bakıp ölen adamın mutlu olduğuna inanır (Bayat, 2017, 179-182).

Kozmik ağaç (kutlu ağaç, hayat ağacı, yaşam ağacı, kayın ağacı, vb.) yaratılışın simgesidir. Türk inancı ve düşünüş sisteminde kozmik ağaç; yer altı, yer üstü ve gökyüzü olmak üzere üç katmandan oluşan âlemi birbirine bağlayan kutsal bir varlık olarak kabul edilir (Ergun, 2004, 17). Çeremisler, Buryatlar, Yakutlar, Başkurtlar, Kazaklar ve Kırgızlar büyük çam, kayın, ardıç, servi ve çınar ağaçlarına adaklar adanmış, kurbanlar kesmiş, birtakım dualarla onlardan dilekte bulunmuşlardır (Ocak, 2002, 132-133).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ağaç kültürünün en anlamlı bir şekilde karşımıza çıktığı anlatı, Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destan’dır. Anlatıda, kâfirler Salur Kazan’ın oğlu Uruz’u asmak için götürürlerken Uruz’un ağaca hitabı şu şekildedir:

“Ağaç ağaç dir isem saña erilenme ağaç,

Mekke ile Medinenün kapısı ağaç,

Musa Kelimün asası ağaç

Böyük böyük sularuñ köprüsi ağaç

Kara kara deñizleruñ gimisi ağaç

Şâh-ı Merdân Alinün Döldülinün eyeri ağaç

Zülfikâruñ kınıyile kabzası ağaç

Şah Hasan ile Hüseynüñ bişigi ağa

Eger erdür eger avratdur korhusı ağaç

Başun ala bakar olsam dipsüz ağaç

Meni sana asarlar götürmegil ağaç...” (Ergin, 2014, 108-109).

Türkler ağaç ve ormanın bir ruhu (ıyesi) olduğuna inandıklarından ağacı ve ormanı mukaddes varlıklar olarak kabul eder (Koca, 2012, 248). Günümüzde, türbe ve ziyaret yerlerinin çevresindeki ağaçların dallarına bez bağlanarak dilekte bulunulması ve hastalıkların tedavisi için dua edilmesi ağaç kültürüyle ilgilidir (Tekel, 2021, 36).

Türk halk hekimliği sisteminde bitkisel malzemeler kullanılarak hastalıkların tedavi edilmesinin ardında orman ve ağaç kültürünün etkisi yadsınamaz. Başka bir deyişle, sağaltma özelliği taşıyan bitkiler kutsal sayılmıştır. Gök ve yer dikotomisine dayanan eski Türk inanışları, evrende var olan her şeyin bir “id”e yani ruha sahip olduğu anlayışına dayanır. Bu anlayışa bağlı olarak halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin ruhuna ayrıca önem atfedilir. Türk halk hekimliğinde kullanılan malzeme envanterinde bitkiler geniş yer tutar. Türk halk hekimliği ile ilgili yapılan hemen hemen bütün araştırmalarda bitkisel malzemeler öne çıkmaktadır.

1. 6. 4. 2. Dağ Kültü

Türk mitolojisinde dağlar, mistik ve manevi güçleri olan mekanlar olarak görülmüştür. Dağların “ruhu” vardır. Maaday-Kara Destanı”nda; Maaday Kara, “*Kara Dağ, bana ata oldu*” diyerek atasının dağ olduğuna dikkat çeker (Beydili, 2015, 146-147). Dağların zirveleri cennete açılan kapılar olarak kabul edilir. Ölen kamlar genellikle dağ zirvelerine gömülür (Tekel, 2021, 38). Dolayısıyla dağların zirveleri ve tepeleri kutlu ruhların iyileştirici ve manevi yükseliş yolculuğunun merkezi konumundadır.

Türk halk hekimliğinde taş ile ilgili tedaviler, ekseriyetle dağ kültü ile ilişkilidir. Bugün daha ziyade Uzak Doğu kültürlerinde izlenen taş ile tedavi veya terapi yöntemleri esasen Türklerin ata yurdu Doğu Asya şaman sisteminin önemli bir basamağını teşkil eder. Çeşitli taş ve madenlerin birbirinden farklı enerjileri olduğuna inanılan şamanik Türk sisteminde, halk hekimliği nezdinde kullanılan birçok tedaviden söz edilebilir. Mesela bugün Anadolu’da türbesinin Kaz dağlarının zirvesinde olduğuna inanılan Sarı Kız etrafında gelişen ritüeller ilgi çekicidir. Buna göre, Sarı Kız türbesinden ödünç alınan taşların kişiyi sağaltacağına, dileğini gerçekleştireceğine inanılır. Sağaltma gerçekleştikten sonra ödünç alınan taşların tekrar dağın zirvesindeki türbeye geri bırakılması gerekir.

Türk halk hekimliğinde taş ile ilgili tedaviler dağ kültü ile ilişkilidir. Yüksek dağlar ve tepeler Türk kültüründe Tanrıya yakın olan yerler olarak düşünülmüştür. Jean Paul Roux; dağların geleneksel Türk düşüncesinde kişinin yeryüzünün çekirdeğinden göğe doğru yükselişini temsil ettiğini belirtmektedir. Dağ, Tanrıya yaklaşmayı simgeler (2002, 156).

Günümüze kadar ulaşan belgeler eski Türk taş işçiliğinin son derece gelişmiş olduğunu göstermektedir. Türkler, taşlar üzerine yazı yazmış, semboller çizmiş ve taşlardan heykeller yapmışlardır. İskenderzade’ye göre; Göktürk Dönemi heykelleri arasında Bilge Kağan, Kül Tiğın ve Tonyukuk mezar külliyeleri alelade dizayn edilmemiştir. Bu heykellerin toplumsal uygulamalar ve ritüeller için sınırlandırılmış alanda belirli bir şemaya dayanarak dizilmiştir (2010, 156).

Uygurların "Kutlu Dağ" efsanesinde, ülkeye bereket ve saadet getirdiğine inanılan kutlu bir kayanın Çinlilere verilmesinden sonra memleket açlığa mahkûm olmuştur (Kafesoğlu, 2003, 332). Bu efsanede, Türklerin kutsal kabul edilen bir taşın başka bir topluma verilmesinin ülkeye uğursuzluk getireceğine inandıklarını göstermektedir. Türk kültüründe yağmur taşı olarak da adlandırılan kutsal “ya da” taşının varlığı birçok kaynakta geçmektedir. Eski Türklerde “Ya da”, “Sata”, “Çay Taşı” gibi değişik adlarla bilinen kutsal bir taşın varlığı rivayet edilir. Türkler taşın şifa verici ve iyileştirici gücüne inanır ağrı ve hastalığı başka bir nesneye (taşa) aktararak

tedaviler yaparlar (Beydili, 2015, 550). Dağ kültüne Bektaşî menakıpnamelerinde de rastlanır:

Hacı Bektaş Sulucakaraöyük'e geldiği zaman, köye yakın olan bu tepeye çıkmış, oradaki bir mağarayı kendine devamlı inziva yeri olarak seçmiştir. Vilayetname-i Hacım Sultan'da, Hacım'ın daima yüksek tepeler üzerinde ibadet ve riyâzatta bulunduğu belirtilir. Bir menkabesinde, Germiyan ilindeki bir tepe üzerinde günlerce yemeden, içmeden riyâzat yaptığı anlatılır. Sair günlerde dervişleriyle beraber daima aynı tepede dua etmektedirler” (Ocak, 2002, 114).

Anadolu'nun birçok yerinde görünüşleri ile diğer taşlardan ayrılan ve kutsal olarak kabul edilen taşlar, özellikle delikli taşlar, mevcuttur. Kutsal kabul edilen delikli taşlar içerisinde geçen hastalıklara şifa olacağı inancı yaygındır (Güngör ve Köylü, 2017, 126). Bu inancı özgü Giresun Adası'daki Hamza/Humusa taşı da örnek gösterilebilir.

1. 6. 4. 3. Ocak Kültü

Ateşin keşfedilmesi insanoğlunun hayatında önemli değişiklikler yapmıştır. İlkel insanlar ateşi; ısınmak, yemek pişirmek, madenleri eritmek, av ve savaş için gerekli malzemeler yapmak, hastalıkları tedavi etmek (dağlama vb.), haberleşmek (duman) gibi birçok alanda kullanmaya başlamışlardır. Ateşin keşfi, dünya üzerinde yaşayan bütün toplulukları etkilediği gibi Türk kültürlü halkları da etkilemiştir.

Türkler, ateşe büyük saygı duymuş ve onu “od-ot” olarak adlandırmıştır. Zamanla Soğd ve Taciklerin etkisi ile Farsça “atış-ateş” sözcüğünü benimsemişlerdir. Eski Türk tarihi incelendiğinde, Türklerin yaradılıştan itibaren ateşi kutsal bir unsur olarak kabul ettikleri görülür. Öyle ki kutsal kabul edilen diğer her şeyle ateşin ilgisi kurulmuştur. Eski Türk inanışlarında tanrıça olarak kabul edilen Umay Ana ve doğum tanrıçası Ayıısı ile iletişim kurulabilmesi için şamanların kullandığı en önemli vasıta ateştir (Düzgün, 2015, 149).

Azerbaycan Türkleri ateşin yakıldığı yeri kutsal olarak kabul ederler. Ateşin yakıldığı “ocak”ta melek olduğuna inanır ve ateşin üzerine su dökülmez. “Ocağın sönmesin!” sözü de Türklerin en büyük duasıdır (Beydili, 2015, 436-437). Ocak, ateş iyesinin yaşadığı yerdir. Ev halkının yaşamı da büyük ölçüde ocaktaki ateş iyesinin yaşamasına bağlıdır. Ocakta ateşin yanması soyun devamını simgeler (Düzgün, 2015, 147-160). Türk halk hekimliğinde ateş kullanılarak yapılan tedaviler ve ocaklarda yapılan tedaviler ocak-ateş kültü ile ilişkilidir. Türkler ateşi kutsal olarak kabul etmişlerdir.

“Ateşin en önemli işlevlerinden biri kuşkusuz arındırıcı bir güce sahip olmasıdır. Türk halkları ateşin sihirli bir temizleyici güç olduğuna inanırdı. Bundan başka ateş, hastalıkların iyileştirilmesinde de etkiliydi. Doğu Rusya Tatarları ve Çuvaşlar insanlar ve hayvanlar arasında bazı bulaşıcı hastalıkları sıcak yaz aylarında dahi odun ateşinin ruhları vasıtasıyla iyileştirebileceklerine inanmışlardır...Türk kamlarının farklı hastalıkları ateşle tedavi etmeleri, hastayı ateşin üzerinden geçirmeleri, ateşin etrafında dönmeleri, vücutlarındaki kötü güçleri temizlemek amacıyla közüün üzerinde yalın ayak yürümeleri ateşin saflaştırıcı gücüne inançla ilgilidir” (Düzgün, 2015, 156).

Altaylılar ateşe ettikleri duada “güneş ve aydan ayrılmış” derlerdi. Ateşe saygısızlık yapılmaz, küfür edilmez, su dökülmez ve ateşle oynanmazdı. Şamanizm inancına göre ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovar. Yurda gelen elçiler ateş arasından geçirilirdi. Başkurlarda ve Kazaklar bir yağlı parçayı tutuşturup hasta olan kişinin etrafında “alas alas” diye dolaştırırlardı (İnan, 1986, 66-68). Hastalıklardan korunma için girişilen birçok arınma işlemlerinde ateşten yararlanılır. Toroslar bölgesinde, yeni bir at alınmış yahut yeni bir ahır yapılmışsa ahır kapısının iki yanında yakılan ateşin arasından geçirilir (Boratav, 1984, 65).

Türklerde ateş Tanrı değildir. Her ocağın ayrı bir koruyucu ruhu (iyesi) vardır. Altay Türklerinde “30 başlı Ateş-ana 40 başlı karı (yaşlı) anam” tanıtımlarıyla görülen ateş anne vardır. Türkler ateşin, hastalıkları şifa eden ve günahları temizleyen gücü olduğuna inanmışlardır (Ögel, 2003, 496-515). Bugün Anadolu’da, yarayı ateş ile dağlama, yaraya kül basma, nevrüzda ateş üzerinden atlama, nazar için üzerlik otu

yakma, diş ağrısı için diş otu yakma, ocaklarda yapılan halk hekimliği uygulamaları, kurşun dökme, tütsüleme vb. gibi birçok uygulama ocak-ateş kültü çevresinde gelişen pratiklerdir.

1. 6. 4. 4. Su kültü

Türk kültüründe ırmaklar ve su kaynakları kutlu ve mukaddes olarak kabul edilir (Ögel, 2003, 357). Türk topluluklarında suyun kirletilmesi yasaklanmıştır (Kıyak, 2013, 25). Suyun, ilk varlığın özünde olması Türk kozmogonisinin en önemli özelliklerindendir. Su, yaşamın simgesidir. Gökte, yerde ve bütün canlı ve cansız varlıkların özünde su vardır. Su evrenin ilk özüdür. Yaratılış mitlerinde, her şeyden evvel su olduğu vurgulanır (Bayat, 2017, 84-90).

İslamiyet'in kabulünden sonra Müslüman Türklerin suyun kutsallığı ile ilgili inanışları zenginleşmiştir. Namazlardan önce abdest almak ve ölen kişiyi yıkandıktan sonra defnetmek suyun beden ve ruh temizliğindeki önemini göstermektedir. Kevser suyu, cennetin kutsal suyu; zemzem suyu ise dünyanın kutsal suyu olarak kabul edilir (Küçükbasmacı, 2017, 200-203). Giresun halk hekimliğinde, zemzem suyunun cüzzam tedavisi, doğumun kolay olması ve egzama tedavisinde kullanıldığı görülür.

Anadolu halk hekimliğinde şifalı sular kullanılarak birçok hastalığın tedavisi yapılır. Hastalıkların tedavisi için şifalı sulara başvurulması (şifalı suların yaraya sürülmesi, şifalı su okutulduktan sonra içilmesi, şifalı su kenarlarındaki çamurların yaraya sarılması vb.) yaygın bir gelenektir. Kutsal kabul edilen bu sularla hastalıklara çare arama eğilimi su kültü ile ilişkilidir.

1. 6. 4. 5. Atalar Kültü

Türk mitolojisinde köken mitlerinin başında, soyun meşhur bir atadan türediği yönündeki inanış oldukça yaygındır. Oğuz boylarının ilk atası Oğuz Kağan, Türk devlet geleneğinde devletin yapısını oluşturan ilk şahsiyettir. Daha sonra bu ecdat/ata kültürüne dönüşmüştür. Türkler her yıl kutsal mağarada, kutsal dağda ve atalarıyla ilişki kurabileceklerini düşündükleri kutsal mekanlarda atalarına kurbanlar sunarak ata ruhlarıyla ilişkilerini pekiştirir. Atalar ritüelinde soy bir yıllık hesap vermiş olur (Bayat, 2017, 162).

Türk kültüründe ata ve ata ruhlarına derin bir saygı duyulur. Kırgızların başları derde girdiği zaman ölen atalarından yardım isterlerdi. Türk kültüründe *kam*, *mürşit*, *sûfi*, *velî*, *evliya*, *ata*, *Abdal*, *derviş*, *baba*, *dede-baba*, *bab*, *şeyh*, *abız* (çok bilen, bilgili kimse), *şeşen*, *porhan*, *bahşı* ve *tasagun* kelimeleri ata kavramıyla ilişkilidir (Altın Yıldız 2018, 54-106).

Türkler atalarının ruhlarına karşı bazen kendilerine zarar verebilecekleri endişesiyle bazen de onların güçlerinden faydalanma arzusuyla saygı duymuşlardır. Türkler ölmüş atalarının figürlerini (tös) yaparak, mağaralara resimlerini çizerek atalarına duydukları saygıyı göstermişlerdir. Şamanların tedavi ritüellerinde ata ruhlarından faydalanmış ve ata ruhlarına kurbanlar sunmuşlardır (Yeşildal, 2018 54-57). Günümüzde, çocuğa cinsiyetine göre dedenin veya babaannenin isminin verilmesi, evlerde vefat etmiş aile büyüklerinin fotoğrafının asılması, perşembe gecesi (cuma akşamı) ölmüş ataların ruhları için Kur'an-ı Kerim okunması, ata ruhları için hayratlar yapılması ve bayramlarda kabir ziyaretlerinin yapılması Türklerin atalarına duydukları saygının geçmişten günümüze yansımalarıdır.

Kültürel unsurlar statik değil dinamik yapılardır. Tarihsel süreç içerisinde değişim, dönüşüm ve çeşitlenme gösterirler. Türk inanış ve düşünüş sisteminde kutsiyet atfedilen ata/ecdat kültürü; Türk topluluklarının büyük çoğunluğunun İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte bir yandan canlılığını korurken bir yandan da yeni bir formu olan eren/evliya kültürünü ortaya çıkarmıştır. Günümüzde, hastalık tedavileri için eren/evliya mezarlarının (türbelerinin) ziyaret edilmesi eren/evliya kültürü ve dolayısıyla ata/ecdat kültürü ile ilişkidir.

1. 7. Anadolu Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri

Anadolu halk hekimliği uygulamalarında birçok sağaltım tekniği kullanılmaktadır. Sağaltma yöntemlerinin hepsi uzun yıllardan beri kullanılagelen tecrübe ve birikim ürünleridir. Hastalıkları tedavi edenler arasında mesleğin piri olanlar vardır. Ama bunların dışında deneme yanılma yoluyla çeşitli yöntemler bulup hastalıkları tedavi eden sıradan insanlar da mevcuttur. Türk halk hekimliğinde birçok tedavi yöntemi bulunur. Orhan Acıpayamlı, Türkiye’de halk hekimlerinin kullandıkları yöntemleri altı başlık altında toplamıştır:

- “1. *Irvasa yoluyla yapılan sağaltma*
2. *Parpılama yoluyla yapılan sağaltma*
3. *Dinî yolla yapılan sağaltma*
4. *Bitki kökenli em’lerle yapılan sağaltma*
5. *Hayvan kökenli em’lerle yapılan sağaltma*
6. *Maden kökenli em’lerle yapılan sağaltma”* (1989, 2-7).

Fatoş Yalçınkaya, bu tasnife sular ve kaplıcalarla yapılan sağaltmalar; toprakla yapılan sağaltmalar, büyü ve ateş ile yapılan sağaltmaları da eklemiştir:

- “1. *Irvasa yoluyla yapılan sağaltma*
2. *Parpılama yoluyla yapılan sağaltma*
3. *Dinî yolla yapılan sağaltma*
4. *Bitki kökenli em’lerle yapılan sağaltma*
5. *Hayvan kökenli em’lerle yapılan sağaltma*
6. *Maden kökenli em’lerle yapılan sağaltma*
7. *Sular ve Kaplıcalarla Yapılan Sağaltma*
8. *Toprakla Yapılan Sağaltma*
9. *Büyü ile yapılan sağaltma*
10. *Ateşle yapılan sağaltma”* (2019, 6-9).

Sevgi Şar, “*Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü*” adlı çalışmasında halk hekimliğinde hastalıkların tedavisinde uygulanan yöntemleri dört başlık altında değerlendirmiştir:

“1. *İlaçlar (bitkisel, hayvansal, madensel kaynaklı)*

2. *Sihirsel İşlemler*

3. *Dini İşlemler*

4. *Ameliyat*” (1989, 221).

Ayşegül Erdemir Demirhan, “*Halk Hekimliğinin Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Özellikleri*” adlı çalışmasında, halk hekimliği tedavi yöntemlerini iki kısımda incelemiştir:

“1. *Organik Tedaviler*

2. *Telkin Tedavileri*⁸” (1985, 203).

Eriş Asil, “*Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji*” başlıklı bildirisinde, tedavi yöntemlerini üç başlık altında sınıflandırmıştır:

“1. *Tamamen büyü niteliği taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri.*

a. *Yatırlar*

b. *Ocaklar*

c. *Üfürük-Efsun*

d. *Uğurlu yerler-Uğurlu kişiler*

2. *Hem büyü hem gerçekçi nitelik taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri*

3. *Tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma-tedavi araç ve yöntemleri*” (1989, 33-34).

⁸ DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül, "Halk Hekimliğinin Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Özellikleri", Tıp Dünyası Dergisi, 58.675, 1985, s. 191-205. Demirhan; insanı hasta ettiğine inanılan kötü ruhları uzaklaştırma yöntemlerini, Telkin Tedavileri (Psikoterapi) başlığı altında incelenmiştir (s. 201).

Pertev Naili Boratav, hastalıkları tanılama ve sağaltma amacıyla başvurulmuş yöntem ve işlemleri *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)* adlı eserinde, şu şekilde tasnif etmiştir:

“1. Büyüklük nitelikteki korunma ve sağaltma işlemleri

a. Yatırlar

b. Ocaklar

c. Üfürük, afsun, urasa

d. Kutlu yerler

e. Hızır’ın kutlu kişiliğine bağlanan sağaltmalar

2. Hem büyüklük hem de gerçekçi-akılcı yöntemlerle sağaltmalar

3. Tümüyle gerçekçi-akılcı yöntemlerle sağaltma” (1984, 123-128).

Yukarıdaki tasniflerden yola çıkarak Anadolu halk hekimliğinde kullanılan tedaviler genel olarak iki ana başlık altında değerlendirilebilir:

1. Dinsel ve Büyüsel Uygulamalarla Yapılan Tedaviler

2. Tabii Unsurlarla Yapılan Tedaviler

1. 7. 1. Dinsel ve Büyüsel Uygulamalarla Yapılan Tedaviler

İrvasa yoluyla yapılan tedaviler, parpılama yoluyla yapılan dinsel tedaviler ve büyü ile yapılan tedaviler bu grupta yer alır. İrvasa yoluyla tedavi “*uğrasa, urasa, irvasa ve oğrasa*” gibi farklı yörelerde çeşitli isimlerle anılmaktadır. İrvasa yoluyla yapılan tedavilerde hastaya doğrudan müdahale yapılmaz. İlaç verilmez (Duvarcı, 1990, 37; Şar, 2008, 1166; Acıpayamlı, 1989, 5). Hasta tedavi için sağlıklı bir kişinin yanına yatırılır. Bazen de hastalık başka bir nesneye aktarılır. Acıpayamlı’ ya göre; ırvasa yoluyla yapılan sağaltmalarda hasta:

a) “İyileşmesi istenilen hastanın yanında sağlıklı bir kimse yatırılır.

b) *Hamama götürülen hasta, sağlıklı bir kimsenin oturmuş olduğu kurnaya oturtulur.*

c) *Hastanın başına kurt kafatası ile su dökülür.*” (Acıpayamlı, 1989, 3).

Parpılama sözcüğü Türkiye'nin değişik bölgelerinde; “*parpılma, parpulama, parpulma*” olarak da kullanılmaktadır (Duvarcı, 1990, 37). Dinsel ve sihirsel dokunuşlarla (vurma, çizme, kesme, dağlama, bıçak vb.) hastayı tedavi etme yöntemidir (Şar, 2008, 1166; Acıpayamlı, 1989, 3-4).

Yukarıda sözü geçen tedavilerde toplumun inanışları ön plandadır. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Oğuzlar yerleşmiştir. Dolayısıyla Anadolu sahası Türk halk hekimliği uygulamalarında, İslam dininin etkisi oldukça fazladır. Her ne kadar Anadolu'nun büyük bir çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşsa da Türk toplulukları hastalıkla ilgili eski inanışlarını tam olarak kaybetmemişlerdir. Bu nedenle Anadolu sahası Türk halk hekimliğinde, İslam dini ve Gök Tanrı inanışları bir arada müşahade edilmektedir. Bu bağlamda bazı hastalıkların tedavisinde Anadolu sahası Türk halk hekimliği uygulamalarında büyüye müracaat edildiğine rastlanmaktadır.

Türk topluluklarında İslam öncesi dönemlerden itibaren büyüyle tedavi etme en sık başvurulmuş sağıltma yöntemlerinden biridir. “Şaman, kam, bahşı/bakşı, velî, ocaklılar, otacılar, sınıkçılar” vb. adlar verilen bu kişiler kutsal ruhla iletişime geçerek büyü yoluyla birçok hastalığı sağıltırlar.

Anadolu halk hekimliğinde dinsel ve büyüsel uygulamalarla yapılan tedavilerden bazı örnekler şunlardır:

Kütahya halk hekimliğinde, ırvasa yöntemi kullanılarak hastalık tedavi edilmeye çalışılır: “*İyileşmesi istenen hastanın yanına sağlıklı bir kimse yatırılır*” (Baysan, 2016, 109). Çocuk sahibi olmak isteyen gelinin kucağına bebek verilmesi benzer bir büyüsel uygulamadır. Dinî ve büyüsel tedaviler ile ocak tedavileri esnasında sihirsel sözcükler kullanılır. Kütahya halk hekimliğinde, nazar tedavisi için söylenen tekerleme şu şekildedir:

*“Uhruç, uhruç, uhruç
 Fâsit dişi kalayık nazarından sen uhruç,
 Fâsit erkek nazarından sen uhruç,
 Fâsit perli(şeytan) nazarından sen uhruç,
 Eğer şu insanı koyup da gitmez isen
 Bütün cümle âlemlerin günahları sen de kalsın Kâfaya”* (Baysan, 2016, 112).

Silvan (Diyarbakır) halk hekimliğinde, sarılık tedavisi için ocaklı tarafından yapılan uygulama şu şekildedir:

“Sarılık tedavisinde ocaklı, kirli kan akıttıktan sonra sarılık ipi denilen bir ipi keser ve Felak, Nâs ve Fatıha sureleri üçer defa okunur. Sureler okunduktan sonra ocaklı:

*Rabbim şifa senin elindedir,
 Hz. Fatma senin evliyandır
 Ben de senin bir kulunum
 Bu hastalığı iyileştirmeyi nasip et.”* der (Aslan, 2018, 107).

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı üzere ocaklı kişi “parpılama” yoluyla kan akıtır. Dinî ve büyüsel uygulamalar arasında değerlendirilebilecek bu uygulama esnasında ocaklı dualar okuyarak hastayı iyileştirmeye çalışır. Ocaklarda yapılan bu tedavilerde ocak-ateş kültünün etkisi söz konusudur.

Erzurum’da kızamık ve boğmaca hastalıklarının tedavisi için ziyaret edilen “Öksürük Baba” türbesinde yapılan uygulama, Anadolu halk hekimliğinde dinî ve büyüsel uygulamalar için gösterilebilecek bir başka örnektir:

“Erzurum’da bulunan ‘Öksürük Baba’ yatırını kızamık ve boğmaca hastaları ziyaret ederek şifa ararlar. Hasta olan kişinin temiz bir gömleği yatırın üzerine atılır ya da bir parça ekmek kabrin üzerine konulur.

Gömlek veya ekmek başka biri tarafından alınıp götürüldüğünde hastalığın geçeceğine inanılır” (Dağı, 2013, 244).

Yukarıdaki tedavi şeklinde, ırsasa (hastalığın başka bir yere aktarılması) tekniği kullanılmaktadır. Ayrıca hastalıklara şifa amacıyla türbelerin ziyaret edilmesi Anadolu’da oldukça yaygındır. Tedavi için türbelerin ziyaret edilmesinin kökeni Türk kültüründe atalara duyulan saygının (ata/ecdat kültü) göstergesidir.

Hatay halk hekimliğinde, dinsel ve büyüsel uygulamaların bazılarında ağaç kültü ön planla çıkar: *“Siğili olan kişi için dut ağacının bir dalı kırılır, dal kurduğunda siğiller de kurur” (Aslan, 2018, 107).* Hatay halk hekimliğinde, kaşıntı tedavisi için ocak-ateş kültü ve ağaç kültürünün bir arada kullanıldığı da görülür:

“Sağaltımda dağlama yöntemi kullanılır. Söğüt ağacından bir dal alınıp ateşte ısıtılır. Ocaklı, ‘Fatiha’ ve İhlas’ surelerini okur ve hasta kişinin iyileşmesi için niyetlenir. Bununla birlikte ocaklı kişi, ısıtılan söğüt dalını kaşıntı hissi olan yere sürerek dağlama işlemi uygular. Ardından ilgili bölge üzerine ocaklı tarafından kaya tuzu sürülür. Bu işlem üç defa yapılır ve uygulamanın çarşamba veya cuma günü gerçekleştirilmesi gerekir” (Atahan, 2019, 63).

Hastane ve doktor imkânın bulunmadığı eski dönemlerde özellikle deri hastalıklarında (kesik, yara ve apse) mikropları öldürme, açık yaraları kapatma, hastalığın yayılmasını engelleme vb. amaçlarla dağlama tekniği kullanılırdı. Dağlama tekniği ocak-ateş kültüyle ilişkilidir. Günümüzde, modern tıbbın yaygınlaşmasına paralel olarak tedavilerde dağlama tekniği kullanımı oldukça azalmıştır. Dağlama tekniğine benzer yine ocak-ateş kültüyle ilişkili bir başka yöntem de alazlamadır. Yozgat halk hekimliğinde ocaklı kişiler tarafından yapılan dinsel ve büyüsel tedavilerde alazlama ve dağlama teknikleri kullanılır:

“Alazlama ocaklarında görülen bu yöntemde tedavi, ateşte ısıtılan ve hastalığın türüne göre değişiklik gösteren herhangi bir nesnenin hastanın vücuduna değdirilmesi suretiyle yapılır. Kabakulak ocaklarında da benzer

uygulamalar yapılır. Nazar ocaklarında olduğu gibi bazen de hasta yakılan ateşin üzerinden atlatılır. Ateşin kullanıldığı bir başka yöntem de dağlamadır. Bazı durumlarda hastanın yarası ateşte kızdırılan bir metal parçası ile yakılarak kapatılır ki bu işleme “dağlama” adı verilir.” (Uyar, 2013, 30).

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere Anadolu halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi için dinî ve büyüsel uygulamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Basit ya da sıradan kabul edilen hastalıklar için dinî ve büyüsel uygulamalara başvurulmadığını; daha ziyade çare bulunamayan hastalıklar için dinî ve büyüsel uygulamaların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, özellikle günümüzde modern tıp teknik ve tedavi yöntemlerinin çaresiz kaldığı durumlarda halk hekimliğinde dinî ve büyüsel uygulamaların daha çok denendiği müşahade edilmiştir.

1. 7. 2. Tabii Unsurlarla Yapılan Tedaviler

Var edildiği andan itibaren hastalıklar karşısında çareyi ekseriyetle doğada arayan insanoğlu, çevresindeki bitki ve bitkilerden elde ettiği malzemeleri, hayvanlardan elde ettiği malzemeleri, toprağı⁹, madenleri ve şifalı kabul ettiği suları tedavi amaçlı kullanmıştır. İlkel dönemlerde yaşayan bir insanın av sırasında yaralandığını ve açık yaranın mikrop kapıldığını varsayalım. Hastanın günden güne kötüleşmesi hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Ayrıca, mikrop etkisiyle hastanın ateşi de yükselecektir. Bu durumda, hastanın kendisi ya da yakınlarının tedavi için başvuracağı ilk kaynak tabiat olacaktır. Çevredeki bitkiler yaraya sarılacak ya da hayvansal ürünler sürülecek, sulara veya madenlere başvurulacaktır. Bu yöntemlerden birini veya birkaçını deneyerek hastalığa çare bulunmaya çalışılacaktır. Bu yolla başarılı olan ve hastaya iyi gelen yöntemler toplumsal hafızaya kaydedilerek kuşaktan kuşağa aktarılacaktır. Bu nedenle halk hekimliği uygulamaları deneme yanılma yöntemiyle (ampirik) elde edilen bilgi ve tecrübeler bütünüdür. Tabiat ise bu tedavilerin

⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: TEK, Recep, “Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 39, 2018, s.189-204.

gerçekleştirilmesinde kullanılan sonsuz malzemeye sahip bir ecza deposudur. Dolayısıyla halk hekimi sağaltıcı/hekim olmanın yanı sıra ayrıca bir farmakolog veya eczacıdır.

Hastalıklardan kurtulmak için bitkilerden ilaç yapımı, insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumlar halk hekimliği uygulamalarında çevresinde var olan bitkilerden faydalanarak tedavi amaçlı ilaçlar yapmışlardır. Eski dönemlerden günümüze bitki toplayan ve bu bitkilerden ilaç yapmayı keşfedenler ise kadınlardır¹⁰. Kadına özgü toplayıcılık kültürünün burada etkisi büyüktür. Benzer durum Türk toplumunda da geçerlidir. Halk hekimliği uygulamalarının “kocakarı ilaçları” olarak adlandırılmasının nedeni kadının doğrudan şifacılıkla ilişkilendirilmesidir. Halk hekimliği üzerine araştırma yapan birçok araştırmacı “kocakarı ilaçları” adlandırmasına değinmiştir (Öncül, 2013, 2032; Kaplan, 2010, 53-73; Şar, 2008, 1170; Avcıoğlu-Fidan, 2020, 211; Türkmen, 2011, 22-24; Kaya, 2001, 200; Çıblak, 2005, 200-210). Yoder’e göre; ilaç olarak kullanılan otların toplanma şartları ve zamanları vardır: *“Otların toplanması ve kurutulması geleneklere göre senenin belli zamanlarında olurdu. Bitkiler ya dinî bayramlarla ilgili günlerde veya burçlarla ilgili pozisyonlarda ya da ayın çeşitli safhalarında toplanırdı”* (2015, 400).

Türk halk kültüründe bu anlamda toplumun şifacısı olan kadınlar yüceltilerek, Umay Ana soyuna münhasır kimseler olarak kabul edilirken Orta çağ Batı medeniyetinde benzer nitelikleri olan kadınlar cadı, şeytan vb. isnatlarla yakılarak yok edilmiştir.

İnsanlar madeni bazı eşyaların sağaltma özelliğine sahip olduğuna inanırlar. “Cıva, gümüş, altın, bakır, toprak su, maden suyu, taş ve daha birkaç madensel madde doğrudan ya da birtakım işlemlerden geçirildikten sonra hastaya ilaç olarak uygulanır. Örneğin; büyüldüğüne inanılan taş tozu suda eritilerek hastaya içirilir ya da hasta değirmenin çark suyu ile yıkanır (Acıpayamlı, 1989, 7; Tek, 2018, 191-192).

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: ACHTERBERG, Jeanne, **Kadın Şifacılar**, Everest Yayınları, İstanbul, 2009.

Günümüzde, şifalı sular birçok hastalığın tedavisi için başvurulanan yerlerdir. Vücut ısısının artırılması yöntemi kanser tedavisi için modern tıp tedavilerine destek amaçlı kullanılmaktadır. Bu yöntem “hipertemi” adı verilir. Alman Dr. Robert Gorter 1976 yılında vücut ısısını artırarak kanseri yenmeyi denemiş ve başarılı olmuştur (Yalçınkaya, 2019, 77).

Geçmişten günümüze Türk kültüründe ateş, kutsal olarak kabul edilmiştir. Eski Türk kültüründe ateş, ruhlarla iletişim kurma aracı olarak görülmüştür. Ateşe saygı gösterilmediği takdirde ruhların kızacağı ve insanı hasta edeceği inancı hakimdir. Ateş birçok özelliğinin yanında halk hekimliğinde tedavi edici, koruyucu ve arındırıcı olarak kullanılmaktadır (İnan, 1986, 71; Yalçınkaya, 2015, 1181-1183; Kumartaşlıoğlu, 2012, 97-137; Yalçınkaya, 2019, 78-79).

Anadolu halk hekimliğinde en sık kullanılan malzeme bitki kökenli malzemelerdir. Hatay halk hekimliğinde arı zehrini almak için soğan kullanılır: *“Soğan ikiye ayrılır ve içindeki sıvı, arının soktuğu yere sürülür”* (Atahan, 2019, 84). Erdemli (Mersin) halk hekimliğinde kaşıntı tedavisinde kekik kullanılır: *“Ciltteki kaşıntılar için kara kekik acı olduğundan dolayı kullanılır. Kaynatılıp içildiğinde kaşıntı geçer”* (Çetinel, 2019, 86). Düziçi (Osmaniye) halk hekimliğinde, sinir sistemi hastalıkları için sinir otunun çayı içilir (Kurum, 2008, 60). Silvan (Diyarbakır) halk hekimliğinde, sedef hastalığı için bitkilerle karışım yapılır: *“Sedef hastalığı tedavisinde sarımsak, saf zeytinyağı, üzüm suyu karıştırılarak iyice dövülür ve yara olan bölgeye sürülür”* (Aslan, 2018, 47). Hatay halk hekimliğinde böbrek taşı düşürmek için mısır püskülü demlenerek içilir (Atahan, 2019, 88).

Yukarıda ifade edilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Anadolu halk hekimliğinde kullanılan temel malzeme bitkisel malzemelerdir. Türk halk hekimliği sisteminde, tedavilerde bitkisel malzeme kullanımının arkaik kökeni orman-ağaç kültürüdür. Türkler ormana ve dolayısıyla ormanın içinde bulunan unsurlara saygı göstermişlerdir.

Anadolu halk hekimliğinde hayvansal malzemelerle tedavi oldukça yaygındır. Ankara halk hekimliğinde, şeker ve verem hastalıklarının tedavisi için tilki, köpek ve kirpi kullanılır: *“Şeker hastalığında tilki kanı içilir. Verem için köpek eti yenir.*

Mayasıl için kirpi eti yenmesinin iyi geleceğine inanılır.” (Temizsoylu, 2012, 88-89). Erdemli (Mersin) halk hekimliğinde kuyruk yağı ve yılan kabuğu hastalıkların tedavisi için kullanılır: *“Kuyruk yağı apsenin üstüne konur böylece apseyi çeker. Yılanın kabuğunu zeytinyağı ile kavurup gelinciğin olduğu yere sürülür.”* (Çetinel, 2019, 86-95).

Türk kültüründe bazı hayvanlar (kurt, at, ayı, kartal vb.) kutsal kabul edilmiştir. Türk kültüründe hayvanların kutsal kabul edilmesi ata/ecdat kültürüyle ilişkilidir. Türk köken mitlerinde Türklerin soyunun kurttan türediği yönünde anlatılar oldukça yaygındır. Sözlü Türk anlatı geleneğine bağlı anlatılarda sıklıkla karşılaşılan kurt, at, ayı vb. hayvan motifleri, kadim Türk kültüründe bu hayvanlara özel bir yer verildiğini veya kutsiyet atfedildiğini gösterir.

Anadolu halk hekimliğinde kullanılan malzemeler arasında madenler de yer alır. Horasan (Erzurum) halk hekimliğinde, fitik tedavisi için madensel malzemeler kullanılır: *“Alüminyum, bakır gibi madenler bir beze sarılıp fitik olan bölgeye konulur.”* (Diş, 2019, 89). Halk anlatılarında madensel malzemelerle tedaviler karşımıza çıkar: *“Cıva, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve daha birkaç madensel maddeler olduğu gibi ya da birtakım işlemlerden geçirildikten sonra hastaya em olarak verilir.”* (Dağı, 2013, 53).

İnsanlık tarihinin en önemli geçiş dönemlerinden birisi madenlerin bulunması ve işlenmesidir. Ateşin keşfinden sonra madenler ateşle eritilerek şekiller verilmiş ve günlük hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Türk halk hekimliğinde kullanılan madensel malzemeler bir yanıyla ocak-ateş kültü ile ilişkilidir. Orta Asya toplulukları arasında en yetenekli demir ve bakır ustalarının Türkler olduğu rivayeti oldukça yaygındır.

Şifalı sular olarak bilinen ve kutsal niteliklere sahip olduğuna inanılan bazı su kaynakları da Anadolu halk hekimliğinde müracaat edilen tedavi yerleridir. Mudurnu (Bolu) halk hekimliğinde birçok hastalığın tedavisi için Sarot Kaplıcası'na gidilir: *“Mide hastalıkları, kadın doğum hastalıkları, cilt hastalıkları, diyabet, gut, karaciğer rahatsızlıkları ve nörolojik hastalıklara iyi geldiği bilinen Sarot Kaplıcası yöre halkı tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.”* (Tuğra, 2019, 68). Düziçi (Osmaniye) halk

hekimliğinde, kadın hastalıklarına iyi gelen kaplıcalar bulunur: “*Haruniye Kaplıcası, içme kürü uygulamasıyla genel olarak kadın hastalıklarına iyi gelmektedir.*” (Kurum, 2008, 54).

Türk kültüründe bizâtihi suyun kendisi kutsal kabul edilerek yaşamın kaynağı olarak nitelendirilir. Anadolu halk hekimliğinde, bazı suların kutsal sayılması su kültü ile ilişkilidir. Türk inanış ve düşünüş sisteminde su hayatın özüdür. Suyun temizleyici/arındırıcı, mikropları ve hastalıkları yok edici özelliklerine inanılır. Bu bağlamda özellikle el değmemiş/işlenmemiş sular (yerden kaynayan su, yağmur suyu vb.), içerisinde yılan olduğu rivayet edilen sular ve kutsal kabul edilen sular (zemzem suyu) Türk halk hekimliğinde sıklıkla kullanılır. Tedavi için kutsal mekânlar olarak adlandırabileceğimiz bu suların halk arasında ruh ve beden sağlığına iyi geleceği yönündeki inanışlar oldukça yaygındır.

Anadolu halk hekimliğinde, tedavilerde toprak kullanımı da oldukça yaygındır. Elâzığ halk hekimliğinde kanı durdurmak için toprak kullanılır: “*Kanayan yaraya ince toprak sürülür. Böylece yaranın kanı durur.*” (Sarıaydın, 2021, 42). Rize halk hekimliğinde, toprakla yapılan karışımlar kullanılır: “*Toprak ile yoğurt karıştırılıp yanığa sürülür.*” (Sinoğlu, 2017, 193). Balıkesir halk hekimliğinde, gece yanığı için toprak kullanılır: “*Gece yanığı için ocaklı köstebek ininden el değmeden aldığı kızıl ince toprağı eller ardında da bu topraktan merhem yaparak hastalıklı bölgeye sürer.*” (Koç, 2019, 46-47). Anadolu’nun birçok yöresinde benzer örneklere rastlanmaktadır.

Anadolu halk hekimliğinde kullanılan yöntem ve malzemelerin bir kısmının eski Türk inanışları ile bağlantılı olduğu açıktır. Anadolu halk hekimliğinde karşılaşılan uygulamaların birçoğu Orta Asya Türklüğünden miras kalan bakiyelerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Giresun Halk Hekimliği

Giresun ili halk hekimliği inanış ve uygulamaları 192 kaynak kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler ve geçmiş dönemlerde Giresun ili ile ilgili yapılmış çalışmalarda (ilçe monografileri, yüksek lisans ve doktora çalışmaları vb.) geçen halk hekimliği uygulamaları incelenerek tasnif yapılmıştır.

Giresun ili halk hekimliği uygulamaları; ağrı- ateş, solunum sistemi hastalıkları, deri hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, zehirlenmeler, kesik, yara ve apse, göz hastalıkları, dış etkenlerden oluşan hastalıklar, üriner hastalıklar, hareket sistemi hastalıkları, dolaşım sistemi hastalıkları, psikolojik hastalıklar, kişisel bakım amaçlı uygulamalar, anne ve çocuk hastalıkları ve kan hastalıkları olmak üzere 15 ana başlık altında toplam 126 hastalığın tedavisi için yapılan halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir:

2. 1. Ağrı- Ateş

2. 1. 1. Âdet Ağrısı Tedavisi

Kadınlarda, âdet dönemleri (menstual döngü) sırasında oluşan ağrılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, âdet ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Tuğla ısıtıldıktan sonra bel veya karın bölgesine konur (KK.61, KK.62). Âdet ağrısı olan hasta sıcak kütüğe oturtulur (KK.36). Şiddetli âdet ağrısı olan kadının ayakları sıcak suda bekletilir (KK.6). Bel etrafı iyice sarılır (KK.37; KK.60; KK.106). Rahim ağrıları ve âdet ağrıları için kum kavrularak rahim bölgesi ya da karın bölgesine sarılması âdet ağrıları tedavisinde kullanılır (KK.60; KK.71; KK.96; Melikoğlu, 2018,

568). Yörede, âdet ağrısı tedavisi için daha çok bel, karın ve ayak bölgelerini sıcak tutmaya yönelik uygulamaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ebegümeci otu kaynamış suya atılır. 5-10 dakika demlendikten sonra süzülüp içilir (KK.1; KK.60; KK.113; KK.143). Sabah ve akşam 1 su bardağı papatya çayı içilir (KK.42; KK.91; KK.110; Arslan, 2005, 22). Maydanoz suyu içilir (KK.60; KK.113). Galdirik kökü haşlanır ve suyu içilir (KK.60; KK.76; KK.112). Girebolu meyvesinden yapılan marmelat yenir. Âdet ağrılarına ve sancılara iyi gelir (KK.112).

Âdet ağrısı tedavisi için papatya çayı ve maydanoz suyu içilmesi genel olarak Anadolu halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bitkisel tedavilerdir. Âdet ağrısı tedavisi için kullanılan galdirik (*Trachystemon Orientalis*), girebolu/gilaburu (*Viburnum Opulus*) ve ebegümeci (*Malva Neglecta Wallr.*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 1. 2. Baş Ağrısı Tedavisi

Çeşitli sebeplerle (uykusuzluk, migren, tansiyon, stres vb.) meydana gelen baştaki ağrılardır (Dökmeci, 2006, 68). Giresun halk hekimliğinde, baş ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yörede baş ağrısı tedavisi için bitkisel tedavilere yaygın olarak başvurulur: Şiddetli baş ağrısı tedavisi için 1-2 adet çiğ sarımsak yutulur (KK.39; KK.54; KK.61; Çalış, 2019, 198). Baş ağrısı için karalahana yaprakları kaynatıp suyu içilir (KK.2; KK.38; KK.66). Ceviz ağacı yaprakları hafifçe haşlandıktan sonra bir tülbent yardımı ile alın bölgesine sarılır (KK.60; KK.63; KK.106; KK.185). Patates dilimleri tuzlanarak bir tülbent yardımıyla başa sarılır (KK.6; KK.68; KK.75; Avcıoğlu, 2017, 25; Küçük, 2011, 368; Melikoğlu, 2018, 558). Baş ağrısı için dilimlenmiş patateslerin üzerine kuru kahve serpilerek alın bölgesine sarılır (KK.85; KK.91). Baş ağrısını dindirmek için taflan (karayemiş) yaprağı ısıtılarak veya hafifçe haşlanarak alın bölgesine sarılır (KK.42; KK.67; KK.80; KK.113). Ev yapımı sirke beze dökülür ve

bez bir müddet alın bölgesinde bekletilir (KK.7; KK.72; KK.109). Karalahana yaprakları başa sarılır (KK.72; KK.92; KK.150; KK.178; Arslan, 2005, 34). Karalahana yaprakları hafif haşlanarak alın bölgesine sarılır (KK.39; KK.62; KK.74; KK.109; KK.162). Limon halka dilimler halinde kesilir ve alın bölgesine konur. Bu şekilde yarım saat beklenir (KK.91). Çiğ sarımsak ve soğan dilimlenerek karıştırılır. Bu karışım tülbent yardımı ile başa sarılır (KK.101). Kaynayan suya 2-3 parça taze zencefil dilimlenir. Kaynadıktan sonra 3-5 dakika kısık ateşte biraz daha kaynatılır. Biraz dinlendirildikten sonra ılık olarak 1 su bardağı içilir (KK.102; KK.106). Baş ağrısı olan hastanın kaşlarına nane yağı ile masaj yapılır (KK.113). Fesleğen otunun çayı içilir (KK.54). Baş ağrısı için alın bölgesine Lahana turşusu (yoksa diğer sebze turşuları) bir tülbent yardımıyla alın bölgesine sarılır. Ağrı geçinceye kadar (1-2 saat) bekletilir (KK.72; KK.88; KK.92; KK.155; KK.169). Baş ağrısı çeşitli sebeplerle ortaya çıkar. Tansiyonun normalden düşük olması ya da yüksek olması baş ağrısına neden olur. Baş ağrısı çeken kişi düşük tansiyon hastası ise turşu suyu içilir (KK. 8; KK.26; KK.78; KK.170). 3-4 adet ayva ağacı yaprağı (kuru veya yaş) kaynamış suya atılır. 5-10 dakika demlendikten sonra 1 su bardağı içilir (KK.91). İhlamur ağacı yapraklarıyla yapılan çay kişiyi rahatlatır. Sabah ve akşam 1 su bardağı ihlamur çayı içilir (KK.102). Baş ağrısı tedavisi için semizotunu yenir (KK.72; KK.92). Kantaron otu çayı içilir (KK.73; KK.109).

Baş ağrısı için bitkisel malzemelerin kullanılması orman-ağaç kültürüyle ilişkilidir. Anadolu halk hekimliğinde baş ağrısı tedavisi için kullanılan bitkisel malzemeler (sarımsak, limon, soğan, patates ve sirke vb.), Giresun halk hekimliğinde de kullanılır. Baş ağrısı tedavisi için patatesin kullanılması (dilimlenerek alın bölgesine sarılması) Giresun'da oldukça yaygındır. Anadolu halk hekimliğinde baş ağrısı tedavisinde nadir olarak kullanılan turşu, Giresun halk hekimliğinde sık kullanılan bir tedavi yöntemidir. Turşu kavurması yöre halkı tarafından sevilen bir yemektir. Baş ağrısı tedavisinde turşu kullanılması mutfak kültürünün halk hekimliğine yansması olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Baş ağrısı tedavisi için kullanılan karalahana (*Brassica Oleracea*), ceviz (*Junglans regia L.*), taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis Roamer*), ihlamur (*Tilia Pltyphyllos*), kantaron (*Hypericum perforatum L.*) ve semizotu (*Portulaca oleracea L.*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

Günde 1-2 kâse yoğurt tüketilmesi baş ağrısı tedavisinde kullanılır (KK.39; KK.60; KK.90). Hayvanın ödü veya çiğ et ile kuru kına karıştırılır. Bu karışım alın bölgesine sarılır (KK.60; KK.85). Baş ağrısı tedavisi için özel hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür.

Modern tıbbi tedaviler ve bitkisel tedaviler kullanılmasına karşın bazı kişilerin baş ağrıları devam ediyor olabilir. Bu gibi durumlarda hasta baş ağrısından kurtulmak için hocalara dua okutulur ya da muska yazdırılır (KK.74; KK.95). Halkın, kronikleşen ve çare bulunamayan baş ağrıları için dinsel ve büyüsel uygulamalara (irrasyonel uygulamalara) başvurduğu görülür.

Baş ağrısı için alın bölgesine çamur sarılır (KK.76; KK.114). Baş, yumuşak bir başörtüsüyle bağlanır. Bu şekilde başa hafif bir baskı yapılması baş ağrısına iyi gelir (KK.60; KK.61; KK.65; KK.97; KK.145). Tuz kavrulur. Biraz soğuduktan sonra tülbent yardımı ile alın bölgesine sarılır (KK.45; KK.49; KK.58; KK.91). Baş ağrısı migrenden kaynaklanıyorsa hasta, karanlık ve sessiz ortamda dinlenmelidir (KK.85). Yüksek tansiyon da baş ağrısına neden olur. Hastanın kan basıncını düşürmek için enseye soğuk (buz, soğuk su vb.) uygulanır. Yüksek tansiyon nedeniyle baş ağrısı olan hastanın ılık duş alması kişiyi rahatlatır (KK.69; KK.88; KK.93; KK.110; KK.144; KK.179). *“Saçını tarayınca dökülenleri dışarı atmayacakmışsın. Eğer atarsan kuşlar bunları toplayıp yuva yaparmış. Bu nedenle insanın başı ağrırmış”* (Küçük, 2011, 368). Baş ağrısı olan kişinin saçından veya ensesinden kıl çekilir (KK.68; KK.93; KK.106; KK.157; KK.170). Yörede, baş ağrısı tedavisi için birçok uygulamaya başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 1. 3. Diş Ağrısı Tedavisi

Diş çürükleri sonrasında ortaya çıkan ağrılardır (Sağlık Ansiklopedisi, 2008, 176). Giresun halk hekimliğinde, diş ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ağrıyan dişten artık umut kesilmişse diş çekilir. Eskiden köylerde dişçi olmadığından çürük diş kocakarılar kerpetenle çekildi (KK.62; KK.66). Hastane ve doktor imkanının bulunmadığı eski dönemlerde ağrı olan dişler çekildiği anlaşılmaktadır.

Yaş diş otu doğrudan ağrı olan dişe tampon yapılır (KK.39). Diş otu 1-2 bardak su ile kaynatılır ve süzülür. Soğuduktan sonra oluşan karışımla ağız çalkalanır. Bu işlem 2-3 defa tekrarlanır (KK.67). Alıç yağı eritilip ağrı olan dişe konur (KK.75). 2 su bardağı su içerisine 1-2 tutam kuru kekik atılır. Karışım kaynatılır. Kaynamaya başladıktan 1-2 dakika sonra ocaktan alınır ve soğuması beklenir. Süzildikten sonra ağızda gargara yapılarak tükürülür (KK.60; KK.77). Ağrı olan dişe, kuru kekik basılır (KK.90; KK.113). Ağrı olan dişe kekik yağı sürülür (KK.55; KK.79). Diş ağrısı tedavisi için hastaya karanfil çiğnetilir. Ağrıyan dişin ağrısını keser (KK.61). Bir miktar su ile karanfil kaynatılır. Soğuduktan sonra gargara yapılır (KK.72; KK.93). Soğan suyu ile gargara yapılır. Hafif diş ağrılarını keser (KK.76; KK.80). Tütün çiğnemek diş ağrısı keser (KK.4; KK.25; KK.166; KK.180; Avcıoğlu, 2017, 28; Çalış, 2019, 203). Ağrı olan dişe kuru kahve basılır (KK.5; KK.17; KK.145). Ağrı olan dişin ağrısını azaltmak için yaş nane çiğnenir. Bir müddet ağızda bekletilir (KK.82; KK.91; Çalış, 2019, 193; Melikoğlu, 2018, 561). Zeytin tanelerinin çekirdekleri çıkarıldıktan sonra ağrı olan dişin üzerinde bir müddet bekletilir (KK.44). Zeytin çiğnemek diş ağrısı azaltır (KK.165). 4-5 adet zeytin çekirdekleriyle birlikte dövülerek ağrıyan dişe basılır (KK.54; KK.85). “*Madımak haşlayıp, ılık bir şekilde boğaza sarılır diş ağrısına iyi gelir.*” (Avcıoğlu, 2017, 28). Sarımsak ikiye kesilip ağrıyan dişe basılır (KK.83). Ağrı olan diş üzerinde 1-2 diş sarımsak çiğnenir (KK.144; KK.172). “*Diş ağrısına karşı dişin üzerine tuzla karıştırılmış sarımsak konulur. Dişin bu sarımsağı ezmesi gerekir. Böylece sarımsağın suyu dişin dibine geçmiş olur*” (Dost, 2018, 34). 1 diş sarımsak ve biraz beyazdut ezilir. Oluşan karışım ağrı olan dişe basılması basılır (KK.70). Tuz ile sarımsak dövülerek ağrı olan diş üzerinde bekletilir (KK.21; KK.71; KK.75; KK.82; KK.152). Defne çayı ile gargara yapılır (KK.110). Söğüt ağacı yaprakları ağrı olan diş üzerinde 3-5 dakika çiğnenir (KK.60; KK.91; Avcıoğlu, 2017, 29). 1-2 dal söğüt ağacı dalı yakılır. Elde edilen kül ağrı olan dişe basılır (KK.61; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 29). Çaltı (kara çaltı) diken bitkisinin suyu pamuğa sürülür ve ağrı olan dişe 2-3 dakika tampon yapılır (KK.85). Diş ağrısı tedavisi için 1-2 adet

yaş ceviz yaprağı çiğnenir (KK.89; KK.106). Günde 1-2 su bardağı sarı kantaron bitkisinin çiçekli kısımlarından hazırlanan çay içilir (KK.91; KK.94; KK.106; Arslan, 2005, 45). Diş otunun tütsüsü yapılır (KK.91). Diş ağrısı için kullanılan bitkisel malzemelerin kullanımı doğrudan dişe basılması veya gargara yapılması şeklindedir. Diş otunun tütsü yapılması dinsel ve büyüsel uygulama (irrasyonel uygulama) olarak karşımıza çıkar. Burada tütsüleme tekniği ile hastalığa neden olan şeytani varlıklar uzaklaştırılmaya çalışılır. Türk halk hekimliğinde benzer uygulamalar üzerlik otu ile de yapılır. Diş ağrısı tedavisi için kullanılan alıç (*Crataegus*), kekik (*Origanum vulgare* L.), madımak (*Polygonum cognatum* Meissn.), beyazdut (*Marus abla*), söğüt (*Salix alba* L.), kantaron (*Hypericum perforatum* L.) ve ceviz (*Junglans regia* L.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

Pamuğun üzerine gaz yağı ve sirke dökülür ve ağrı olan diş üzerine basılır (KK.3; KK.143). Alkol ve türevleri (kolonya, rakı vb.) pamuğa batırıldıktan sonra ağrı olan dişe basılır. Ağrı olan dişi uyuşturmak için alkol ve türevleri ile ağız çalkalanır (KK.21; KK.36; KK.144; KK.166; KK.169; Melikoğlu, 2018, 561). Ağrı olan dişe kaya tuzu basılır. Tuzlu su ile gargara yapılır (KK.37; KK.74). Diş ağrısı tedavisi için ağrı olan dişe tuz basılır (KK.60, KK.61; KK.74; KK.166; Melikoğlu, 2018, 561). Karbonatlı suyla ağız çalkalanır (KK.84). Diş ağrısı tedavisi için kullanılan alkol, tuz, sirke, gaz yağı ve karbonat gibi malzemeler çürük dişte bulunan mikropları yok etmeye yönelik uygulamalardır.

Eskiden dişte bulunan ve ağrıya neden olan çürük bölge ince mille yakılırdı (KK.61; KK.76; KK.85). Bu uygulama, halk hekimliğinde genellikle deri hastalıkları için kullanılan “dağlama” yöntemi ile benzerlik gösterir. Yörede, diş ağrısı için günümüzde modern diş tedavisinde kullanılan dolgu yöntemine oldukça benzeyen uygulama ilgi çekicidir.

2. 1. 4. Diz Ağrısı Tedavisi

Çeşitli sebeplerle diz ve çevresinde oluşan ağrılardır (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, diz ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yün ısıtılıp ağrı olan dize sarılır (KK.38). Havlu sıcak suda bekletilir. Suyu sıkıldıktan sonra ağrı olan dize uygulanır (KK.61; KK.74; KK.133). Tuz kavrularak bir tülbent yardımıyla dize sarılır (KK.103). Eklem ve kas ağrıları için ağrı olan bölgeye sıcak pres uygulanmasının yapılması Türk halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemin amacı ağrı olan bölgedeki sinirlerin uyarılması ve ağrı hissinin azaltılmaya çalışılmasıdır.

Koyun yünü ağrı olan bölgeye sarılır (KK.9; KK.28; KK.43; KK.155). Ağrıyan diz üzerine çiğ et sarılır. 1-2 saat kadar dizde bekletilir (KK.22; KK.101; KK.144; KK.166). Taze alabalık dilimi ağrı olan dize sarılır (KK.42; KK.63; KK.85; Melikoğlu, 2018, 568). Ayı postu dizlere sarılır (KK.32; KK.61; KK.91; KK.114; Melikoğlu, 2018, 568). Dizde şişlikler ve ağrı varsa dize sülük yapıştırılır (KK.91; KK.108). Yörede, diz ağrılarında en sık kullanılan tedavi diz bölgesine kirli koyun yünü (koyun yününün yıkanmamış hali) sarılmasıdır.

10-15 adet zeytin çekirdekleri çıkarılır. Zeytinler ezilerek bir beze yayılır. Bez parçası dize sarılır. Bir gece dizde bekletilir (KK.64). Altın otunun çiçekleri dövülüp dize sarılır (KK.98; KK.108). *“Diz ağrıları için farklı çiçekler toplanır ve dize sarılır birkaç gün tekrar edilir ve böylece ağrı geçer”* (Melikoğlu, 2018, 569). Karalahana yaprakları biraz haşlandıktan sonra dize sarılır (KK.72; KK.107). Ayıkulağı bitkisi iyice ezilir. Suyu ağrı olan dize sürülür (KK.76; KK.122). Çınar ağacı yapraklarından hazırlanan çay içilir (KK.9; KK.49; KK.72; KK.154). Ağrı olan diz sabah ve akşam zeytinyağı ile ovulur (KK.74; KK.82). Anadolu halk hekimliğinde diz ağrısı tedavisi için zeytinin kullanılması oldukça yaygındır. Diz ağrısı tedavisi için kullanılan karalahana (*Brassica Oleracea*) ve altın otu/ kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) yöreye özgü uygulamalardır.

2. 1. 5. Eklem Ağrısı Tedavisi

Çeşitli nedenlerle eklemlerde oluşan ağrılardır. Giresun halk hekimliğinde, eklem ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Eklem ağrıları tedavisi için ağrı olan bölgeye koyun yünü sarılır (KK.7; KK.10; KK.11; KK.89, KK.160; KK.178). Ağrı olan bölgeye ısıtılmış tuğla taşı sarılır (KK.32; KK.61; KK.146; KK.155; KK.180). Yörede, eklem ağrıları tedavisi için ağrı olan bölgelere sıcak pres uygulamaları yapılır.

Siğil otunun yaprağı ağrı olan bölgeye sarılır (KK.65; KK.70). Eklem otunun çayı içilir (KK.106; KK.114; Arslan, 2005, 77). Biberiye yağı ve yara otu muşamba ile ağrı olan bölgeye sarılır (KK.135). Eklem ağrıları için ısırgan otunun çayı içilir (KK.42; KK.85; Arslan, 2005, 105). Eklem ağrısı tedavisi için ısırgan (*Urtica dioica* L.) ve yara otu (*Centella Asiatica*) kullanılması yöreye özgü uygulamalardır.

Ağrı olan eklemlerde çatlak şüphesi varsa 1 yumurta sarısına biraz beyaz sabun rendelenerek karıştırılır. Karışım temiz bir beze yayılır ve ağrı olan bölgeye sarılır. Sargı 2-3 gün bekletildikten sonra çıkarılır (KK.38; KK.82). Ağrı olan bölgelere tuzlu hamur sarılır (KK.23; KK.39; KK.60). Bir beze un kepeği serpilip ağrı olan eklemlere sarılır. 2-3 saat bekletildikten sonra sargı çıkarılır (KK.37; KK.76). Eklem ağrısı için kırık-çıkık tedavisine benzer uygulamaların kullanıldığı görülür.

2. 1. 6. Karın Ağrısı Tedavisi

Çeşitli nedenlerle (stres, kabızlık, hazımsızlık, bağırsak sorunları, laktoz sindiriminde yaşanan zorluk vb.) karın bölgesinde oluşan ağrılardır (Sağlık Ansiklopedisi, 2008, 376). Karın ağrısı, abdominal bölge rahatsızlıkları sonucu oluşan ağrılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, karın ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Karın ağrısı için şekerli su (KK.37; KK.62; KK.158; Avcıoğlu, 2017, 29) veya ballı su içilir (KK.8; KK.30; KK.147; KK.171; Melikoğlu, 2018, 568). Karın ağrısı

için her gün 1 tatlı kaşığı bal yenir (KK.36; KK.40; KK.98). Yörede, karın ağrısı tedavilerinde sıklıkla başvurulanan tedavi yöntemi şekerli veya ballı su içilmesidir.

Sabahları aç karnına yarım çay bardağı zeytinyağı içilir (KK.24; KK.25; KK.60). Karın ağrısı tedavisi için kuru çay yenir. Çok uygulanan bir yöntem olmasa da kuru çay yenilmesi karın ağrısı tedavisi için kullanılır (KK.22; KK.88). İshalden kaynaklanan karın ağrısı tedavisi için ahlat (yabani armut) yenir. İsali keser (KK.5; KK.14; KK.38; KK.145; KK.149; KK.151). Her sabah aç karnına 1 yemek kaşığı dut pekmezi yenir (KK.85; KK.106). Her sabah aç karnına 1 tatlı kaşığı elma sirkesi içilir (KK.2; KK.91). Ceviz ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.33). Sabah ve akşam 1 su bardağı papatya çayı içilir (KK.87). Limonlu su karın ağrısına iyi gelir. 1 limonun suyu sıkılır. Üzerine 1 bardak ılık su eklenerek içilir (KK.36). Karın ağrısı için sabahları aç karnına 1 su bardağı kızılçık otunun çayı içilir (KK.92). Karın ağrısına kızılçık şerbeti iyi gelir (KK.71; Çalış, 2019, 184). 1 su bardağı kekik çayının içilmesi karın ağrısı tedavisinde kullanılır (KK.72; KK.76; KK.106). Çam kozalağı kaynatılarak suyu içilir (KK.76; KK.110). Patates püresi ya da haşlanmış patates yenir (KK.98). Karın ağrısı tedavisi için ıhlamur (KK.75; KK.85; KK.92; KK.169) veya nane (KK.73) çayı içilir. Günde 1-2 su bardağı tòngel yaprağının çayı içilir (KK.76). Isırgan otunun çayı içilir (Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 213). Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı pekmez (dut, alıç vb.) yenir (KK.40; KK.57; KK.90; KK.92; KK.145). Karın ağrısı tedavisi için kullanılan muşmula/tòngel (*Mespilus Germanica*), çay (*Camellia Sinsensis L.*), çam (*Pinus spp.*), ahlat/yabani armut (*Pyrus Elaeagnifolia*), beyazdut (*Marus abla*) veya karadut (*Morus nigra L.*), ceviz (*Junglans regia L.*), kızılçık (*Cornus Mas*), kekik (*Origanum vulgare L.*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*) ve nane/anuk (*Mentha pulegium L.*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Karın ağrısı için sıcak süt içilir (KK.66). Bol bol yoğurt yenir (KK.61; KK.76). 1 kâse yoğurda, 1 tatlı kaşığı nişasta eklenerek yenir (KK.86). Yoğurda bir miktar kurukahve eklenerek yenir (KK.113). Karın ağrısı tedavisi için ekşi ayran içilir (KK.91; KK.92; KK.133; KK.170). Hayvansal malzemelerin bazen doğrudan bazen de karışım (kahve ve nişasta eklenerek) şeklinde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Ayaklar sıcak taş üzerinde bekletilir (KK.87; KK.92). Tahta (özellikle çam) veya taş ısıtılıp üzerine oturulur (KK.104). Ayaklar sıcak suya sokulur. Ayağa kalın çorap giyilir (KK.60; KK.75). Karın bölgesine sıcak taş sarılır (KK.85; KK.148). Tuğla-taş ısıtılarak beze sarılır. Ağrı olan bölgeye konur (KK.61; KK.86). Yörede, karın ağrısı tedavisi için sıcak pres uygulamalarına başvurulduğu görülür. Bu uygulamaların amacı karın bölgesini ve bağırsakları rahatlatmaktır. Karın ağrısı için ayaklara uygulanan sıcak pres ilgi çekicidir. Modern tıpta ayak tabanlarında vücudun bütün organlarının bağlı olduğu sinir noktalarının varlığı bilinmektedir. Halkın bu tıbbi bilgileri bilmeden karın ağrısı tedavisi için ayaklara yönelik uygulamalar yapması halk bilgisinin analitik düşünce yapısına sahip olduğunun göstergesidir.

1 kâse yoğurda 1 tatlı karışı toz kahve eklenir ve karıştırıldıktan sonra yenir. Bu uygulama günde 2 defa (sabah ve akşam) yapılır (KK.89). Kuru kahve suyla içilir (KK.106). Kuru kahveye limon sıkılıp yenir (KK.113; Avcıoğlu, 2017, 30-31). Nane ve kuru kahve karıştırılır. Karışım üzerine kaynamış su eklenir. 5 dakika demlendikten sonra süzülerek içilir (KK.91). Kahvenin hazmı kolaylaştırıcı özelliği vardır. Yöre halkı, karın ağrısı tedavisi için kahve ile yapılan karışımları (su, limon ve yoğurt) tercih ettiği anlaşılmaktadır.

2. 1. 7. Kulak Ağrısı Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, kulak ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

1-2 damla sarımsak suyu ağrı olan kulağa damlatılır (KK.26). 1 adet soğan ve 3-5 diş sarımsak kaynatılır. Soğuduktan sonra haşlanmış soğan ve sarımsaklar ezilerek karıştırılır. Oluşan karışımın suyundan 3-4 damla ağrı olan kulağa damlatılır (KK.39). Bir tavada 1 tatlı kaşığı tereyağı ile 2-3 diş sarımsak pembeleşinceye kadar kavrulur. Soğuduktan sonra kulağa 1-2 damla kulağa damlatılır (KK.54). Karalahana suyundan ağrı olan kulağa birkaç damla damlatılır (KK.66; KK.85). Taflan ağacı yaprağı ağrı olan kulağa sarılır (KK.69; KK.112; KK.172; Melikoğlu, 2018, 563). Çürük elma suyu kulağa damlatılır (KK.124). 1 adet küçük soğan rendelenir ve suyundan 1-2 damla

kulağa damlatılır. Soğan suyu kulağa damlatıldıktan sonra hasta hemen ayağa kalkmamalıdır (KK.26; KK.76; KK.108). Ağrı olan kulağa 1-2 damla zeytinyağı damlatılır (KK.106). Bir tavada zeytinyağı kavrulur. Soğuduktan sonra ağrı olan kulağa 1-2 damla damlatılır. Bu uygulamayı tuzlu yapanlar da vardır. Zeytinyağının kavrulduğu sırada 1 tutam tuz atılabilir (KK.57). Kulağa 3-4 damla elma suyu damlatılır (KK.80; KK.109; Melikoğlu, 2018, 563). Kulak ağrısı için kulağa 1-2 damla turp suyu kulağa damlatılır (KK.102). Nane yağda kavrulur. Tülbent yardımıyla süzülerek suyundan 1-2 damla kulağa damlatılır (KK.105). Nar suyu kulağa damlatılır (Dost, 2018, 34).

Kulak ağrısı tedavisi için kullanılan bitkisel malzemeler (soğan, sarımsak, nane, zeytin vb.) Anadolu halk hekimliğinde pek çok bölgede rastlanılan uygulamalardır. Kulak ağrısı için kullanılan karalahana (*Brassica Oleracea*) ve taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roemer) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

Kulak ağrısı için hayvansal malzemeler kullanılır: Bir tavada 1 yemek kaşığı tereyağı eritilir ve biraz soğuduktan sonra ağrı olan kulağa 1-2 damla damlatır (KK.3). Tavada tereyağına biraz tuz eklenerek eritilir. Soğuduktan sonra 2-3 damla kulağa damlatılır (KK.61). Tereyağı eritip kulağa damlatılır (KK.92). “*Kulağı ağrıdığında kulağa tereyağı sarılır*” (Melikoğlu, 2018, 563). Tereyağı eritilirken oluşan köpüklerden 1-2 damla kulağa damlatılır (KK.72). Ağrı olan kulağa 1-2 damla inek sütü damlatılır (KK.85). “*Tavşan yağı eritilip kulağa damlatılır.*” (Avcıoğlu, 2017, 32). Bal mumu bir beze eritilir ve ağrı olan kulağa sarılır. Bir gece kulakta bekletilmelidir (KK.91). Bal mumu eritilir; bir beze sarılıp rulo şeklinde kulağa sokulur ve ucu yakılır. Sıcak kulak içerisine basınç uygulayarak kulağın içindeki kirleri çeker. Eğer ağrı kirden kaynaklanıyorsa bu uygulamadan sonra kulaklardaki ağrı geçer (KK.92; Avcıoğlu, 2017, 32; Melikoğlu, 2018, 563). Bal mumu eritilerek 1-2 damla kulağa damlatılır (KK.62; KK.98; KK.146; KK.153).

Yeni doğum yapmış annenin sütünden 1-2 damla kulağa damlatılır (KK.27; KK.39). Yeni doğum yapmış annenin sütü kulağa damlatılarak temiz bir pamuk ile kulak tıkanır (KK.44). Kız çocuğu olan bir annenin sütü kulağa damlatılır (KK.60;

KK.113). Kulak ağrısı olan hastanın ağrı olan kulağına 1-2 damla çocuk idrarı damlatılır (KK.37; KK.91; KK.153; Avcıoğlu, 2017, 32). Günümüzde pek sık uygulanmasa da eski dönemlerde ağrı olan kulağa idrar damlatılarak tedavi edilmesi yaygındı. Yörede kulak ağrısı tedavisi için kulağa anne sütü ve idrar damlatılması ilginç yöntemlerdir.

1 bardak suya, 1 çay kaşığı kaya tuzu eklenerek karıştırılır ve kaynatılır. Ilıyınca kadar soğutulduktan sonra 3-4 damla kulağa damlatılır (KK.42). Ağrı olan kulağa 1-2 damla tuzlu su damlatılır (KK.72). Ağrı olan kulağa hafif sıcak uygulanır. Ilık su ile duş alınır. Sıcak havlu kulağa ağrı olan kulağa uygulanır (KK.76). Ağrı olan kulak, su buharında bekletilir (KK.108; KK.113). Kulak ağrıları tedavisinde tuz kullanımı ağrıya neden olan mikropları yok etmeye yönelik bir uygulamadır. Kulağa yapılan sıcak pres uygulamaları sinirleri uyarmaya ve ağrıyı azaltmaya yönelik uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

Sürekli kulak ağrısı çeken bir hasta hocaya götürülür. Kalemle kulak kenarları çizdirilir. Ağrıların bu şekilde geçeceğine inanılır (KK.29; KK.60; KK.85; KK.91; KK.92; KK.173). Yörede, kulak ağrısı tedavisi için dinsel ve büyüsel yöntemlere de başvurulduğu anlaşılmaktadır. Ağrı olan kulağın kalemle dua okunarak çizilmesi “parpılama” tekniğidir. Türk halk hekimliğinde genellikle ocaklarda yapılan hastalıklı bölgeyi çizme işlemi, ocaklı kişiler bulunmadığı durumlarda dini bilgisine güvenilen kişilere de çizme/çizdirme işlemi yaptırılabilir.

2. 1. 8. Kulunç Ağrısı Tedavisi

Kulunç ağrısı; kaslarda meydana gelen yapışkanlıkların artması sonucu oluşan ağrılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kulak ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kulunç ağrısı tedavisi için sırtta sıcak tuğla konur (KK.57). Ayakların altına sıcak su konur (KK.62). Yörede, kulunç ağrıları tedavisinde sıcak pres uygulamaları

yapıldığı anlaşılr. Kulunç ağrısı için ayak altına sıcak pres uygulaması yapılması ilgi çekicidir.

Sırtta kirli koyun yünü sarılıp 1 gece bekletilir (KK.62). Bardak içine pamuk koyulup yakılır ve sırtta bardak¹¹ çekilir (KK.36). Bardağın içi yakılır; sonra bardak sırtta yapıştırılır (KK.62; KK.147; KK.150; KK.167). Kulunç ağrıları tedavisi için sırtta masaj yapılır. Bazen de küçük çocuklar sırtta çıkarılarak yürütülür. Buna “sırt çiğneme” adı verilir (KK.22). Sırtta at kestenesi kremi sürülür (KK.57). Karayemiş (taflan) ağacı yaprakları ağrı olan bölgeye sarılır (KK.135; KK.159). Kulunç ağrıları tedavisi için sırtta bardak çekilmesi GETAT uygulamaları içerisinde “kupa” uygulaması olarak tanımlanır. Kupa uygulamaları yaş kupa (hacamat) ve kuru kupa (bardak çekme, sırtta şişe vurma, vakum tedavi) olarak bilinir. Giresun halk hekimliğinde kulunç ağrıları için “kuru kupa” uygulamasının yapıldığı anlaşılmaktadır. Taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roamer) yapraklarının sırtta sarılması yöntemi yöreye özgü bir uygulamadır.

2. 1. 9. Migren Ağrısı Tedavisi

Nörofizyolojik bir hastalık olan migrenin semptomlarından kaynaklı ağrılardır (KK.192). Migren ağrısı, beyindeki damarların kasılmasıyla oluşan bir baş ağrısı türüdür. Giresun halk hekimliğinde, migren ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Hastanın karanlık ve sessiz bir odada dinlendirilmesi migren ağrısı tedavilerinde kullanılır (KK.6; KK.57; KK.62; KK.74). Hasta yoğun kokulardan ve ışıktan korunur ve baş bağlanarak istirahat edilir (KK.23; KK.105). Migren ağrısı şiddetli baş ağrısı yapar. Kaynak kişilerden aldığımız bilgiler hastanın karanlık bir

¹¹ Bardak tedavisinde sırt bölgesine yapıştırılır. Bunun için bardağın içinde ateş yakılır. Bu uygulamanın farklı teknikleri mevcuttur. Örneğin boş kibrit kutusu içerisine biraz kolonyalı pamuk konularak sırtta yakılır. Sonra üzerine bardak yapıştırılır. Ateşin hava ile teması kesilince sorunlu bölgeyi çekmeye başlar. 2-3 dakika sonra bardak çıkartılır. Bu uygulama Anadolu’nun birçok yerinde uygulanan halk hekimliği yöntemidir. Modern tıp uygulamalarında vakum tedavisi adı verilir. GETAT uygulamalarında kupa tedavisi (kuru kupa uygulaması) olarak bilinir.

odada beklemesinin olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Benzer şekilde bazı kaynak kişiler ise gözlerin ışıktan korunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada migren ağrılarının gözle ilişki bir hastalık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ham kavun suyu ile süt karıştırılarak burna çekilir (KK.39; KK.80; Arslan, 2005, 36). Acı kavun bitkisinin suyundan 1-2 damla burna çekilmesi migren ağrısına iyi gelir (KK.2; KK.6; KK.82). Beyaz papatya çayı içilir (KK.85; KK.91; KK.113; Arslan, 2005, 30). Çiğ patates suyu içilir (KK.98). Patates halka şeklinde kesilip başa sarılır (KK.36; KK.37; KK.107). 1-2 diş çiğ sarımsak yutulur (KK.45). Melisa çayı içilir (KK.108; Arslan, 2005, 48).

Ham kavun/acı kavun (*Ecballium Elaterium*) migren ağrısı tedavisi için kullanıldığı görülür. Aslında halk arasında acı kavun bitkisi sinüzit tedavisi ile özdeşleştirilir. Anadolu'nun pek çok yerinde sinüzit tedavisi için kullanılan acı kavun, Giresun halk hekimliğinde sinüzit tedavisinin yanı sıra migren ağrısı tedavisi için de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2. 1. 10. Yüksek Ateş Tedavisi

Yüksek ateş, 37,1 °C'den yüksek vücut sıcaklığıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, yüksek ateş tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yüksek ateş tedavisi için sirkeli bez koltuk altı ve alın bölgesine konur (KK.62; KK.66; KK.92; KK.159). Sirkeli su vücuda sürülür (KK.29; KK.37). Sirkeye batırılmış bez alın, boyun, el ve ayaklara konur. Bu işleme ateş düşüncüye kadar devam edilir (KK.42; KK.80; Avcıoğlu, 2017, 33; Küçük, 2011, 367). Papatya çayı içilir (KK.106; KK.108; KK.167; Arslan, 2005, 22). Salamura üzüm yapraklarının alın bölgesinde bekletilmesi yüksek ateşi düşürmek için kullanılır (KK.76). Ebegümece çayının içilmesi ateş düşürücü olarak kullanılır (KK.9; KK.114; Arslan, 2005, 67). Yüksek ateş için alın ve karın bölgesine dilimlenmiş çiğ patates konur (KK.42; KK.69; KK.76; KK.179). 10-15 adet sarımsak ezilerek suyu çıkarılır. Bir bez sarımsaklı su ile ıslatılarak alına konur (KK.92). Güzelavrat otunun çayı içilir (KK.83).

1 adet limon sıkılır. Limon suyunun içine aspirin atılıp eritilir. Hastanın eklem yerlerine sürülür (KK.42; KK.98; Küçük, 2011, 367). İspirto, aspirin ve 1-2 damla zeytinyağından oluşan karışımın eklem yerlerine sürülmesi yüksek ateş tedavisinde kullanılır (KK.39; KK.113; Avcıoğlu, 2017, 33). Yörede, yüksek ateş tedavisi için özel karışımların yapıldığı görülür.

Ayaklar soğuk suda bekletilir. Soğuk suyla duş alınır (KK.62). El ve yüz soğuk suyla yıkanır ((KK.9; KK.10; KK.25; KK.38; KK.153; KK.178). El ve ayaklara kolonya sürülür (KK.36; KK.109). Alın bölgesine çökelek suyu sürülür (KK.85; KK.91). Yüksek ateşi olan çocuksa üzeri kalın giydirilmez ve üzerindeki kıyafetler çıkarılır. Havale geçirmesini önlemek için ılık suyla duş aldırılır (KK.23). Giresun halk hekimliğinde yüksek ateş tedavisi için kullanılan yöntemler Anadolu'nun birçok yerinde karşılaşılan halk hekimliği uygulamalarıdır.

2. 1. 11. Mide Ağrısı Tedavisi

Midede oluşan ağrı ve sancılardır (KK.106). Giresun halk hekimliğinde, mide ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kestane balı yenir (KK.66; KK.85). Ballı su içilir (KK.26; KK.38). Mide ağrısını azaltmak için ballı süt içirilir (KK.106; KK.108; KK.113; KK.160; KK.177). Mide ağrısı tedavisi için aç karnına 1 tatlı kaşığı bal yenir (KK.42; KK.76; Küçük, 2011, 370). Mide ağrısı tedavisi için süt içilir. Çiğ süt içilir (KK.6). Süt kaynatılarak şekersiz olarak içilir (KK.37; KK.70). 1 su bardağı süte 1 tatlı kaşığı karbonat eklenerek içilmesi mide ağrısına iyi gelir (KK.113). “*Soğuk sütün içine çiğ yumurta sarısı karıştırılıp içilir*” (Avcıoğlu, 2017, 95). Mide ağrısı için yoğurt yenir (KK.34). Sabahları aç 1 adet köy yumurtası (çiğ) içilir (KK.6). Kestane balı tüketimi Doğu Karadeniz illerinde oldukça yaygındır. Hem hayvansal hem bitkisel malzeme olarak nitelendirilebilecek olan kestane balı, kestane (*Castanea Sativa* Mill.) ağacından elde edilir. Çiçek balına göre daha aromalı bir tadı vardır. Günümüzde kestane balının birçok faydasının olduğu bilinmektedir. Giresun halk hekimliğinde bal ve süt ile

yapılan karışımlar (bal-su, bal-süt, süt-karbonat, süt-yumurta) yaygın olarak kullanılır Sütün kullanım şeklinde ise kaynak kişilerin verdiği bilgiler farklılıklar gösterir. Bazı kaynak kişiler mide ağrıları için çiğ süt kullanırken bazı kaynak kişiler kaynamış süt kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.

Sabahları aç karnına çam sakızı¹² hap gibi yutulur (KK.107; Çalış, 2019, 214; Melikoğlu, 2018, 564). Ladin ağacı gövdesinden elde edilen reçine hap şekline getirilip bunlardan günde 3-4 tane çiğnenmesi mide ağrısı tedavisi için kullanılır (KK.42; KK.80; Arslan, 2005, 13). Köknar ağacı sakızı bal ile karıştırılıp hap yapılarak yutulur (Melikoğlu, 2018, 564). Kuşkonmaz (yivdin) meyveleri ezilerek yenir (KK.92; KK.135; KK.186; Arslan, 2005, 16). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı adaçayı içilir (KK.57; KK.113). Düzenli olarak kudret narının tüketilmesi mide ağrısına iyi gelir (KK.80; KK.96; KK.99). 1 adet patates rendelenerek suyu içilir (KK.60; KK.107; KK.133; KK.177). Haşlanmış patates yenir (KK.109; KK.163; KK.180). Andız otu kökünün çayı içilir (KK.9; KK.63; KK.99; KK.107; KK.159). 1 hafta boyunca gece aç karnına 1 kaşık dut pekmezi yenir (KK.9). Sabah aç karnına 1 kaşık dut pekmezi yenir (KK.28; KK.45; KK.80; KK.93; KK.144). Mide ağrısı tedavisi için dağ kekiğinin çayı içilir (KK.91; KK.186; Arslan, 2005, 54; Avcıoğlu, 2017, 97). Mide otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 57). Günde 1-2 bardak gülhatmi çayı içilir (Arslan, 2005, 65). Mide ağrısı tedavisi için siğil otunun yaprakları çiğnenir (KK.91). Aç karnına 1 bardak damar otunun çayı içilir (KK.15; KK.19; KK.90; KK.92; KK.145). Mide ağrısı tedavisi için küçüktene otunun çayı (KK.61; KK.114; KK.162), aslanpençesi yaprağının çayı (KK.85; Arslan, 2005, 83; Avcıoğlu, 2017, 96), taflan ağacı yapraklarının çayı (KK.60; KK.106; KK.112; Arslan, 2005, 86; Avcıoğlu, 2017, 95) veya kuşburnu çayı (KK.28; KK.39; KK.55; KK.91; Arslan, 2005, 90) içilir. Meyan kökünün kaynatılarak suyu içilir (KK.106). Yaş nane yenir. Mide ağrılarına iyi gelir (KK.30; KK.31; KK.46). Nane-limon çayı (KK.76), nane çayı (KK.111; KK.147; KK.161; KK.174; Arslan, 2005, 49-50; Avcıoğlu, 2017, 95-96) ve ağrı otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 20). Maydanoz suyunun içilmesi mide ağrılarına iyi gelir (KK.78). Aç karnına 1 bardak beyaz papatya çayı içilir (KK.88; KK.119; KK.178; Arslan, 2005, 30; Avcıoğlu, 2017, 96). Sarı kantaron otunun çayı içilir

¹² "Karasakız, kara merhem, akunduruk, çam akundurğu, çam akı, göngörmez" adlarıyla da bilinir.

(KK.42; KK.61; KK.114; KK.163; Arslan, 2005, 45; Avcıoğlu, 2017, 96). Mide ağrısı tedavisi için yemeklerden sonra 1-2 yemek kaşığı turşu suyu içilir (KK.42; KK.66; KK.149; KK.171; KK.176).

Mide ağrıları tedavisinde kullanılan maydanoz, papatya, siğil otu, gülhatmi, andız otu, limon, ağrı otu vb. bitkisel malzemeler Anadolu'nun birçok yerinde kullanılan halk hekimliği uygulamalarıdır. Giresun halk hekimliğinde çam reçinesinin (Pinus brutia Ten) hap şeklinde yutulması dikkat çekici bir uygulamadır. Mide ağrıları tedavisi için kullanılan çam (Pinus spp.), ladin (Picea Orientalis), kuşkonmaz/yivdin (Asparagus Officinalis), kudret narı (Momordica Charantina), küçüktene otu (Polygonum amphibium L.a), taflan/karayemiş (Laurocerasus officinalis Roamer), nane/anuk (Mentha pulegium L.), dut (beyazdut/Marus abla- karadut/Morus nigra L.) ve sarı kantaron (Hypericum perforatum L.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

1 bardak ılık suya 1 yemek kaşığı toz şeker eklenerek içilir (KK.1; KK.36; KK.99). Taş ısıtılıp mide üzerine konur (KK.42; KK.80). Hastanın sıcak tuğla üzerine oturtulması mide ağrılarını azaltır (KK.91). “Yumurta, tereyağı ve bal karıştırılarak yenirse mide ağrısı geçer” (Melikoğlu, 2018, 564). Karbonat tüketilmesi mide ağrıları tedavisinde kullanılır (KK.76; KK.108; Avcıoğlu, 2017, 97; Küçük, 2011, 370). Mide ağrısı tedavisinde şekerli su içilmesi, karbonat tüketilmesi ve ağrı olan bölgeye sıcak pres uygulanması Anadolu'nun birçok yerinde kullanılan halk hekimliği yöntemleridir.

2. 1. 12. Boğaz Ağrısı Tedavisi

Üst solunum yolları patolojileri sonucu oluşan ağrılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, boğaz ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

1-2 adet kabak rendelenir. Çok az su eklenerek hafifçe haşlanır. Oluşan kabak lapası bir beze yayılarak boğaza sarılır. En az 1 saat boğazda bekletilmelidir (KK.61;

KK.91; KK.114; Avcioğlu, 2017, 38; Melikoğlu, 2018, 558). Isırgan otu haşlanıp boğaza sarılır (KK.60; KK.76; KK.156; KK.173; Avcioğlu ve Fidan, 2020, 213). Boğaz ağrısı için taflan ağacı yaprağının çayı içilir (KK.62; KK.92; KK.162). Kuzukulağı bitkisi haşlanıp boğaza sarılır (KK.93; KK.108). 1 litre suya 2-3 dal çubuk tarçın, 5-10 adet karanfil ve 2 adet elma kabuğu eklenerek kaynatılır. Akşam yemeğinden sonra 1-2 su bardağı içilir. Boğaz ağrısının durumuna göre 2-3 gün bu uygulamaya devam edilir (KK.5). Boğaz ağrısı için madımak haşlanıp bir poşet yardımıyla boğaza sarılır (KK.107; KK.157; KK.183; Avcioğlu, 2017, 37; Çalış, 2019, 189). Boğaz ağrısı tedavisi için kurutulmuş nar ağacı yapraklarından elde edilen çay içilir (KK.80). Ispanak hafifçe haşlandıktan sonra bir bez yardımıyla boğaza sarılır (KK.91). Kaynamış suya 1-2 parça yaş zencefil ve 1 tatlı kaşığı zerdeçal eklenir. 5 dakika demlendikten sonra süzülür ve 1 su bardağı içilir (KK.36). Ebegümeci bitkisi haşlanarak boğaza sarılır (KK.34). Ayva ağacı yapraklarının çayı (KK.78) veya gülhatmi çiçeğinin çayı içilir (KK.48). Yılan pancarı haşlanarak boğaza sarılır (KK.91). Günde 3 defa (Sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.92). Karadut pekmezi, bal ve karabiber karıştırılıp yenir (Avcioğlu, 2017, 37). Boğaz ağrısı için pekmez sıcak suya içilir (KK.62). 1 bardak kaynamış suya 1 çay kaşığı pul biber ve 1 çay kaşığı karabiber eklenerek karıştırılır. Karışımın içilmesi boğaz ağrısı tedavisi için kullanılır (KK.78). Elma sirkesi ile gargara yapılır (KK.62). Boğaz ağrısı için evelik otu haşlanıp boğaza sarılır (KK.102). Limon kabuğu ve ayva kabuğu kaynatılıp içilir (KK.35; KK.49; KK.140). Boğaz hastalıkları tedavisi için papatya çayı içilir (KK.42; Arslan, 2005, 22). Damar otun çayı boğaz hastalıklarına iyi gelir (KK.91; KK.113; KK.174; Arslan, 2005, 71). Taflan yaprakları hafifçe ısıtılarak veya haşlanarak boğaza sarılır (KK.75; KK.149; KK.162; KK.173). Boğaz ağrısı tedavisinde ıhlamur (KK.40), adaçayı (KK.74), pire çiçeği (KK.91), kekik (KK.72; KK.106) veya nane (KK.76) çayı içilir. Boğaz ağrısı için günde 1-2 su bardağı kuşburnu çayı içilir (KK.34; KK.50; KK.58; KK.69; KK.101; KK.154; KK.160). Giresun halk hekimliğinde boğaz ağrısı tedavisi için birçok bitki kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak saha araştırmalarımızda kaynak kişilerin verdiği bilgilerden yola çıkarak boğaz ağrısı için en etkili yöntemlerin kabak (*Cucurbita Pero*) lapasının boğaza sarılması ve kuşburnu (*Rosa canina L.*) çayının içilmesi olduğunu ifade etmemiz gerekir.

1 adet bildircin yumurtası ılık süte eklenerek içilir (KK.12; KK.76; KK.80; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 38). Arı mumu (kavrağı) eritilerek temiz bir beze yayılır. Daha sonra boğaza sarılır (KK.25; KK.34; KK.85; KK.106; Melikoğlu, 2018, 558). Hayvancılığın yaygın olduğu Alucra, Şebinkarahisar ve Çamoluk ilçelerinde koyun yününün boğaza sarılması boğaz ağrısı tedavisi için kullanılır (KK.4; KK.8; KK.10; KK.36; KK.40; KK.89; KK.110). 1 yemek kaşığı bala biraz zencefil eklenerek yenir (KK.108). 1 bardak kaynamış süt içerisine 1 çay kaşığı toz karabiber eklenerek içilir (KK.60). Kaynamış süte 1 tatlı kaşığı kestane balı eklenerek içilir (KK.92). Boğaz ağrısı için 1 su bardağı ılık süt içerisine 1 çay kaşığı toz tarçın ve 1 tatlı kaşığı bal eklenerek içilir (KK.107). 2 yemek kaşığı bala 1 çay kaşığı kuru nane ve yarım limon suyu eklenerek karıştırılır. Karışım boğaz ağrısı için günde 2 defa (sabah ve akşam) tok kanına 1 tatlı kaşığı yenir (KK.80). Tuzlu su ile gargara yapılır (KK.109). Boğaza sıcak havlu sarılır (KK.61; KK.66; KK.133; KK.139; KK.177). Boğaz eşarp ile sarılır (KK.80; KK.142; KK.153; KK.170). Boğazı sıcak tutmak için sıcak su, çay veya süt içilir (KK.3; KK.19; KK.38; KK.78; KK.100, KK.141; KK.182). Boğaz ağrısı tedavisinde hayvansal malzemeler ve bazı karışımlar kullanıldığı görülür.

Melikoğlu, “Giresun İli Halkbilim Monografisi” adlı çalışmasında, boğaz ağrısı için günümüzde uygulanmadığını ifade ettiği eski bir yöntemden bahsetmiştir: *“Boğaza canlı kurbağa sarılır. Sarılan bu kurbağa ölene kadar boğazda bekletilir (Günümüzde uygulanan bir yöntem değildir).”* (Melikoğlu, 2018, 558). Söz konusu bu yönteme biz de saha araştırmalarında rastlayamadık. Ancak eskiden hastalığı korkutmaya ve bu şekilde bedenden uzaklaştırmaya yönelik uygulamaların olduğunu da ifade etmemiz gerekir. Bunu daha iyi açıklamamız için Iğdır yöresi halk hekimliğinde karşılaştığım bir hekimlik olayını aktaracağım: *“Ben küçükken boğazım ağrıdığında anneannem gel hemen yanıma, derdi. Boğazımı üç kere ovaladıktan sonra (ovalarken sayıları sesli sayardı 1,2,3) hızlı bir şekilde “hav hav hav” diye bağırarak boğazıma avuçlarıyla dokunurdu. Çok hoşuma giderdi. Ne zaman hasta olsam anneannemin yanına giderdim. Anneanne bana “hav hav” yap, derdim. Sebebini sorduğumda boğaz ağrısı köpek havlamasından korkup kaçır, derdi”*. Buna benzer örneklerle Türk halk hekimliğinde karşılaşmamız mümkündür. Bu hastalık algısı ile ilgilidir. Eski Türk kültüründe hastalıklara şeytani varlıkların sebep olduğuna

inanılırdı. Dolayısıyla hastalığın tedavisi için bir şekilde bu varlıkların korkutularak bedenden çıkarılması gerekir.

2. 2. Solunum Sistemi Hastalıkları

2. 2. 1. Akciğer Hastalıkları Tedavisi

Solunum yollarında meydana gelen rahatsızlıklardır (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, akciğer hastalıkları tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Akciğer hastalıkları tedavisi için ladin ağacının gövdesinden elde edilen reçine çiğnenir (Arslan, 2005, 13). Zencefil akciğerin temizlenmesine yardımcı olur (KK.6). Andız otunun çayı içilir (KK.18). “İltihaplı akciğer hastalıkları tedavisinde andız otu kullanılır. Andız otu bitkisinin kökleri sıcak suya atılır. 20-30 dakika demlendikten sonra içilir.” (Arslan, 2005, 32). Günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 su bardağı nane çayı içilir (KK.24; KK.113). Bir miktar suya nane eklenerek kaynatılır. Bir havlu ya da tülbent hastanın başına örtülerek buharı hastaya koklatılır (KK.38).

1 bardak sütün içerisine 4-5 damla çam sakızı eritilerek içilir (KK.91). Günde 1 su bardağı çiğ keçi sütü içilir (KK.10). Akciğer hastalıkları tedavisi için sabahları aç karnına 1 adet güvercin yumurtası (çiğ), 1 su bardağı sütle karıştırılıp içilir (KK.35). Her akşam yatmadan önce 1 kâse yoğurt yenir (KK.171). Yörede, akciğer hastalıkları tedavisi için hayvansal malzemeler ve karışımların kullanıldığı görülür. Güvercin yumurtası ve sütün karıştırılarak aç karnına içilmesi ilginç bir tedavi olarak dikkat çeker. Yörede, akciğer hastalıklarının tedavisi için çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ve nane/anuk (*Mentha pulegium* L.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 2. Astım Tedavisi

Astım, akciğer broşlarının spazmı ile karakterize, aralıklı belirti veren solunum sistemi patolojisidir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, astım tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Nane (şekeri veya çayı) astım hastalıkları tedavisi için kullanılır (KK.5; KK.150; KK.175; Arslan, 2005, 50). Astım tedavisi için günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 bardak ökse otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 64). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı bala 3-4 damla limon suyu eklenerek yenir (KK.32; KK.36; KK.154). Mevsime göre yörede yetişen yabancı bitkiler toplanır. Bitkiler ezilerek lapa yapıp göğüs bölgesine sürülür ve bir gazete parçasıyla üzeri kapatılır. Bu uygulama hastanın rahat nefes almasına yardımcı olur (KK.47). Öksürük otunun çayı (KK.36; KK.65; KK.185) veya gülhatmi çayı (Arslan, 2005, 65) içilir. Astım tedavisi için özel macun hazırlanır; *“1 kilogram kestane balı, 1 adet bildircin yumurtası, 1 tatlı kaşığı karabiber, 1 avuç ısırgan tohumu karıştırılarak macun elde edilir. Her öğün tok karnına 1 tatlı kaşığı yenilmesi astım tedavisinde kullanılır”* (Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 214). Yörede astım tedavisi için sadece bitkisel ve hayvansal malzemeler kullanılır:

Astım tedavisi için nefes açıcı özelliği olan bitkilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Astım tedavisi için kullanılan ısırgan (*Urtica dioica* L.), nane/anuk (*Mentha pulegium* L.) ve ökse otu (*Viscum Album* L.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 3. Bademcik İltihabı Tedavisi

Bademcik iltihabı; yutak girişinde bulunan lenf düğümlerinin inflamasyonudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, bademcik iltihabı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kaynamış suya 1-2 adet taflan ağacı yaprağı atılır. 5 dakika demlendikten sonra süzülür. Günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.61; KK.62; KK.112).

Elma sirkesi ile gargara yapılır (KK.42). 20-30 adet zeytin çekirdeği çıkardıktan sonra iyice dövülür ve bir bez yardımıyla boğaza sarılır (KK.108). Boğaz iltihabı tedavisi için cebre (üzüm posası) boğaza sarılır (KK.91; KK.106; KK.112; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 50). Bademcik iltihabı için gülhatmi çiçeği boğaza sarılır (KK.5). Bir miktar su içerisine gülhatmi çiçeği atılarak kaynatılır ve süzülür. Sabah ve akşam 1 su bardağı içilir (KK.48). Boğazın yumuşaması için boğaza zeytinyağı sürülür (KK.5). 1 yemek kaşığı tereyağı bir tavada eritilir. İçerisine 4-5 diş ince kıyılmış sarımsak eklenerek kavrulur ve yenir. Boğaz iltihaplarının giderilmesinde kullanılan etkili bir yöntemdir. Bu uygulama günde 1 defadan fazla yapılmamalıdır (KK.61). 1-2 diş çiğ sarımsak yutulur (KK.85). Sarımsak çiğnenir (KK.33). Günde 2-3 su bardağı ebegümeci otunun çayı içilir (KK.91; KK.113; Arslan, 2005, 66). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı ıhlamur çayı içilir (KK.80; KK.156; Arslan, 2005, 102). Evelik otu haşlanıp süzöldükten sonra bir bez yardımıyla boğaza sarılır (KK.76; KK.78). Kekik, su ile kaynatılır. Biraz soğuduktan sonra süzülür ve ılık kıvamda iken gargara yapılır (KK.33; KK.148; KK.159; KK.161; KK.180). Adaçayı içilir (KK.91). Bademcik iltihabı için şerbetçi otunun çayı içilir (KK.109). 1 adet maden suyu içerisine, 1 tatlı kaşığı kuru nane veya 2-3 dal yaş nane eklenir ve 5 dakika kaynatılıp içilir (KK.36). 3 su bardağı suya 1 yemek kaşığı kuru nane ve 1 adet dilimlenmiş limon eklenerek kaynatılır. Soğuduktan sonra 1-2 su bardağı içilir (KK.34). Kaynamış suya 1-2 dilim limon eklenerek içilir (KK.106). Bademcik iltihabı tedavisi için sabah ve akşam karadut pekmezi yenir (KK.92). Sıcak bulgur bir beze sarılıp boğaza bağlanır (Avcıoğlu, 2017, 49).

Saha araştırmalarında kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre bademcik iltihabı tedavisinde en etkili yöntem kekik gargarasıdır. Bademcik iltihabı tedavisi için kullanılan taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roamer), nane/anuk (*Mentha pulegium* L.), adaçayı (*Salvia Officinalis*), kekik (*Origanum vulgare* L.), karadut (*Morus nigra* L.) ve ebegümeci (*Malva Neglecta* Wallr.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

1 bardak suya, 1 tatlı kaşığı kestane balı eklenerek içilir (KK.66). Boğaza kirli koyun yünü ya da hayvan gübresi sarılır (KK.85; KK.91). Bal mumu (arı kavrağı) bir bezin üzerine eritilerek boğaza sarılır (KK.61; KK.114). Bal mumu ile ilgili bir başka

yöntem de bal mumunun doğrudan (eritilmeden) bir poşet yardımıyla boğaza sarılmasıdır (KK.42; KK.85). Yörede boğaz iltihabı için hayvansal malzemelerin de tedavide kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kaynatılmış ılık suya 1 tatlı kaşığı karbonat ve 1 tatlı kaşığı tuz eklenerek karıştırılır. Elde edilen karışımla gargara yapılır (KK.4). Boğaz iltihabı tedavisi için günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) tuzlu su ile gargara yapılır (KK.76). Boğazı sıcak tutmak için boğaz tülbentle sarılır (KK.67). Gargara yapmak şeklindeki uygulamalar mikropları tuz ve karbonat ile yok etmeye yönelik uygulamalardır. Boğazın sıcak tutulması için tülbentle sarılması sıcak pres uygulamasına benzerdir.

2. 2. 4. Bronşit Tedavisi

Bronşların iltihaplanması durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, bronşit tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Terlemek hastayı rahatlatır ve hasta daha çabuk iyileşir (KK.61; KK.65; KK.93). Et suyu ve sarımsakla yapılmış çorbalar terlemeye yardımcı olur (KK.39). Tuğla ısıtılarak göğüs ve sırt bölgesine konur (KK.55; KK.72; KK.117; KK.143). Yörede, bronşit tedavisi için hastayı terletmeye yönelik uygulamalar yapılır. Soğuk algınlığı, grip, bronşit, öksürük vb. hastalıklarda hastayı terletmeye yönelik yapılan uygulamalar Türk halk hekimliğinde oldukça yaygındır. Hastalığın terle dışarıya atılacağı inancı mevcuttur. Sırt ve göğüs bölgelerine ısıtılmış tuğla konulması sıcak pres uygulamasıdır. Hasarlı bölgelerdeki sinirler uyarılarak hastalık tedavi edilmeye çalışılır. Tuğla ve taş ısıyı belirli bir süre koruma özelliğine sahiptir. Eskiden soba üzerine konulan tuğlalar yerini günümüzde sıcak su torbalarına bırakmıştır.

1 su bardağı süte 1 tatlı kaşığı bal eklenerek içilir (KK.34). Günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 tatlı kaşığı bala biraz çörekotu eklenerek yenir (KK.80). 1 tatlı kaşığı bala 2-3 damla limon suyu eklenerek yenir (KK.76). Bronşit tedavisi için 2 yemek kaşığı kestane balına bir miktar fındık ezmesi eklenir. Macun kıvamına gelinceye kadar

karıştırılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı yenir (KK.62). Bronşit tedavisi için sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.85). Akşam yatmadan önce 1 su bardağı kaynamış sütün içerisine 1-2 diş sarımsak doğranarak içilir (KK.34). Bronşit tedavisi için sabahları aç karnına yarım bardak süte 1 adet çiğ yumurta kırılıp içilir (KK.42). Süte bıldırcın yumurtası kırılıp içilir (KK.89). Bronşit tedavisi için ballı süt içilir (KK.9). 3-4 gün boyunca sabah aç karnına 1 adet çiğ bıldırcın yumurtası içilir (KK.115; KK.119). Köy tavuğu kesilir. Temizlendikten sonra çiğ bir şekilde göğüs bölgesine sarılarak yatırılır. 1 gece göğüs bölgesinde kalması bronşit tedavisinde kullanılır (KK.68). Bronşit tedavisi için besi tedavisi uygulanır (KK.67; KK.68). Besi tedavisi hastanın et, bal ve köy yumurtası gibi doğal ve besin değeri yüksek gıdalarla beslenmesidir. Bronşit tedavisinde, hayvansal malzemelerin karışım (bal-süt, bal-fındık ezmesi, süt-sarımsak, süt-çiğ yumurta) şeklinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu karışımlar da “besi tedavisi” olarak adlandırılan tedavi yöntemine benzer şekilde hastanın iyi beslenmesine yönelik uygulamalardır. Yöre halkının, bronşit tedavisi için vücut direncini arttırmaya yönelik uygulamalara odaklandığını gösterir.

Dağ kekiği çayı içilir (KK.90; KK.92). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı andız pekmezi yenir (KK.49). Hastanın göğüs bölgesine zeytinyağı sürüldükten sonra bir gazete parçasıyla sarılır. Hastalığı çekeceğine inanılır (KK.62). Zeytinyağının içerisine ikiye bölünmüş şekilde kuru incirler konur. 1 gece bekletildikten sonra incirler aç karnına yenir (KK.102; KK.118). Bronşit tedavisi için kurutulmuş kestane çiçeklerinden hazırlanan çay içilir (KK.62; Arslan, 2005, 40). Nane-limon çayı (KK.78; KK.163; KK.170) veya papatya çayı içilir (KK.81). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı ıhlamur çayı içilir (KK.46). Keten tohumu ve nöbet şekerinden oluşan karışım yenir (KK.79; KK.113; KK.114; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 46). Bronşit tedavisi için kayın ağacının gövde kabuklarının çayı (Arslan, 2005, 41) ve yayla çiçeğinin çayı içilir (KK.92). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı karışık bitki (kuşburnu, ıhlamur, kekik, nane vb.) çayları içilir (KK.113). Bronşit tedavisi için ökse otu çayı içilir (Arslan, 2005, 63). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.99). Altın otunun çayı bronşite iyi gelir (KK.60). Kuşburnu çayı içilir (KK.108). Öksürük otunun çayı içilir (KK.145; KK.174; Arslan, 2005, 33). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı kuru

elmanın çayı içilir (KK.107). Bronşit tedavisi için sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yenir. Bu uygulamanın 7-10 gün yapılması gerekir (KK.91). Günde 1-2 su bardağı ebegümece otunun çayı içilir (KK.60; KK.85; KK.106; Arslan, 2005, 67).

Giresun halk hekimliğinde bronşit tedavisi için kullanılan limon, zeytinyağı, ıhlamur, elma vb. bitkisel malzemeler benzer şekilde Anadolu'nun birçok yerinde kullanılmaktadır. Bronşit tedavisi için kullanılan ökse otu (*Viscum Album L.*), altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), kuşburnu (*Rosa canina L.*), yayla kekiği/dağ kekiği (*Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis*), kestane (*Castanea Sativa*), incir (*Ficus Carica*), nane/anuk (*Mentha pulegium L.*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*), kekik (*Origanum vulgare L.*), ebegümece (*Malva Neglecta Wallr.*), kayın (*Fagus Orientalis*) ve karadut (*Morus nigra L.*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 5. Guatr Tedavisi

Guatr hastalığı, tiroit bezinin iyot yetersizliği sonucu hacminin büyümesi sonucu oluşur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, guatr tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yaş dereotu yenir (KK.11). Dereotu kaynatılıp suyundan günde 1-2 su bardağı içilir (KK.64). Yaş maydanoz yenir (KK.11; KK.46; KK.59; KK.126). Guatr tedavisi için çuha çiçeğinden hazırlanan çay gece yatmadan önce içilir (KK.12). Düzenli olarak ceviz içi tüketmek guatr hastalığına iyi gelir (KK.72; KK.106; KK.150; KK.175; Avcıoğlu, 2017, 162). Ceviz içi, suyla kaynatılıp suyu içilir (KK.93). Guatr hastalığı tedavisi için kepek haşlanıp boğaza sarılır (KK.38). Kavrulmuş veya haşlanmış soğan yenir (KK.40; KK.99; KK.124). Akşam yatmadan önce 1-2 diş sarımsak yutulması guatr hastalıklarının tedavisinde kullanılır (KK.90). Yarma haşlanıp bez yardımıyla boğaza sarılır (KK.75). Günde 1-2 su bardağı tarçın çayı içilir (KK.80). Guatr hastalığı tedavisi için bol miktarda karalahana tüketilir (KK.76; KK.80; KK.81; KK.160) Sinir otunun çayı içilir (KK.92). Bal mumu (arı kavrağı) bir beze eritilip boğaza sarılır (KK.91; KK.114).

Guatr için bitkisel malzemelerin kullanımı daha ziyade boğaz ağrısı, boğaz iltihabı, bronşit vb. hastalık tedavilerine benzer boğazı sıcak tutmaya ve ağrıyı azaltmaya yönelik uygulamalardır. Bu tedavi yöntemleri içerisinde karalahana (*Brassica Oleracea*) yöreye özgü uygulama olarak dikkat çeker.

2. 2. 6. Grip/Nezle Tedavisi

Grip/nezle; viral solunum sistemi enfeksiyonundan kaynaklı bir hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, grip/nezle tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yayla kekiği ve bal karıştırılıp macun yapılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı tüketilir (KK.6). Bir miktar bala zencefil, zerdeçal, karabiber ve toz tarçın eklenerek macun yapılır. Yatmadan önce 1 tatlı kaşığı yenir (KK.25). Ballı süt içilir (KK.60; KK.73; KK.78; Melikoğlu, 2018, 562). Grip/nezle tedavisi için her gün 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.113; KK.101; KK.128; KK.134). 1 bardak süte 1 çay kaşığı karabiber eklenerek içilir (KK.60). Hastalığın hafif geçmesi için 1-2 diş sarımsak yutulur (KK.2; KK.61; KK.74). Burun ve çevresine sarımsak suyu sürülür (KK.80). Hastanın nefes almasını kolaylaştırmak için sarımsak ezilip tülbentte bağlanır. Hastanın yatağının üzerine asılır. Benzer uygulama soğanla da yapılabilir (KK.62). 1 adet soğan dilimlenir ve hastanın yatağının yanını konur (KK.5; KK.13; KK.62). Sarımsak, pul biber ile birlikte ezilip sıcak süte eklenerek içilir (Arslan, 2005, 62). Nezle çok ağır geçiriliyorsa gece yatmadan önce 1 adet soğanın suyu içilir (KK.75). Nane, ıhlamur ve limon kaynatılıp suyu içilir (KK.37; KK.62; KK.76; KK.175). Yarım limon suyuna 1 çay kaşığı karabiber eklenerek içilir (KK.9). Grip/nezle tedavisi için turşu suyu içilir (KK.40; KK.50). Nane çayı içilir (KK.37; KK.62; KK.114, Arslan, 2005, 49). Bağışıklığın güçlenmesi için nezle olmadan önce dut kurusu yenir (KK.77). Sabah ve akşam ıhlamur çayı içilir (KK.36). Dağ kekiği çayı içilir (KK.96; KK.106; KK.161; Arslan, 2005, 54). Kaynamış suya ayva yaprakları eklenerek 3-5 dakika kısık ateşte kaynatılır. Bir müddet dinlendirildikten sonra süzülerek içilir (KK.109). 1 litre suya 1 yemek kaşığı nane, 1 adet dilimlenmiş limon ve 5-10 adet kurutulmuş ayva

ağacı yaprağı eklenerek kaynatılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.64). Günde 1-2 su bardağı meyan kökü kaynatılıp suyu içilir (KK.79). Yörede, soğuk algınlığı ve grip tedavilerinde genel olarak altın otu, ıhlamur, kekik, adaçayı, papatya, kuşburnu, tarçın, yeşil çay vb. bitkisel çaylar içilir (KK.39; KK.67; KK.82; KK.111; KK.125; KK.163; KK.175; Arslan, 2005, 102). Grip/nezle tedavisi için kullanılan yöntemlerin birçoğu Anadolu halk hekimliği uygulamaları ile benzerlik gösterir. Yayla kekiği/dağ kekiği (*Origanum minutiflorum* O. Schwarz et. P.H. Davis), nane/anuk (*Mentha pulegium* L.), altın otu/kalısar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*), kekik (*Origanum vulgare* L.), kuşburnu (*Rosa canina* L.) ve kestane (*Castanea Sativa*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

Burna tuzlu su çekilir (KK.77; Melikoğlu, 2018, 562). Hasta sıcak tutulur ve terletilmeye çalışılır (KK.9; KK.157; KK.177). Nefesi açmak ve solunum yolundaki mikropları öldürmek amacıyla burna tuzlu su çekilir. Hastayı terletmeye yönelik uygulamalar ise hastalığın dışarıya atılması için yapılır.

2. 2. 7. Horlama Tedavisi

Horlama; çeşitli sebeplerle uyku esnasında solunum yollarının tıkanması nedeni ile nefes alışverişinin bozulması durumudur (KK.192). Yaptığımız saha araştırmalarında, yörede horlama tedavisi için yapılan uygulamaların çok az olduğu tespit edilmiştir. Giresun halk hekimliğinde, horlama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kaynak kişiler (KK.3; KK.62), horlamayı iç organlardaki bir hastalığın belirtisi olduğunu ifade etmiştir. Horlayan kişinin yan yatırılması (KK.1; KK.22; KK.164); bele yastık konması (KK.36) gibi daha ziyade -geceyi kurtarmaya yönelik- geçici uygulamalardır. Kaynak kişilerden bazıları (KK.102; KK.106; KK.113) gece yatmadan önce elma sirkesi ile gargara yapılmasını horlamaya iyi geleceğini ifade etmiştir.

2. 2. 8. Kabakulak Tedavisi

Kabakulak hastalığı; parotis bezinin (tükürük bezi) iltihaplanması sonucu oluşan bir rahatsızlıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kabakulak tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

2-3 adet yaş taflan ağacı yaprağı kabakulak olan bölgeye sarılır (KK.61). Kabadeşen haşlanarak kabakulak olan bölgeye sarılır (KK.93). Kabak aşısı (lapası) yapılır. Gece yatmadan önce havlu veya bir beze sürülerek boğaza sarılır. 1 gece kalmalıdır (KK.41; KK.66). 2-3 diş sarımsak zeytinyağı ile kızartılır. Ilıdıktan sonra suyundan 3-4 damla kulağa damlatılır (KK.39; KK.57). Kabakulak olan bölgeye karadut pekmezi sürülür (KK.73). Dut kurusu kaynatılır ve ezilir. Sonra kulağa sarılır (KK.96). Pazı yaprağı kulağa sarılır (KK.102). Kabakulak tedavisi için güzelavrat otu çayı içilir. Güzelavrat otunun çayı kabakulaktan kaynaklanan yüksek ateşi düşürür (KK.83). Kabakulak tedavisi için kabakulak olan bölgeye kına yakılır (KK.79). Civanperçemi çayı içilir (KK.74; KK.75). Kabakulak tedavisi için kullanılan kabak (Cucurbita Pero), dut (beyazdut/Marus abla-karadut/Morus nigra L.), taflan/karayemiş (Laurocerasus officinalis Roamer) ve karalahana (Brassica Oleracea) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Bal mumu (arı kavrağı, arı mumu) eritilerek beze sürülür ve kabakulak olan yere sarılır (KK.71; KK.91; KK.92; KK.85). Kabakulak olan bölgeye sıcak uygulanır. Sıcak tutmak amacıyla kulağa kirli koyun yünü veya ısıtılmış toprak sarılır (KK.75). Arı polenleri ısıtılıp kulağa sarılır (KK.94). Kabakulak tedavisi için hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür.

Kabakulak olan yere kazan karası sürülürse, kabakulağın şifa bulacağına inanılır (KK.91; KK.112; Avcıoğlu, 2017, 161). Kabakulak olan bölgeye anne sütü sürülür (KK.15; KK.29; KK.42; KK.150; KK.165). Jilet ucu ya da kürdan gibi sivri uçlu bir maddeyle kabakulak olan bölge delinip içi boşaltılır (KK.62). Kabakulak tedavisi için kabakulak olan bölgeye kazan karası sürülmesi ilgi çeken bir uygulamadır. Buradaki amaç hastalığın nazardan kaynaklandığı düşünülerek tedavi için bölgeye kara çalınması/sürülmesi olabilir. Anadolu'nun birçok yerinde güzel

kızlara veya çocuklara nazar değmemesi için kazan karası sürüldüğü bilinmektedir. Bu yöntemdeki bir başka amaç, hastalığa neden olan şeytani varlığı vücuttan uzaklaştırmaya yönelik de olabilir.

Kabakulak hastalığının tedavisinde için kullanılan en sık yöntem kulak çizdirme yöntemidir. Kulak çizme yöntemi kabakulak olan bölgenin kalemle dualar okuyarak çizilmesi işlemidir. Bu işlem hastayla aynı soydan olan kişiler, cami hocaları ya da ocaklı¹³ tarafından yapılır (KK.22; KK.29; KK.114). Tereyağına, 1 Fatıha Suresi ve 3 İhlas Suresi okunduktan sonra kabakulak olan bölgeye sürülür (KK.79; Avcıoğlu, 2017, 161-162). Yörede, kabakulak tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 2. 9. Nefes Darlığı Tedavisi

Solunum sisteminde, çeşitli sebeplerle solunum güçlüğüne yaşanmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, nefes darlığı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.66). Gece yatmadan önce 1 tatlı kaşığı kestane balına biraz karabiber ve çok az zeytinyağı eklenerek yenir (KK.57). Bir miktar suya pekmez, bal ve ıhlamur yaprakları eklenerek kaynatılır. Soğuduktan sonra süzülerek 1 bardak içilir (KK.93). Eskiden nefes darlığı olan hastalar kirpi eti yerd (KK.70; KK.91) Her sabah az yağlı 1 yumurta kızartılır ve üzerine 1 yemek kaşığı pekmez ilave edilerek yenir. 2 hafta boyunca bu uygulama yapılmalıdır (KK.15). “*Yılanın bel kemiği arasındaki küçük et parçası yenir*” (Avcıoğlu, 2017, 56). Yörede, nefes darlığı tedavisi için hayvansal malzemeler ve karışımlar kullanılır. Nefes darlığı için “kirpi eti” ve “yılan eti” yenilmesi ilgi çekici uygulamalardır. Kestane (*Castanea Sativa* Mill.) ağacı yörede yaygın olarak yetişir. Kestane balı birçok hastalığın tedavisi için kullanılır.

¹³ Bkz.: Kabakulak Ocağı.

Nefes darlığı olan hastaların kirli havadan uzak durması gerekir. Yaylalara gidilir (KK.26; KK.152; KK.176). Sıcak havlu veya sıcak taş göğüste bekletilir (KK.99). Doğal güzellikleriyle Giresun yaylaları nefes darlığı çeken hastalar için önemli mekanlardır. Yaz aylarında sahil şeridi denizin etkisiyle çok nemli olur. Özellikle yaz aylarında havası daha kuru ve daha serin yüksek yerlere (yaylara) çıkılır. Göğüs bölgesine sıcak havlu veya taş konulması nefes alışı kolaylaştırmak için yapılan sıcak pres uygulamasıdır.

Nefes darlığı tedavisi ısırgan otu çayı içilir (KK.75). Kayın ağacı veya meşe ağacı kabuklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 41). Baharat çayları nefes darlığına iyi gelir (KK.66; KK.102; KK.154). Soğan suyu kaynatır; hasta kafasına havlu örterek bu buharı içine çeker. Akşamları yapılması nefesi açar (KK.76). Zeytinyağı içerisine dilimlenmiş kuru incirler konur. 1 gün bekletildikten sonra sabahları aç karnına yenir (KK.102). Alıç çiçeği çayı içilir (KK.108; Çalış, 2019, 156). Nefes darlığı tedavisi için sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.109). Göğüs bölgesi 1 tatlı kaşığı zeytinyağı ile ovalanır (KK.98). Kaynamış suya bir miktar kuru nane eklenir. Bir havlu yardımıyla su buharı koklanır (KK.39). Nefes darlığı tedavisi için yaş nane çiğnenir (KK.74; KK.87; KK.120). Nane-limon kaynatılıp suyu içirilir (KK.65; KK.97; KK.121; KK.142). Yaş nanenin koklanması nefesi açar (KK.80; KK.161; KK.179). Akşamları 1 su bardağı nane çayı içilir (KK.85; KK.110; KK.153; KK.182). Karanfil çayı içilir (KK.82). Nefes darlığı tedavisi için sabah ve akşam 1 su bardağı kekik çayı içilir (KK.106; KK.114; KK.167; Çalış, 2019, 184). Sütleğen otunun çayı içilir (KK.39). 1 bardak süte, 4-5 damla sütleğen otunun suyu eklenerek içilir (KK.99). Altın otunun (kalisar çiçeği) çayı içilir (KK.108; Arslan, 2005, 29). Nefes darlığı için çam kozalağı kaynatılarak her gün 1 su bardağı içilir (KK.109). Dağ kekiği çayı içilir (KK.110; Arslan, 2005, 54). Ladin ağacının çırası soğuk suya atılarak 1-2 saat bekletilip içilir (KK.91; KK.186; Çalış, 2019, 214). Nefes darlığı için aslanpençesi yaprağının çayı içilir (KK.75; Arslan, 2005, 83). Her gün 1-2 bardak ıhlamur çayı içilir (Arslan, 2005, 102). Çam ağacı dikenlerinin çayı içilir (KK.121). Nefes darlığı için günde 1-2 su bardağı muşmula yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 88).

Nefes darlığı tedavisi için kullanılan aslanpençesi (*lchemilla Vulgaris*), kayın (*Fagus Orientalis*), alıç (*Crataegus*), altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), çam iğnesi (*Pinus spp.*) /çam kozalağı (*abiete conum*), nane/anuk (*Mentha pulegium L.*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*), yayla kekiği/dağ kekiği (*Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis*), ladin (*Picea Orientalis*) ve muşmula/töngel (*Mespilus Germanica*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 10. Öksürük Tedavisi

Öksürük, solunum sistemi hastalıklarında en sık görülen semptomdur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, öksürük tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ilık su içilir (KK.38; KK.41; KK.158). Tülbent ile boğaz sarılır (KK.73; KK.167; KK.180). Şiddeti öksürüğü olan hastanın göğüs bölgesine sıcak havlu sarılır (KK.78; KK.116; KK.129). Sabah ve akşam tuzlu suyla gargara yapılır (KK.99). Sıcak pres uygulamaları solunum yolları hastalıklarının genelinde uygulanan boğazı yumuşatmaya yönelik uygulamalardır.

Öksürük tedavilerinde günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 tatlı kaşığı zencefilli bal yenir (KK.31). Her sabah aç karnına 1 tatlı kaşığı kestane balı yemek öksürüğe iyi gelir (KK.48; KK.157; KK.184). Sabahları aç karnına 1 kaşık bal ve 1 kaşık limon suyu karıştırılarak içilir (KK.39). Sabahları aç karnına 1 su bardağı ballı ılık süt içilir (Melikoğlu, 2018, 557). Bir miktar suda kekik kaynatılır. Her bardak için 1 tatlı kaşığı bal eklenerek içilir. Bu uygulama günde 2 defa (sabah ve akşam) yapılır (KK.79). 1 yemek kaşığı bala 4-5 damla limon suyu ve biraz yaş zencefil rendelenerek karıştırılır. Elde edilen macun günde 2 defa (sabah ve akşam) 1 tatlı kaşığı yenir. Bu uygulama 4-5 gün yapılır (KK.78). Öksürük uzun sürerse çiğ tavuk göğüs bölgesine sarılır. Bir gece bu şekilde bekletilmelidir (KK.68). Sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı tereyağı eritildikten sonra içilir (KK.123). Öksürük tedavisi için susam, bal ve pekmez karıştırılarak yenir (KK.93). Öksürük tedavisi için hayvansal malzemeler ve

karışımların kullanıldığı bu uygulamalara benzer birçok uygulama Anadolu halk hekimliğinde mevcuttur. Ancak bu uygulamalardan kestane (*Castanea Sativa* Mill.) balı ve göğüs bölgesine çiğ tavuk sarılması Giresun halk hekimliğine özgü uygulamalardır. Kaynak kişi (KK.68), çiğ tavuğun göğüs bölgesine sarılması yöntemini bronşit tedavisinde denediğini ve olumlu sonuç aldığını (aynı uygulamanın uzun süren şiddetli öksürük tedavisinde de kullanılabileceğini) ifade etmiştir.

Evelik otunun çayı içilir (KK.83; KK.106). Sabahları aç karnına, 1 su bardağı sütün içerisine 1 adet bıldırcın yumurtası kırılıp içilir (KK.98; Avcioğlu, 2017, 42). Bir miktar suya ıhlamur yaprakları, nane, maydanoz ve dilimlenmiş limon eklenerek kaynatılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.62). Soğan ve sarımsak kaynatılır. Pişmiş soğan ve sarımsaklar ezilerek suyu içilir (KK.66). Süte 1-2 diş sarımsak doğranır ve içilir (KK.67). Çiğ ya da pişmiş olarak bol miktarda sarımsak tüketilmelidir (KK.77; KK.136; Melikoğlu, 2018, 557). Öksürük tedavisi için sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.39; KK.70; KK.146; KK.177) Günde 2-3 bardak ebegümeçi çayı içilir (KK.23; KK.91; Arslan, 2005, 67). Sabah ve akşam aç karnına 1 bardak dut ağacı yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 68). Ayva ağacı yapraklarının (yaş veya kuru) çayı içilir (KK.125; KK.152; Arslan, 2005, 84; Avcioğlu, 2017, 42). Kuşburnu çayı içilir (KK.86). Sığırkuyruğu otunun çayı içilir (KK.79; KK.145). Kurutulmuş kestane ağacı çiçeklerinin çayı içilir (Arslan, 2005, 40). Çam kozalağının çayı içilir (KK.76; KK.111; KK.159; KK.162; KK.180). Göğüs yumuşatıcı ve balgam söktürücü olarak günde 2-3 bardak papatya çayı içilir (Arslan, 2005, 22-23). 1 litre suya 2-3 adet elma doğranır ve kaynatılır. Ilık bir şekilde günde 3-4 su bardağı elma suyu içilir (KK.71). Öksürük otunun çayı içilir (KK.15; KK.170; Arslan, 2005, 33; Avcioğlu, 2017, 42). Sıcak suya, süte, bala veya bitki çaylarına zencefil eklenerek içilir (KK.94). Hatmi çiçeğinin çayı içilir (KK.60). 1 litre suya 5-10 adet ayva yaprağı (kuru veya yaş) ve 2 adet köy elmasının kabuğu eklenerek kaynatılır. Tok karnına günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.61; KK.79). Nane çayı içilir (KK.108). Çam sakızı çiğnemek öksürüğe iyi gelir (KK.110; KK.111). 1 litre suya 1 elmanın kabuğu, 5-10 yaprak kurutulmuş ıhlamur yaprağı ve 1 adet dilimlenmiş limon eklenerek kaynatılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.98). Toz karabiber (bala, süte, bitki çaylarına eklenerek) öksürüğe iyi gelir (KK.106). Haşlanmış arpa suyu içilir (KK.109).

Yukarıda ifade edilen öksürük tedavisi için bitkisel malzemelerle yapılan uygulamalar solunum yolları hastalıklarının genelinde karşılaşılan yöntemlerdir. Dut (beyazdut/Morus abla- karadut/Morus nigra L.), ebegümece (Malva neglecta Wallr.), kuşburnu (Rosa canina L.), kestane (Castanea Sativa), çam sakızı (Pinus brutia Ten), ıhlamur (Tilia Pltyphyllos) ve nane/anuk (Mentha pulegium L.) ile yapılan öksürük tedavileri yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 11. Ses Kısılması Tedavisi

Solunum sistemi hastalıkları veya nefes yolunun tahriş olması nedeni ile sesin kısılması ve değişmesi durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, ses kısılması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Bala, pekmeze, yumurtaya (çiğ veya pişmiş), süte, kaynamış suya, karabiber eklenerek yenir (KK.62; KK.133). Ses kısıklığı tedavisi için sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı tuzsuz tereyağı eritildikten sonra içilir (KK.36; KK.66, KK.172). Sabahları aç karnına 1 adet köy yumurtası çiğ olarak içilir (KK.24). Ses kısıklığı tedavisi için kestane balı yenir (KK.40; KK.154; KK.166; KK.178). Sabahları aç karnına yarım çay bardağı zeytinyağının içerisine 4-5 damla limon damlatılıp içilir (KK.15; KK.24). Ses kısıklığı olduğu süre boyunca çaylar limonlu içilir (KK.51). Günde 3 defa (sabaha, öğlen ve akşam) 1 su bardağı ıhlamur çayı içilir (KK.46). Ses kısıklığı tedavisi için kestane (Castanea Sativa Mill.) balı kullanılması yöreye özgü bir uygulama olarak dikkat çeker.

2. 2. 12. Soğuk Algınlığı Tedavisi

Solunum yolu enfeksiyonlarıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, soğuk algınlığı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ballı süt içilir (KK.108). 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.109; KK.127; KK.167) Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.91; KK.113). Hastanın direncini arttırmak amacıyla kestane (*Castanea Sativa* Mill.) balı ve karadut (*Morus nigra* L.) pekmezi tüketildiği anlaşılmaktadır.

Soğuk algınlığı tedavisi için acı turşu suyu içilir (KK.37; KK.52). Bol acılı yiyeceklerin tüketilmesi soğuk algınlığı tedavisi için kullanılır (KK.60; KK.91). Toz acı biber; dut pekmezine, bala, süte ve bitki çaylarına eklenerek tüketilir (KK.39; KK.93; KK.101). Soğuk algınlığı tedavilerinde acı tüketilmesi mikropları yok etme amacına yönelik uygulamalardır.

Sıcak çorba, hoşaf (KK.30) veya sıcak şerbet (KK.144; KK.177) içilir. Hastanın sırtına ve göğsüne zeytinyağı sürülerek hasta terletilmeye çalışılır (KK.15; KK.38) Şebinkarahisar'da hastanın terlemesi için yöreye özgü un hellesi çorbası ve sarımsaklı hamur çorbası içilir (Avcıoğlu, 2017, 40). İfade edilen uygulamalar, hastalığın terle dışarıya atılacağı inancı ile ilişkili olarak hastayı terletmeye yönelik uygulamalardır.

Akşam tok karnına 1 adet limonun suyu üzerine sıcak su eklenerek içilir (KK.112). Soğuk algınlığı tedavisi için ısırgan otunun çayı içilir (KK.108; KK.122; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 214). Sıtma ağacı yaprağının çayı soğuk algınlığına iyi gelir (KK.110). Nane-limon çayı içilir (KK.29; KK.144; KK.152; KK.159). Ayva ağacı yaprağının, gövdesinin veya dallarının çayı içilir (KK.79). Sabah ve akşam 1 su bardağı ayva ağacı yapraklarının (yaş veya kuru) çayı içilir (KK.78). Soğuk algınlığına zencefil iyi gelir (KK.75). Ihlamur, nane, kekik, papatya vb. bitkisel çaylar içilir (KK.61; KK.72; KK.170). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) kuşburnu çayı içilir (KK.2; KK.13; KK.19; KK.49; KK.58; KK.186). Piraziz ve Bulancak ilçelerinde yöreye özgü elma (Piraziz elması) meyvesinin kabuklarından elde edilen çay içilir (KK.106). Sarı üçgül çiçeklerinin çayı içilir (KK.91; Arslan, 2005, 58). Ebegümece çayı içilir (KK.85; KK.120; KK.160; KK.172; Arslan, 2005, 66). 1-2 diş çiğ sarımsak yutulur (KK.62). Süte sarımsak doğranarak içilir (KK.67). Tavada 1 yemek kaşığı tereyağı eritilir. Soğan ve sarımsak eklenerek kızartılır. Karışım soğuduktan sonra bal eklenerek yenir (KK.66). Alıç çayı soğuk algınlığına iyi gelir (KK.11; KK.151;

KK.160; KK.176). Soğuk algınlığı tedavisinde bitkisel malzemeler ve karışımlar kullanılır. Kuşburnu (*Rosa canina* L.), ebegümece (*Malva Neglecta* Wallr.), alıç (*Crataegus*), kekik (*Origanum vulgare* L.), kestane (*Castanea Sativa*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*), ısırgan (*Urtica dioica* L.), sarı üçgül çiçeği (*Trifolium* sp.) ve Piraziz elması (*Malus communis* L.) ile yapılan soğuk algınlığı tedavileri yöreye özgü uygulamalardır.

2. 2. 13. Sinüzit Tedavisi

Sinüzit hastalığı, sinüslerin iltihaplanması sonucu oluşur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, sinüzit tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yörede yaptığımız saha araştırmalarında, kaynak kişiler (KK.39; KK.75) sinüzit hastalığından kaynaklanan baş ağrısı için karanlık odada dinlenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Karanlık odada bekleme süresi 30 dakika ile 1 saat arasında olup kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Ancak kaynak kişilerin bunun tam olarak nedenini bilmediklerini geçmişten gelen bir gelenek olduğunu belirtmişlerdir. Kaynak kişiler (KK.39, KK.108) sinüzit hastası olduklarını ve ağrı başladığında karanlık oda uygulamasını yaptıklarını ve bu uygulama sonucunda ağrılarının geçtiğini tecrübe etmişlerdir.

1 çay bardağı suya 1-2 çay kaşığı tuz eklenerek karıştırılır ve burna çekilir (KK.39; KK.93; KK.108; KK.111). Acı kavun suyundan 1-2 damlası burna çekilir (KK.15; KK.39; Arslan, 2005, 36; Avcıoğlu, 2017, 53; Dost, 2018, 35). Çiğ sarımsak yutulur (KK.62). Alın bölgesine sarımsak sürülür (KK.72; Avcıoğlu, 2017, 52). Sinüzit tedavisi için bol sarımsaklı çorbalar içilir (KK.73). 1 litre suya 2-3 adet dilimlenmiş soğan eklenerek kaynatılır. Kaynayan su buharı burundan solunur (KK.76). Güvem eriği (çakan eriği) yenir (KK.108). Isırgan otu koklamak sinüzite iyi gelir (KK.47). Günde 1-2 bardak ısırgan otunun çayı içilir (KK.109). Altın otunun çayı içilir (KK.106). Sinüzitten kaynaklanan baş ağrılarının dindirmek için alına dilimlenmiş patates sarılır (KK.42; KK.85; KK.93). Sinüzit tedavisi için ayva ağacı

yapraklarının çayı içilir (KK.80). 1 litre kaynamış suya 2-3 yemek kaşığı kuru nane eklenerek buharı (havlu veya tülbent başa alınarak) burna çekilir (KK.28; KK.72; KK.76). Siyah çay buharı burna çekilir (KK.37; KK.90; KK.106). Bir miktar suya kurutulmuş ıhlamur yaprakları eklenerek kaynatılır. Kaynayan suyun buharı burna çekilir (KK.40; KK.80). Acı kavun (*Ecballium Elaterium*), ıhlamur (*Tilia Pltyphyllos*), ısırgan (*Urtica dioica* L.), nane/anuk (*Mentha pulegium* L.), altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) ve çay (*Camellia Sınensis* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Sinüzit tedavisinde en sık kullanılan tedavi yöntemi, “acı kavun”¹⁴ ile yapılan uygulamadır. Acı kavun (ham kavun) suyundan 1-2 damla burna çekilir. Sinüslerdeki iltihabın boşaltılmasını sağlar. Çok etkili ve tehlikeli bir yöntemdir. 1-2 damladan fazla burna çekilmesi zararlıdır.

2. 2. 14. Verem Tedavisi

Alt solunum yollarını tutan bir hastalıktır (KK.192). Verem hastalığının tedavisinde kullanılan en önemli yöntem besi tedavisidir. Giresun halk hekimliğinde, verem tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yöre halkı verem hastalığına “zengin hastalığı” adını verir (KK.15; KK.61; KK.67). Verem hastalığından kurtulmak için yöre halkının ifadesiyle “besi tedavisi” uygulanır. Besi tedavisi uygulanması maliyetli bir hastalıktır. Bol miktarda köy tavuğu, kuzu eti, dana eti, süt ve köy yumurtası yenilir. Beslenmeye özen gösterilir (KK.2; KK.15; KK.61; KK.62; KK.66). Her sabah 1 tatlı kaşığı tereyağı ve 1 yemek kaşığı bal karıştırıp yenir (KK.32; KK.38; KK.39). Her sabah aç karnına 1 su bardağı çiğ keçi sütü içilir (KK.70; KK.76). Her gün 1 avuç ceviz ve fındık yenir (KK.15; KK.109). Verem tedavisi için bol miktarda soğan ve sarımsak yenir (KK.22; KK.66; KK.93). Verem tedavisinde ballı marmelat yapılır. Bu marmelat sabah aç karnına yenir

¹⁴ Yörede, “ham kavun/it düveleği/it dıgılı” olarak da bilinir.

(KK.133). Yörede, verem tedavisi için yapılan uygulamalar vücut direncini arttırmaya yönelik uygulamalardır.

2. 2. 15. Zatürre Tedavisi

Solunum sisteminde, bakteriyel bir enfeksiyonun (pnömani) oluşmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, zatürre tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Her sabah 1 tatlı kaşığı köy tereyağı ve 1 adet köy yumurtasının sarısı (çiğ) karıştırılır ve 40 gün boyunca yenir (KK.62). Kaynak kişi (KK.62) bu uygulamayı zatürre olan kızına yaptığını ve zatürre hastalığının iyileştiğini ifade etmiştir. Zatürre tedavisi için besi tedavisi uygulanır. Köy tavuğu, kırmızı et, balık, süt ve köy yumurtası yenir (KK.6; KK.37). Kemik iliği çorbası içilir (KK.60). Her sabah 1 su bardağı süte 1 tatlı kaşığı bal (kestane balı kullanılması daha etkili) eklenerek içilir (KK.91; KK.125; KK.158). Şebinkarahisar'da zatürre hastalıkları için süte çiğ yumurta kırılıp içilir (KK.23; Avcıoğlu, 2017, 44). Her sabah aç karnına 1 tatlı kaşığı tereyağı ve 1 yemek kaşığı bal karıştırıp yenir (KK.32; KK.38; KK.92). Acı badem bal ile karıştırıp yenir (KK.26). Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.101; KK.169). Zatürre tedavisi için düzenli olarak kestane balı veya kara kovan balı yenir (KK.4; KK.23; KK.76; KK.85). Sıcak sütün içine bal karıştırılıp içilir (KK.39). Tereyağı ve bal karıştırılıp yenir (KK.42; KK.68; KK.99; KK.137; KK.146). Göğüs kafesine bal sürülür (KK.6; KK.25; KK.131; KK.152). Göğse çökelek suyu sürülür (KK.91). 1 bardak sıcak süte 1-2 diş sarımsak doğranarak içilir (KK.76; KK.98; KK.149; KK.162). Yörede, zatürre tedavisi için hayvansal malzemeler ve karışımlar kullanılır. Yöre halkı, zatürre tedavisi için hasta direncini arttıran yöntemleri tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Hasta sıcak tutulur ve sıcak yerde yatırılır (KK.40; KK.53). Hastaya yünlülük giydirilir (KK.125). Sırt ve göğüs zeytinyağı ile yağlandıktan sonra kâğıt/gazete konur ve vücudun sıcak kalması sağlanır (KK.172). Kepek ısıtılıp göğse sarılır (KK.91; KK.186). Göğüs ve sırt bölgelerine sıcak tuğla konur (KK.114). Gübre, toprak veya

tuz kavrulup sırtta sarılır (KK.80; KK.81; KK.154; KK.162). Zatürre olan çocukların altına ısıtılmış toprak konur (KK.109). Yukarıda ifade edilen zatürre tedavileri hastayı sıcak tutmaya ve terletmeye yönelik uygulamalardır. Yörede, hastalığın terle birlikte dışarıya atılacağı inancı vardır. Sırt ve göğüs bölgesine sıcak malzemeler (tuğla, toprak, kepek, gübre vb.) kullanılarak sorunlu bölgelerdeki sinirler uyarılmaya çalışılır. Bu şekildeki sıcak pres tedavi uygulamalarını solunum sistemi hastalıklarının tamamında görmemiz mümkündür.

Akşamları 1 litre suya 1-2 yemek kaşığı kuru nane eklenerek kaynatılır. Kaynadıktan sonra buharı burundan çekilir (KK.16). Kaynamış su buharı burna çekilir (KK.107). Bir tencere suyu kaynatıp limon ve gâvur yaprağı ekleyip kaynatılır ve buharı burundan çekilir (KK.23; KK.92; Avcıoğlu, 2017, 45). Yörede çeşitli karışımların kaynatılarak burundan solunması zatürre tedavisinde kullanılır. Buğu veya buhar tedavisi adını vereceğimiz bu uygulamaların Anadolu halk hekimliğinde solunum sistemi hastalıkları başta olmak üzere birçok hastalığın tedavisi için kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde buğu/buhar tedavisi yerini nebulizatör cihazlarına bırakmıştır.

Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı kuşburnu çayı içilir (KK.5; KK.23; KK.71). Nane-limon çayı içilir (KK.106). Papatya ve kekik çayları içilir (KK.72). Zatürre tedavisi için 1 litre suya 4-5 dal yaş dağ kekiği, 1 yemek kaşığı nane, yarım limon ve 4-5 adet ıhlamur yaprağı eklenerek kaynatılır. Karışım günlük olarak yapılmalıdır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı içilir (KK.42). Kızılıcık çayı zatürre hastalığına iyi gelir (KK.98; KK.109; KK.110; Avcıoğlu, 2017, 44). Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere yörede zatürre tedavisi için bitkisel malzemelere ve karışımlara başvurulur. Sahadaki gözlemlerimize göre, kuşburnu (*Rosa canina* L.) ve kızılıcık (*Cornus Mas.*) ile yapılan uygulamaların daha etkili yöntemler olduğu söylenebilir.

Zatürre olan hastaların sırtına şişe vurulur (KK.106; KK.145; KK.174). Yörede “şişe vurmak” olarak adlandırılan bu yöntem, Anadolu’nun farklı bölgelerinde “*küpe çekmek, kupa çekmek, şişe çekmek, bardak atmak*” gibi çeşitli adlandırmaları

mevcuttur. Bu yöntemle GETAT uygulamalarında “Kupa Tedavisi” adı verilir. Yörede, zatürre için sırtta şişe vurma tekniği “kuru kupa” uygulamasıdır.

2. 3. Deri Hastalıkları

2. 3. 1. Alerji Tedavisi

Alerji, vücudun bazı maddelere karşı gösterdiği aşırı reaksiyonlardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, alerji tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Alerjisi olan hastalara güllük otu tütsüsü yapılır. Kurumuş güllük otu yakılıp dumanın hastaya tutulması alerji tedavilerinde kullanılır (KK.61). Bir miktar suya ısırgan otu eklenerek kaynatılır. Soğuduktan sonra kaşınan yerlere sürülür (KK.42; KK.57; KK.80; KK.109). Isırgan otu (yemeği, çayı ve çorbası) alerji tedavisine iyi gelir (KK.92). Günümüzde pek uygulanmasa da alerji olan bölge haşlanmış patates ile ovulurdu (KK.85). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) alerji olan bölgeye elma veya alıç sirkesi sürülür (KK.72; KK.78; KK.110). Alerji olan bölgelere Piraziz elmasının kabuğu sürülür (KK.116; KK.117; KK.118). Üzüm çekirdekleri dövüldükten sonra alerji olan bölgeye sarılır (KK.92). Piraziz elması (*Malus communis* L.), ısırgan (*Urtica dioica* L.) ve alıç (*Crataegus*) ile yapılan alerji için tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Vücutta alerji olan bölgeler çökelek suyu ile yıkanır (KK.12; KK.39). Alerji olan bölge kıl yünü ile sarılır (KK.23; KK.91). Alerji olan bölgeye yoğurt sürülür (KK.40; KK.43; KK.89). Hamur teknelerine yoğurt doldurulup alerjisi olan kişi bu yoğurda yatırılır (KK.85; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 86). Tuzlu, ekşi ayran ve yoğurt tüketilir (KK.53). Alerji tedavisinde genel olarak süt ürünlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Alerji olan bölgelere bir pamuk yardımıyla kolonya ya da ispirto sürülür (KK.74). 1 bardak suya 1 yemek kaşığı tuz eklenerek iyice karıştırılır. Tuzlu su, alerji olan bölgeye sürülür (KK.40; KK.113). Alerji olan bölgeye soğuk uygulaması yapılır. Buz uygulanır veya soğuk suyla yıkanır (KK.51). Alerji tedavisi için kullanılan yakıcı malzemeler (tuz, ispirto ve kolonya) tercih edilir. Deride alerjiye neden olan mikrop, bakteri, polen vb. unsurların yakılması amaçlanır.

2. 3. 2. Cüzam Tedavisi

Cüzam, bulaşıcı bir deri hastalığıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, cüzam tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Cüzam tedavisi için yaraya tereyağı sürülüp güneşte kuruması beklenir (KK.91; KK.92; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 76). Sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı tereyağı eritilerek içilir (KK.91). Cüzam tedavisi için kirpi eti yenir (KK.91). Yörede, cüzam tedavisi için hayvansal malzemelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Üzüm posası cüzamlı bölgeye sarılır (KK.85). Cüzamı bölgeye karadut pekmezi sürülür (KK.76; KK.109). Acı kavun suyundan 4-5 damla cüzamlı bölgeye sürülür (KK.23; KK.113; Avcıoğlu, 2017, 76). Bir miktar suda meyan kökü kaynatılır. Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) cüzamlı bölgeye sürülür (KK.98). Kuzukulağı otu kaynatılır. Suyu cüzam olan bölgeye sürülür (KK.72).

Bölgede ağzı dualı ve kalp gözü açık olduğuna inanılan büyüklere cüzamlı bölge okutulur (KK.23; KK.106; KK.109). Cüzamlı bölge hocaya okutulur (KK.89; Avcıoğlu, 2017, 77). Uzun süre geçmeyen yaralar için türbeler ziyaret edilir. Dua edilir (KK.4; KK.78; KK.160; KK.178). Cüzamlı bölgeler yörede bulunan şifalı sularla yıkanır (KK.3; KK.140; KK.164). İnsanların ve hayvanların dolaşmadığı bölgelerden alınan temiz toprağa zemzem suyu eklenerek karıştırılır. Elde edilen çamur cüzamlı bölgeye sürülür (KK.60; KK.91; KK.80; KK.106; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 77).

Yörede, yapılan saha araştırmalarında cüzam tedavisinde dinsel ve büyüsel yöntemlere de başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 3. 3. Çıban Tedavisi

Çıban, deri yüzeyinde oluşan çeşitli viral enfeksiyonlardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, çıban tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Çıbanlı bölgeye lokum sarılır (KK.2 KK.5; KK.24; KK.91). Lokum ezilerek çıbanın üzerine sarılır. Çıbanın iltihabını boşaltır (KK.57; KK.74; KK.113; KK.152). Beyaz kalıp sabun rendelenir. İçerisine toz şeker ilave edilerek çibana sarılır (KK.15). 1-2 yemek kaşığı un, 1 yemek kaşığı şeker ve az miktarda su ile şekerli hamur hazırlanır. Hazırlanan şekerli hamur gece yatmadan önce çıbanlı bölgeye sarılır (KK.103). Yörede, çıban hastalığının tedavisi için yapılan uygulamalar çoğunlukla yara içindeki iltihabın dışarıya çıkarılmasına yönelik uygulamalardır. Çıban tedavisi için çıbanın içindeki iltihabı temizlemek amacıyla tatlı malzemeler (lokum, şeker, şekerli hamur vb.) kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1 yumurtanın beyazı, 1 tatlı kaşığı bal, yarım çay bardağı süt, bir tutam çörekotu karıştırılarak kaynatılır. Oluşan macun yaraya sarılarak 1 gece bekletilir (KK.54). Beyaz sabun rendelenir ve 1 adet yumurta eklenerek iyice karıştırılır. Macun kıvamına gelen karışım, gece yatmadan önce çıbanlı bölgeye sarılır (KK.80; KK.116; KK.147; Melikoğlu, 2018, 559). Gece yatmadan önce çıban üzerine kestane balı sürülerek sarılır (KK.114; KK.162). Ebegümeci ve ısırgan otu, inek sütü ile kaynatılır. Karışım çıban üzerine sürülür (Melikoğlu, 2018, 559). Çıban üzerine haşlanmış karalahana yaprağı (KK.58; KK.76; KK.80) veya yılan yaprağı (KK.106) sarılır. Çıbanlı bölge tuzlu su ile yıkanır (KK.39; KK.40; KK.48; KK.102; KK.185). Bu uygulamalarda bitkisel ve hayvansal malzemelerle özel karışımların çıban tedavisi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu malzemelerden; karalahana (*Brassica Oleracea*), kestane (*Castanea Sativa* Mill.) balı, ebegümeci (*Malva Neglecta* Wallr.) ve ısırgan (*Urtica dioica* L.) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

7 farklı tuza; 3 İhlas Suresi 1 Fatiha Suresi okunur ve yanan ekmek fırınına atılırdı. Bu uygulamadan sonra çıban geçer (KK.91; KK.92; Avcıoğlu, 2017, 74). Uzun süre iyileşmeyen çıbanlar hocaya okutulur. Çıbanlı bölge cami hocalarına veya nefesi kuvvetli olduğu düşünülen kişilere okutulur (KK.80; KK.85; KK.114; KK.159). (KK.106). Çıban çıkınca kişi diken ağacının arasından geçirilir, daha sonra diken eve getirilir ve ocak başına asılır kurutulur o kurudukça çıban da kurumaya başlar (Melikoğlu, 2018, 559). “Çıban birine gösterilirse bakan kişi üzerine tükürür.” (Küçük, 2011, 368). Çıbanın vücudun diğer yerlerine yayılmaması hoca veya bu işi bilen (ocaklı) kişiye dua okutularak etrafı kalemle çizdirilir (KK.106) Bu uygulamalar, dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalar olarak karşımıza çıkar. Yöre halkının uzun süren ve çare bulamadığı çıban tedavileri için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurduğu anlaşılmaktadır.

Çıbanlı bölge üzerine kabadeşen/gabadeşen otu (patlatma otu olarak da bilinir) sarılır (KK.61; KK.62; KK.70; KK.118; 140; KK.165). Çıban içindeki iltihabı dışarı atmak için kabadeşen otu yaraya sarılarak 1 gece bekletilir (KK.76; KK.101; KK.174; KK.183). Pekmez, un ve soğan karışımı pişirilir ve çıban olan bölgeye sarılır (Avcıoğlu, 2017, 74). Yara otu ezilerek veya biraz haşlandıktan sonra çıban üzerine sarılır (KK.80; KK.108; Çalış, 2019, 205). Pişmiş soğan (haşlanmış ve közlenmiş) çıban olan bölgeye sarılır (KK.26; KK.27; KK.40, KK.138). 1 adet soğan haşlanır ve kabukları soyularak iyice ezilir. Ezilen soğanlara 1 yemek kaşığı toz şeker ilave edilerek karıştırılır ve yaraya sarılır. Yara üzerinde 1 gece bekletilir (KK.92). Kestane ağacı yaprakları biraz haşlandıktan sonra çıban olan bölgeye sarılır (KK.17; KK.52; KK.72; KK.135). Karalahana (pancar) yaprakları ısıtılır veya haşlanır. Sonra çıbanlı bölgeye sarılır (KK.57; KK.71; KK.73; KK.110; Avcıoğlu, 2017, 74; Melikoğlu, 2018, 559). Çam sakızı çıbanlı bölgeye yapıştırılır (KK.12; KK.68; 126; KK.161). Çıbanın içinde bulunan iltihabın temizlenmesi amacıyla mum, tereyağı ve çam sakızı eritilir ve karıştırılır. Oluşan karışım çıban üzerine sarılır (KK.91; KK.114; Melikoğlu, 2018, 556). Çıban üzerine çam sakızı sarılır (KK.39; KK.40; KK.103; KK.113; KK.137; KK.169; KK.180; Avcıoğlu, 2017, 73; Çalış, 2019, 214; Küçük, 2011, 368; Melikoğlu, 2018, 559). İncir meyvesinin sapından çıkan süte benzeyen salgı çıbanlı bölgeye sürülür (KK.12; KK.80; KK.190; KK.191). Temre otunun bitkisinininden çıkan süte benzeyen salgı çıbanlı bölgeye sürülür (Arslan, 2005, 69). Patates dilimi çıban

üzerine sarılır (KK.104). Damar otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 71). Damar otu biraz ısıtıldıktan veya haşlandıktan sonra çıban üzerine sarılır (KK.70; KK.80; KK.106; KK.114; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 74; Küçük, 2011, 368). “*Galdiriğin kökü sütle kaynatılır. Koyu hale gelince bir beze koyulur. Çıbana sarılır.*” (Çalış, 2019, 171). Bir miktar suda 4-5 adet üzüm yaprağı haşlandıktan sonra çıban olan bölgeye sarılır (KK.85). Ebegümeci yaprakları çıbana sarılır (KK.74, KK.75).

Yörede çıban tedavisi için bitkisel malzemelerin çok kullanıldığı görülür. Bitkilerin kullanımı, bitki yapraklarının biraz ısıtıldıktan veya 3-5 dakika haşlandıktan sonra çıban olan bölgeye sarılması şeklindedir. Çıban tedavisinde kullanılan, kabadeşen otu, soğan, yara otu, damar otu, patates, vb. uygulamalar Anadolu halk hekimliğinde çok sık rastlanan uygulamalardır. Ancak kestane (*Castanea Sativa* Mill.) yaprağı, çam sakızı (*Pinus brutia* Ten), yara otu (*Centella Asiatica*), incir (*Ficus Carica*) meyvesindeki süte benzeyen salgı, karalahana (*Brassica Oleracea*) yaprağı, temre otunun (*Chelidonium majus*) salgısı, galdirik (*Trachystemon Orientalis*) kökü ve ebegümecinin (*Malva Neglecta* Wallr.) yaprağı ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 4. Çil Tedavisi

Çil; yüzde oluşan kahverengi lekelerdir (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, çil tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabah ve akşam yüzdeki çillere limon kabuğu sürülür (KK.12; KK.34; KK.66). Kuşburnu meyveleri ezilerek yüzdeki çillere sürülür (KK.34). Temre otunun süte benzeyen salgısı yüzdeki çillere sürülür (KK.91). Bitkisel malzemelerle yapılan bu uygulamalardan kuşburnu (*Rosa canina* L.) ve temre otu (*Chelidonium majus*) ile yapılan uygulamalar dikkat çekicidir.

Kaya deliklerinde biriken yağmur suyu ile yüz yıkanır (KK.67; KK.70). Yöredeki şifalı sularla (acı su) yüz yıkanır (KK.113; KK.140). Yepelek otu cumartesi

gecesi okunarak yüze sürülür (KK.70). Çil tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğu anlaşılmaktadır. Yepelek otu (*Bromus tectorum* L.) ve temre otu (*Chelidonium majus*) birçok deri hastalığı (çil, leke ve temre) için kullanılır.

Giresun ağzında temre; “*Bir çeşit deri hastalığı*” olarak tanımlanır (Tekin ve Cantürk, 2019, 263). Temre hastalığı, vücutta oluşan nohut büyüklüğündeki lekelerdir (KK.70; KK.92; KK.106; KK.147). Anadolu’da temre hastalığının tedavisi genellikle temre ocaklarında yapılır. Ancak çalışmamızda, Giresun’da temre ocağı tespit edilememiştir. Kaynak kişiler (KK.70; KK.92; KK.106) çil, leke ve temre tedavisi için yepelek otu (*Bromus tectorum* L.) ve temre otu (*Chelidonium majus*) ile yapılan uygulamaların benzer olduğunu ifade etmiştir.

2. 3. 5. Deri Çatlama Tedavisi

Çeşitli sebeplerle ellerde ve topuklarda oluşan deri çatlaklarıdır (KK.113). Giresun halk hekimliğinde, deri çatlama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Cilt çatlamlarında çam sakızı ısıtılıp çatlaklara sarılır (KK.47; KK.61; KK.188; Melikoğlu, 2018, 556-557). Çatlaklar topukta sık görülür, çam sakızı beze eritilip çatlak olan bölgeye sarılır. 1-2 gün bekletilip ağrı geçince alınır (KK.62; KK.66; KK.91). Cilt çatlaklarının tedavisi için çatlaklı bölgelere limon (KK.12), zeytinyağı (KK.12; KK.22; KK.76; KK.108; KK.156), süt kaymağı (KK.18; KK.85) veya tereyağı (KK.27; KK.36; KK.48; KK.134; KK.181) sürülür. Vücuttaki çatlakları yumuşatmak amacıyla hayvansal ve bitkisel malzemelerin (süt, çam sakızı, limon, zeytinyağı ve tereyağı) kullandığı anlaşılmaktadır. Yörede, cilt çatlamlarının tedavisi için çam ağaçlarından elde edilen reçinenin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Yörede, çam ağacının reçinesi (*Pinus brutia* Ten) “akunduruk, karasakız, çam sakızı güngörmez ve kara merhem” olarak da adlandırılır.

2. 3. 6. Egzama Tedavisi

Egzama; deride yoğun kaşıntı ve kabuklanmaya neden olan hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, egzama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

2-3 adet dut ağacının yaprağı temizlenip hafifçe haşlandıktan sonra egzamalı bölgeye sarılır (KK.91). Beyazdut ezilerek 1 yumurtanın sarısı ile karıştırılıp egzamalı bölgeye sarılır (KK.76). Beyazdut ağacı meyveleri (yoksa dut kurusu) kaynatılarak ezilir ve merhem yapılır. Egzamalı bölgeye sarılır (KK.42). Dut kurusu haşlanarak suyu içilir (KK.113). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.85). Çam püresi egzamalı bölgeye sarılır. 1-2 gün bekletilir (KK.12). Egzamalı bölgeye sabah ve akşam elma ya da alıç sirkesi sürülür (KK.20; KK.34; KK.81; KK.133). Egzamalı bölgeye zeytinyağı (KK.39; KK.139; KK.145; KK.189) veya badem yağı (KK.106) sürülür. 1 adet soğan, 1-2 diş sarımsak ve 5-10 adet zeytin iyice dövülür ve egzamalı bölgeye sarılır (KK.66; KK.105). Yörede, egzama tedavisinde dut ağacından elde edilen malzemelerle (beyazdut/Marus abla, karadut/Morus nigra L.) yapılan uygulamaların yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Egzama olan bölge jiletle kesilir ve pis kan akıtılır (KK.35; KK.114). Söz konusu uygulamalar egzamalı bölgede oluşan iltihaplı kanın boşaltılmasına yönelik uygulamalardır.

Temiz topraktan elde edilen çamur yaraya sürülür ve güneşte kuruması beklenir (KK.41). Egzamalı bölgelere çamur sürülür (KK.88; KK.91; KK.160; KK.176). Orman gülü (mor veya sarı) yakılarak egzama üzerine damlatılır (KK.112).¹⁵ İncir ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.42). Olgunlaşmamış incir meyvelerinin saplarında bulunan salgı (süte benzer) egzama olan bölgeye sürülür (KK.45). Egzama tedavisi için incir ağacının yaprakları güneş ışığı görmeyecek bir yerde (gölgede) kurutulur ve yenir (Melikoğlu, 2018, 565). Çam sakızı ısıtıldıktan sonra bir bez yardımıyla egzamalı bölgeye sarılır (KK.76; KK.99; KK.107; Avcıoğlu, 2017, 78). Papatya çiçeklerine zeytinyağı eklenerek krem kıvamına gelinceye kadar dövülür.

¹⁵ Bkz: Karekod 13.

Elde edilen karışım sabah ve akşam yaralara sürülür. Vücuttaki egzamanın büyüklüğüne göre papatya ve zeytinyağı eklenir (KK.80). Egzama tedavisi için incir ağacı (Ficus Carica) ile yapılan uygulamaların fazlalığı ilgi çekicidir.

Egzama olan bölgelere vazelin (KK.42), tereyağı (KK.109) veya balık yağı (KK.23) sürülür. “*Egzama hastalığına yakalananlara kirpi kanı içirilir.*” (Dost, 2018, 35). Günde 1 su bardağı lor suyu içilir (Melikoğlu, 2018, 565). Vazelin, tereyağı veya balık yağı ile yapılan tedaviler egzamalı bölgenin yumuşak kalmasına yönelik uygulamalardır.

Yepelek otu, cumartesi gecesi okunarak egzamalı bölgeye sürülür. Bu uygulama 3 hafta üst üste yapılır (KK.67; KK.70). Egzamalı bölge hocalara okutulur. 3 sabah hocaya okutulup dua yazdırılır (KK.102; KK.114; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 78). Okunmuş tuzlu su ile egzamalı bölgeler yıkanır (KK.105). “*Gezeğen denen hastalıkta yaranın etrafı dua okunarak çevrilir. Buna gezeğen çevirme denilir.*” (Melikoğlu, 2018, 565). Temiz toprak ile zezem suyu karıştırılır. Oluşan çamur bir bez yardımıyla egzamalı bölgeye sarılır (KK.92). Yöre halkının egzama tedavisi için dinsel ve büyüsel yöntemlere başvurduğu görülür. Bu uygulamalardan yaranın etrafının çizilerek yayılmasını engellemek şeklindeki uygulama genellikle birçok deri hastalığı tedavisi için uygulanan dinsel ve büyüsel (irrasyonel) bir uygulamadır. Yepelek otu ile uygulanan ve özellikle cumartesi günü yapılması gereken uygulama ilgi çekicidir. Yörede, yepelek otunun (Bromus tectorum L.) özellikle dinsel ve büyüsel uygulamalarda karşımıza çıkması, yöre halkının yepelek otuna bir kutsiyet atfettiğini gösterir.

2. 3. 7. Et Ezilmesi Tedavisi

Vücutta darbeye bağlı oluşan ezilmelerdir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, ezik tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Vücuttaki eziklere kirli koyun yünü ile sarılır (KK.74; KK.91). Ezik olan bölgeye çiğ et sarılır (KK.41). Hastanın vücudunda çok ezik varsa hasta yeni kesilmiş koyun postuna sarılır (KK.23; KK.91; KK.186; KK.188). Taze et (çiğ) ezilen yere sarılır (Avcıoğlu, 2017, 75). Et kütük ya da taşa biraz dövüldükten sonra ezik olan bölgeye sarılır. 1 gece sarılı kaldıktan sonra çıkarılır (KK.76). Koyun ciğeri biraz ezilip ezik olan bölgeye sarılır (KK.39; KK.114). Hayvanın kuyruk yağı ile çam sakızı karıştırılarak dövülür ve ezik bölgeye sarılır (KK.60; KK.61; KK.80). Zeytin ve et dövülüp ezilen yere sarılır (KK.15; KK.26; KK.35; KK.92; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 75). Çiğ tavuğun eti ezik olan yere sarılır (KK.75; KK.80). Ezilen yere kuyruk yağı sarılır (KK.99). 1 adet çiğ yumurta bir kapta iyice karıştırılır. Beyaz bir bez üzerine yayılarak ezik yere sarılır (KK.106). Et ezilmesi tedavisinde hayvansal ürünlerle (et, post vb.) yapılan uygulamalar öne çıkmaktadır. Eski Türk kültüründe hastalıkların tedavisi için koyun, keçi, ayı vb. hayvanların postlarının içine girerek bir süre kaldıkları bilinmektedir. Yöre halkı tarafından et ezilmesi tedavisi için kullanılan hayvansal malzemeler eski Türk kültürünün bakiyeleri olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Eziklere hamur sarılır (KK.37). Hafif eziklere ekmek çiğnenip sarılır (KK.12). Ekmekle şeker karıştırılıp ezilen yere sarılır (KK.60). Beyaz un, tuz ve yumurta akı karıştırılarak ezik olan bölgeye sarılır (KK.130). Ekmek, biraz su ile yumuşatılarak sac üzerine konur. Hafif ısınınca ezik olan bölgeye sarılır (KK.130). 10-15 adet zeytin ve kuru ekmek parçaları iyice dövülür. Oluşan karışım ezilen yere sarılır (Avcıoğlu, 2017, 75). Yörede özellikle hafif olan et ezilmeleri için ezik olan bölgeye hamur veya ekmek sarıldığı görülür.

Karalahana yaprakları biraz haşlanır. Soğuduktan sonra ezik olan yere sarılır (KK.12). 1-2 adet soğan (çiğ veya pişmiş) ezilir ve ezik olan bölgeye sarılır (KK.10). Zeytin ezilerek hasarlı bölgeye sarılır (KK.40; KK.76). Ezik olan yerlere çam sakızı yapıştırılır (KK.100; KK.114; KK.158). Siyah üzüm ezilir ve ezik olan bölgeye sarılır (KK.92). Ezik olan bölgeye beyazdut posası sarılır (KK.27; KK.29; KK.186). Evelik otunun kök kısımları iyice dövülür. Sonra üzerine biraz sıvı yağ eklenerek krem kıvamına getirilinceye kadar karıştırılır. Karışım eziklere sürülür (KK.71). Bitkisel

malzemelerin öne çıktığı bu uygulamalar arasında karalahana (*Brassica Oleracea*), beyazdut (*Marus abla*) ve çam reçinesi (*Pinus brutia* Ten) yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 8. Gut Tedavisi

Gut hastalığı, aşırı protein tüketimine bağlı oluşan eklem iltihaplanmalarıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, gut tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Haşlanmış nohut suyundan sabahları aç karnına 1 su bardağı içilir (KK.10). Haşlanmış nohut yemek gut hastalığına iyi gelir (KK.10; KK.91). Sabah ve akşam 1 fincan kahve içilir (KK.26). Sabahları aç karnına 1 su bardağı kiraz sapının çayı içilir (KK.32). Soğan suyu içilir (KK.36; KK.135). Yörede, gut hastalığı tedavisi için kullanılan yöntemlere Anadolu'nun birçok yerinde rastlamak mümkündür.

2. 3. 9. Kangren Tedavisi

Kangren, kan dolaşımının durması ve hücrelerin oksijensiz kalması nedeniyle doku ölümlerinin gerçekleşmesi durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kangren tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kangren olan bölgeye çam sakızı yapıştırılır (KK.45; KK.74; KK.106). Isırgan otu haşlanıp kangren olan bölgeye sarılır (KK.61; KK.60; KK.114; KK.188, Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 218). Kan dolaşımını sağlamak için kangren olan bölgeye sülük yapıştırılır (KK.85). Eski dönemlerde kangren olan bölge vücuda yayılmadan iple boğulup kesilirdi (KK.23; KK.24; KK.49; KK.91; KK.92). Bal mumu (arı kavrağı) eritilerek kangrenli bölgeye sarılır (KK.80; KK.108; KK.188). Kurumuş meyan kökü sarımsak ile dövülür. Elde edilen karışım kangren olan bölgeye sürülür (Avcıoğlu, 2017, 163). Kurumuş çitlembik otu yakılır. Oluşan kül kangren olan bölgeye sarılır

(KK.91; KK.106; KK.113). Kangren olan bölgeye kına yakılır (KK.76; KK.92; KK.111; KK.154). Modern tıp imkanlarının olmadığı dönemlerden günümüze kadar ulaşan kangren tedavisi için yörede bazı uygulamalar denense de hastalığı tedavi eden bir uygulama yoktur. Kaynak kişilerin (KK.23; KK.24; KK.49; KK.91; KK.92) ifade ettiği gibi eskiden tek çare olarak görülen kangren olan bölgenin kesilmesi, günümüzde hastanelerde ameliyat ile yapılır.

2. 3. 10. Kaşıntı Tedavisi

Deri yüzeyinde oluşan ve kaşıntıya neden olan deri imitasyonudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kaşıntı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kaşınan bölgelere sirke sürülür (KK.133). Sarıçam ağacı kabukları toz haline getirilerek pekmez ile karıştırılır. Oluşan karışım biraz ısıtıldıktan sonra kaşınan bölgelere sürülür (KK.16). Kaşınan bölgelere zeytinyağı sürülür (KK.38). Kaşınan bölgeye kına yakılır (KK.61). Kına ve yeşil ceviz kabuğu (ezilmiş) ile harmanlanıp kaşınan yerlere sürülür (KK.133). Büyük kazana su doldurulur ve ocağa konur. Kazanın içerisine kül ve 3-4 dal yapraklı söğüt ağacı atılır ve kaynatılır. Bu suyla duş alınır. Bu uygulama kaşıntı bütün vücuda yayılmışsa yapılır (KK.6). Kaşınan bölgeler tuzlu suyla yıkanır (KK.55; KK.106). Kaşınan bölgelere kolonya sürülür (KK.10; KK.39). Yörede, kaşıntı tedavisi için kaşınan bölgelerde bulunan ve kaşıntıya neden olan mantar, bakteri vb. unsurları yakmaya ve yok etmeğe yönelik uygulamaların yaygın olarak kullanıldığı görülür.

2. 3. 11. Kepeklenme Tedavisi

Kepeklenme, saçlı derilerde oluşan döküntülerdir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kepeklenme tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ökse otu (çeküm veya göycemük) kaynatılır. Suyu ile saçlar yıkanır. Bu uygulama saçtaki kepekler bitinceye kadar her gün yapılır (KK.92). Saça zeytinyağı sürülür (KK.40; KK.76). Söğüt ağacı yaprakları kaynamış suya eklenir. 5-10 dakika beklendikten sonra su süzülür. Elde edilen suyla saçlar yıkanır. Bu uygulamanın 2-3 gün peş peşe yapılması gerekir (KK.61; KK.91; KK.92; KK.113; KK.186; Arslan, 2005, 98). Kepeklenme tedavisi için saçlar kıl ile yıkanır (KK.36; KK.50; KK.70, KK.130; KK.138; KK.147). Saçlar külle yıkanır (KK.80; KK.114; KK.145; Melikoğlu, 2018, 562). Arap sabunu ile saç yıkanır (KK.61). Ökse otu, Şebinkarahisar ve Alucra'da "çeküm" (KK.186) olarak bilinirken; Piraziz ve Bulancak'ta "göycemük" (KK.112) olarak bilinir. Ökse otu (*Viscum Album L.*) ve söğüt (*Salix alba L.*) ağacı ile yapılan kepeklenme tedavisi yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 12. Kızamık Tedavisi

Kızamık hastalığı; deri döküntüleri ile karakterize bir deri enfeksiyondur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kızamık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kızamık olan çocuk dinlendirilir. Çocuğa kızamık şekeri ve tatlı yedirilir (KK.16; KK.38; KK.152). Kızamık şekeri kaynatıldıktan sonra hastaya içirilir (KK.1; KK.14; KK.129). Kızamıklı bölgelere bal sürülür (KK.45). Günde 1 su bardağı haşlanmış mercimek suyu hastaya içirilir (KK.45). "*Küçükken çiçek çıkardım, bütün vücudum çiçek olmuştu. Babaannem taflanın kırmızı meyvelerinin kaynatıp sürerdi, bir hafta sonra iyileşmeye başladı.*" (Melikoğlu, 2018, 556). Kızamık tedavisi için taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis Roamer*) meyvesinin kullanılması yöreye özgü bir tedavi yöntemidir.

2. 3. 13. Köselik Tedavisi

Köselik; sakalların düzensiz ve seyrek çıkma durumudur (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, köselik tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Akşam yatmadan önce köse olan bölge iğne ile küçük küçük delinir ve ezilmiş sarımsak sürülür (KK.4; KK.16; KK.27; KK.74; KK.163). Köse olan bölgeye ısırgan otunun suyu sürülür (KK.19; KK.34; KK.40; KK.156). Dut ağacı (beyazdut veya karadut) yaprakları haşlandıktan sonra köse olan bölgeye sarılır (KK.23). 1-2 diş sarımsak kaya tuzu ile dövülür. Köse olan bölgeye sürülür (KK.76). Köse olan bölgeye güvercin, keçi veya koyun pisliği sürülür (KK.10; KK.30; KK.92; KK.155). Köselik tedavisi için uygulanan bu yöntemler arasında dut ağacı (beyazdut/Marus abla-karadut/Morus nigra L.) ile yapılan uygulama yöreye özgü bir uygulamadır. Hayvan pisliğinin köselik tedavisinde kullanılması ilginç bir yöntemdir. Tarım ürünlerinde verimi arttırmak amacıyla hayvan pisliği, gübre işlevi görmektedir. Giresun fındık bahçeleri gezildiğinde bazı bahçelerde fındık ocakları diplerinde çuvallara konulmuş hayvan pislikleri ile karşılaşılır. Yöre halkı, hayvan pisliği tarım ürünlerinde verimi arttırıyorsa köse olan (tüy/kıl olmayan) bölgelerde de tüy/kıl verimi arttırabilir düşüncesiyle bu uygulamayı deniyor olabilir. Etkisi oluyor mu olmuyor mu bilinmez; ancak bu düşünce yöre halkının olaylar arasında bağlantı kurma kabiliyetinin ve analitik düşünme becerisinin yüksek olduğunu gösterir.

2. 3. 14. Mantar Tedavisi

Mantar, özellikle nemli vücut bölgelerinde oluşan enfeksiyon nedenli patojenlerdir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, mantar tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Bir miktar suya limon, sirke ve tuz eklenerek karıştırılır. Oluşan karışımla günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) mantarlı bölge temizlenir (KK.29). Temiz toprak

elenir ve bir bez yardımıyla mantarlı bölgeye sarılır (KK.91). Sabah ve akşam mantar olan bölge 1 saat kaya tuzunda bekletilir (KK.80). Kaynamış suya, kaya tuzu eklenerek karıştırılır. Mantarlı bölge oluşan tuzlu suda bekletilir (KK.101). Mantarlı bölgeye çocuk sidiği (idrarı) sürülür (KK.35; KK.85; KK.92; Avcıoğlu, 2017, 63). Mantar tedavisinde yakıcı özelliği bulunan malzemelerin (limon, tuz, sirke ve idrar) kullanılması mantarı yok etmeye yönelik uygulamalardır.

Mantarlı bölgelere sülük yapıştırılır (KK.39). Mantarlı bölgeye dövülmüş kuyruk yağı sarılır (KK.35; KK.74; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 62). Bu uygulamalar, yöre halkının mantar tedavisi için hayvansal malzemeleri kullanıldığını gösterir.

Gece yatmadan önce mantarlı bölgelere dövülmüş sarımsak sarılır (KK.65; KK.89; KK.125). Cevizin dışındaki yeşil kabuklar ezilerek mantarlı bölgeye sürülür (Avcıoğlu, 2017, 62). Mantarlı bölge günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) soğan suyu ile temizlenir (KK.42). Mantar olan bölgelere 1-2 dilim soğan ile sarılır (KK.113). 1 adet soğan ve 3-4 diş sarımsak haşlandıktan sonra ezilerek mantarlı bölgeye sarılır (KK.83). Kuşkonmaz/yivdin meyveleri ezildikten sonra mantarlı bölgelere sürülür (Arslan, 2005, 16). Mantarlı olan bölgeye kına yakılır (KK.16; KK.62; KK.66; KK.130). Dut ağacı yaprakları kaynatılır. Su soğuduktan sonra mantarlı bölge yıkanır (KK.3; KK.47). Mor orman gülünün yaprakları mantar olan bölgeye sarılır (KK.91; Arslan, 2005, 39). Sarı papatyalar ezilerek mantarlı bölgeye sarılır (KK.80; KK.83; KK.92; Arslan, 2005, 24; Avcıoğlu, 2017, 62-63). Üzüm yaprakları biraz haşlandıktan sonra mantarlı bölgeye sarılır (KK.110; KK.125; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 62). Mantarlı bölge yerelması ile ovulur (KK.76). Fesleğen otu ezilir ve mantarlı bölgeye sarılır (KK.90). Çam sakızı mantarlı bölgeye yapıştırılır (KK.109). “*Ayak mantarına kızılıcık ezilip sarılır.*” (Çalış, 2019, 185). Mantarlı bölgelere elma sirke (Piraziz elmasından yapılan) sürülür (KK.106). Sarı orman gülü yaprakları mantarlı bölgeye sarılır (Arslan, 2005, 38). Yaşlı ağaç köklerinde bulunan toz (eski ağaç gövdelerinde bulunan mısır ununa benzeyen tortu) mantar üzerine sarılır (KK.23; KK.85). İncir meyveleri koparıldığında meyve ile dal arasında oluşan ve süte benzeyen salgı mantarlı bölgeye sürülür (KK.98). Kuşkonmaz/yivdin (*Asparagus Officinalis*) meyvesi, dut (beyazdut /*Marus abla-karadut*/Morus nigra L.) yaprağı, mor orman gülü (*Rhododendron Ponticum*) yaprağı, çam sakızı/reçinesi (*Pinus brutia* Ten), kızılıcık

(Cornus Mas) meyvesi, Piraziz elmasının (Malus communis L.) sirkesi ve incir (Ficus Carica) meyvelerindeki salgı ile yapılan mantar tedaviler, yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 15. Nasır Tedavisi

Nasır; derinin epidermis katmanının aşırı kalınlaşması sonucu oluşur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, nasır tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Nasırlı bölge sıcak suda bekletildikten sonra kesilip alınır (KK.45; KK.55; KK.61). 1 tatlı kaşığı karbonata 5-6 damla su eklenir ve iyice karıştırılır. Oluşan karışım günde 2 defa (sabah ve akşam) nasırlı bölgeye sürülür (KK.80). Ayakta oluşan nasırlar için tuzlu veya karbonatlı su hazırlanarak ayaklar bu suyun içinde bekletilir (KK.61). Limon suyu sürülür (KK.45; KK.169). Haşlanmış veya közlenmiş soğan nasırlı bölgeye sarılır (KK.62; KK.138; KK.177). 1 adet soğan ve 2-3 diş sarımsak haşlanır. Haşlanan soğan ve sarımsaklar iyice ezildikten sonra nasırlı bölgeye sarılır (KK.91). Nasır olan bölgeye elma sirkesi sürülür (KK.54). Nasırlara çam sakızı yapıştırılır (KK.12; KK.110; KK.142; KK.171). Nasırlara kuru kahve tozu sürülür (KK.53). Nasırlı bölgeye kına yakılır (KK.92; KK.136; KK.163; KK.180). 1 dilim domates veya domates kabukları nasırlı bölgeye sarılır (KK.6; KK.61; KK.188; Avcioğlu, 2017, 71; Çalış, 2019, 112). Yatmadan önce yaş diken otu dövülerek nasırlı bölgeye sarılır (KK.76). Nasırlı bölgeyi yumuşatmak için nasırlı bölgeye tereyağı, süt, vazelin, kaymak, salça ve zeytinyağı sürülür (KK.101; KK.111; KK.135). Yatmadan önce haşlanmış siğil otu nasırlı bölgeye sarılır (KK.85). Yörede, nasır tedavisi için nasırlı bölgenin yumuşatılmasına yönelik uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır.

Nasırlar okutulur. Vücuttaki nasır sayısı kadar bir ipe düğüm atılarak toprağa gömülür (KK.113). Nasırlı bölge ağzı dualı kişilere veya cami hocasına kalemlle çizdirilir (KK.92). Okunmuş tuz veya su nasırlı bölgeye sürülür (KK.60; KK.106; Avcioğlu, 2017, 73). Nasırlara cumartesi günü yepelek otunun suyu sürülür (KK.114). Temre otu dua okunduktan sonra nasırlara sürülür (KK.106). Yörede, nasır tedavisi

için dinsel uygulamalara başvurduğu görülür. Bu uygulamalara uzun süre geçmeyen veya vücudu saran nasırların tedavisi için başvurulur. Nasır sayısı kadar ipe düğüm atılması ve toprağa gömülmesi, yepelek otu (*Bromus tectorum* L.) ve temre otu (*Chelidonium majus*) ile yapılan dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalar ilgi çekicidir.

2. 3. 16. Ödem Tedavisi

Ödem; hücrelerarası sıvının ortamdaki uzaklaştırılamaması sonucu vücutta oluşan şişliklerdir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, ödem tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

1 litre suya, 1 adet dilimlenmiş limon ve yarım demet maydanoz eklenerek kaynatılır. Oluşan karışın sabah ve akşam 1 su bardağı içilir (KK.62). Isırgan otu kaynatılıp suyu içilir (KK.40; KK.98; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 215). Günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) ısırgan otunun çayı içilir (KK.109). Sabahları aç karnına 1 su bardağı maydanoz suyu içilir (KK.18; KK.46). Ödem tedavisi için kurutulmuş kiraz meyvesinin veya sapının çayı içilir (KK.107). Limon suyu içilir (KK.99). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.90). Dut kurusu çayı içilir (KK.98). Günde 1 avuç dut kurusu yenir (KK.91; KK.132; KK.153). Sabahları aç karnına dut kurusu çayı içilir (KK.79; KK.115; KK.139). 1 litre su içerisine bir miktar beyaz lahana yaprakları doğranarak haşlanır. Suyundan günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) yemeklerden önce 1 su bardağı içilir (KK.80; KK.81; KK.113). Sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı sirke (elma veya alıç sirkesi) içilir (KK.76). Ödem tedavisi için ıhlamur çayı (KK.107), soğan suyu (KK.16; KK.51; KK.73) ve kuşburnu çayı (KK.72) içilir. Yukarıda ifade edilen uygulamalar, vücut genelinde oluşan ödemin veya şişliğin giderilmesine yöneliktir. Anadolu'nun birçok yerinde ödem tedavisi için benzer uygulamalar görülür. Bu uygulamalar arasında beyazdut (*Marus abla*), karadut (*Morus nigra* L.) ve ısırgan (*Urtica dioica* L.) ile yapılan uygulamalar Giresun ve çevresi halk hekimliğine özgü örnekler olarak değerlendirilebilir.

Ödemli bölgeye yün sarılır (KK.15). Ödem olan bölgedeki şişin inmesi için belgeye soğuk uygulanır (KK.61). Ödem olan bölgeye hamur sarılır ve 1 gece bekletilir (KK.106). Un ve yumurta karıştırılır. Oluşan lapa, ödem üzerine sarılır (KK.39). Ödem olan bölgeye çiğ et sarılır (KK.60). Ödem vücutta belli bir bölgede oluşmuşsa kişniş tohumu dövülür ve ödem olan yere sarılır (KK.61; KK.80; Avcıoğlu, 2017, 70). Ödemli bölgeye çam sakızı yapıştırılır. 1-2 gün bekletilir (KK.90). Altın otunun çiçekli kısımları dövüldükten sonra sabah ve akşam ödemli bölgelere sürülür (KK.101). Damar otu yaprakları hafifçe haşlandıktan sonra ödem olan bölgeye sarılır (KK.42). Yanık otu dövülüp ödem oluşan yere sarılır (Avcıoğlu, 2017, 70). Haşlanmış patates veya soğan ödem olan bölgeye sarılır (KK.109). Vücutta belirli bir bölgede oluşan ödemler için “bölgesel tedaviler” yapıldığı anlaşılmaktadır. Altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalarıdır.

2. 3. 17. Pişik Tedavisi

Pişik; deri yüzeyinin vücut sıcaklığının aşırı artması sonucu oluşan 1. derece yanıklardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, pişik tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Eski ağaçların gövdesinde olan tortu elekten geçirilerek pişiğe sürülür (KK.12; KK.24; KK.45). Kurutulmuş ezeltere otu toz haline getirilir. Pişik olan bölgelere sürülür (KK.15; KK.37). Pişik olan bölgeye temiz toprak (KK.80), haşhaş yağı (KK.43), zeytinyağı (KK.54), mısır unu (KK.36; KK.40; KK.91), tuzsuz tereyağı (KK.61) veya çiğ yumurta sarısı sürülür (KK.2). Bu uygulamalar günümüzde pek kullanılmamaktadır.

2. 3. 18. Saç Dökülmesi Tedavisi

Saçın sebepsiz yere dökülmesidir. Saç dökülmesi olan kişi elini saçına atıp avuçladığında eline saç gelir. Saçın seyrekleşmesi durumudur (KK.45; KK.99; KK.101). Giresun halk hekimliğinde saç dökülmesi tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kaynamış suya kül eklenerek saçlar yıkanır (KK.39; Dost, 2018, 35). Saçlar Arap sabunu ile yıkanır (KK.76). Kuyruk yağı iyice dövüldükten sonra saç diplerine sürülür (KK.93). Badem yağı ile yumurta sarısı karıştırılıp saça sürülür (Avcıoğlu, 2017, 84).

Gece yatmadan önce dövülmüş sarımsaklar bir bezle başa sarılır (KK.99; KK.101; Arslan, 2005, 62). Bir miktar suya 10-15 diş dövülmüş sarımsak eklenerek kaynatılır ve saçlar yıkanır (KK.12; KK.42). Sirke ve dövülmüş sarımsaklar karıştırılarak saç diplerine sürülür (KK.45). 10 diş sarımsağa kaya tuz eklenerek dövülür ve yatmadan önce saç diplerine sürülür (KK.61). 5-10 diş sarımsak iyice dövülür üzerine 1 yemek kaşığı zeytinyağı eklenerek karıştırılır. Oluşan karışım yatmadan önce saç diplerine sürülür (KK.60; KK.74). Söğüt ağacı yaprakları kaynatılıp süzülür. Elde edilen suyla saçlar yıkanır (KK.92; KK.188; Dost, 2018, 35). Üzüm teveğinin ucunun ince yerleri ezilip suyu çıkartılır ve saça sürülür (Melikoğlu, 2018, 562). Saçlar doğal yeşil sabun ile yıkanır (KK.22; KK.33). Demli çay suyu ile saçlar yıkanır (KK.33). İlkbahar aylarında asma dallarında oluşan reçine saça sürülür (KK.54). Yatmadan önce saç dipleri sirke ile ovulur (KK.88; KK.89). Isırgan otu kaynatılır. Süzüldükten sonra saçlar bu suyla yıkanır (KK.74; KK.101; KK.109; KK.156; KK.190; Arslan, 2005, 106; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 215; Melikoğlu, 2018, 562; Çalış, 2019, 177). Dövülmüş sarı papatyalar saçlara sarılır (KK.15; KK.39; KK.182; KK.191; Arslan, 2005, 25). Çitlembik otu dövülür. Suyu saç diplerine sürülür (KK.90). Ökse otu kaynatılır ve suyu ile saçlar yıkanır (Avcıoğlu, 2017, 84). Saçlara kına yakılır (KK.113). Saç dökülmesi tedavisi için sarımsak, kına, sirke, zeytinyağı, çitlembik otu ve yeşil sabun kullanımı Anadolu halk hekimliğinde oldukça yaygındır. Saç dökülmesi tedavisi için kullanılan çay (*Camellia Sinenis L.*), ısırgan (*Urtica dioica L.*), ökse otu/çeküm/göycemük (*Viscum Album L.*), üzüm (*Grape*), sarı papatya

(*Euryops Pectinatus*) ve söğüt (*Salix alba L.*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 19. Saçkıran Tedavisi

Saçkıran hastalığı; daha önce saç bulunan bölgelerde yuvarlak biçimde saçların dökülmesidir. Genel olarak saçkıran üzüntüden olur (KK.38; KK.45). Giresun halk hekimliğinde saçkıran tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sarımsak dövülür ve saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.12; KK.100). 1 tatlı kaşığı tuzlu tereyağı ile 3-5 diş dövülmüş sarımsak kavrulur. Soğuduktan sonra saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.89). 1-2 diş sarımsak tuzla dövüldükten sonra üzerine 4-5 damla limon suyu eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışım gün boyunca (4-5 defa) saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.72). 1-2 diş sarımsak tuzla dövülür ve saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.54). Saçkıran olan bölgeye iğne ile küçük küçük delikler açılır. Daha sonra bölgeye dövülmüş sarımsak sürülür (KK.80). Saçkıran olan bölgeye dut pekmezi sürülür (KK.85; KK.113). Altın otunun çiçekleri ezilir ve saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.23; KK.90). Çam sakızı saçkıran olan bölgeye yapıştırılır (KK.112). Saçkıran olan bölgeye kına yakılır (KK.61). Kuşburnu meyvelerinin suyu (KK.92), ısırgan otunun suyu (KK.76; KK.88; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 215) ve sirke (KK.106) saçkıran olan bölgeye sürülür. Deve dikenini otunun sütü saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.23; KK.101). Haşlanmış üzüm yaprağı saçkıran olan bölgeye sarılır (KK.12). Saçkıran olan bölgede toplu iğne ile küçük delikler açılır ve tuz basılır (KK.76). Tereyağı ile kül (veya toprak) karıştırılıp saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.92). Anadolu'nun birçok yerinde sarımsak, tuz, sirke, limon, kül, kına ve toprak saçkıran tedavisi için yaygın olarak kullanılmaktadır. Saçkıran tedavisi için kullanılan ısırgan otu (*Urtica dioica L.*), dut (beyazdut/*Marus abla-karadut/Morus nigra L.*), kuşburnu (*Rosa canina L.*) ve çam sakızı (*Pinus brutia Ten*) yöreye özgü uygulamalardır.

Saçkıran olan bölge hocalara okutulur (KK.74; KK.78). Saçkıran olan bölgeye zemzem suyu (KK.81) veya okunmuş su (KK.188) sürülür. Zemzem suyu ile temiz toprak karıştırılıp saçkıran olan bölgeye sürülür (KK.91). Yöre halkının saçkıran tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara da başvurduğu anlaşılmaktadır.

2. 3. 20. Sarılık Tedavisi

Sarılık; karaciğer fonksiyonlarının bozulması sonucu kanda bilirubin miktarının artmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, sarılık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sarılık olan hastanın kaşların ortasından jiletle az kan akıtılır (KK.30; KK.45; KK.62). Sarılık hastası olan kişinin damağı kesilirse hastalıktan kurtulur (Dost, 2018, 35). Sarılık olan hastanın iki kaşının arasına jilet atılır. Burada bulunan sarı su akıtılır (KK.42; KK.54; KK.85; Avcıoğlu, 2017, 90; Küçük, 2011, 370; Melikoğlu, 2018, 563). Saçta küçük bir yer (bıçak veya jiletle) kazınır. Kazınan bölgeye dövülmüş sarımsak ve tuz basılır (KK.92). Sarılık tedavisi için hastaya bal-kaymak yedirilir (KK.61; KK.144). Sarılık olan bir kişi çimene ayak bastırılır. Ayak izinin olduğu yer kesilir ve kurutulur. Çimen kurudukça hasta iyileşmeye başlar (KK.106). Sarılık olan bebek ise bebeğin üzerine sarı bez ile örtülür. Odaya sarı lamba takılır. Sarı kıyafetler giydirilir. Çocuğun yıkanacağı suya mısır tanesi, altın yüzük veya küpe atılır (KK.15; KK.36; KK.66; KK.112; KK.178; Dost, 2018, 18; Küçük, 2011, 370). Sarılık olan hastaya soğan koklatılır (KK.111; KK.179). Sümbül bitkisinin çayı içilir (KK.91). Sarılık olan bebek sarı erik ağacına idrar yaptırılır (Avcıoğlu, 2017, 91). Sarılık olan çocuk hocalara okutulur (KK.37; KK.92, KK.114). Sarılık tedavisi için sarılık ocağına gidilir (KK.80; KK.186).

Yörede, sarılık tedavisi için genel olarak dinsel ve büyüsel (irrasyonel) tedavilerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Sarılık hastasının alın, dilaltı, topuk veya parmaklardan bir miktar sıvı (kan, pis kan ve sarı su) alınması sarılık tedavisinde en sık kullanılan yöntemdir. Genel olarak “parpılama” adı verilen bu uygulama,

ocaklarda ve ocaklı kişiler tarafından yapılır. Anadolu'nun pek çok yerinde bu ve benzeri uygulamayla karşılaşmak mümkündür. Sarılık tedavisi için hastanın ayak bastığı çimenin kesilmesi ve çimenin kurudukça hastalığın iyileşeceği yönündeki inanış büyüsel bir uygulamadır. Sarılık tedavisi için “sarı” rengin kullanılması önemli bir ayrıntı olarak görünür. Özellikle sarılık geçiren bebeğe/çocuğa sarı renkli nesnelerle (sarı tülbent, sarı örtü, mısır tanesi, altın yüzük, altın küpe, sarı erik ağacı vb.) müdahale edilmesi Türk halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu bağlamda şöyle bir soru karşımıza çıkar: Sarılık geçiren çocuğun tedavisi için neden “sarı renk” kullanılır? Bu soruya bilimsel olarak cevap vermek şu an için mümkün görünmemektedir. Ancak halk tasavvurunda sarılık hastalığına neden olan şeytani varlığın “sarı” renkten korktuğu inancı bu tedavinin kökenini oluşturuyor olabilir. Hastalığa neden olan kötü ruh, “sarı” renk ile bedene yaklaştırılmaz veya bedenden korkutulup çıkarılırsa hastalık iyileşir.

Hastalığın başka bir yere (taş, ağaç, kişi vb.) aktarılması yöntemi Türk halk hekimliği uygulamalarında yaygın olarak kullanılan bir tedavi yöntemidir. Giresun halk hekimliği uygulamalarında karşılaştığımız; “*sarılık olan çocuğun sarı erik ağacına idrar yaptırılması*” hastalığın sarı erik ağacına aktarılması amacıyla yapılan bir tedavidir. Bu ve benzeri yöntemlere “ırvasa” yoluyla tedavi adı verilir.

2. 3. 21. Sedef Tedavisi

Sedef; cilt hücrelerinin kontrolsüz çoğalmasına bağlı oluşan otoimmün bir deri hastalığıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, sedef tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sedefli bölgeler şifalı sular ile yıkanır (KK.188). Şifalı suların etrafındaki çamurlar sedefli bölgeye sürülür. Çamurun kuruması beklenir. Kuruduktan sonra yıkanır (KK.15; KK.61; KK.111; KK.134; KK.150; Dost, 2018, 34). Sedefli bölgelere katran sürülür (KK.40). Kuşkonmaz/yivdin meyveleri ezilerek sedefli bölgelere sürülür (Arslan, 2005, 16). Yaraların etrafı bıçakla ya da demir bir aletle dua okunarak

çevrilir. Böylece sedef kurumaya başlar (Melikoğlu, 2018, 564). Sedef yaraları hocalara dua okutularak kalemle çizdirilir (KK.91). Yepelek otunun suyu (KK.106), lor suyu (Melikoğlu, 2018, 565) ve karadut pekmezi sedef olan bölgelere sürülür (KK.186). Kaya deliklerinde biriken yağmur suları sedef yaralarına sürülür (KK.8; KK.113; KK.142; KK.163).

Sedef tedavisi için şifalı sulardaki çamurun yaralara sürülmesi, dua okutulması ve sedef hastalığının vücuda yayılmasını engellemek amacıyla yaraların bıçak veya kalemle dua okunarak çevrilmesi dinsel ve büyüsel uygulamalardır. Kuşkonmaz/yivdin (*Asparagus Officinalis*) meyvelerinin ezilerek yaralara sürülmesi, yepelek otunun (*Bromus tectorum* L.) suyunun sedefli bölgelere sürülmesi ve yaralara karadut (*Morus nigra* L.) pekmezi sürülmesi hem rasyonel hem de yöreye özgü uygulamalardır.

2. 3. 22. Siğil Tedavisi

Siğil; derinin yüzey tabakasında oluşan viral enfeksiyondur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, siğil tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kaya delikleri içerisinde biriken yağmur suları siğillere sürülür (KK.96). Doğal olarak oyulmuş taşlarda yağmur suları birikir. Bu taşlara “egzama taşı” adı verilir. Taş içinde biriken suyla siğiller yıkanır (KK.61). Siğillere dua okunarak tuz sürülür. Sonra o tuzu bir dere kenarına gömülür. Tuz eridikçe siğil kaybolur (Dost, 2018, 34). Yepelek otunun suyu siğillere sürülür. Sonra ot toprağa gömülür (KK.85). Siğillere ağaç kovuğunda biriken yağmur suları sürülür (Melikoğlu, 2018, 557). 7 farklı tuza, 3 İhlas Suresi ve 1 Fatiha Suresi okunur ve yanan ekmek fırınına atılır. Bu uygulamadan sonra siğillerin geçeceğine inanılır (KK.91; KK.92; Avcıoğlu, 2017, 74). Siğiller hocaya okutularak etrafı çizdirilir (KK.12). Siğiller dua okutularak kalemle çizilir (KK.14; KK.106; KK.145; Dost, 2018, 34). Siğiller hocaya okutulunca geçer (KK.106). “*Orman gülü çiçekleri toplanır. Çiçekte olan 7 sap kırılır. Ocaklı kişi dua okuyarak çiçeğin saplarını siğilin üzerinde çevirir.*” (Küçük, 2011, 370). Ölünün

yıkandığı sudan 2-3 damla siğillere sürülür (KK.38). İncir ağacından bir dal kesilir. 3 cumartesi okuyup çatıya atılır (KK.62). Siğiller dua okunarak tek tek ipe sıkıca bağlanır (KK.109). İncir ağacından bir dal kesilir ve toprağa gömülür. Bu uygulamadan sonra siğiller geçer (KK.91). Bu uygulamalar, yöre halkının siğil tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğunu göstermektedir. Siğillerin dua okunarak etrafının çizilmesi/çevrilmesi genellikle ocaklarda ocaklı kişiler tarafından yapılan uygulamalardır. Bazı malzemelerin (tuz, yepelek otu ve incir dalı) siğillere uygulandıktan sonra veya doğrudan toprağa gömülmesi büyüsel uygulamalardır. Malzemelerin toprakta yok olmaya başladıkça siğillerin iyileşeceği inancı yaygındır. Siğiller için şifalı suların kullanılması su kültü ile ilgilidir. Bu sular, genel olarak el değmemiş veya işlenmemiş (kaya ve ağaç oyuklarında biriken yağmur suları) sulardır.

At kuyruğundan alınan kıllarla siğiller bağlanır. Bir müddet sonra siğiller kendiliğinden düşer (KK.112)¹⁶. Genellikle ellerde oluşan siğillerin kopup düşmesi için siğiller tek tek at kuyruğu kılı ile bağlanır. Kendiliğinden düşmesi beklenir (KK.66; KK.120; KK.167; KK.171). İncirin meyve sapında olan süte benzeyen salgı siğillere sürülür (KK.15; KK.106; KK.131). Temre otu ezilir. Suyu siğillere sürülür (KK.40; KK.80; KK.166; Çalış, 2019, 202). Şerbetçi (maya) otu kaynatılır. Suyu günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) siğil olan bölgelere sürülür (KK.37). Bu uygulamalar içerisinde siğil tedavisi için en etkili yöntem, at kuyruğu kılı ile siğillerin bağlanıp kendiliğinden düşmesinin beklenmesidir.

Siğil tedavisi için kullanılan yepelek otu (*Bromus tectorum* L.), orman gülü (*Rhododendron*), incir (*Ficus Carica*) ve temre otu (*Chelidonium majus*) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır. Bu bağlamda belirli bir bölgenin doğal bitki örtüsü o yörenin halk hekimliği uygulamalarını doğrudan etkilediğini söylemek yerinde olacaktır.

¹⁶ Karekod 17.

2. 3. 23. Sivilce Tedavisi

Sivilce; deride yağ salgılayıcı kanalların tıkanması sonucu deri içerisinde oluşan şişliklerdir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, sivilce tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sivilceli bölgelere yoğurt sürülür (KK.101). Yeni doğum yapmış kadının sütü sivilceli bölgelere sürülür (KK.72; KK.76). 1 yemek kaşığı yoğurda yarım limon sıkılır ve sivilcelere sürülür (KK.80). Yumurtanın sarısı sivilceler üzerine sürülür. Kuruduktan sonra yıkanır (KK.90; KK.147; KK.151; Avcıoğlu, 2017, 81-82). Sivilceli bölgelere bal sürülür (KK.72; KK.85). Çiğ patates suyu sivilceli bölgelere sürülür (KK.23). Siğil otu yaprakları sıcak suda biraz bekletildikten sonra sivilceli bölgelere sarılır (KK.23; KK.30). Yüz, sık sık beyaz sabunla yıkanır (KK.78). Kahve telvesi sivilceli bölgelere sürülür (KK.42). Yara otu dövülerek sivilcelere sürülür (KK.54; KK.81; Çalış, 2019, 205). Çam sakızı sivilcelere yapıştırılır (KK.111). Dut yaprakları hafifçe haşlanır ve biraz soğuduktan sonra sivilceli bölgelerde 15-20 dakika kadar bekletilir (KK.91). Ağaç kovuklarında ve taş oyuklarında biriken yağmur suları sivilcelere sürülür (KK.66). Sivilce tedavisi için dut (beyazdut/Marus abla-karadut/Morus nigra L.), yara otu (Centella Asiatica) ve çam sakızı (Pinus brutia Ten) ile yapılan uygulamalar yöreye özgü uygulamalardır.

Sivilceli bölgelere kolonya (KK.62), diş macunu (KK.36) ve limon suyu (KK.92) sürülür. Sabah ve akşam sivilcelere alıç sirkesi sürülür (KK.106). Sivilceli bölgeler tuzlu su ile yıkanır (KK.89). Kaya tuzunun sivilcelere sürülür (KK.80). Limon ve karbonat karıştırılır. Bu karışım sivilceli yerlere sürülür (Avcıoğlu, 2017, 82). 1 tatlı kaşığı toz tarçına limon suyu eklenir. Oluşan karışım gece yatmadan önce sivilceli bölgelere sürülür (KK.113). 2-3 diş sarımsak iyice dövüldükten sonra suyu sivilcelere sürülür (KK.76; KK.89). Sivilcelere sade maden suyu sürülür (KK.113; KK.164; KK.176). Yakıcı özelliği olan malzemelerle (kolonya, sirke, tuz, limon, maden suyu ve sarımsak) sivilceleri kurutmaya yönelik uygulamaların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Buğday, tuz, sirke veya su hocalara okutulduktan sonra sivilceli bölgelere sürülür (KK.74; KK.78, KK.90; KK.146, KK.167). Alıç ağacından yapraklı bir dal kırılıp toprağa gömülür. Yapraklar çürüdükçe sivilceler kurur (KK.114). Bu örnekler,

yöre halkının sivilce tedavisi için dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalara da başvurulduğunu göstermektedir.

2. 3. 24. Suçiçeği Tedavisi

Suçiçeği; Varisella Zoster virüsünün neden olduğu deri yüzeyinde oluşan enfeksiyonlardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, suçiçeği tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Suçiçeği hastalığı genelde çocuklarda görülür. Hastalığın hastalık dışı vurma ve çabuk iyileşmesi için çocuğa tatlı şeyler yedirilir (Avcıoğlu, 2017, 84). Suçiçeği geçiren çocuğa nöbet şekeri yedirilir (KK.29). Çocuğa günde 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yedirilir (KK.12; KK.60; KK.119). Çınar ağacı yapraklarının çayı suçiçeği hastalığına iyi gelir (KK.56). Suçiçeği vücutta kaşıntılara neden olur. Kaşınan bölgelere karbonatlı su sürülür (KK.76). Giresun halk hekimliğinde, suçiçeği tedavisi için uygulanan yöntemler, Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan suçiçeği tedavileri ile benzerlik göstermektedir.

Suçiçeği hastalığı uzun süre iyileşmezse hasta hocaya okutulur (KK.91). Çocuğa muska yazdırılır (KK.106). Yörede, suçiçeği hastalığına çare bulunamadığı zaman dinsel ve büyüsel yöntemlere başvurulduğu görülür.

2. 3. 25. Uçuk Tedavisi

Uçuk; “Herpes Simpleks” virüsünün neden olduğu bir enjeksiyondur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, uçuk için yapılan uygulamalar şunlardır:

Uçuk, dudak kenarlarında çıkan kabarcık şeklindeki yaralardır. İnanişçe göre, kişinin gece kötü bir rüya görmesi sonucu oluşur (KK.32, KK.81; KK.100). Yörede,

uçuk tedavisinde en sık kullanılan yöntem uçuk olan bölgenin yumuşak tutulmasına yönelik uygulamalardır. Kaynak kişilerden (KK.34, KK.42, KK.78, KK.80) alınan bilgilere göre yaranın yumuşak kalması acıyı azaltarak iyileşme süresini kısaltır. Bu nedenle uçuk olan bölge nemli tutulmaya çalışılır.

Uçuk olan bölgeye tereyağı (KK.62), zeytinyağı (KK.66; KK.81), süt (KK.23; KK.109; KK.183), vazelin (KK.56), yoğurt (KK.39; KK.99), sirke (KK.9; KK.54; KK.129; KK.175) ve limon suyu (KK.54) sürülür. Bir miktar cıva ile rendelenmiş beyaz sabun merhem kıvamına gelinceye kadar karıştırılıp uçuk olan bölgeye sürülür (KK.70). Karanfil ile şap dövülerek uçuğa sürülür (Avcıoğlu, 2017, 66). 1 diş sarımsak dövüldükten sonra 1 çay kaşığı bal eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışım günde 2-3 defa uçuk olan bölgeye sürülür (KK.22). Uçuk olan bölgelere domates suyu (KK.35; KK.110) ve sarımsak suyu (KK.30, KK.118) sürülür. 1-2 diş dövülmüş sarımsak, 1 tatlı kaşığı sirke, 1 çay kaşığı bal ve 1 tutam tuz krem kıvamını alana kadar karıştırılır. Oluşan karışım sabah ve akşam uçuk olan bölgeye sürülür (KK.45). Uçuk olan bölgeye çam sakızı yapıştırılır (KK.91; KK.113; KK.114). Çıban otu yapraklarının suyu uçuk olan bölgeye sürülür (KK.76; KK.92). Tahta kaşık ısıtılarak uçuk üzerine basılır (KK.72; KK.98; KK.102; KK.107). Uçuk üzerine küp şeker basılır (KK.15; KK.85). Uçuk üzerine sabah ve akşam karadut pekmezi sürülür (KK.42). Uçuk üzerine bal sürülür (KK.85). Uçuk olan bölgeye sıcak tahta kaşık basılması “dağlama” yöntemidir. Uçuk tedavisi için kullanılan çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ve karadut (*Morus nigra* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Uzun süren uçuk yaralarının şifa bulması için uçuklar hocaya okutulur (KK.23; KK.60; KK.80; KK.111). Sıcak ekmek uçuğa basılıp “*Gece geldin gece git.*” denir. Dua okunur ve uçuğa basılan ekmek dışarı atılır (KK.91; KK.92; KK.113; KK.182; Avcıoğlu, 2017, 67). Yörede, uçuk tedavisi için dinsel ve büyüsel yöntemlere de başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 3. 26. Uyuz Tedavisi

Uyuz; akar enfeksiyonunun etkisi ile deri yüzeyinde oluşan kaşıntılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, uyuz tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Uyuz olan bölgeler çamurla yıkanır (KK.40; KK.56). Kükürtlü sabun ile yıkanır (KK.22; KK.44; KK.66). Uyuz olan bölgeler kille yıkanır (KK.56; KK.109). Kükürt ve yoğurt karıştırılarak uyuz olan bölgelere sürülür (KK.92; Avcıoğlu, 2017, 68). Uyuz nedeniyle oluşan kaşıntıların giderilmesi için uyuz olan bölgeye sirke sürülür (KK.13). Tuzlu su ile uyuz olan bölge yıkanır (KK.38; KK.49; KK.71; KK.100; KK.150). Kaşınan bölgeler Arap sabunu ile yıkanılır (KK.39). Uyuz kaşıntıları için uyuz olan bölgelere limon suyu (KK.42; KK.72, KK.80; KK.167), gazyağı (KK.54) ve ispiro sürülür (KK.70; KK.88; KK.100; Küçük, 2011, 371). Uyuz tedavisi için yakıcı malzemeler (tuz, limon, gazyağı, sirke, kükürt ve ispiro) kullanılarak hastalığa neden olan mikrop, bakteri vb. unsurların yok edilmesi amaçlanır.

Uyuzdan kaynaklanan kaşıntıların tedavi edilmesi için kızaran yerlere soğan suyu sürülür (KK.56). 2-3 adet soğan haşlanarak iyice ezilir ve uyuz olan bölgelere sarılır (KK.114). Söğüt ağacı yaprakları hafifçe haşlandıktan sonra kaşıntı olan bölgelere sarılır (KK.101). Söğüt ağacının dalları yakılır. Dallar yandıktan sonra oluşan kül, uyuz olan yerlere sürülür (KK.109; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 68). Kurumuş söğüt ağacı yaprakları ve dalları öğütülerek toz haline getirilir. Elde edilen toz uyuzdan kaynaklanan kaşıntıların giderilmesi için kullanılır (KK.98). Meşe külü ve su karıştırılarak uyuz olan bölgelere sürülür (KK.23; Okutan, 1949, 401). Yosunlu su uyuz olan bölgelere sürülür (KK.140; KK.163). Gece yatmadan önce artuga otu ve yoğurt karıştırılarak vücuda sürülür (KK.72; Avcıoğlu, 2017, 68). Evelik otunun kök kısımları 1 gece yoğurttaki bekletilir. Bir sonraki gün yoğurt uyuz olan bölgelere sürülür (Melikoğlu, 2018, 570). Uyuz olan bölgelere gam otu sarılır (KK.76). Yöredeki bitkisel malzemeler ile karışımların uyuz hastalığı tedavisi için kullanıldığı görülür. Uyuz tedavisi için söğüt ağacı (*Salix alba* L.) ile yapılan uygulamaların fazlalığı dikkat çekicidir.

Uyuz olan bölgeler hocalara okutularak mürekkepli kalem ile çizdirilir (KK.113). Uyuz olan bölge, hocalara kalemle 18 defa çizdirilir (Avcıoğlu, 2017, 67). Okunmuş su veya sirke uyuz olan bölgelere sürülür (KK.76; KK.188). Uyuz olan hastanın üzerine banyodayken fark ettirmeden soğuk su atılır (KK.91; KK.92; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 68). Yörede, uyuz tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalar (irrasyonel uygulamalar) kullanılır. Hastalık uzun süre devam ederse son çare olarak bu uygulamalara başvurulduğunu ifade etmemiz gerekir. Deri hastalıklarında karşılaştığımız, hastalıklı bölgenin dua okunarak kalemle çizdirilmesi şeklindeki tedaviye uyuz tedavisinde de rastlarız. Bu uygulamadaki amaç diğer uygulamalarda olduğu gibi hastalığın bütün vücuda yayılmasına engel olmaktır. Banyodayken uyuz olan kişinin üzerine gizlice soğuk atılması şeklindeki tedavi ile hastalık korkutularak vücuttan çıkarılmaya çalışılır.

2. 3. 27. Yağ Bezesi Tedavisi

Yağ bezesi; vücutta oluşan içi yağ dolu küçük deri parçalarıdır. Tıpta, “lipom” olarak adlandırılır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, yağ bezesi tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

1 yemek kaşığı bal ve 1 yemek kaşığı un karıştırılıp yağ bezelerine sürülür (KK.13; KK.28). Yağ bezelerine çiğ yumurta sürülür (KK.36). El ve ayakta büyüyen et parçalarını tedavisinde olgunlaşmamış incir sütü kullanılır. Yağ bezeleri kesildikten sonra ham incir sütü sürülür (Melikoğlu, 2018, 555). İncir ağacı (Ficus Carica) meyvelerinde bulunan süte benzeyen yapışkan salgı ile yapılan tedavi Giresun ve çevresine özgü bir halk hekimliği uygulamasıdır.

2. 3. 28. Yanık Tedavisi

Yanık; yüksek sıcaklık nedeni ile deri yüzeyinde oluşan harabiyettir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, yanık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yanık olan bölgeye süzme yoğurt (KK.66; KK.124), yoğurt (KK.13; KK.135; KK.142; Melikoğlu, 2018, 567; Küçük, 2011, 371), bal (KK.91) ve yumurta akı sürülür (KK.41; KK.106). Yumurtanın sarısı kavrulur ve yanığa sürülür (KK.23; KK.91; Avcıoğlu, 2017, 59). Yanık olan bölgelere günde 2-3 defa süt kaymağı sürülür (KK.76). Çiğ yumurta sarısı yanıklara sürülür (KK.54; KK.80). 1 yemek kaşığı zeytinyağı ve 1 adet yumurta akı karıştırılıp yanığa sürülür (KK.61). 1 adet haşlanmış yumurta sarısı, çam sakızı ve zeytinyağı iyice karıştırıldıktan sonra yanık olan bölgeye sürülür (Melikoğlu, 2018, 567). Yörede, yanık tedavileri için hayvansal malzemeler ve karışımların yanık olan bölgelere sürülmesi yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir.

Küçük yanıklar üzerine soğuk su dökülür (KK.72; KK.98). Yanık olan bölgeye çamur sürülür (KK.74). Yanık olan bölgede yeni deri oluşumunu hızlandırmak için yanık sonucunda oluşan kabukların (derilerin) alınması gerekir. Yaranın iyileşme süresini kısaltmak için yanık olan bölge açık bırakılmalı hava ile teması sağlanmalıdır (KK.81).

1 avuç dolusu yosun toplanır. Yosunlar iyice dövüldükten sonra üzerine 1 yemek kaşığı zeytinyağı eklenerek krem kıvamını alıncaya kadar iyice karıştırılır. Oluşan karışım sabah ve akşam yanık olan bölgeye sürülür (KK.114). 1 tatlı kaşığı diş macunu, 1 yemek kaşığı yoğurt, 1 adet yumurta akı, 1 yemek kaşığı zeytinyağı bir şişede çalkalanarak iyice karıştırılır. Oluşan karışım sabah ve akşam yanık olan bölgelere sürülür (KK.62). Yanık olan bölgelere diş macunu (KK.75; KK.102; Melikoğlu, 2018, 567), elma çürüğü (KK.29), elma pekmezi (KK.39) ve çürük elma suyu (KK.54; Melikoğlu, 2018, 567) sürülür. Ezilmiş elma posası yanık yaralarına sürülür (KK.80; KK.140; KK.167; Avcıoğlu, 2017, 60; Arslan, 2005, 87). Üzüm yaprağı biraz haşlandıktan sonra yanıklara sarılır (KK.25). Yanık olan bölgelere zeytinyağı (KK.25; KK.39, KK.148) veya çıra yağı (KK.13) sürülür. Yaşlı ağaçların çürümüş bölgeleri toz haline getirilir. Elekte elendikten sonra yanığa sürülür (KK.61; KK.114; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 59). Yanık olan bölgeye salça (KK.75) veya

domates suyu (KK.113) sürülür. Kivi yaprakları hafifçe haşlandıktan sonra yanık üzerine sarılır (KK.109). Yanık üzerine Piraziz elmasının suyu sürülür (KK.112). Yanık olan bölgeye çiğ patates suyu (KK.35; KK.101; KK.154) veya soğan suyu (KK.76; KK.113) sürülür. Yanık acısını azaltmak için patates dilimi yanık üzerine konur (KK.60). Yanık olan bölge kabuk tutmaya başladıktan sonra yanık izi kalmaması için çam sakızı yapıştırılır (KK.54). Yanık olan bölgeye limon kabukları (KK.42, KK.81), turşu suyu (KK.89) veya kantaron yağı (KK.92) sürülür. Kantaron bitkisi ezilir. Suyu yanıklara sürülür (KK.106). Yanık tedavisi için Eynesil ilçesinde bulunan yanık ocağına gidilir (KK.63; KK.64; KK.65; KK.146; KK.156).

Yörede, bitkisel malzemeler ve karışımların yanık tedavisi için kullanıldığı görülür. Yanık tedavisinde kullanılan yöntemlerin birçoğu (yanığa salça, diş macunu, domates suyu, patates, soğan, limon, zeytinyağı vb. sürülmesi) Anadolu halk hekimliğinde kullanılan uygulamalardır. Piraziz elması (*Malus communis* L.), kantaron (*Hypericum perforatum* L.), kivi (*Actinidia Deliciosa*) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan yanık tedavileri yöreye özgü uygulamalardır. Eynesil ilçesinde bulunan Yanık Ocağı'nda yanıkları çabuk iyileştiren ve yanık izi bırakmayan özel bir yanık merhemi yapılır. Bu merhem, bitkisel karışımlarla yapılır. Eynesil ilçesinde "Arifuu'nun Yanık Merhemi" olarak bilinir.

2. 3. 29. Yılcık Tedavisi

Yılcık; daha çok bacaklarda görülen deri enfeksiyonudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, yılcık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yara üzerine yılcık taşı yapıştırılır. Taş yapışırsa hastalık var demektir (KK.41). Yılcık olan bölgeye yılcık taşı konur (KK.90; KK.98). Yılcık olan bölgeye bal sürülür (KK.13; KK.37). İnsanlara zarar vermeyen yılanlar yara üzerine konur (KK.91; Avcıoğlu, 2017, 80). Yılcık tedavisi için yılan derisi yenir (KK.114). Ölü yılan, yılcık olan bölgede gezdirilir (KK.91). Yörede, yılcık hastalığının

teşhisi ve tedavisi için yılancık taşı kullanılır. Yılancık hastalığı için yılan ile yapılan uygulamalar günümüzde pek kullanılmamaktadır.

Gece yatmadan önce yılancık olan bölgeye hamur sarılır (KK.76). Yılancık olan bölgelere kil sürülür (KK.56). Yılancık olan bölgeye nemli bez sarılır (KK.107). Yılancık olan bölge, kaya tuzunda bekletilir (KK.30; KK.34). Sabah ve akşam 1 su bardağı gelincik çiçeğinin çayı içilir (KK.92). Kantaron otu ezilerek yaraya sarılır (KK.61). Isırgan otunun suyu yaralara sürülür (KK.85). 1 yumurta akı ve 1 tatlı kaşığı zeytinyağı iyice karıştırılır ve yaraya sürülür (KK.72). Yılancık olan bölgeye çam sakızı yapıştırılır (KK.42; KK.110). Yara otu haşlanarak yılancık olan bölgeye sarılır (KK.106). Yılancık otu haşlanıp suyu içilir (KK.34; KK.98; Avcıoğlu, 2017, 79). Yılancık otu biraz haşlandıktan sonra yaraya sarılır (KK.114). Sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.), yara otu (*Centella Asiatica*), ısırgan (*Urtica dioica* L.) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Yılancık yaraları hocalara okutulur (KK.76; KK.80). Geçmeyen yılancık hastalığı için türbelere gidilip adak adanır (KK.76). Yöredeki şifalı sulara gidilir (KK.23; KK.36; KK.42; KK.180). Yörede, yılancık tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamaların kullanıldığı görülür.

2. 4. Sindirim Sistemi Hastalıkları

2. 4. 1. Bağırsak Kurdu Tedavisi

Bağırsak kurdu; sindirim kanalında hastalığa neden olan bir parazittir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, bağırsak kurdu tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Aç karnına lor suyu içilir (KK.70). Bağırsak kurtlarını dökmek için peynir suyu içilir (Melikoğlu, 2018, 558). Keçi sütü içilir (KK.54; KK.70). Bağırsak kurdu tedavisi

için ekşi ayran içilir (KK.135). Yörede, bağırsak kurdu hastalığının tedavisinde süt ve süt ürünleri kullanılır.

Sarımsak ve soğan tüketilmesi bağırsak kurdu tedavisine iyi gelir (KK.13; KK.60; KK.92). Günde 1-2 su bardağı kekik çayı içilir (KK.17). Bağırsak kurtlarını dökmek için kabak çekirdeği yenir (KK.13; KK.27; (KK.41; KK.46). Aç karnına taflan ağacının meyveleri yenir (KK.85; KK.114; Küçük, 2011, 368). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı dut pekmezi tüketilmesi bağırsak kurtlarını döker (KK.74; KK.75). Muşmulanın meyvesi yenir. Bağırsak kurtlarını dökmeye yardımcı olur (Arslan, 2005, 88). Haziran ve temmuz aylarında çıkan böğürtlen meyveleri çocuklardaki parazitlere iyi gelir. Böğürtlenler dikenliklerde bulunur. Paraziti olan çocuğa sabah aç karnına böğürtlen yedirilir. Bağırsak kurtlarını döker (KK.122)¹⁷.

Bağırsak kurdu tedavisi için kullanılan dut (beyazdut/Marus abla-karadut/Morus nigra L.), taflan/karayemiş (Laurocerasus officinalis Roamer), kabak (Cucurbita Pero) ve böğürtlen (Rubus canescens DC.) yöreye özgü uygulamalardır.

2. 4. 2. Basur Tedavisi

Basur; anüs çevresindeki kılcal damar ağının tıkanması ve şişmesidir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, basur tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Leğenin içine sıcak su konur ve ılıyınca kadar üzerinde oturulur (KK.13). Ceviz ağacı yaprakları bir miktar suya eklenerek kaynatılır. Kaynayan su süzülerek bir leğene dökülür. Hasta, leğen içerisinde 5-10 dakika oturur (KK.54; KK.91; Avcıoğlu, 2017, 97). Tuğla ısıtılıp üzerine oturulur (KK.17; KK.40; KK.78; Dost, 2018, 35). Bal mumu ısıtılır ve basur olan bölgeye yapıştırılır (KK.24). “*Eskilerin tuğlası olan (kara tuğla) ateşe gömülür ve o tuğla iyice kızdırılır. Daha sonra üzerine azıcık sirke dökülür. Bez tuğlanın üzerine serilir; basuru olan kişi üzerine oturtulur*” (Avcıoğlu,

¹⁷ Bkz: Karekod 18.

2017, 98). Bir leğen içersine 3-4 litre kaynamış su eklenir. Kaynamış suya bir miktar kaya tuzu eklenerek iyice karıştırılır ve hasta bu suya oturtulur (KK.92). Basur olan bölgeye gazyağı sürülür (KK.114; Avcıoğlu, 2017, 98). Maydanoz kaynatılıp bir leğene dökülür ve hasta leğene oturtulur (KK.66). Yörede, basur hastalığının tedavisi için en sık başvuru yöntemini sıcak pres uygulaması olduğu anlaşılmaktadır.

Maydanoz suyu içilir (KK.23; KK.34; KK.62). 1-2 diş sarımsak dövülerek basur olan bölgeye sürülür (KK.85). İncir ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.40). Bir miktar suya incir ağacı yaprakları atılarak kaynatılır. Elde edilen suyla basur olan bölgeye sürülür (KK.114). Basur tedavisi için kuşburnu çayı içilir (KK.107; Arslan, 2005, 90). Bir miktar suda kuşburnu meyveleri haşlanır. Yumuşayan kuşburnu meyveleri ezilerek basur olan bölgeye sürülür (KK.76; KK.110; Çalış, 2019, 186). Kuşburnu meyveleri iyice dövülerek basur olan bölgeye sürülür (KK.91). Basur tedavisi için günde 1-2 bardak küçüktene otunun çayı içilir (KK.93; Arslan, 2005, 76). Sabah ve akşam 1 su bardağı nane çayı içilir (KK.23; KK.34; KK.115; Arslan, 2005, 50-51). Kuşkonmaz/yivdin bitkisinin olgun meyveleri yenir (KK.89; KK.110; Arslan, 2005, 16). Isırğan otu biraz haşlandıktan sonra basur olan bölgeye sarılır (KK.80; KK.113).

Basur tedavisi için kuşkonmaz/yivdin (*Asparagus Officinalis*), kuşburnu (*Rosa canina* L.), ısırğan (*Urtica dioica* L.) ve küçüktene (*Polygonum amphibium* L.a) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

2. 4. 3. Gastrit Tedavisi

Gastrit; *helicobacter pylori* adı verilen virüsün midede oluşturduğu kızarıklık ile karakterize bir enfeksiyondur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, gastrit tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabah ve akşam 1 su bardağı süt içilir (KK.62; KK.113). Akşam yatmadan önce 1 kâse yoğurt yenir (KK.62). Süt ve yumurta gastrite iyi gelir (KK.66). Yaklaşık 1 ay sadece süt tüketilmelidir. 1 tabak sütün içersine 1 kaşık şeker eklenerek

karıştırılır. Üzerine ekmek doğrayıp yenir¹⁸ (KK.13). Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.42). Yörede, gastrit tedavisi için en sık kullanılan yöntem hayvansal ürünlerin tüketilmesidir.

Ökse otunun çayı (Arslan, 2005, 63) ve kuşburnu çayı (KK.24) içilir. Ihlamur çayı ve limonlu su gastrit hastalarını rahatlatır (KK.24; KK.135). Elma kabuklarının çayı içilir (KK.82; KK.163). Sabahları aç karnına 1 çay bardağı çiğ patates suyu içilir (KK.17). Günde 1 şişe maden suyu içilir (KK.24; KK.25; KK.136; KK.185). Gastrit tedavisi için ökse otunun (*Viscum Album L.*) kullanılması yöreye özgü bir uygulamadır.

2. 4. 4. Hazımsızlık Tedavisi

Hazımsızlık; sindirim sisteminin bozulması sonucu işlevini yeterince yerine getirememesi durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, hazımsızlık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Karalahana tüketilmesi hazmı kolaylaştırır (KK.34; KK.80; KK.91; Arslan, 2005, 34). Sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.17). Günde 1-2 su bardağı nane çayı içilir (KK.33). Dağ kekiğinin çayı içilir (Arslan, 2005, 54). 1 çay kaşığı çörekotu yağı, 1 bardak suya eklenerek içilmesi hazmı kolaylaştırır (KK.64). Madımak otunun yemeğinin veya çayının tüketilmesi hazmı kolaylaştırır (KK.60; KK.61; KK.92; KK.113; Arslan, 2005, 74). Nane-limon çayı içilir (KK.2; KK.6; KK.44; KK.89). Kuzukulağı otunun çayı içilir (KK.92). 1 bardak ılık suya, 1 yemek kaşığı bal eklenerek içilir (KK.40; KK.133; KK.134). Mendek otunun çayı içilir (KK.113; KK.142; KK.182). Hazımsızlık tedavisi için karalahana (*Brassica Oleracea*), mendek (*Chaerophyllum byzantinum Boiss*), yayla kekiği/dağ kekiği (*Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis*), madımak (*Polygonum cognatum Meissn.*), karadut (*Morus nigra L.*), kekik (*Origanum vulgare L.*) nane/anuk (*Mentha*

¹⁸ Kaynak kişi (KK.13), bu yöntem ile iyileştiğini ifade etmiştir.

pulegium L.) ve kuzukulağı (Rumex acetosella L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 4. 5. İshal Tedavisi

İshal; vücutta suyun geri emiliminde oluşan bozukluk sonucu gaita ile vücuttan aşırı su atılmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, ishal tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yoğurt ve karbonat karıştırılıp yenir (KK.125). İshal tedavisi için 1 yemek kaşığı yoğurt ile 1 tatlı kaşığı nişasta karıştırılıp yenir (KK.113). 1 kâse yoğurda 1 yemek kaşığı kuru çay eklenerek yenir (KK.73). Erimiş tereyağına toz şeker eklenerek yenir (KK.188). İshal tedavisi için yoğurt yenir (KK.37; KK.76). 1 adet çiğ yumurta sarısı demli çaya eklenerek karıştırılır. Karışımın içilmesi ishali keser (KK.23). 1 yemek kaşığı yoğurda 1 çay kaşığı kuru kahve eklenerek yenir (KK.85; KK.141). Hastanın 5-10 dakika sıcak yerde (tuğla, taş, kütük vb.) oturması ishali keser (KK.1). Gıda zehirlenmesi sonucu oluşan ishale “cufurlanma” adı verilir. 10-15 solucanın suyu çıkarılır. Solucan suyu ishali keser (KK.114). Yörede, ishal tedavisi için hayvansal malzemelerin (özellikle yoğurt) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar arasında, ishal tedavisi için solucan suyunun içilmesi ve yumurta sarısı ile çay karışımının içilmesi yöreye özgü uygulamalardır.

Melisa otunun (oğul otu) çayı içilir (Arslan, 2005, 48). Haşlanmış patates yenir (KK.2; KK.38; KK.76). İshal için kavrulmuş un yenir (KK.6). Çalı çileğinin çayı içilir (KK.76; KK.106; Çalış, 2019, 160). 2-3 adet küp şeker yenir (KK.4). İshal tedavisi için haşlanmış pirinç yenir (KK.2). İshal tedavisi için ahlat (küçük yabani armut) yenir. Ahlat kurutulup değirmende öğütülerek un haline getirilir. Bu undan 1 ya da 2 kaşık yenir (KK.23; KK.91; KK.186; Avcıoğlu, 2017, 92). Leblebi ishali keser (KK.17; KK.56). Yaş semizotu yenir (KK.18; KK.73). İshal tedavisi için sabah aç karnına ayva ağacı yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 84). Bir miktar suya ayva ağacının yapraklı dalları eklenerek kaynatılır ve süzülür. Ilık bir şekilde günde 1-2 su bardağı

içilir (KK.76; KK.81). Muşmula (töngel) çalıları ve yaprakları toplanarak kaynamış suya atılır. 10-15 dakika beklendikten sonra içilir (Arslan, 2005, 88). Sabah ve akşam muşmula (töngel) yapraklarının çayı içilir (KK.76). Alıç ağacının meyveleri yenir (KK.38; Çalış, 2019, 156). Yörede, ishal tedavisi için bitkisel malzemelerle yapılan birçok uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar arasında, yöre halkının ahlat (yabani armut) ve muşmula (töngel) ile yapılan uygulamaları daha çok tercih ettiğini ifade etmemiz gerekir. İshal tedavisi için melisa/oğul otu (*Melissa officinalis* L. subsp. *Officinalis*), çalı çileği (*Vaccinium Myrtillus*), ahlat/yabani armut (*Pyrus Elaeagnifolia*), semizotu (*Portulaca oleracea* L.), alıç (*Crataegus*) ve muşmula/töngel (*Mespilus Germanica*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 4. 6. İştahsızlık Tedavisi

İştahsızlık; yemek yeme isteğinin azalmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, iştahsızlık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

İştahsızlık tedavisi için taflan ağacı yaprakları haşlanır ve suyu içilir (KK.106). Ceviz ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.25). Bol sarımsaklı mısır unu çorbası içilmesi iştahı açar (KK.61). Aç karnına 1 su bardağı adaçayı içilir (KK.22). Acı turşu suyu içirilir (KK.4; KK.36). Aç karnına Piraziz elması yenir. İştahı açar (KK.75). 2 su bardağı su içerisine, 1 adet limonun kabuğu ve 1 tatlı kaşığı nane eklenerek kaynatılır. Karışım aç karnına içilir (KK.40). Kuru kahve yenir (KK.74). Aç karnına 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.186). Balık yemek iştahı açar (KK.17). Süt ve süt ürünlerinin (yoğurt, ayran vb.) tüketilmesi iştahı açar (KK.56). Günde 1-2 tane bol tuzlu haşlanmış patates yenir (KK.133; KK.140; KK.188). İştahsızlık tedavisi için Piraziz elması (*Malus communis* L.), mısır (*Zea Mays*), karadut (*Morus nigra* L.), taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roamer), ceviz (*Junglans regia* L.), adaçayı (*Salvia Officinalis*) ve nane/anuk (*Mentha pulegium* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 4. 7. Kabızlık Tedavisi

Kabızlık; vücutta aşırı su tutulumuna bağlı olarak gaitanın su miktarının aşırı azalmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kabızlık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kabızlık tedavisi için bol su içilir (KK.22; KK.61). 1 bardak suya yarım limonun suyu sıkılarak içilir (KK.81; KK.92). 1 bardak haşlanmış tavuk suyu içilir (KK.23; KK.29). 1 bardak suya, 1 tatlı kaşığı karbonat eklenerek içilir (KK.101). 1 bardak kaynamış ılık suya 1 yemek kaşığı bal eklenerek içilir (KK.37). Yörede, kabızlık tedavisi için bol sıvı alınmasına yönelik uygulamaların olduğu görülür.

Sabah aç karnına yarım çay bardağı zeytinyağı içilir (KK.6; KK.38; KK.56; KK.143). Sabahları aç karnına madımak otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 74). 5-10 adet ceviz ve 1-2 yemek kaşığı zeytinyağı iyice dövülür. Oluşan karışım yenir (KK.60; KK.89; KK.100). Sabahları aç karnına karahindiba bitkisinin çayı içilir (Arslan, 2005, 27). Tereyağı ile kavrulmuş yarma yenir (Avcıoğlu, 2017, 94). Enderek otunun çayı içilir (KK.91; KK.113; Çalış, 2019, 169). Kabızlık için sabah ve akşam kekik çayı içilir (KK.23). Dağ kekiğinin çayına limon suyu eklenerek içilir (Arslan, 2005, 54). İncir (KK.6; KK.131; KK.158), kayısı, (KK.17; KK.36; KK.70), elma (KK.62), dut kurusu (KK.10; KK.100; KK.115) tüketilmesi sindirimi kolaylaştırır ve kabızlığa iyi gelir. Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yenir (KK.54; KK.76). Ebegümece otunun çayı içilir (KK.30; KK.186; Arslan, 2005, 66). Her gün 1 avuç kuru üzüm yenir. Kabızlığı keser (KK.115). Gülhatmi çiçeklerinin çayı içilir (KK.90; KK.113; KK.155; Arslan, 2005, 65). Karalahana yemeği (KK.76), ebegümece yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan yemek (Arslan, 2005, 67); evelik yemeği (KK.109), ısırgan çorbası veya yemeği (KK.34; KK.107; Melikoğlu, 2018, 558); ısıpanak yemeği (Avcıoğlu, 2017, 95); madımak çorbası ya da yemeği (KK.23; KK.93); küçüktene otunun yemeği (Arslan, 2005, 76); hoşgıran otunun yemeği (KK.110; Çalış, 2019, 176) gibi yörede yetişen bitkilerden hazırlanan yemeklerin tüketilmesi kabızlık tedavisi için kullanılır. Günde 5-10 adet kuşburnu ağacı meyvesi ya da 1-2 bardak kuşburnu çayının içilmesi kabızlık hastalığı tedavisinde kullanılır (KK.60; KK.108; KK.140; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 93; Arslan, 2005, 90). Kabızlık için galdirik otu kaynatılır ve suyu içilir

(KK.143). Yörede, kabızlık tedavisi için bitkisel malzemeler ve karışımlar yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kabızlık tedavisi için madımak (*Polygonum cognatum* Meissn.), kekik (*Origanum vulgare* L.), incir (*Ficus Carica*), dut (beyazdut/Marus abla- karadut/*Morus nigra* L.), ebegümece (*Malva Neglecta* Wallr.), karalahana (*Brassica Oleracea*), küçüktene (*Polygonum amphibium* L.a), hoşkiran/hoşgıran (*Amaranthus retroflexus* L.), galdirik (*Trachystemon Orientalis*) ve kuşburnu (*Rosa canina* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Günümüzde pek kullanılmasa da eski dönemlerde küçük bir beyaz kalıp sabunun makattan verilmesi kabızlık tedavisinde kullanılırdı (KK.40; KK.80; KK.81; KK.91; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 94). Bu yöntem, günümüzde lavman tedavisine dönüşmüştür. Lavman tedavisi; sabunlu su veya ilaçlı su ile kalın bağırsakların temizlenmesidir.

2. 4. 8. Karaciğer Hastalıkları Tedavisi

Karaciğer hastalıkları; çeşitli sebeplerle karaciğerin fonksiyonlarını yerine getirememesine bağlı karaciğerde oluşan bozukluklardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, karaciğer hastalıkları tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Damar otunun (KK.85) veya dut yapraklarının çayı içilir (KK.91; Arslan, 2005, 68). Nar¹⁹ yemek karaciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılır (KK.17). Bol bol soğan ve sarımsak yenir (KK.40). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.106). Her sabah aç karnına 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yenir (KK.23; KK.92; KK.115; Arslan, 2005, 68). Sabahları aç karnına 1 adet limonun suyu içilir (KK.13; KK.35; KK.144; KK.162). Karaciğer hastalıkları tedavisi için sabahları aç karnına maydanoz suyu ve limon suyu karışımı içilir (KK.11; KK.89; KK.133). Isırgan otunun çayı içilir (KK.74). Doğal besinler (bal, yumurta, tereyağı, yoğurt, et vb.) yenir (KK.62; KK.66; KK.70). Karaciğer hastalıklarının tedavisi için dut (beyazdut/Marus

¹⁹ Yörede, özellikle sahil şeridinde, çok yaygın olmasa da nar yetiştiriciliği yapılmaktadır.

abla- karadut/Morus nigra L.), kestane (Castanea Sativa Mill.) ve ısırgan (Urtica dioica L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 4. 9. Kusma/Bulantı Tedavisi

Kusma/bulantı; sindirim sistemi patolojilerinde en sık görülen semptomdur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kusma/bulantı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

1 bardak soğuk süt içilmesi mide bulantısını keser (KK.54; KK.107). 1-2 kaşık bal yemek mide bulantısını keser (KK.113). Kusma/bulantı tedavisi için 1 kâse yoğurt yenir (KK.37; KK.57; KK.143). Bulantısı olan hastanın boğazına parmak takılarak kusturulur. Hastaya tuzlu yiyecekler yedirilir. Hasta sol tarafa yatırılır (KK.135). Yolculuğa çıkmadan önce mazot koklamak mide bulantısını önler (KK.70). Portakal veya mandalina yenir (KK.1). Kusma/bulantı tedavisi için 1 adet limonun suyu içilir (KK.2; KK.4). 1 bardak bol şekerli su içilir (KK.6; KK.38; KK.94; KK.161). Kusma/bulantı tedavisi için 1 su bardağı turşu suyu içilir (KK.17). Çiğ patatesin suyu içilir. Mide bulantısını keser (KK.4). 1 su bardağı nane-limon çayı içilir (KK.24; KK.44; KK.172). Yayla çiçekleri kaynatılarak suyu içilir (KK.134). Kusma/bulantı tedavisi için yapılan uygulamalar genel olarak Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan yöntemlerdir.

2. 5. Zehirlenmeler

2. 5. 1. Akrep Sokması Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, akrep sokması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Akrebın soktuğu yer bıçakla kesilir. Zehrin vücuda yayılmasını önlemek için kan emilir ve tükürülür (KK.21; KK.30; KK.44; KK.67). Akrebın soktuğu bölgeye çamur sarılır (KK.38; KK.65; KK.176). Sütleğen otunun suyu akrebın soktuğu bölgeye sürülür (Çalış, 2019, 200). Akrep öldürölerek iyice ezilip akrebın soktuğu bölgeye sarılır (KK.53). Akrebın soktuğu bölgeye yoğurt sürülür (KK.23; KK.91; KK.92). Akrep soktuğu bölgeye akrebın ezilerek sarılması ilginç bir yöntemdir. Bu uygulamada akrebın kendi zehrının panzehri olacağı inanışı vardır. Diğer yöntemler (bölgenin bıçakla kesilmesi ve bölgeye çamur, yoğurt ve sütleğen otunun suyunun sürölmesi) akrebın zehrini almaya yönelik uygulamalardır.

2. 5. 2. Arı Sokması Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde arı sokması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Arının soktuğu bölgeye sirke sürölür (KK.21; KK.61; KK.74). 1 çay kaşığı mısır ununa 3-4 damla sirke eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışım arının soktuğu yere sarılır (KK.60; KK.81; Avcıoğlu, 2017, 103). Arı sokması sonucu oluşan şişliklerin azalması için arının soktuğu bölgeye ısırgan otu sürölür (Çalış, 2019, 177). Zehri alması için arının soktuğu yere 5-10 dakika bir dilim domates basılır (KK.30; Avcıoğlu, 2017, 102; Çalış, 2019, 112). Arının soktuğu yere 1 dilim soğan basılır (KK.74; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 103; Küçük, 2011, 367). Arının soktuğu bölgeye bal (KK.190; KK.191), sarımsak suyu (KK.188) veya karadut pekmezi (KK.143) sürölür. Arı sokması tedavisi için yapılan uygulamalar genel olarak Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan yöntemlerdir. Arı sokması tedavisi için ısırgan otu (*Urtica dioica* L.) ve karadut (*Morus nigra* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

“Arı sokması nedeni ile hastanın durumu çok ağır ise hasta boğazına kadar ayrana yatırılır.” (Avcıoğlu, 2017, 103). Arının soktuğu bölgeye yoğurt sürölür (KK.29; KK.40; KK.190; KK.191; Küçük, 2011, 367). Ekşi yoğurt arının soktuğu yere

sürülür (KK.74). “*Arı sokmasına tuzlu ayran içmek iyi gelir.*” (Melikoğlu, 2018, 561). Arı sokması tedavisi için yoğurt kullanılması, yöre halkının yoğurdu zehir alma özelliği olan hayvansal bir malzeme olarak kabul ettiğini gösterir.

Arı sokması sonucu şişen bölgeye 5-10 dakika metal bir eşya (kaşık, bıçak, bakır tabak vb.) ile baskı yapılır (KK.29; KK.41; KK.50; Küçük, 2011, 367; Melikoğlu, 2018, 556). Arının soktuğu bölgeye çamur sürülür (KK.50). Şişmesini engellemek için arının soktuğu bölgeye soğuk (su, buz vb.) uygulanır (KK.27; KK.62; KK.65). Arının soktuğu yere 1-2 damla insan ya da hayvan idrarı damlatılır (KK.85; KK.115; KK.190; KK.191). Arı sokması sonucu şişen bölgeye soğuk pres uygulamalarının (su, buz ve metal eşyalar) yapıldığı anlaşılmaktadır. İnsan veya hayvan idrarının arının soktuğu yere sürülmesinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Hint ve Çin halk hekimliğinde, özellikle deri hastalıklarında (sivilce, egzama vb.) yaraları iyileştirme amacı ile insan veya hayvan idrarı kullanıldığı bilinmektedir.

2. 5. 3. Gıda Zehirlenmesi Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, gıda zehirlenmesi tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Bol tuzlu ayran içilir (KK.42). Gıda zehirlenmesi tedavisi için 1-2 su bardağı ekşi ayran içilir (KK.39; KK.74). Ayran içilir. Ayran vücuttaki zehri alır (KK.49; KK.56; KK.94; KK.160; Avcıoğlu, 2017, 101; Küçük, 2011, 371; Melikoğlu, 2018, 568). Gıda zehirlenmesinden dolayı hastanın durumu çok ağırsa ve hasta titremeye başladıysa, kış aylarında kara; yaz aylarında ayrana yatırılır (Avcıoğlu, 2017, 101). 1-2 kâse yoğurt yenir (KK.39; Avcıoğlu, 2017, 102; Küçük, 2011, 371). 1 kâse yoğurt içerisine 3-4 diş dövülmüş sarımsak eklenerek yenir (KK.54; KK.107). 1 su bardağı çiğ süt içilir (KK.91). Yörede, gıda zehirlenmesi için uygulanan tedavi yöntemlerinde süt ve süt ürünlerinin kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle yoğurt gıda zehirlenmeleri için panzehir olarak kullanılır.

Gıda zehirlenmesi tedavisi için çiğ patates suyu içilir (KK.23). 1 su bardağına, 1 adet limon sıkılır ve üzerine su eklenerek içilir (KK.78; KK.98). Bostan teveğinin uçları ezilerek suyu içilir (Melikoğlu, 2018, 568). 1 su bardağı kaynamış suya 1 yemek kaşığı toz şeker eklenerek içilir (KK.76). Sabah ve akşam 1 su bardağı nane çayı içilir (KK.190). Gıda zehirlenmesi tedavisi için yarım çay bardağı sirke (elma, alıç vb.) içilir (KK.1; KK.74). Turşu suyu içirilir (KK.49; KK.76). Çivit otunun²⁰ çayı içilir (KK.76). Bir tülbent içerisine 10-15 adet solucan konur. Solucanlar ezilerek suyu içilir (KK.62; KK.6; KK.70; Küçük, 2011, 368; Melikoğlu, 2018, 568). Solucan ile yapılan bu tedavi yöntemi genellikle gıda zehirlenmesi sonucu yoğun ishal olan hastalara uygulanır. Bu hastalığa “cufurlanma” adı verilir (KK.85; KK.88; KK.91; KK.92; KK.114). Gıda zehirlenmesinin tedavisi için 1-2 yemek kaşığı kestane balı yenir (KK.113; KK.190; KK.191). Gıda zehirlenmesi tedavisinde için 1 su bardağı suya bir miktar temiz toprak eklenerek içilir (KK.76). Gıda zehirlenmesi sonucu durumu ağırlaşan hasta boynuna kadar toprağa gömülerek 1-2 saat bekletilir (KK.91; KK.115; KK.121; Küçük, 2011, 368; Melikoğlu, 2018, 568). Zehirlenen hasta yediklerinin sindirilip kana karışmasını engellemek için kusturulur (KK.31; KK.44; KK.53; KK.142; KK.177; Melikoğlu, 2018, 568). Gıda zehirlenmesinin tedavisi için solucanla yapılan yöntem dikkat çekicidir. Kaynak kişilerin (KK.85; KK.88; KK.91; KK.92; KK.114) verdiği bilgilere göre; özellikle fındık toplanma zamanında çok fazla yaş fındık tüketen kişi zehirlenir. Bu zehirlenmenin sonucunda hasta yoğun ishal (cufurlanma) olur. Solucan suyunun gıda zehirlenmelerinin tedavisinde kullanılması ilginç bir tedavidir. Yöre halkı, bu yöntemi çok fazla yaş fındık yemek sonucu oluşan zehirlenmede başarılı bulmuş olsa gerek diğer gıda zehirlenmelerinde de uygulamaya başlamıştır.

2. 5. 4. Yılan Sokması Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, yılan sokması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

²⁰ Yörede “çamaşır çividi” olarak bilinen bir bitkidir. Eskiden çamaşır yıkamak için kullanıldığından bu ad verilmiştir (KK.76).

Yılan soktuğu yere turşu sarılır (KK.36; KK.60; Melikoğlu, 2018, 561). Sütleğen otunun suyu sürülür (Çalış, 2019, 200). 4-5 adet limon sıkılıp suyu içilir (KK.61; KK.190; KK.191). “*Akrep öldürülür yaranın üzerine konur. Akrep yılan zehrini alır.*” (Avcıoğlu, 2017, 104.) “*Tavuğun götü yılanın soktuğu yere sarılır.*” (Melikoğlu, 2018, 561). Zehir emilip tükürüldükten sonra yılan sokulan bölge toprağa gömülür. Toprak zehri emer (KK.70). Yılanın soktuğu bölgeye çamur sarılır (KK.76). Yoğurt ve toprak karışımı yılan sokulan bölgeye sürülür (KK.39; KK.47; KK.76; KK.136; KK.186). Yılanın soktuğu yere yoğurt sürülür (KK.34; KK.66; KK.129; KK.133; Melikoğlu, 2018, 561). 1-2 bardak çiğ keçi sütü içilir (KK.91; KK.100; KK.157; KK.186; KK.190). 10 diş sarımsak dövülür. Dövülen sarımsaklara 2 yemek kaşığı yoğurt eklenerek iyice karıştırılır. Karışımın yılanın soktuğu yere sürülür (KK.91). Zehrin vücuda yayılmasını engellemek için yılanın soktuğu yerin 1 karış yukarısı iple sıkıca bağlanır (KK.37; KK.85). Yılanın soktuğu bölge kesilerek emilir. Zehirli kan emilip tükürülür (KK.26; KK.65; Melikoğlu, 2018, 561). Yörede yılan sokması tedavisinde en etkili yöntem zehrin vücuda yayılmasını engellemeye (bölgenin kesilerek zehirli kanın emilip tükürülmesi, yılanın soktuğu yerin biraz yukarısının iple sıkıca bağlanması vb.) yönelik uygulamalardır. Yılanın soktuğu bölgeye ezilmiş akrep ve tavuğun kıç kısmının sarılması yılan zehrine karşı panzehir uygulamaları olarak dikkat çeker.

Yılan; köpek, ayı, domuz vb. hayvanlar gibi insana saldırmaz. Yılan ses duyduğu zaman o bölgeden uzaklaşır. Küçükken tarlaya gittiğimizde babam; “*Bastığınız yere bakın! Yılanın üzerine basarsanız yılan sokar.*”, diye uyarırdı. Otun fazla olduğu veya adım atılacak yerin görülemeyeceği yerlere yılan olabilir endişesiyle hemen girmezdik. Önce beli (kürek) yere vurup ses çıkarırdık. 1-2 dakika bekledikten sonra ses çıkara çıkara ilerlerdik. Yılanın üzerine basmadığımız sürece tehlikeli olmadığını bilirdik. Çok sık kullanılan “kuyruğuna basmak” ve “kuyruk acısı” deyimleri buradan gelir. Yılan üzerine basıldığında genellikle bacakları (dizlerden aşağı bölgeleri) sokar. Eskiden kara lastik ayakkabılarla tarlaya gidildiğinden yılan sokma olayı çok olurdu. Ancak günümüzde kara lastik ayakkabıların yerini çizmeler aldığından yılan sokması olayları pek görülmez.

2. 6. Kesik, Yara ve Apse

2. 6. 1. Burun Kanaması Tedavisi

Burun çevresi kılcallarında hasar sonucu oluşan kanamalardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, burun kanaması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Pamuk veya bez parçası burna tıkanarak tampon yapılır (KK.25; KK.40; KK.50; KK.61; Avcıoğlu, 2017, 109; Çalış, 2019, 203). Burna tütün basılır (KK.7; KK.34; KK.47; KK.188; KK.190; Çalış, 2019, 203). Örümcek ağı top haline getirilip burna tıkanır (KK.42). Kolonyalı pamuk ile burna tampon yapılır (KK.22). Yumurta kabukları yakılarak kül haline getirilir. Burun kanadığında bu kül burna basılır (KK.60; KK.91; KK.115). Bez parçaları yakılarak külü burna basılır (KK.30; KK.62; KK.107). Burna tuzlu su çekilir (KK.66). Burun kanamasını durdurmak için enseye yakın bölgelerden saç çekilir (KK.61). Hastanın başı öne eğilir. Burun kanatlarına 5-10 dakika baskı yapılırsa kanama durur (KK.106). Yörede, burun kanaması için uygulanan yöntemlerin tedavi amaçlı olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu uygulamaları daha ziyade acil durum yöntemleri başka bir ifadeyle geçici uygulamalar olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

2. 6. 2. Dolama Tedavisi

Dolama; genellikle parmaklarda oluşan iltihaplı bir hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, dolama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Soğan tereyağında çok az kızartıldıktan sonra yaraya sarılır (KK.1). Dolama olan bölgeye karadut pekmezi sürülür (KK.191). Gece yatmadan önce közlenmiş soğan yaraya sarılır (KK.5; KK.41). Dolama otu hafifçe haşlanarak yaraya sarılır (KK.81). Dolama hastalığı tedavisi için çam sakızı eritilerek yaraya sarılır (KK.42; KK.58; KK.117; KK.191) Sütleşen otu ezilerek yaraya sarılır (KK. 80; KK.81).

Kökner ağacının kozalakları dövülerek yaraya sarılır (KK.76). Karalahana yaprağı haşlanarak yaraya sarılır (KK.76). Sabah ve akşam dolama olan bölgeye kestane balı sürülür (KK.107). Dolama hastalığı tedavisi için damar otunun yaprakları haşlanarak yaraya sarılır (KK.34). Yara otu dolama olan bölgeye sarılır (KK.138). Siğil otu dolama olan bölgeye sarılır (KK.186). Kuzukulağı otu kaynamış suda 5 dakika bekletildikten sonra yaraya sarılır (KK.92). Gece yatmadan önce un ve dut pekmezi karıştırılarak yaraya sarılır (Avcıoğlu, 2017, 107). Kantaron otu ezilerek yaraya sarılır (KK.61). Mor orman gülü veya sarı orman gülü yakılır. Karasından 2-3 damla dolama olan bölgeye sürülür (KK.112). Dolama tedavisi için dut (beyazdut/Morus abla-karadut/Morus nigra L.), kestane (Castanea Sativa Mill.), çam sakızı (Pinus brutia Ten), sütleğen otu (Euphorbia), yara otu (Centella Asiatica), kuzukulağı (Rumex acetosella L.), sarı kantaron (Hypericum perforatum L.) ve orman gülü (sarı orman gülü/Rhododendron Luteum-mor orman gülü/Rhododendron Ponticum) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Yaraya kolonya ve limon suyu sürülür (KK.21; KK.72; KK.126; KK.164). Beyaz sabun rendelenerek bir bez yardımıyla yaraya sarılır (KK.4). Dolama olan bölge iğne ile patlatılır (KK.21). Dolama olan bölgeye şekerli hamur sarılır (KK.74). Gece yatmadan önce dolama olan bölgeye lokum sarılır (KK.91). Dolama tedavisi için kullanılan bu uygulamalar yara içindeki iltihabın atılmasına ve yara olan bölgenin steril (kolonya ve limon) tutulmasına yönelik çabalar olduğu anlaşılmaktadır

Dolama olan bölge hocaya okutulur (KK.74). Hastalıklardan kurtulmak için türbelere gidilir (KK.125). Yörede, dolama tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara da başvurulduğu görülür.

2. 6. 3. Kesik Tedavisi

Kesiklere bağlı deri yüzeyinde oluşan kanamalardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kesik tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kanı durdurmak için kesik olan bölge bez ile bağlanır (KK.56 KK.67; KK.99; KK.170). Zeytinyağı sürülür (KK.61). Yara otu sıcak suda 3-5 dakika bekletildikten sonra kesik olan bölgeye sarılır (KK.60; KK.107; Dost, 2018, 35). Kesik tedavisi için yaraya kül basılır (KK.5; KK.42; KK.76; KK.127). Çocuk idrarı veya hayvan idrarı kesik olan bölgeye sürülür (KK.114). Kesik sonucu oluşan yaraya tütün sarılır (KK.5; KK.38; KK.39; KK.101; KK.178; Çalış, 2019, 202; Melikoğlu, 2018, 555). Siğil otu biraz sıcak suda bekletildikten sonra kesik olan bölgeye sarılır (KK.5; KK.38; KK.169). Ekmek çiğnenip yaraya basılır (KK.81). Kesik olan bölgeye çamur sarılır (KK.36). Çam sakızı kesik olan bölgeye yapıştırılır (KK.61). Yörede, kesik tedavisi için uygulanan yöntemler, Anadolu halk hekimliğinde kullanılan yöntemlerle benzerlik gösterir.

2. 6. 4. Yara Tedavisi

Yara; fiziksel ve kimyasal nedenlerle deri dokusunun bozulması durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, yara tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yara tedavisi için cıva ve rendelenmiş beyaz sabun merhem kıvamına gelinceye kadar karıştırılır. Oluşan karışım sabah ve akşam yara olan bölgeye sürülür (KK.61). Genel olarak bütün deri hastalıklarında kullanılır.

Yara olan bölgeye yara otu sarılır (KK.34; KK.56; KK.188; Dost, 2018, 35; Melikoğlu, 2018, 557). Açık yaralara kül basılır (KK.18; KK.70; KK.88; KK.147). Çam sakızı yaraya yapıştırılır (KK.101; KK.122; KK.187). Çam sakızı ısıtılıp yara olan bölgeye 4-5 damla damlatılır (KK.4). Yara olan bölgeye kantaron yağı sürülür. Kantaron yağı, yaranın iyileşme sürecini hızlandırır (KK.5). İltihaplı yaralar için yaraya közlenmiş soğan sarılır (KK.76; Arslan, 2005, 61). Kabadeşen otu, biraz haşlandıktan sonra yaraya sarılır (KK.85). Yara olan bölgeye bal sürülür (KK.158; KK.180; Melikoğlu, 2018, 555). Sabah ve akşam ciltte oluşan yaralara sirke sürülür (KK.109). Sabah ve akşam yara olan bölgeye zeytinyağı sürülür (KK.26). Sarı

kantaron otunun çiçekleri dövülerek yaraya sarılır (KK.91). 1 çay bardağı zeytinyağı ile 1 adet beyaz mum iyice ezilerek yara üzerine sarılır (KK.95). Damar otu biraz sıcak suda bekletildikten sonra yaraya sarılır (KK.34; KK.92; Arslan, 2005, 71). Küpe takılması amacıyla küçük kız çocuklarının kulaklarının delinmesi sırasında oluşan yaralara ısırgan otu sürülür (KK.91). Ezilmiş yaş tütün yaraya sarılması sarılır (KK.10; KK.36; KK.40; KK.151; KK.185). Gece yatmadan önce sarımsak dövülüp yaraya sarılır (KK.60). Yara tedavisi için pelit ağacının gövde kabuklarından hazırlanan çay içilir (Arslan, 2005, 42). Altın otunun çiçekleri ezilir. Zeytinyağı eklenerek iyice karıştırılır. Karışım yara olan bölgeye sürülür (KK.92). Yörede yara tedavisi için birçok bitkisel malzeme kullanıldığı görülür. Yara tedavisi için ısırgan (*Urtica dioica* L.), çam sakızı (*Pinus brutia* Ten), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.) ve altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Açık yaraları tedavi etmek için yaraya idrar sürülür (KK.85; KK.92), “Bizim gızı köpek ısırdı habü gaba etini aldı. Emine uriye işedi u yara doktora da gitmeden eyileşti.” (Melikoğlu, 2018, 561). Yara olan bölgeye 2-3 damla çocuk idrarı sürülür (KK.60; KK.91). Yaranın üzerine gazyağı sürülür (KK.115; KK.188). İltihapsız yaralara kaya tuzu basılır (KK.61). Günde 2-3 defa ciltte oluşan yaralar tuzlu su ile yıkanır (KK.81). Derisi soyulmuş hafif yaralarda derinin yapışması için sıkıca bağlanır. Bu uygulama yaranın iyileşme sürecini hızlandırır (KK.92). Eskiden yara derin ve büyükse iğneyle dikilirdi (KK.91; KK.114). Yarayı temizlemek ve mikropları öldürmek için yapılan uygulamalar (yaraya idrar, gazyağı ve tuz sürülmesi) mevcuttur.

Yaraya tereyağı sürülür (KK.23; KK.91; Melikoğlu, 2018, 557). Yara olan bölgeye yoğurt sürülür (KK.26). Yara üzerine kuyruk yağı sarılır (KK.111). Yaranın iyileşmesi için yara üzerine çiğ et sarılır (KK.113). Bel kemeri kazınır ve yaraya sarılır (Avcıoğlu, 2017, 109). Kemerin iç tarafı yontulur ve yontulan parçalar yara üzerine konur (Melikoğlu, 2018, 560). “Yarayı tedavi etmek için yumurtanın beyazı yağda çok az pişirilir ve yaraya sarılır.” (Melikoğlu, 2018, 556). Kız çocuklarının kulaklarının delinmesi sırasında oluşan yaralara kuş pisliği sürülür (KK.91). Yörede, yara tedavisi için hayvansal malzemelerin de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2. 7. Göz Hastalıkları

2. 7. 1. Arpacık/İt Dirseği Tedavisi

Arpacık; göz çevresi yağ bezelerini tutan enfektif durumdur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, arpacık/it dirseği tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Arpacık olan bölgeye demli çay suyu sürülür (KK.2; KK.8; KK.30; KK.44; KK.63; KK.165; Avcıoğlu, 2017, 112; Melikoğlu, 2018, 556). Demli çayın buharı arpacık olan göze uygulanır (KK.4; KK.40). Demlenmiş çay posası 5-10 dakika arpacık olan bölge üzerinde bekletilir (KK.5; KK.60). Arpacık üzerine soğan suyu (KK.90) veya sarımsak suyu (KK.12; KK.29; KK.38; KK.109) sürülür. Gözü yakmayacak şekilde tahta bir kaşık hafifçe ısıtılarak arpacık üzerinde 1-2 dakika bekletilir (KK.34; KK.88; KK.188; KK.190). Bir miktar suda papatyalar kaynatılır. Papatya suyunun buharı göze uygulanır (KK.41). Göz otunun suyu arpacığa sürülür (KK.76; Avcıoğlu, 2017, 112). 1 dilim patates arpacığın üzerine konur (KK.91). Arpacık olan göze hamur sarılır (KK.56). Arpacık tedavisi için kullanılan yöntemler Anadolu'nun birçok yerinde karşılaşılan halk hekimliği uygulamalarıdır.

Arpacığın nazardan kaynaklandığı düşünülüyorsa nazar duaları okunur (KK.101). Arpacığı ilk gören kişiye okutulur (KK.85). Arpacık olan göz okunur ve üflenir. Okunduktan sonra parmağın ucu ile arpacık olan yere 7 defa vurulur. Böylece arpacığın yok olacağına inanılır (Avcıoğlu, 2017, 112). Arpacıklı göze tükürdüğünde iyileşeceğine inanılır (KK.91; KK.92; KK.115). Köpek mamasından bir parça arpacık olan bölgeye sürülür (KK.33). *“Sıcak ekmek göze kapatılır sonra köpeğe atılır böylece iddirse (arpacık) geçer. Bu işlem sırasında “ittirse it, itin karnına git” denir.”* (Melikoğlu, 2018, 561). Köpeğin yediği yemekten²¹ bir parça alınıp göze sürülür (Avcıoğlu, 2017, 112). Yörede, arpacık tedavisi için dinsel-büyüsel (irrasyonel) uygulamaların da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

²¹ Köpeğin yemek yediği kaba “köpek yalı” adı verilir.

2. 7. 2. Göz Ağrısı Tedavisi

Çeşitli nedenlerle göz ve çevresinde oluşan ağrılardır (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, göz ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yeni doğum yapmış kadının sütünden ağrı olan göze 1-2 damla damlatılır (KK.180). Ağrı olan göze 2-3 damla çiğ süt damlatılır (KK.65). Göze 2-3 damla ilk çocuğu kız olan kadının sütü damlatılır (KK.88; Melikoğlu, 2018, 562). İnek sütü kaynatılır ve buharı ağrı olan göze uygulanır (KK.60; KK.62; KK.113).

1 dilim patates ağrı olan göze sarılır (KK.38; (KK.65). “*Göz otu, salatalık, patates haşlanıp posası sıkılıp göze sarılır.*” (Avcıoğlu, 2017, 111). Göz otu kaynayan suya atılarak kaynatılır. Buharın dağılmaması için başa bir tülbent veya havlu atılarak buharı göze uygulanır (KK.61; KK.88; Avcıoğlu, 2017, 111; Arslan, 2005, 101). Sabah ve akşam ağrı olan göze 3-4 damla salatalık suyu damlatılır (KK.54). Demlenmiş çayın buharı göze tutulur (KK.27). Göz ağrısı tedavisi için çay posası göze sarılır (KK.110). Demlenmiş çay soğuduktan sonra 1-2 damlada göze damlatılır (KK.78, KK.163; KK.190). Ağrı olan göze 1-2 damla limon suyu damlatılır (KK.65). Göze 1-2 damla soğan suyu damlatılır (KK.49). Göz ağrısı tedavisi için çiğnenmiş ekmek göze sarılır (KK.64). Göz ağrısı tedavisi için çay (*Camellia Sinenensis* L.) ile yapılan uygulamaların fazlalığı dikkat çekicidir.

2. 7. 3. Göz İltihabı Tedavisi

Gözde oluşan iltihaplanmalardır (KK.113). Giresun halk hekimliğinde, göz iltihabı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

İltihap olan göze 1-2 damla limon suyu damlatılır (KK.5). Gece yatmadan önce 1 dilim salatalık göze sarılır (KK.23; KK.38). “*Göz otu denilen bi ot var u otu yakıp dumanını göze tutuyon gözdeki kurtlar ökülüyor. U ot aynı göze benzi göz şeklinde.*” (Melikoğlu, 2018, 561). Göz otu kaynayan suya atılarak kaynatılır. Buharı iltihap olan göze uygulanır (KK.61; KK.88; Arslan, 2005, 101). Göze çay pansumanı yapılır

(KK.23; KK.26; KK.134). Bebeğin gözünde çapaklanma olursa 1-2 damla anne sütü damlatılır (KK.4; KK.56; KK.117; KK.166; Melikoğlu, 2018, 561). Çiğ patates dilimi iltihap olan göz üzerinde bekletilir (KK.132). Göz iltihabını gidermek için yapılan tedaviler göz ağrısı tedavileri ile benzerlik göstermektedir.

2. 7. 4. Katarakt Tedavisi

Katarakt; gözün kornea tabakasının şeffaflığını kaybetmesi sonucu oluşan hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, katarakt tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Göze, 1 damla kestane balı damlatılır (KK.24). Göze, 2-3 damla sarımsak suyu damlatılır (KK.25).1 dilim soğan 5-10 dakika katarakt olan gözde bekletilir (KK.37). Çiğ patates suyu göze damlatılır (KK.188). Katarakt tedavisi için yapılan uygulamaların çok az olduğu görülür. Bu bağlamda katarakt hastalığı ile ilgili yöre halkının yeterince bilgisinin olmadığı sonucu çıkarılabilir.

2. 8. Dış Etkenlerden Oluşan Hastalıklar

2. 8. 1. Cilt Çatlaması Tedavisi

Ciltte oluşan çatlaklardır (KK.91; KK.155). Giresun halk hekimliğinde, cilt çatlaması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ciltte oluşan çatlak bölgelere yoğurt kaymağı (KK.36), süt (KK.83; KK.111), tereyağı (KK.60; KK.144; KK.180), çiğ sütte oluşan kaymak (KK.64; KK.81) veya yoğurt (KK.114) sürülür. Gece yatmadan önce çatlak olan bölgeye bal mumu sarılır (KK.91). Yörede, cilt çatlaması tedavisi için uygulanan tedavi yöntemlerinde hayvansal malzemelerin yaygın olarak kullanıldığı görülür.

Çatlak bölgelere domates suyu (KK.8; KK.125; KK.170) veya zeytinyağı (KK.22; KK.36) sürülür. Çam sakızı çatlaklara yapıştırılır (KK.35; KK.37; KK.136; KK.161; KK.177). Temre otunun suyu çatlaklara sürülür (KK.91; KK.92; Arslan, 2005, 69). Gece yatmadan önce ciltteki çatlaklara kantaron yağı sürülür (KK.49). Çatlak bölgelere vazelin sürülür (KK.1; KK.56; KK.76; KK.88). Ellerde ve ayaklarda oluşan çatlaklara kına yakılır (KK.113). 5-10 adet yaş dut meyvesi ezilerek çatlak olan bölgelere sarılır (KK.109). Sarı kantaron bitkisinin suyu çatlaklara sürülür (KK.190). Cilt çatlakları tedavisi için çam sakızı (*Pinus brutia* Ten), Temre otu (*Chelidonium majus*), dut (beyazdut/*Marus abla-* karadut/*Morus nigra* L.) ve sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 8. 2. Güneş Çarpması Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, güneş çarpması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Saçlara elma sirkesi sürülür (KK.2). Güneş çarpması tedavisi için 1-2 yemek kaşığı sirke içilir (KK.32). 1-2 su bardağı semizotunun çayı içilir (KK.76). Söğüt ağacının yapraklı dallarından 2-3 dal koparılır. Dallar elle küçük parçalara ayrılarak yıkanır. Su dolu büyük kazana eklenen dallar 1 saat kadar kaynatılır ve süzülür. Söğüt ağacı özünün olduğu bu suyla banyo yapılır (KK.91). Hastaya söğüt ağacının yapraklı dalları koklatılır (KK.145; KK.186). Saçlara ve enseye zeytinyağı sürülür (KK.49). Taflan ağacı yaprakları üzerine yoğurt dökülerek alın bölgesine, enseye ve yüze yapıştırılır (KK.85). Söğüt ağacının güneş çarpması tedavisi için yaygın olarak kullanıldığı görülür Güneş çarpması tedavisi için söğüt ağacı (*Salix alba* L.), taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roamer) ve semizotu (*Portulaca oleracea* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Güneş çarpan kişi serinletilir (KK.1; KK.8; Melikoğlu, 2018, 565). Güneşin ısıttığı suyla banyo yapılır (Avcıoğlu, 2017, 114). 1 kâse yoğurda, 1-2 diş dövülmüş sarımsak eklenerek yenir (KK.29). 3-5 diş sarımsak iyice dövüldükten sonra 1 kâse yoğurda eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışım saçlara ve ense köküne sürülür

(KK.92). Soğuk ayran içilir (KK.31; KK.59; KK.112). Çökelek suyu saçlara ve enseye sürülür (KK.113). Güneş çarpması tedavisi için uygulanan tedavi yöntemlerinde süt ve süt ürünleri kullanımı oldukça yaygındır: Güneşin ısıttığı su ile banyo yapılması farklı bir uygulama olarak görünür.

2. 8. 3. Güneş Yanığı Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, güneş yanığı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Güneş yanıklarına yoğurt (KK.8; KK.31; KK.40), demli çay (KK.8), zeytinyağı (KK.31) veya kestane balı (KK.92) sürülür. Sabah ve akşam yanık olan bölgelere sarımsaklı yoğurt sürülür (KK.76; KK.104; KK.147). Yanık olan bölgeye sirke sürülür (KK.12; KK.39; KK.169). Vücutta oluşan güneş yanıklarına diş macunu (KK.78; Avcıoğlu, 2017, 115), çiğ süt yağı ya da tereyağı (KK.80; KK.127; KK.163) veya Piraziz elmasının suyu (KK.112) sürülür. Yörede, güneş yanığı ile ilgili tedaviler genel olarak Anadolu halk hekimliğinde kullanılan yöntemlerdir. Güneş yanığı tedavisi için kestane (*Castanea Sativa* Mill.) balı ve Piraziz elması (*Malus communis* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 8. 4. Nazar Tedavisi

Arapça bir kelime olan nazar; “bakmak, bakış” anlamlarında kullanılmaktadır (Keskin, 2008, 192; Boratav, 1984, 103). Boratav’a göre, bazı insanların bakışlarındaki zararlı güç; insanlara, hayvanlara ve nesnelere olumsuz etki yapar. Nazar değen kişi, hayvan veya nesneler “nazara geldi”, “nazara uğradı”, “kem göze geldi” deyimleriyle adlandırılır (1984, 103-104). Sebepsiz aniden ortaya çıkan hastalıklar, ölümler, sakatlanmalar, mal kayıpları, hayvanların telef olması vb. olumsuz hadiseler halk arasında nazarın sonuçları olarak değerlendirilir. Giresun

yöresinde nazar değmesi sonucu hastalandığı düşünülen insanların tedavileri ve nazardan korunmak için yapılan uygulamalar şunlardır:

Nazar değen kişiye hocalara muska yazdırılır (KK.76; KK.80; KK.145; KK.179). Nazar duaları okunur (KK.92; KK.166). Nazardan korunmak için kapı girişine eski at nalı çakılır (KK.114). Nazar değmeden önce tedbir alınmalıdır. Ailenin nazardan korunması için evin girişine ya da balkona nazar boncuğu veya üzerlik tohumu asılır (KK.110). Nazar değen kişi, yörede bulunan türbelere götürülür (KK.106). Nazar değen kişilere kurşun döktürülür (KK.60). Yörede, nazar tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 9. Üriner Hastalıklar

2. 9. 1. Böbrek Ağrısı Tedavisi

Böbrek ağrısı, çeşitli nedenlerle böbrekte oluşan ağrılardır (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, böbrek ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabah ve akşam yarım limonun suyu içilir (KK.18). Ebegümece otunun çayı içilir (KK.17, KK.111; KK.140; KK.164; KK.191; Avcıoğlu, 2017, 118; Çalış, 2019, 166). 1 litre suya yarım demet maydanoz eklenerek kaynatılır. Sabah ve akşam 1 su bardağı içilir (KK.22; KK.36). Sarı kantaron otunun çayı içilir (KK.97; KK.186; Arslan, 2005, 45). Sakarca otu kaynatılıp suyu içilir (Çalış, 2019, 196). Pirinç lapası yenir (KK.92). Böbrek ağrısı tedavisi için damar otunun çayı (KK.76), sarı üçgül otunun çayı (KK.92; Arslan, 2005, 58), haşlanmış arpanın suyu (KK.31; KK.37), galdirik otunun çayı (KK.80; KK.106), ısırgan otunun çayı (KK.60; KK.85; Arslan, 2005, 105) veya çobançantası otunun çayı (KK.61; KK.80; KK.81; KK.114; KK.190) içilir. Böbrek ağrısı tedavisi için ebegümece (*Malva Neglecta* Wallr.), sakarca (*Ornithogalum umbellatum* L.), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.), galdirik

(*Trachystemon Orientalis*), sarı üçgül çiçeği (*Trifolium sp.*) ve ısırgan (*Urtica dioica L.*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Sıcak tuğla veya sıcak su torbası böbreklere gelecek şekilde vücuda sarılır (KK.91). Ayaklar sıcak tutulur (KK.81). Böbrek ağrılarını dindirmek için koyun yünü vücuda sarılır (KK.85; KK.113; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 118). Sabahları aç karnına 1 su bardağı çökelek suyu içilir (KK.115). Yoğurt suyu içilir (KK.37; KK.51). Lendonoz (eşkina) balığının kafasının iki yanında bulunan beyaz taşlar çıkarılır. Bu taşlar sahanda ezilip toz haline getirilir. Daha sonra 1 limonun suyu sıkılıp toz haline getirilen taşların içine eklenir. Bir gece ayazda ve karanlıkta bekletilir. Bir gün sonra karışım içerisine 1 yemek kaşığı kadar zeytinyağı dökülüp su bardağına konur. Bu karışım 3 gün arayla içilir (KK.106). Böbrek ağrısı tedavisi için acı sulardan (şifalı sulardan) içilir (KK.35; KK.80; KK.125; KK.156). Böbrek ağrısı tedavisi için ayakların, bel çevresinin ve sırt bölgesinin sıcak tutulmasına yönelik uygulamalara başvurulur. Hayvansal malzemeler (çökelek suyu, yoğurt suyu ve koyun yünü) böbrek ağrısı tedavisi için kullanılır. Böbrek ağrısı tedavisi için yöre halkı tarafından çok sevilen lendonoz balığının kullanılması yöreye özgü bir uygulama olarak dikkat çeker. Böbrek ağrısı olan kişiler, bu balık için özel olarak ava çıkar veya tanıdıkları oltacılık yapan balıkçılardan bu balığı isterler. Balıkçı tezgahlarında çok sık rastlanmayan bir balıktır.

2. 9. 2. Böbrek Taşı Tedavisi

Böbrek taşı; böbrek içerisinde kalsiyum birikimine bağlı oluşan tozlardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, böbrek taşı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabah ve akşam 1 su bardağı ısırgan otunun çayı içilir (KK.92; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 213). Yaş semizotu yemek böbrekteki kumu düşürmeye yardımcı olur (Çalış, 2019, 200). Sabah ve akşam aç karnına 1 bardak saz otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 13). Böbrekteki taş ve kumun dökülmesi için sabahları aç karnına 2 yemek kaşığı sirke içilir (KK.52). Günde 1-2 su bardağı mangır çiçeğinin çayı içilir (KK.85).

Sabahları aç karnına 1 su bardağı kuşburnu çayının içilmesi böbrekte bulunan taş ve kumun düşürülmesine yardımcı olur (KK.60). Böbrek taşı tedavisi için it pancarı yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 35). Kabak lapası yenir (KK.89). Sabahları aç karnına 1 su bardağı kalısar çiçeğinin çayı içilir (KK.160; KK.186; KK.190; KK.191; Arslan, 2005, 28). Böbrek taşını düşürmek için haşlanmış arpanın suyu içilir (KK.101). Günde 1-2 su bardağı ayırık otu kökünün çayı içilir (KK.60; KK.98). Böbrek taşını düşürmek için günde 3 defa (sabah, öğlen ve akşam) 1 su bardağı yayla kekiğinin çayı içilir (KK.37). Günde 2-3 su bardağı papatya çayı içilir (KK.91; KK.92; Arslan, 2005, 22-25). Böbrek taşını düşürmek için girebolu meyvesinin suyu içilir (KK.98; Avcıoğlu, 2017, 120). Mısır püsküllerinin çayı içilir (KK.113; KK.144; KK.175; KK.180). Böbrek taşı düşürmek için semizotu (*Portulaca oleracea* L.), altın otu/kalısar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), ısırgan (*Urtica dioica* L.), kuşburnu (*Rosa canina* L.), mısır (*Zea Mays*), Girebolu/Gilaburu (*Viburnum Opulus*) ve yayla kekiği (*Origanum minutiflorum* O. Schwarz et. P.H. Davis) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Hastanın ara sıra zıplaması böbrek taşını düşürmeye yardımcı olur (KK.52). Böbrek taşı düşürmek için bir süre sıcak suda oturulur. Daha sonra zıplanırsa böbrek taşı düşer (KK.91). Böbrek taşı olan hasta ata ya da traktöre bindirilir. Dağ, taş, dere ve tepe gezdirilir (Avcıoğlu, 2017, 120). Bu uygulamalar, böbrek taşının kendiliğinden düşmesine yardımcı olmak amacıyla yapılan uygulamalardır.

Günde 1-2 çay bardağı yoğurt suyu içilir (KK.25; KK.31; Avcıoğlu, 2017, 120). Böbrek taşını düşürmek için 2-3 tane balık kafası yenir (KK.31). Sabah ve akşam 1 su bardağı kaynatılmış maydanoz suyu içilir (KK.109; KK.114; KK.161). Çökelek suyu içilir (KK.76). Lendonoz (eşkina) balığı ile yapılan uygulama böbrek taşı düşürme tedavisi için kullanılır (KK.106)²² Yörede, böbrek taşını düşürmek için hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür.

Böbrek taşını düşürmek “acı su” olarak adlandırılan şifalı sular içilir (KK.18; KK.25; KK.40; KK.136; KK.140; KK.187). Hastalık tedavilerinde şifalı su adı

²² Bkz: Karekod 6.

verilen suların kullanılması su kültürle ilişkilidir. Tarih boyunca Türkler suyun temizleyici ve arındırıcı gücüne inanmışlardır.

2. 9. 3. İdrar Tutamama Tedavisi

İdrarın tutulamaması durumudur. Genellikle çocuklarda ve çok yaşlı kişilerde görülür. Giresun halk hekimliğinde, idrar tutamama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Gece yatmadan önce 1 su bardağı suya 1 çay kaşığı toz tarçın eklenerek içilir (KK.18). Sabah ve akşam 1 su bardağı tarçın çayı içilir (KK.26). Sabah ve akşam 1 su bardağı dut yapraklarının çayı içilir (KK.76). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için meşe mazusu/mazısı yenir (KK.77). Isırgan otunun çayı içilir (KK.39; KK.71; KK.85; KK.144; Melikoğlu, 2018, 562). Sarı kantaron bitkisinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan çayın çocuklara içirilmesi idrar tutamayan çocukların tedavisi için kullanılır (Arslan, 2005, 45). Galdirik otu haşlanıp suyu içilir (KK.188). Üzüm ve kayısı tüketilmesi idrar tutamama hastalığının tedavisi için kullanılır (KK.32). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için kiraz sapının çayı içilir (KK.116). Sabah ve akşam 1 su bardağı yayla kekiğinin çayı içilir (KK.37). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için dut (beyazdut/Marus abla- karadut/Morus nigra L.) ısırgan (Urtica dioica L.) sarı kantaron (Hypericum perforatum L.) yayla kekiği (Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis) galdirik (Trachystemon Orientalis) ve kiraz (Cerasus Avium) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Gece yatmadan önce karın bölgesine sıcak su torbası konur (KK.50). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için ayaklar sıcak tutulur (KK.91; KK.101; KK.152; KK.166; KK.188). Bel çekilir. Bel çekme işlemini tecrübeli kişiler tarafından yapılır. Bu uygulama eskiden çok yapılırdı (KK.91; KK.114; Avcıoğlu, 2017, 122). Gece sık sık altına kaçırان çocukların altına kavrulmuş toprak konur (KK.62; KK.78; KK.140). Karın bölgesini sarmak ve vücudun bazı yerlerini sıcak tutmak idrar tutamama tedavisi için kullanılır.

Koçun erkeklik organı haşlanarak yenir (KK.23). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için tavşanın dışkısı yenir (KK.114) Kirpi eti yenir (KK.141). İdrar tutamama hastalığının tedavisi için hayvanların dalak organı yenir (KK.14; KK.80; KK.113; KK.188; Avcıoğlu, 2017, 122; Melikoğlu, 2018, 571). Koyun ve keçi dışkısı kavrulur. Gece yatmadan önce bir bez içerisine konularak hastanın altına serilir (KK.80; KK.113). Yörede, idrar tutamama hastalığının tedavisi için hayvansal malzemelere başvurulduğu görülür.

İdrar tutamayan hasta türbelere götürülüp şifa aranır (KK.23). İdrar tutamayan hasta için hocalara muska yazdırılır (KK.80; KK.85; KK.106). Çocuklardaki bu kötü alışkanlığı gidermek için dinsel ve büyüsel yöntemler kullanılır:

“Ziberi’de Akbudak köyünde huykesen var. Mesela ufak bebekler, huysuz bebekler oraya götürülür. Orada namaz kılınır, dua okunur. Oraya bir çaput bağlanır, bir kazık çakılır, huyu burada kalsın diye. Oranın toprağından alınıp eve getirilir çocuk bu toprakla yıkanır, çocuğun huyu değişir.” (Melikoğlu, 2018, 571).

Yörede, idrar tutamama hastalığının tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara da başvurulduğu anlaşılmaktadır. Hastanın türbelere götürülmesi, hastaya muska yazdırılması ve hasta çocuksa kötü alışkanlığının (kötü huyun) değişmesi için “huykesen” ritüelinin yapılması dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalardır.

2. 9. 4. İdrar Yolları İltihabı Tedavisi

İdrar yollarının iltihaplanması durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, idrar yolları iltihabı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ayaklar sıcak tutulur (KK.74). Sıcak su dolu bir leğen içerisinde oturulur (KK.28). Galdirik otu haşlanır. Suyu bir leğene dökülür. Su soğuyuncaya kadar hasta sıcak suda oturur (KK.106). Sıcak tuğla üzerine oturulur (KK.60; KK.136). İdrar

yolları sorunu yaşayan kişi koyun pisliğine oturtulur (Melikoğlu, 2018, 562). Süt kaynatılıp bir leğene doldurulur ve hasta leğene oturtulur (Avcıoğlu, 2017, 121). Her gün 1 çay bardağı ekşi yoğurt suyu içilir (KK.141). İdrar yolları iltihabı tedavisi için hastaya sıcak pres uygulamaları yapıldığı görülür.

Atkuyruğu otunun çayı (Çalış, 2019, 157), sabah ve akşam aç karnına 1 su bardağı ısırgan otunun çayı (KK.141), kabadeşen otunun çayı (KK.113; KK.138; Arslan, 2005, 72), günde 2-3 su bardağı kaynamış maydanoz suyu (KK.28) veya papatya çayı (KK.36) içilir. Yarım demet maydanoz ve 1 adet soğan doğranarak bir tencereye alınır. Üzerine 4 su bardağı su ilave edildikten sonra kaynatılır. Oluşan karışım süzülerek gün içerisinde 2-3 su bardağı içilir (KK.113). Maydanoz sapları ve beyaz pancar kaynatılarak suyu içilir (Avcıoğlu, 2017, 121). Atkuyruğu otu ve maydanoz haşlanarak suyu içilir (Çalış, 2019, 157). Günde 2-3 su bardağı sarı üçgül otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 58). *“Kızılçık suyu, elma sirkesi ve dövülmüş sarımsak karıştırılır. Bu karışım içilir.”* (Avcıoğlu, 2017, 121). İdrar yolları iltihabının tedavisi için kabak (yemeği, lapası, tatlısı, çekirdeği vb.) yenir (KK.39; KK.91; KK.160). Karahindiba bitkisinin çayı içilir (Arslan, 2005, 27). Çobançantası otu kaynatılıp suyu içilir (KK.137). İdrar yolları iltihabının tedavisi için sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.127). İdrar yolları iltihabının tedavisi için sabah ve akşam 1 su bardağı böğürtlen köklerinin çayı (KK.65; KK.112; KK.115; KK.142; Arslan, 2005, 92), kantaron otunun çayı (KK.85; KK.128) veya dağ kekiğinin çayı (Arslan, 2005, 54) içilir. Salatalarda ve yemeklerde bol bol soğan yenir (KK.137). Her gün 1 adet soğanın suyu içilir (KK.82). Haşlanmış veya közlenmiş soğan yenir (KK.22; KK.41; KK.121; KK.186). Damar otunun çayı (KK.118) veya ebeğümeci otunun çayı (KK.91; KK.113; Arslan, 2005, 67) içilir. Bol su içilir (KK.6; KK.28). Sabahları aç karnına 1 su bardağı kiraz saplarının çayı içilir (KK.130). İdrar yolları iltihabı tedavisi için mısır püskülleri kaynatılarak suyu içirilir (KK.113). *“Pırasa kavrulur idrar yolları sorunu yaşayan kişinin karnına sarılır.”* (Melikoğlu, 2018, 562). Sabahları aç karnına kalısar çiçeğinin çayı içilir (Arslan, 2005, 28). İdrar yolları iltihabının tedavisi için çam sakızı sıcak suda eritilerek içilir (KK.107; KK.113; KK.166; KK.186). Yörede, idrar yolları iltihabının tedavisi için kullanılan soğan, papatya, süt ve maydanoz ile yapılan uygulamalar Anadolu halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan tedavilerdir. İdrar yolları iltihabının tedavisi için dut (karadut/Morus nigra

L.), ısırgan (*Urtica dioica* L.), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.), yayla kekiği (*Origanum minutiflorum* O. Schwarz et. P.H. Davis), galdirik (*Trachystemon Orientalis*), kiraz (*Cerasus Avium*), atkuyruğu (*Equisetum Arvense*), karalahana (*Brassica Oleracea*), kabak (*Cucurbita Pero*), böğürtlen (*Rubus canescens* DC.), ebegümece (*Malva Neglecta* Wallr.), altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), çam sakızı (*Pinus brutia* Ten), kızılıcık (*Cornus Mas*) ve mısır (*Zea Mays*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 9. 5. Prostat Tedavisi

Prostat; prostat bezinin aşırı büyümesine bağlı olarak mesane çıkışındaki bozulmalardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, prostat tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Her gün 1 avuç kabak çekirdeği kabuklarıyla birlikte yenir (KK.18; KK.25). Prostat tedavisi için ısırgan otunun çayı içilir (KK.89; KK.122; KK.125; Arslan, 2005, 106). 1 kâse yoğurda, 1 tatlı kaşığı zerdeçal eklenerek yenir (KK.131). Her gece yatmadan önce 1 su bardağı kaynamış suya 1 çay kaşığı zerdeçal eklenerek içilir (KK.31). Prostat tedavisi için günde 1-2 su bardağı papatya çayı içilir (KK.123; Arslan, 2005, 22). Sabahları aç kanına 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.36). “*Prostat hastalığı için böğürtlen kökleri ile yapılan çay içilir.*” (Arslan, 2005, 92). Prostat tedavisi için haşlanmış arpa suyu (KK.114), girebolu meyvesinin suyu (KK.106; KK.188), sabah ve akşam 1 su bardağı kalisar çiçeklerinin çayı (KK.115), kızılıcık suyu (Avcıoğlu, 2017, 164) veya galdirik otunun çayı (KK.85; KK.132; KK.191) içilir. Karalahana ezilerek suyu içilir (KK.186). Prostat tedavisi için ısırgan (*Urtica dioica* L.), galdirik (*Trachystemon Orientalis*), karalahana (*Brassica Oleracea*), kabak (*Cucurbita Pero*), girebolu/gilaburu (*Viburnum Opulus*), kızılıcık (*Cornus Mas*), böğürtlen (*Rubus canescens* DC.) ve altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 10. Hareket Sistemi Hastalıkları

2. 10. 1. Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi

Bel kaslarının aşırı kasılmasına bağlı hareket kısıtlılığı ve belde oluşan ağrılardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, bel ağrısı/bel tutulması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Gece yatmadan önce bele kirli koyun yünü sarılır (KK.41; KK.108; KK.124; KK.169; Avcıoğlu, 2017, 126; Melikoğlu, 2018, 558). Bele koyun keçesi sarılır (KK.4). Bele sıcak havlu, sıcak taş, sıcak kum ve sıcak tuğla sarılır (KK.35; KK.42; KK.74; KK.91; KK.126; KK.146; KK.157). Bele koyun postu sarılır (KK.91; KK.127; KK.136; KK.150; KK.186). Bel bölgesi zeytinyağı ile ovulur (KK.54). Gece yatmadan önce bel bölgesi kekik yağı ile ovulur (KK.61). Bele kantaron yağı sürülür (KK.113). Zeytinyağı ile toz zencefil karıştırılıp gece yatmadan önce sırtta sürülür (KK.78). 1 kalıp beyaz sabun rendelenerek bir bez üzerine iyice yayılır. Gece yatmadan önce bel ve sırt bölgesine sarılır (KK.79). Çam sakızı bir bez üzerine eritilir. Ağrı olan bölgeye sarılır (KK.87). Bel ağrısı/bel tutulması tedavisi için bele “bel kuşağı” sarılır (KK.80; KK.137; KK.141; Avcıoğlu, 2017, 125; Melikoğlu, 2018, 558). Bele, bakır nesneler sarılması bel ve sırt ağrılarını alır (KK.133). Bel ağrısı/bel tutulması tedavisi için genel olarak beli sıcak tutmaya ve yumuşatmaya yönelik uygulamaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bel ağrısı için bele bakır nesneler sarılması ilginç bir uygulamadır. Türk halk hekimliğinde demir ve bakır gibi madensel malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir.

Bel çekilir (KK.22; KK.35; KK.40). Sırt bölgesine şişe vurulur (KK.6; KK.62; KK.90). Bele sülük yapıştırılır (KK.18). Sırt çiğnetilir. Bir kişi hastanın üzerine çıkarak topuklarıyla sertleşen damarları ezer (KK.22). Bel fıtığı hastalığından dolayı bel ağrıları için Tirebolu’da bulunan ocağa gidilir (KK.60; KK.61; KK.67; KK.106; KK.113; KK.155, KK.188). Kaynak kişi (KK.188) bu ocağa gittiğini ve bel fıtığından kaynaklanan ağrıların sona erdiğini ifade etmiştir. Bel ağrısı için dinsel ve büyüsel uygulamalara da başvurulur:

“Belin ağrıyla bir hoca gelü, ipi okur, tahardu. Yel ipi derük. Golumuz ağrıyla yel ipliğini okudup golumuza düğümlerdük, geçerci. Belige de bağlardin geçer derler.” (Melikoğlu, 2018, 558).

Bel ağrısı/bel tutulması tedavisi için yöreye özgü bir tedavi yöntemine rastlanmamıştır. Kullanılan yöntemlerin birçoğu Anadolu halk hekimliğinde bel ağrısı/bel tutulması tedavisi için uygulanan tedavilerdir.

2. 10. 2. Boyun Tutulması Tedavisi

Boyun tutulması; boyun kaslarının aşırı kasılması bağlı hareket kısıtlılığıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, boyun tutulması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Gece yatmadan önce boyun bölgesine vazelin sürülür (KK.91). Bal mumu bir beze eritilerek boyun bölgesine sarılır (KK.37). Boyuna sıcak taş sarılır (KK.61). Boyun bölgesine sıcak havlu sarılır (KK.25; KK.28; KK.41; KK.52). Sıcak suyla duş alır. Hamama gidilir (KK.29). Boyun bölgesine naylon sarılır (KK.54). Boyun tutulması tedavisi için kirli koyun yünü ısıtılıp boyun bölgesine sarılır (KK.61; KK.78; KK.136). Taflan ağacı yaprakları sıcak suda 1-2 dakika bekletildikten sonra boyun bölgesine sarılır (KK.6). Günde 2-3 defa boyun bölgesi zeytinyağı ile ovalanır (KK.141). Çam sakızı eritilerek boyun bölgesine sarılır (KK.80; KK.117; KK.130). 1 adet patates haşlandıktan sonra iyice ezilir ve boyun bölgesine sarılır (KK.18). Galdirik haşlanır. Süzildikten sonra boyna sarılır (KK.114). *“Nişanlı kıza ceviz ağacından yapılma oklava verilir. Boyun ovalattırılır. Böylece ağrıların geçeceğine inanılır.”* (Avcıoğlu, 2017, 128). Yörede, boyun tutulması tedavisi için boyun bölgesini yumuşatmaya yönelik uygulamalar yapılır. Boyun tutulması tedavisi için galdirik (*Trachystemon Orientalis*) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır. Nişanlı kızın ceviz ağacından yapılan oklava ile boynu ovalaması dinsel ve büyüsel (irrasyonel) bir uygulamadır.

2. 10. 3. Burkulma Tedavisi

Burkulma; eklem yüzeylerinin aniden birbirinden uzaklaşması durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, burkulma tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Burkulan bölgeye gece yatmadan önce dövülmüş çiğ et sarılır (KK.6; KK.26; KK.155; KK.184). 10-15 adet zeytin çekirdeklerinden arındırıldıktan sonra iyice ezilir. Ezilen zeytinler bir bez yardımıyla burkulan bölgeye sarılması burkulma tedavisi için kullanılır (KK.6). Üzüm yaprağı burkulan bölgeye sarılır (KK.26). Burkulan bölgeye haşlanmış bulgur sarılır (KK.30). Burkulan bölge sabah ve akşam zeytinyağı ile ovalanır (KK.50). Burkulan bölge sıcak sabunlu su ile ovalanır (KK.133; KK.134). Eğer burkulma sonucu kemiklerde oynama (çıkma) varsa burkulan yer sıcak suyla ovalandıktan sonra çekilir ve krem sürülür (KK.18; KK.37). Burkulma tedavisi için yöreye özgü bir uygulamaya rastlanmamıştır. Genel olarak Anadolu halk hekimliğinde burkulma tedavisi için uygulanan yöntemlerin kullanıldığı görülür.

2. 10. 4. Ezik Tedavisi²³

Vücutta oluşan eziklerdir. Giresun halk hekimliğinde, ezik tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Koyun postu ezilen bölgeye sarılır (KK.7; KK.10). Çiğ et dövülür ve ezilen yere sarılır (KK.117; KK.161; KK.177; KK.180; KK.190). Ezilen bölgenin büyüklüğüne göre bir miktar çekirdeklerinden arındırılmış zeytin ve yeni kesilmiş hayvan eti dövülüp ezilen yere sarılır (KK.36). Çiğ koyun ciğeri iyice ezilir. Bir bez yardımıyla vücuttaki ezilen bölgelere sarılır (KK.72; KK.92). Koyunun kuyruk yağı dövüldükten sonra ezik bölgelere sarılır (KK.39; KK.116; KK.132). Koyun eti dövüldükten sonra ezik olan bölgeye sarılır (KK.8; KK.10; KK.41; KK.51). Ezik

²³ Yörede “et kesüğü” olarak bilinir.

bölgelere kül sarılır (KK.26). Ezik bölgelere çiğ yumurta sürülür (KK.113). Ezilme sonucu oluşan morlukların giderilmesi için ezilen bölgelere tereyağı sürülür (Melikoğlu, 2018, 557). Yörede et ezilmesi tedavisi için hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür.

Zeytin ile ekmek dövülür. Oluşan bu karışım ezilen yere sarılır (Avcıoğlu, 2017, 75). Bir miktar zeytinyağına kaya tuzu eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışımla ezik bölgeler ovalanır (KK.128). Günde 2-3 defa ezilen bölgeler zeytinyağı ile ovalanır (KK.62). Sarımsak ve zeytin karıştırılır ve eziklere sarılır (Melikoğlu, 2018, 557). Ezik sonucu oluşan morarma ve şişmelerin tedavisi için zeytin ezilerek sorunlu bölgelere sarılır (KK.82). 3-5 adet ceviz içi iyice ezildikten sonra bir poşet yardımıyla ezik bölgeye sarılır (KK.91). *“Un ateşte suyla pişirilir papara yapılır eziklere sarılır.”* (Melikoğlu, 2018, 557). Gece yatmadan önce ezik olan bölgelere hamur sarılır (KK.24; KK.39; KK.134). Küçük ezikler için somun ekmeği çiğnendikten sonra ezik üzerine sarılır (KK.18). Şekerli hamur ezilen bölgeye sarılır (KK.92). Dut kurusu 3-5 dakika sıcak suda bekletilir. Daha sonra iyice ezildikten sonra ezik bölgeye sarılır (KK.91). Siyah üzüm ezilir ve ezik bölgelere sarılır (KK.8; KK.10; KK.85). Ezilen yere çam sakızı yapıştırılır (KK.11; KK.25; KK.123). Hayvanın kuyruk yağı dövülür. Çam sakızı ile karıştırılarak ezilen yere sarılır (KK.14; KK.29; KK.31; KK.134; KK.144; Avcıoğlu, 2017, 75; Melikoğlu, 2018, 556). Ezilen bölgelere soğan suyu sürülür (KK.42). Patates dilimleri ezikler üzerine sarılır (KK.15; KK.134).

Bir yerden düşme veya bir yere vurma sonucu oluşan ezikler ile hamlık sonucu oluşan et ezilmesi (et kesüğü) farklı hastalıklardır. Ancak yöre halkı iki hastalık için benzer tedaviler uyguladığı görülür.

2. 10. 5. Felç Tedavisi

Sinir sistemi hasarına bağlı olarak gerçekleşen duysal veya motor kayıplarına “felç” adı verilir (KK.192)²⁴. Giresun halk hekimliğinde, felç tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Felç geçiren kişinin üzerine haberi olmadan soğuk su dökülür (KK.6; KK.22). Felçli hasta boynundan aşağı toprağa gömülür (KK.85). Felç geçiren hastanın arı sokması sonucu düzeleceğine inanılır. Bu nedenle felçli hasta arılara sokturulur (KK.91). Hastaya kemik suyu içirilir (KK.6; KK.38). Vücuttaki felçli bölgelere çam sakızı yapıştırılır (KK.3; KK.49; KK.133). Yörede felç tedavisi için hastanın irkilmesi ve kendine gelmesi için soğuk suyla uygulamalar yapıldığı görülür. Bu uygulama ile hastalık korkutularak bedenden çıkarılmaya çalışılır. Hastalıklara kötü ruhların sebep olduğu inancı eski Türk düşünüş ve inanış sisteminde oldukça yaygındır.

Felçli hasta türbelere götürülür (KK.37; KK.40; KK.138). Felç geçiren hasta hocalara okutulur (KK.13; KK.55; KK.132). Felçli hastaya muska yazdırılır (KK.91). Şifalı sular, hocalara okutulduktan sonra felçli hastalara içirilir. Felç olan bölgeler bu sularla yıkanır (KK.6; KK.38; KK.124, KK.164). Yepelek otunun suyu hocalara okutulduktan sonra felçli yerlere sürülür (KK.106). Yörede, felç tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara da başvurulduğu anlaşılmaktadır.

2. 10. 6. Kemik Çatlaması Tedavisi

Kemik çatlaması; kemik dokularında hasara bağlı oluşan çatlamlardır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kemik çatlaması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Çatlak olan bölge sıcak su ve sabunla ovulduktan sonra sarılır (KK.1). Bir beze yumurta akı sürüldükten sonra çatlak olan bölge sarılır (KK.38). Çiğ yumurta beze

²⁴ Bkz.: Karekod 20.

kırılıp çatlak olan bölge sarılır (KK.96). 15-20 adet zeytin iyice ezilir. Un ile karıştırılır ve çatlak olan bölgeye sarılır (KK.91; KK.111; KK.126). Yumurta beyazı, un ve tuz karıştırılır. Oluşan karışım çatlak olan yere sarılır (Avcıoğlu, 2017, 131). Kemik çatlağı olan bölge sıkı sargıya alınarak sabit kalması sağlanır (KK.18; KK.23). Yoğurt, peynir ve süt tüketilmesi kemik çatlaklarının iyileşme süresini kısaltır (KK.34). Kemik iliği yenir (KK.21). Büyükbaş hayvanın ayakları iyice temizlenir. Büyük bir tencereye su eklenerek ayaklar odun ateşinde 8-10 saat kadar kaynatılır. Piştikten sonra yenir (KK.114). 1 adet yumurta kırılıp kızgın yağda pişirildikten sonra çatlak olan bölgeye sarılır (KK.49). Gece yatmadan önce kemik çatlağı olan bölgeye koyun postu sarılır (KK.46). Gece yatmadan önce çatlak olan bölgeye dövülmüş et sarılır (KK.26). Çam sakızı eritilip çatlak olan bölgeye sarılır (KK.23; KK.63; KK.77; KK.142). Kemik çatlaması olan bölgeye pirinç lapası sarılır (KK.38). Vücutta kemik çatlaması olan bölgeye tatlı hamur sarılır (KK.18; KK.30; KK.117). Çam sakızı (Pinus brutia Ten) kullanımı dışındaki bütün uygulamalar Anadolu'nun birçok yerinde kemik çatlaması tedavisi için uygulanan yöntemlerdir.

2. 10. 7. Kemik Erimesi Tedavisi

Kemik erimesi; kemik içeriğinin azalması sonucu oluşan bir hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kemik erimesi tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabah ve akşam 1 su bardağı süt içilir (KK.80; KK.186). Her gün en az 1 kâse yoğurt yenir (KK.85). Her sabah kestane balı ve tereyağı yenir (KK.76). Her sabah 1 adet haşlanmış yumurta yenir (KK.70; KK.123). Sabahları 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.91). Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.106). Günde 1 bardak yoğurt suyu içilir (KK.81). Yörede, kemik erimesi tedavisi için genellikle hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür. Kemik erimesi tedavisi için kestane (Castanea Sativa Mill.) balı ve karadut (Morus nigra L.) pekmezi ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 10. 8. Kırık-Çıkık Tedavisi

Kırık; kemik bütünlüğünün bozulmasıdır. Çıkık ise eklem yüzeylerinin birbirinden ayrılmasıdır (KK.192). Yörede, kırık-çıkık tedavisi için kırıkçı ve çıkıkçılara başvurulur. Kırıkçı-çıkıkçıların değişik tedavi yöntemleri mevcuttur:

Tedavi sürecinde kırık ve çıkık tespiti önemlidir. Eklemlerde çıkık varsa mutlaka yerine yerleştirilmesi gerekir. Çıkık yerleştirdikten sonra sarılır. Kırıklar ise doğrudan sarılır (KK.60; KK.92; KK.93; KK.96). Çıkık yerine yerleştirilir. Sorunlu bölgeye ilk önce zeytinyağı sürülür sonra üzerine hamur konulur ve sıkıca sarılır. Kırıkta ise rendelenmiş sabun ve yumurta karışımı sarılır (KK.6; KK.92). Kırık tedavilerinde kırılan bölge sardırılır. Çıkık olursa çektilir. Çıkan ve kırılan kemik yerine getirilir (Avcıoğlu, 2017, 129).

“Bizim bu köyde kırıkçı dediğimiz bir teyze vardı. Köyde kırık-çıkık işleri olduğu zaman ona gidilirdi. O ağrıyan yeri sıcak suyla ve sabunla ovalayıp kırık veya çıkığın nerde olduğunu bulur, eliyle yerine yerleştirirdi. Daha sonra sarardı. Benim bir gün topuğum çıkmıştı. Eliyle bastırarak topuğumu yerine yerleştirdi. Yumurta ve hamurdan bir karışım yapıp bezle birlikte ayağıma sardı. 15 gün sonra ayağım iyileşti.” (Küçük, 2011, 369).

Su, un ve yumurta karışımı yapılır. Oluşan karışım kırık olan bölgeye bir bez yardımıyla sarılır (KK.33). Yumurta sarısı bir beze sürülür. Kırılan veya çıkan bölge bu bezle 3-4 adet tahta kullanılarak sarılır (KK.91). *“Kırık ve çıkıklarda yumurtayı alçı niyetine kullanılırdı. Yumurta yağda pişirilir kırık çıkığa sarılırdı.”* *“Kırıklarda ağaçlardan direk yapılır, alçı olarak kullanılır, yün yamalıkla sarılırdı.”* (Melikoğlu, 2018, 563). Eğer çatlak varsa ezilmiş zeytinlere un eklenerek harç yapılır. Bir beze sürülerek çatlak olan bölge sarılır (KK.114). Çıkık olan bölge yerine yerleştirilir. Un ve yumurta karışımı bir beze sürülür. Çıkık olan bölge ince çubuklar yardımıyla bez ile sarılır (Avcıoğlu, 2017, 130). Kırık olan bölgenin iyileşmesi için sabit kalması gerekir. Kırık olan bölge tahtalarla alttan ve üstten sabitlenerek sarılır (KK.28). Tahtalarla etrafı iyice sarılır. 3 gün şişer sonra şişkinliği iner (KK.92). Kırık-çıkık

tedavisinde uygulanan bu ve benzeri tedaviler genellikle kırık-çıkık ocaklarında ocaklı kişiler tarafından yapılır.

Yörede, kırık-çıkık tedavisi için kırıkçı veya çıkıkçı adı verilen halk hekimlerine başvurulmadan yapılan uygulamalar da mevcuttur:

Kırık-çıkık olan bölgeye dövülmüş et sarılır (KK.93). “*Un, yumurta sarısı, balmumu karıştırılarak lapa haline getirilir ve bezle sorunlu yere sarılır.*” (Avcıoğlu, 2017, 129). Çam sakızı eriterek kırık olan bölgeye sarılır (KK.25; KK.91; KK.122). Kırık olan bölgeye koyun postu sarılır (KK.10). Kırık-çıkık olan bölgeye zeytin sarılır (KK.93). Kırık-çıkık olan bölgeye kirli koyun yünü sarılır (KK.85; Melikoğlu, 2018, 563). Çiğ yumurta sarısı ve ezilmiş zeytinlerden lapa yapıp kırık-çıkık olan bölgeye sarılır (KK.188). Haşlanmış et ve kemik suyu tüketilmesi kırık-çıkık tedavisi için kullanılır (KK.31; KK.38; KK.139). Kırık-çıkık olan bölgeye alabalık sarılır (KK.85; KK.114). İyice ezilmiş soğan ve zeytin karışımı kırık olan bölgeye sarılır (KK.114; KK.124). Kol kırılmaları ava çalınarak²⁵ tedavi edilir (KK.125). Kırılan yerin üzerine zeytinyağı sürülür. Daha sonra bir bezin üzerine çam sakızı sürülüp kırılan yer sarılır (Küçük, 2011, 369-370). Bu uygulamalar genellikle doktor ya da kırık-çıkık ocağı bulunamayan yerlerde kişilerin kendi kendine yaptığı uygulamalardır. Kırıkçı-çıkıkçı adı verilen kişiler tarafından yapılmayan bu uygulamalar, kemiğin hatalı kaynamasına neden olabileceğinden tehlikeli uygulamalar olduğunu ifade etmemiz gerekir.

Topuk çığlaması (kırılması) tedavisi için yapılan özel bir tedavi mevcuttur: Arı mumu, mısır unu ve yumurta ile bir harç yapılır. Oluşan harç bir beze sürüldükten sonra topuk bölgesine sarılır. Bu işlem kemiklerin daha hızlı kaynamasına yardımcı olur (KK.96)²⁶.

²⁵ “Ava çalma”; 7 solucanın ezilerek kırık-çıkık olan bölgeye sarılması işlemidir (KK.125).

²⁶ Bkz: Karekod 4.

2. 10. 9. Kireçlenme Tedavisi

Kireçlenme; eklem yüzeyindeki kıkırdakların azalmasına bağlı olarak eklem sıvısının azalmasıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kireçlenme tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Çınar ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.18; KK.22; Çalış, 2019, 210). Çınar ağacı yaprakları kaynatılır. Yapraklara kül eklenerek kireçlenen bölgeye sarılır (KK.33; KK.40; KK.49). Isırgan otları kurutulur. Kurutulan otlar haşlandıktan sonra kireçlenme olan bölgeye sarılır (KK.133). Kireçlenme tedavisi için Tirebolu’da bulunan ocağa gidilir (KK.106).

2. 10. 10. Lif Kopması Tedavisi

Lif kopması; kasların kemiklere yapıştığı yerden kopması durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, lif kopması tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Lif kopan bölgeye katran sürülür (KK.18; KK.27; KK.41). Lif kopması olan yere çam sakızı yapıştırılır (KK.81). Bal mumu bir beze eritildikten sonra sorunlu bölgeye sarılır (KK.114).

2. 10. 11. Menüsküs Tedavisi

Menüsküs; dizdeki eklemi koruyan yapıların hasar görmesi sonucu oluşan bir hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, Menüsküs tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Menüsküs olan bölge, sabah ve akşam zeytinyağı ile ovalanır (KK.19). Isırgan otu dövülür ve Menüsküs olan bölgelere sarılır (KK.18; KK.24). Tirebolu’da ocağa

gidilir²⁷ (KK.67; KK.106; KK.186). Kaynak kişi (KK.108) bu ocağı ziyaret ederek menüsküs ağrılarından kurtulduğunu ifade etmiştir.

2. 10. 12. Romatizma Tedavisi

Romatizma; kemik ve eklem enfeksiyonlarının genel adıdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, romatizma tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Isırgan otu, romatizma ağrısının olduğu bölgeye sarılır. 1 gece bekletilir. Tedavi ile romatizmalı bölge terletilmeye çalışılır. Bu işlem peş peşe 5-6 gün boyunca uygulamak daha iyi sonuç verir²⁸ (KK.96; KK.97). Isırgan otu haşlanarak romatizma olan bölgeye sarılır (KK.12; KK.27; KK.54; KK.125). Romatizmadan kaynaklı ağrılara ısırgan otunun yaprakları sürülür (KK.72; KK.113). Gece yatmadan önce ısırgan haşlanarak dize sarılır (KK.39; KK.54; KK.141; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 217). Ezilmiş zeytin bacaklara sarılır (Küçük, 2011, 370). Günde 1-2 su bardağı kızılâğaç yapraklarının çayı içilir (KK.91). Küçüktene otunun kökü kurutup toz haline getirildikten sonra günde 1 yemek kaşığı yenir (Arslan, 2005, 76). Günde 1-2 su bardağı kekik çayı içilir (KK.21). Ebegümeci otu haşlandıktan sonra dizlere sarılır (Çalış, 2019, 166). Gece yatmadan önce romatizmalı bölgelere haşlanmış patates sarılır (KK.23). Romatizma tedavisi için ıhlamur çayı içilir (KK.9; KK.34; KK.74; 190; Avcıoğlu, 2017, 128; Arslan, 2005, 102). Çam sakızı bir beze eritilerek dizlere sarılır (KK.29; KK.40; KK.133). Günde 1-2 su bardağı papatya çayı içilir (KK.7, KK.85; KK.119). Romatizmalı dizlere hamur sarılır (KK.91). Altın otu dövülüp bir bez yardımıyla dize sarılır (KK.8). Yörede romatizma hastalığının tedavisi için ısırgan otunun (*Urtica dioica* L.) kullanımı oldukça yaygındır. Isırgan otunun (*Urtica dioica* L.) yanı sıra küçüktene (*Polygonum amphibium* L.a), ebegümeci (*Malva Neglecta* Wallr.), çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ve altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*) ile yapılan yöntemler yöreye özgü uygulamalardır.

²⁷ Bkz: Karekod 15.

²⁸ Bkz: Karekod 4.

Dizler sıcak çamura gömülür (KK.19; KK.61; KK.128; KK.141). Hasta dizlerine kadar sıcak toprak ya da kuma gömülür (KK.10; Avcıoğlu, 2017, 128). Dizler koyun postuyla sarılır (KK.32; KK.93; KK.149). Dizlere sülük yapıştırılır (KK.21; KK.140; KK.157). Dizlerin arıya sokturulması romatizmaya iyi gelir (Küçük, 2011, 370). Hasta olan kişi hayvan gübresine gömülür ve bu şekilde 1-2 saat beklenir (Avcıoğlu, 2017, 128). Kirli koyun yünü dizlere sarılır (KK.22; KK.54; KK.65; 128; Küçük, 2011, 370).

“Kalin ya da ince tuz biraz kavrulup tam soğumadan bir tülbentle ağırlı bölgeye sarılır Romatizma ağrularını kül gaynada suyula yoğuru sararduk. U da öyle geçirdi.” (Melikoğlu, 2018, 570).

Yukarıda ifade edilen yöntemler genellikle dizleri sıcak tutmaya yönelik uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Romatizma tedavisi için dizlere sülük yapıştırılması ve dizlerin arıya sokturulması ilginç uygulamalar olarak dikkat çeker.

Yöredeki şifalı sulardan dizlere sürülür (KK.30; KK.35; KK.87). Romatizma tedavisi için eklem ağrıları ocağına (KK.151; KK.165). Romatizma tedavisi için şifalı suların kullanılması su kültürüyle; ocağa gidilmesi ateş-ocak kültürüyle ilişkilidir.

2. 11. Dolaşım Sistemi Hastalıkları

2. 11. 1. Bayılma Tedavisi

Bayılma; sinir sistemi inhibisyonudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, bayılma tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Pamuğa kolonya dökülür ve bayılan kişiye koklatılır (KK.15; KK.18; KK.29; KK.38). Bayılan kişiye soğan koklatılır (KK.19; KK.23; KK.31; KK.32; KK.40; KK.41). Tütün ve yün yakılarak bayılan kişiye koklatılır (KK.134). Bayılan kişi yan yatırılır. Dilin boğazına kaçması engellenir (KK.32; KK.160; KK.181; KK.190).

2. 11. 2. Damar Tıkanıklığı Tedavisi

Damar tıkanıklığı; damar lümeninin farklı nedenlerle tıkanması sonucu kan akımının azalması veya kesilmesidir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, damar tıkanıklığı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Günde 1-2 su bardağı maydanoz çayı içilir (KK.11; KK.25). Sarı kantaron otunun çayın içilir (KK.60; KK.74). Damar tıkanıklığı tedavisi için oğul otunun çayı içilir (KK.97; Arslan, 2005, 47). Sabahları aç 1-2 yemek kaşığı soğan suyu içilir (KK.54). Günde 1-2 su bardağı damar otunun çayı içilir (KK.128). Damar tıkanıklığı için aslanpençesi yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 83). Muşmula/töngel meyvelerinin çayı içilir (KK.38; KK.56; KK.174). Sabahları aç karnına 1 su bardağı kalısar çiçeklerinin (altın otu) çayı içilir (KK.30; KK.91; KK.113). Sabahları aç karnına yarım limonun suyu (KK.76), saz otunun çayı (KK.14; KK.91; Arslan, 2005, 13), ısırgan otunun çayı (KK.74; KK.80; KK.96) veya haşlanmış galdirik otunun suyu (KK.133; KK.165; KK.190) içilir. Yörede, damar tıkanıklığı tedavisi için genellikle bitkisel malzemelerin kullanıldığı görülür. Damar tıkanıklığı tedavisi için melisa/oğul otu (*Melissa officinalis* L. subsp. *Officinalis*), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* L.), aslanpençesi (*lchemilla Vulgaris*), altın otu/kalısar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), ökse otu (*Viscum Album* L.), galdirik (*Trachystemon Orientalis*) ve muşmula/töngel (*Mespilus Germanica*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 11. 3. Kalp Ağrısı Tedavisi

Kalpte oluşan baskı ve ağrılardır (KK.112; KK.137; KK.154). Giresun halk hekimliğinde, kalp ağrısı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kalp-damar hastalıklarının tedavisi için muşmula meyvesi tüketilir (KK.19; KK.36; Avcıoğlu, 2017, 136; Arslan, 2005, 88). Alıç ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.11). Sabahları aç karnına 1 su bardağı alıç ağacı çiçeklerinin çayı içilir (KK.91). Kalp ağrısı olan kişi ara ara öksürtülür (KK.35). Ökse otunun çayı içilir (Arslan, 2005,

63). 1 bardak suya, 1 tatlı kaşığı karbonat ve 1 tatlı kaşığı toz şeker eklenerek iyice karıştırılıp içilir (KK.1). Günde 1-2 bardak melisa otunun çayı içilir (KK.20; KK.37; Arslan, 2005, 48). Çam sakızı sıcak suda eritilerek içilir (KK.76; KK.113). Kalp ağrısı tedavisi için melisa/oğul otu (*Melissa officinalis* L. subsp. *Officinalis*), ökse otu (*Viscum Album* L.), alıç (*Crataegus*) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan yöntemler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 11. 4. Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, kan dolaşımını düzenleme tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kan dolaşımını düzenlemek amacıyla günde 1 su bardağı alıç ağacı yapraklarının çayı (KK.113; KK.188), kurutulmuş alıç meyvelerinin çayı (KK.41; KK.120; KK.142), sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı alıç sirkesi (KK.1; KK.61), kabadeşen otunun çayı (KK.11; KK.39; Arslan, 2005, 72) veya sabah ve akşam 1 su bardağı kuşburnu çayı (KK.9; KK.117) içilir. Ceviz ve fındık tüketilmesi kan dolaşımını kolaylaştırır (KK.35; KK.50; KK.53; Avcıoğlu, 2017, 136). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yenir (KK.22; KK.47). Çay, çorba ve yemeklere toz zerdeçal eklenerek yenir (KK.19). Kan dolaşımını düzenlemek için bol bol limon tüketilir (KK.51). Yörede, soğan (KK.43), sarımsak (KK.90), kırmızı erik (KK.72) ve siyah üzüm (KK.44) tüketilmesi kan dolaşımını düzenleme tedavisi için kullanılır. Sırta hacamat yapılır veya bardak vurulur (KK.11). Yörede, genel olarak dolaşım sistemi hastalıklarında alıç (*Crataegus*) yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kan dolaşımını düzenleme tedavisi için alıç (*Crataegus*) ceviz (*Junglans regia* L.) ve kuşburnu (*Rosa canina* L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır. Kan dolaşımını düzenleme tedavisi için sırt bölgesine hacamat ve bardak atılması GETAT yöntemleri arasında yer alan “Kupa Tedavisi” uygulamasıdır. Anadolu halk hekimliğinde sırta bardak/kupa atılması (kuru kupa uygulaması) yaygın olarak

kullanılmaktadır. Hacamat (yaş kupa uygulaması) ise son yıllarda popüler kültürün etkisiyle hastalıkların tedavisi için Giresun halk hekimliğinde kullanılmaktadır.

2. 11. 5. Kalp Yetmezliği Tedavisi²⁹

Kalp yetmezliği; kalbin kanı pompalama işlevini yeterince yerine getirememesi sonucu oluşan hastalıktır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kalp yetmezliği tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Kalp yetmezliği tedavisi için “göycemük” yaprağı kullanılır. Göycemük yaprağı, 80-90 senelik armut ağaçlarında yeşil top şeklinde olur. Bu yapraklar toplanır ve güneşte kurutulur. Kurutulan yapraklar kavanozlara konulur. Bir gün bekletilir. Ertesi günden başlayarak sabah akşam demlenip, 1 fincan aç karnına içilir. Aynı zamanda göycemük yaprağı düzenli şekilde kullanılırsa kişinin gücünü yerine getirir (KK.112). Ökse otu/çeküm/göycemük (*Viscum Album*) ile yapılan bu tedavi yöreye özgü bir uygulamadır.

2. 11. 6. Kolesterol Tedavisi

Kandaki yağ miktarı bozukluğuna kolesterol adı verilir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kolesterol tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Her gün 5-10 adet maydanoz dalı üzerine yarım limon sıkılarak yenir (KK.6; KK.35; KK.140). Yüksek kolesterolü düşürmek için beslenmeye dikkat edilir. Etten ve yağlı yiyeceklerden uzak durulur (KK.19). Karalahana (yemeği, çorbası vb.) tüketilir (KK.112). 1-2 adet ceviz içi akşamdan 1 su bardağı ılık suya atılıp sabaha kadar bekletilir. Sabah aç karnına su içilir ve cevizler yenir (KK.34; KK.102;

²⁹ Bkz: Karekod 17.

Avcioğlu, 2017, 135). Sabahları aç karnına 1 su bardağı yulaf çayı içilir (KK.48). Mısır püsküllerinden hazırlanan çay içilir (KK.113). Düzenli olarak balık yenir (KK.48; KK.65). Yemeklerde fındık yağı kullanılır (KK.106). Ayva ağacı yapraklarının çayı içilir (Arslan, 2005, 84). Her sabah 1-2 adet ceviz ve 1 avuç fındık yenir (KK.51). Soya fasulyesi tüketilir (KK.92). Her sabah aç karnına 1 yemek kaşığı elma sirkesi içilir (KK.42, KK.50; KK.127). Kolesterolü düşürmek için günde 2-3 bardak böğürtlen yaprağı çayı içilir (Arslan, 2005, 91). Kavanoz içerisine 1 litre zeytinyağı ve 10-15 diş dövülmüş sarımsak eklenir. Her gün kavanoz çalkalanarak 1 ay güneş görmeyen bir odada bekletilir. Oluşan karışımdan sabahları aç karnına 1 yemek kaşığı içilir (KK.113). Cevizlerin akşamdan suya bırakılıp sabah aç karnına tüketilmesi ve zeytinyağı içerisinde 1 ay sarımsak bekletilmesi yöreye özgü uygulamalar değildir. Bu uygulamalar son yıllarda televizyonların özellikle gündüz kuşaklarında yayımlanan sağlık programlarından öğrenilmiş ve uygulamaya başlamış tedavilerdir. Bu uygulamaları popüler kültürün halk hekimliğine etkisi olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Kolesterol tedavisi için karalahana (*Brassica Oleracea*), fındık (*Corcylus Avellana*) ve böğürtlen (*Rubus canescens* DC.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 11. 7. Şeker Tedavisi

Şeker hastalığı; kandaki şeker miktarının düzensizliği durumudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, şeker tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Düzenli olarak ceviz içi yenir (KK.11). Günde 1 bardak, yulaf ve kurutulmuş ceviz yapraklarından hazırlanan çayın içilmesi şekeri düşürür (KK.112). Haftada 1-2 gün 10-15 adet ceviz içi haşlanarak suyunun içilmesi şeker tedavisinde kullanır (KK.122). Şeker hastalığı tedavisinde bölgede karagöz otu/samsu bitkisinin üst kısımları ile taflan ağacı yapraklarından demlenen çay her sabah aç karnına 1 bardak içilir (Arslan, 2005, 18-85). Çıra suyuna çörekotu eklenerek içilir (KK.19; KK.28). Şeker hastalığı için çam kozalağı kaynatılır suyu içilir (KK.65; KK.85; Küçük, 2011, 370). Sabah ve akşam 1 su bardağı çalı çileği yapraklarının çayı içilir (KK.28; KK.76;

Çalış, 2019, 160). Şeker hastalığı tedavisinde yivrin çiçeğinin çileği yenir (KK.61). Isırgan otunun yemeği yenir (KK.91; KK.96; Çalış, 2019, 178). Isırgan otunun çayı içilir (KK.106; KK.155; KK.172; Avcıoğlu ve Fidan, 2020, 218). Şebinkarahisar ilçesinde yöreye özgü ekşili ekmeğin tüketilmesi şekeri düşürür (KK.29; KK.186). Kestane balı yenir (KK.36; KK.114; Küçük, 2011, 370). Ekşi ve yeşil elma yenir (KK.72; KK.126; KK.137; Küçük, 2011, 370). Karalahana tüketilmesi kan şekerini dengelemek için kullanılır (KK.42; KK.60; KK.112; KK.191; Avcıoğlu, 2017, 164-165; Arslan, 2005, 34). Zencefil şekeri düşürür (KK.49; KK.117). Şeker hastalığının tedavisi için sabahları aç karnına 1 bardak sarı kantaron otunun çayı (Arslan, 2005, 45), yayla kekiğinin çayı (KK.78; KK.91; KK.92), sabahları aç karnına ökse otunun çayı (KK.99; KK.117; Arslan, 2005, 63), Çınar ağacı yapraklarının çayı (KK.29), kabadeşen otunun çayı (KK.85; KK.118; KK.129; KK.180), taflan ağacı meyvelerinin çayı (KK.74; KK.80; KK.150), aç karnına söğüt ağacı yapraklarının çayı (KK.81), ayva ağacı yapraklarının çayı (KK.80) veya böğürtlen yapraklarının çayı (KK.106) içilir. “*Karayemiş ağacının tohumlarının günde 1 defa yutulması kan şekerini dengede tutmak için kullanılır.*” (Arslan, 2005, 85). 1 su bardağı sıcak suya 1 çay kaşığı toz zerdeçal eklenerek içilir (KK.54).

Şeker hastalığı tedavisi için çam kozalağı (abiete conum), çalı çileği (Vaccinium Myrtillus) kuşkonmaz/yivrin/yivdin (Asparagus Officinalis), ısırgan (Urtica dioica L.), kestane (Castanea Sativa Mill.), taflan/karayemiş (Laurocerasus officinalis Roamer), karalahana (Brassica Oleracea), böğürtlen (Rubus canescens DC.), ökse otu (Viscum Album L.), sarı kantaron (Hypericum perforatum L.), yayla kekiği/dağ kekiği (Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis) ve söğüt (Salix alba L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 11. 8. Varis Tedavisi

Varis, bacaklarda yüzeysel toplar damarların tıkanması sonucu oluşan dolaşım sistemi bozukluğudur (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, varis tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Yatmadan önce varisli bölgelere koyun yünü sarılır (KK.61). Varisli bölgelere sülük yapıştırılır (KK.21; KK.122; KK.141; KK.175; Avcıoğlu, 2017, 134; Melikoğlu, 2018, 569). Yörede, varis hastalığı tedavisi için hayvansal malzemelerin kullanıldığı görülür. Varisli bölgelere sülük yapıştırılması yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır.

İncir ağacı yaprakları kaynatılarak suyu varisli bölgelere sürülür (KK.76; KK.130). Sabah ve akşam varisli bölgelere elma sirkesi ile ovulur (KK.74). Akşam yatmadan önce varisli bölgelere zeytin yağı sürülür (KK.54). Gün aşırı varisli bölgelere dilimlenmiş soğan sarılır (KK.36). Damarlardaki morluklar toplu iğne veya jilet ile delinerek pis kan boşaltılır (KK.11; KK.27; KK.33; KK.85; KK.114). Kaynak kişilerin (KK.85; KK.114) verdiği bilgilere göre; eskiden varisli bölgelerde oluşan pis kan delinerek temizlenirdi. Bu yöntem günümüzde uygulanmamaktadır.

2. 11. 9. Tansiyon Tedavisi

Tansiyon; kanın damar duvarına yaptığı basınçtır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, tansiyon tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

2-3 tane sarımsak dilimlenerek çiğ olarak yutulur (KK.61; KK.142; KK.149; KK.161; Arslan, 2005, 62; Avcıoğlu, 2017, 134). Ayva ağacı yapraklarının çayı içilir (KK.78). Ökse otunun çayı içilir. Yüksek tansiyonu düşürür (Arslan, 2005, 63). Sabahları aç karnına aslanpençesi çayı içilir (KK.113; KK.155; KK.190). Tansiyonu dengelemek için 1 çay bardağı limon suyuna 1 çay kaşığı tarçın eklenerek içilir (KK.21; KK.41). Tansiyonun düşmesi için limon suyu içilir (KK.15; KK.28; KK.58). Yüksek tansiyon tedavisi için nar suyu içilir (KK.14). Yüksek tansiyon nedeniyle oluşan baş ağrıları için patates dilimleri başa sarılır (KK.114). Girebolunun küçük kırmızı meyveleri yenir. Yüksek tansiyonu düşürür (KK.106). Hastanın tansiyonu çok yüksekse ve düşmüyorsa kan basıncını düşürmek için hastanın burnu kanatılır (KK.42; KK.94). Soğuk suyla duş alınır (KK.75; KK.76; KK.113; KK.149; KK.178). Düşük tansiyon için turşu suyu içilir (KK.75; KK.149). Yörede, tansiyon hastalığı için (düşük

veya yüksek) yapılan tedaviler Anadolu'nun birçok yerinde karşılaşılan uygulamalardır. Tansiyon tedavisi için ökse otu (*Viscum Album L.*), girebolu/gilaburu (*Viburnum Opulus*) ve aslanpençesi (*Ichemilla Vulgaris*) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalar olarak dikkat çeker.

2. 12. Kan Hastalıkları

2. 12. 1. Kanser Tedavisi

Kanser, vücudun herhangi bir yerinde kontrolsüz hücre çoğalmasdır (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kanser tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Günde 1-2 su bardağı ısırgan otunun çayı içilir (KK.14; KK.61; KK.91; Avcioğlu, 2017, 139; Küçük, 2011, 369; Arslan, 2005, 105; Çalış, 2019, 178). Isırgan otu tohumu haşlanarak suyu içilir (KK.82; KK.89). Kurutulmuş ve toz haline getirilmiş ısırgan otuna 1 tatlı kaşığı kestane balı eklenerek karıştırılır. Sabahları aç karnına yenir (KK.45; KK.157; KK.178; Küçük, 2011, 369; Arslan, 2005, 106). Isırgan otu (yemeği, çorbası, çayı vb.) bol bol tüketilir (KK.53; KK.66; KK.140). Prostat kanseri tedavisi için damar otunun çayı içilir (Arslan, 2005, 71). Alıç çiçeğinin çayı içilir (KK.102). Gırtlak kanseri tedavisi için kalısar çiçeğinin çayı içilir (KK.104; Arslan, 2005, 28-57). Sabah ve akşam 1 tatlı kaşığı karadut pekmezi yenir (KK.142; KK.150; KK.159; KK.187). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı taflan pekmezi yenir (KK.129). Kanser tedavisi için bol bol sarımsak yenir (KK.14; KK.15; KK.47; KK.134). Kudret narı kırılarak, herhangi bir metal ile temas halinde bulundurmadan, cam kavanoza konur. Daha sonra kavanoza zeytinyağı³⁰ eklenir. Yapılan bu karışım dolaptan çıkmış haliyle bir kaşık yenilir. Bu işlem, mide kanseri ve prostat kanseri tedavisi için kullanılır (KK.96)³¹. Kanser tedavisi için kuşkonmaz/yivdin meyveleri

³⁰ Şeker hastalığı olmayanlar kişiler için zeytinyağı yerine kestane balı konur (KK.96).

³¹ Bkz: Karekod 4.

yenir (Arslan, 2005, 16). Kanser tedavisi için yepelek otu kullanılır. Kanserin ilacıdır. Yepelek otu, mayıs-nisan ayı gibi ortaya çıkar. Bu aylarda toplanılır. Toplanan otlar yeşil ayranın³² içine veyahut yoğurdun içine atılarak her gün düzenli olarak yenir (KK.112).³³ Kanser tedavisi için çam sakızı kaynatılıp suyu içilir (KK.30; KK.110; KK.144; KK.167; Küçük, 2011, 369) veya çam sakızı hap haline getirilip her gün 1 tane yutulur (KK.188).

Anadolu halk hekimliği uygulamaları ile kıyaslandığında Giresun halk hekimliğinde kanser tedavisi için kullanılan bitkisel malzeme repertuarının daha zengin olduğu anlaşılmaktadır. Bu tedavi yöntemlerinden ısırgan otu (*Urtica dioica* L.), kudret narı (*Momordica Charantina*) ve yepelek otu (*Bromus tectorum* L.) ile yapılan uygulamalar son derece önemlidir. Bu bitkilerin yapısının incelenmesi kanser tedavisi için yeni ilaçların ve tedavilerin keşfedilmesine ışık tutabilir. Kanser tedavisi için ısırgan otu (*Urtica dioica* L.), kudret narı (*Momordica Charantina*) ve yepelek otunun (*Bromus tectorum* L.) yanı sıra alıç (*Crataegus*), altın otu/kalisar çiçeği (*Helichrysum arenarium*), karadut (*Morus nigra* L.), taflan/karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roamer), kestane (*Castanea Sativa* Mill.) ve çam sakızı (*Pinus brutia* Ten) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

Sabahları aç karnına 1 su bardağı çiğ keçi sütü içilir (KK.108). Kanser tedavisi için tavuk pisliği yenir (KK.91; KK.92; Avcıoğlu, 2017, 139). Kirpi kanı içilir (KK.91; KK.114). Çiğ keçi sütünün içilmesi dışında kullanılan uygulamalar günümüzde pek kullanılmamaktadır.

2. 12. 2. Kansızlık Tedavisi

Kansızlık; kanın içeriğinde bulunan alyuvarların yetersizliğidir (KK.192). Giresun halk hekimliğinde, kansızlık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

³² Cacık.

³³Bkz: Karekod 18.

Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı dut pekmezi yenir (KK.135). Kansızlık tedavisi için dut ve siyah üzüm yenir (KK.27; KK.38; KK.40; KK.44; KK.134). Kurutulmuş meyvelerin tüketilmesi kan yapıcı olarak kullanılır (KK.15; KK.21; Arslan, 2005, 109). Düzenli olarak kırmızı et (özellikle dalak ve ciğer) yenir (KK.14; KK.44; KK.58). Kansızlık tedavisi için dut (beyazdut/Marus abla- karadut/Morus nigra L.) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 13. Psikolojik Hastalıklar

2. 13. 1. Korku Tedavisi

Kişinin sebepsiz yere korkmasıdır (KK.112). Giresun halk hekimliğinde, korku tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Şifalı sular içilir ya da şifalı sular ile yıkanılır (KK.60; KK.61; KK.124; KK.142). Cinlerin kişiye musallat olması ve kişiyi korkutması durumunda hastaya muska yazdırılır (KK.14; KK.25; KK.41; KK.92; KK.166). Süpürgeден çöp alınır; seccade tüy alınır ve bir miktar bal mumu eritilerek hepsi karıştırılır. Oluşan karışımın hastaya koklatılır (KK.15). Korkusu olan kişiye kurşun dökülür (KK.14; KK.25; KK.41; KK.133). Korkusu olan kişilerin bir büyüye maruz kaldığı düşünülürse; Giresun Adası'nın etrafı 7 defa dolaştırılır. Suyun büyüye bozacağına inanılır (KK.60). Korkusu olan çocuklara dualı yanık ekmek yedirilir (KK.25). Kutsal olarak kabul edilen türbeler ziyaret edilir (KK.60; KK.70; KK.92; KK.134; KK.162). Yörede, korku tedavisi için dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalara başvurulduğu görülür. Korkuya, gözle görünmeyen ve mistik güçleri olan şeytani varlıkların neden olduğuna inanılır. Dolayısıyla bu varlıklarla mücadele etmek için dinsel ve büyüsel uygulamalar tercih edilir.

2. 13. 2. Sinir Bozukluğu Tedavisi

Sinir hücrelerinin yıpranması durumudur. Giresun halk hekimliğinde, sinir bozukluğu için yapılan uygulamalar şunlardır:

Günde 1-2 bardak tok karnına papatya çayı içilir (KK.39). Sinir bozukluğu tedavisi için melisa çayı içilir (Arslan, 2005, 480). Toprak siniri alır. Sinir bozukluğu olan hasta yalın ayak çimen ve toprakta gezdirilir (KK.15; KK.29; KK.127). Hastaya su sesi dinletilmesi sinir bozukluğu tedavisi için kullanılır (KK.34). Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı elma sirkesi içilir (KK.37). Sinir bozukluğu tedavisi için sarı kantaron bitkisinin çiçeklerinden hazırlanan çay içilir (Arslan, 2005, 45). Sinir bozukluğu tedavisi için yapılan toprak ve su ile ilgili uygulamalar yöreye özgü olmayan popüler kültürün etkisiyle halk hekimliğinde başvurulan yöntemlerdir. Yalın ayak toprakta dolaşmak, ormanda yürüyüş yapmak, su sesi dinlemek vb. uygulamalar psikiyatri doktorları tarafından hastalara verilen tavsiyeler olduğu bilinmektedir.

2. 13. 3. Uykusuzluk Tedavisi

Giresun halk hekimliğinde, uykusuzluk tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Gece yatmadan önce ayran içirilir veya yoğurt yenir (KK.113). Uyumadan 1 saat önce 1 kâse yoğurdun içerisine 1 tatlı kaşığı zeytinyağı eklenerek yenir (KK.14; KK.31). Sıcak su ile duş ılınır (KK.132). Akşam yatmadan önce 1 su bardağı papatya çayı (KK.78) veya oğul otu çayı (KK.27; Arslan, 2005, 48) içilir. Uykusuzluk tedavisi için melisa/oğul otu (*Melissa officinalis* L. subsp. *Officinalis*) çayının içilmesi yöreye özgü bir uygulamadır. Ancak son yıllarda papatya ve melisa çaylarının kişiyi rahatlatıcı etkiye sahip olduğu bilindiğinden marketlerde poşet çay olarak satılmaktadır. Katma değeri yüksek olan ve tıbbi aromatik bitkiler arasında yer alan melisa/oğul otu (*Melissa officinalis* L. subsp. *Officinalis*) yetiştiriciliğinin arttırılması Giresun iline ve dolayısıyla ülkemize ekonomik olarak katkı sağlayabilir.

2. 14. Kişisel Bakım Amaçlı Uygulamalar

2. 14. 1. Ağız Kokusu

Giresun halk hekimliğinde, ağız kokusu tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Karanfil, nane, maydanoz veya çubuk tarçın çiğnenmesi ağız kokusunu giderir (KK.14; KK.24; KK.37). Tuzlu suyla gargara yapılır (KK.21; KK.133; KK.134). Ağız kokusu mide hastalıkların kaynaklanıyorsa mideyi rahatlatıcı bitkisel çaylar içilir (KK.58).

2. 14. 2. Ayak Kokusu

Giresun halk hekimliğinde, ayak kokusu tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ayakkabı içerisine karbonat dökülür (KK.14). Ayaklar düzenli olarak sabunlu suyla yıkanır (KK.21; KK.22). Taze çay yaprakları bir miktar suya eklenerek kaynatılır. Su ılıdıktan sonra ayaklar yıkanır (KK.40). Ayakların kokmaması için ayaklara kına yakılır (KK.14). Haftada 1-2 gün ayaklar 20-30 dakika sirkeli suda bekletilir (KK.106; KK.113). Ayaklar tuzlu suyla yıkanır (KK.55). Mevsiminde ayaklara kına çiçeği sürülür (KK.55). Ayaklar limon suyu ile ovalanır (KK.58). Yukarıda ifade edilen uygulamalar (sirkeli su, limon suyu, tuzlu su, kına yakmak vb.), ayaklarda kokuya sebep olan bakterilerin yok edilmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

2. 14. 3. Cilt Bakımı

Giresun halk hekimliğinde, cilt bakımı tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Cilt bakımı için haftada 1 kez cilde çamur sürülür (KK.14). Bir kâse içerisine 2 yemek kaşığı yoğurt, 1 adet rendelenmiş salatalık ve 1 yemek kaşığı limon eklenerek karıştırılır. Oluşan karışım yüze sürülür (KK.14). Bal, pekmez, kaymak karıştırılıp yüze sürülür (KK.50). Cilt bakımı için cilde gül suyu (KK.28) veya limon suyu (KK.41) sürülür. Isırgan otu haşlanarak suyu cilde sürülür (KK.142). Kuru kahve, süt ve kuru maya krem kıvamına gelinceye kadar iyice karıştırılır. Oluşan karışım cilde sürülür (KK.135). 1 adet yumurtanın akına azar azar toz şeker³⁴ eklenerek iyice karıştırılır. Oluşan karışım cilde sürülür (KK.134). Sabah ve akşam aç karnına kekik çayı içilir. Her ay 10 gün boyunca içilir. Düzenli bir şekilde kullanılması gerekir (KK.112).³⁵ Piraziz elmasını yemek cildi güzelleştirir (KK.112). Cilt bakımı için ısırgan otu (*Urtica dioica* L.), kekik (*Origanum vulgare* L.- yayla kekiği/dağ kekiği *Origanum minutiflorum* O. Schwarz et. P.H. Davis) ve Piraziz elması (*Malus communis* L.) ile yapılan yöntemler yöreye özgü uygulamalardır.

2. 14. 4. Ter Kokusu

Giresun halk hekimliğinde, ter kokusu tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Teri kokan bebeğe karbonat veya pudra sürülür (KK.14; KK.72; KK.74; KK.98; KK.108; KK.136). Yeni doğan bebeklerin teri kokmaması için tuzlu su ile yıkanır ya da tuzlanır (KK.36; KK.54; KK.90; KK.166). Gül yaprakları suda

³⁴ Toz şeker, krem kıvamına gelinceye kadar azar azar eklenmelidir (KK.134).

³⁵ Bkz: Karekod 18.

bekletildikten sonra vücuda sürülür (KK.40; KK.52). Yörede, ter kokusu için yapılan uygulamalar Anadolu'nun birçok yerinde rastlanan uygulamalardır.

2. 14. 5. Zayıflama

Giresun halk hekimliğinde, zayıflama tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Sabahları aç karnına 5-10 dal maydanoza limon suyu sıkılarak yenir (KK.14; KK.31). Sabahları aç karnına 1 su bardağı ısırgan otunun çayı içilir (KK.15; KK.25; KK.139). Kiraz sapının çayı içilir (KK.49; KK.56; KK.155; KK.161). Günde 1-2 su bardağı yeşil çay içilir (KK.106). Zayıflamak için yapılan yöntemler popüler kültürün etkisiyle son yıllarda ortaya çıkan uygulamalardır. Zayıflamak için ısırgan otunun (*Urtica dioica* L.) kullanılması yöreye özgü bir uygulamadır.

2. 15. Anne ve Çocuk Sağlığıyla İlgili Uygulamalar

2. 15. 1. Ateşli Pençe Hastalığı

Ateşli pençe hastalığı çocuk emziren kadınlarda olan bir hastalıktır. Nazardan kaynaklandığına inanılır. Göğüste çıkar ve kırmızı renklidir. Ateşli pençe denmesinin sebebi de kıpkırmızı olmasıdır. Hastalığın tedavisine başlarken önce öğlen namazı kılınır. Demir, ateşin üzerinde kızdırılarak okunur. Sonra hastanın göğsü açılır ve üzerine kırmızı bir örtü örtülür. Kızgın demir hastanın üstünde tutularak okunur. İkinci namazından sonra 2. defa tekrar edilir. 3. defa da akşam namazı kılındıktan sonra yapılır ve hastanın göğsündeki şişlik geçer (KK.106).

2. 15. 2. Hamilelik Esnasında Çocuğun Ters Dönmesi

Hamilelik esnasında çocuğun anne karnında ters dönmesi anne ve çocuk sağlığı bakımından sakıncalı bir durumdur. Yörede tıbbi imkânların yetersiz olduğu eski dönemlerde anne karnında ters dönen çocukları çevirme işlemi köy ebeleri tarafından yapılırdı (KK.36; KK.72; KK.134). Günümüzde çok sık uygulanmasa da çocuğun anne karnında çevrilmesiyle ilgili yöntemler şunlardır:

Eğer doğum sırasında çocuk ters geliyorsa ebe, çocuğu geri iterek kadının karnında çevirir (KK.60; KK.92; KK.141). Gebe kadın yüzüstü yatırılıp beli iyice ovalanır. Daha sonra sırtüstü yatırılıp çocuk el ile yukarı alınır ve kadının karnı sarılır. 3 gün karnı sarılı kaldıktan sonra sargılar açılır (KK.1; KK.24; KK.35; KK.47). Gebe kadının başının altına yastık konularak ayakları yukarı doğru kaldırılır. Yaşlı ve tecrübeli bir kadın el ile çocuğu anne karnına baskı uygulayarak çevirir (KK.63). Hamilelik esnasında çocuğun ters dönmesi durumunda gebe kadın bir çarşafa koyulup sallandırılır. Bu şekilde çocuk düzelir (KK.36). Ebe kadın elleriyle anne karnında bebeği düzeltir. Bu işlem köy ebesi tarafından yapılır (Avcıoğlu, 2017, 142).

2. 15. 3. Kısırlık Tedavisi

Bir kadının gebe kalması için gebelik yollarının açık olması gerekir. Bu nedenle kısırlık tedavisi için kadının kanalların açık mı yoksa kapalı mı olduğu tespit edilmesi gerekir. Kadın rahmine küçük 1 diş sarımsak konur. 1-2 saat bekledikten sonra ağızdan kokusu gelirse gebelik yolları açık demektir. Gebelik yollarının kapalı olması durumunda ısırgan ya da yivdin otu haşlandıktan sonra buharına kadının oturtulması kapalı olan bölgeleri açar (KK.28). Çocuk sahibi olmak isteyen kadın, ayran buğusuna (Dost, 2018, 16), süt kaynatılarak buharına (KK.75), 3-5 dakika kül buğusuna (KK.35; KK.129) veya ısırgan otunun buğusuna (KK.39; KK.129; KK.165; KK.177; Melikoğlu, 2018, 560; Küçük, 2011, 274) oturur. Yivdin otu haşlanır ve bir leğene dökülür. Gebe kalmak isteyen kadın bu suda oturur. Bu işlem 3 gün üst üste yapılır (KK.35; KK.61; KK.113). Çocuğu olmayan kadın tuğla ve taş gibi ısıtılmış nesneler üzerine oturur (KK.49; KK.103). Ebe kadın, bir miktar toprağı ısıtıp âdetinin

son günlerinde olan kadını bu toprağa oturtur (Dost, 2018, 34). Gebe kalmak isteyen kadın sıcak tutulmalıdır. Tuğla ısıtıp ayaklarına konur (KK.35; KK.49; KK.130). Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere kısırlık tedavisi için kadını sıcak tutmaya yönelik uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar içerisinde buğu yöntemi (kadının süt, ayran, kül, ısırgan ve yivdin buharına oturtulması) ilgi çekici uygulamalardır.

Çocuğu olmayan kadının rahimlerinde eğrilik düzeltilirse kadın gebe kalır (KK.129). Genellikle rahim eğriliği tedavisini köy ebeleri yapar. Ebe kadın, masaj yaparak rahmi düzeltir (KK.106). Rahmin düzeltilmesi amacıyla gebe kalmak isteyen kadın ayaklarından tutulup sallandırılır. Bu şekilde rahimdeki eğriliğin düzeleceğine inanılır (Avcıoğlu, 2017, 141). Yörede “rahim eğriliği” denilen hastalığın gebeliği önlediğine inanılır.

Çocuk sahibi olamayan kadının kucacağına çocuk verilir (KK.33; KK.82). Çocuk sahibi olamayan çiftin yatağında çocuk oturtulur. Böylece çiftin çocuk sahibi olacağına inanılır (KK.50; KK.102). Çocuk sahibi olmak isteyen kadın tabutun altından geçirilirse gebe kalacağına inanılır (KK.90; KK.92). 7 evden 7 parça ekmek toplanıp çocuğu olmayan kadına yedirildiği zaman hamile kalacağına inanılır (KK.129; Küçük, 2011, 274; Melikoğlu, 2018, 560). Yörede kısırlık tedavisi için farklı inanışların mevcut olduğu görülür.

Sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı kestane balı yenir (KK.94). Günde 1 çay bardağı soğan suyu içilir (KK.53; KK.108). Soğanlar kabuğu ile kaynatılıp suyu içilir (KK.76). Günde 1-2 adet haşlanmış soğan yenir (KK.90; KK.113). Kısırlık tedavisi için düzenli olarak yaş veya kuru incir yenir (KK.60; KK.78). Sabahları aç karnına aslanpençesinin çayı içilir (KK.129). Gebe kalmak isteyen kadın, sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı pekmez yer (KK.106). Kısırlık tedavisi için bitkisel malzemelerle yapılan uygulamalardır.

Yörede çocuk sahibi olmak isteyen aileler dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalara da başvurur. Çocuğu olmayan kadın dikenden atlatılır:

“Bazı böğürtlen dikenleri havaya doğru bir miktar uzadıktan sonra ağırlıktan dolayı ucu yere eğilir. Bu yere inen uç tekrar toprağa kök

salar. İşte bu işlem eğilerek iki ucu toprakta olan dikenin altından geçerek yapılır. Şöyle ki: Çocuğu olmayan gelin sabah erkenden kalkarak çeşitli dualar okuyarak bu dikenin altından 3 kez geçer ve sonra eve döner. Bu şekilde çocuk olacağına inanılır. Bu işlemin diğer bir şeklide kökü açık olan ağaçların, iki ucu yerde ve ortası havada olan kök dallarının arasından geçmek şeklindedir (Melikoğlu, 2018, 560).

4

Yukarıdaki uygulamada, anne olmak isteyen kadının bitki dalları arasından geçirildiği görülür. Ağaç, kaya, delikli taş veya mağara içerisinden/atından/arasından geçerek hastalıklara şifa bulunacağı inancı oldukça yaygındır. Kutsallık atfedilen veya görünüşüyle dikkat çeken bu nesneler veya yerler içerisinden geçmek kişinin mevcut olan talihini değiştireceği ve kişiyi yeni bir boyuta taşıyacağı inancı olabilir. Nesneler arasındaki bu dar geçitlerden geçme geleneğini “geçiş ritüelleri” bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır.

“Eğer eskiden bir çiftin çocuğu olmuyorsa direk anneye kısır denilirdi. Eski kadınlar toplanır, gaz lambasının camı çıkartılır ve içine sülük doldurulur, bu sülük dolu camın ucu kadının rahminden içeri sokulurdu (Avcıoğlu, 2017, 142). “Evliya ağacının altına gidip orada kadının başından aşağı sıcak su dökerler hiç geri bakmadan evlerine dönerlerdi. Bu ağaca bağlayıp dilek dilerlerdi.” (Küçük, 2011, 274).

Yukarıda kısırlık tedavisi için sülük kullanılması rahmi temizlemeye yönelik bir uygulamadır. Evliya ağacının altında kadının başına su dökülmesi ağaç, su ve ata/ecdat kültü ile ilişkili bir tedavi uygulamasıdır.

Yörede kısırlık hastalığının tedavisi için türbeler ziyaret edilir. Adak adanır (KK.8; KK.36; KK.63; KK.116).

2. 15. 4. Düşük Yapma

Yörede gebe kaldığı halde sık sık düşük yapan veya doğumundan kısa bir süre sonra çocuğu kaybeden aileler mevcuttur. Yöre halkı yaşanan bu kayıpları nazar, kırk basması, cazu, anne ve babadaki sağlık sorunları ile açıklamaktadır. Çalışma alanımızda genel olarak yaşayamayan çocuk olarak değerlendireceğimiz bu bölümde çocuk sahibi olmaya ve doğan çocuğun hayatta kalmasını sağlamaya yönelik uygulamalar şunlardır:

Sürekli düşük yapan kadınlar hamilelik boyunca korunmalı ve dinlendirilmelidir. Gebe kadın sırtüstü yatırılarak ayaklarının altına yastık konur. Karnından sırtına doğru bez bağlanır (KK.1; KK.4; KK.36; KK.140; KK.143). *“Bir kadının çocukları sürekli ölüyorsa çocuğu sağlıklı olan kırk kadından kırk yama alınıp elbise dikilir ve bebeğe giydirilir. Böylece çocuğun ölmesi engellenmiş olur.”* (Dost, 2018, 16). Düşük yapan kadınların sağlığına dikkat etmelidir. Özellikle grip hastalığından korunmalıdır. Grip hastalığında sık yaşanan hapşırma esnasında gebe kadın zorlanabilir ve düşük yapabilir (KK.3; KK.4; KK.129). Çocuğu sürekli ölen anne, çocuk doğduğu zaman ilk sütü vermez. Çocuğun ilk sütü başka bir anneye verilir. Bu şekilde çocuğun hayatta kalacağına inanılır (KK.72; KK.136). *“Çocuğu doğduktan sonra kısa sürede ölen aileler yedi Mehmet’ten kumaş toplar. Bu kumaşlardan yedi parça elbise diker ve çocuğa giydirir. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır.”* (Melikoğlu, 2018, 569). Sık sık düşük yapan kadına “ümüsübyan” adı verilir. Kadına muska yazdırılır (KK.35; KK.38; KK.49; Avcıoğlu, 2017, 143).

2. 15. 5. Doğum

Doğum anı anne adayı ve çevresindekiler için önemlidir. Doğum vakti yaklaşan anne adaylarının evlerinde hazırlıklar başlar. Doğum sırasında kullanılacak bez, çarşaf, havlu, muşamba vb. malzemeler hazırlanır. Kadının doğum sancısı başlayınca komşularına ve köy ebesine haber verilir. Daha önce doğum yapmış ve yaptırmış tecrübeli komşular ve akrabalar doğuma yardımcı olur. Yörede doğumu

yaklaşan kadın için “günü geldi” tabiri kullanılır (KK.39; KK.96; KK.134). Yörede, doğum olayının gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntemler şunlardır:

Doğum sancıları başlayınca doğumun kolay olması için kadına ılık süt, çorba veya bitki çayı içirilir (KK.62; KK.117; KK.143). “*Kadını yere diz çöktürürlerdi. Karnını sıkarlardı. Gebenin arkasına bir kadın geçip kuvvet verirdi ve ebe de çocuğu almaya uğraşırdı*” (Küçük, 2011, 281). Kadının doğum suyu geldikten sonra doğum başlar. Su geldikten sonra doğum yapacak kadının koltuk atlarına iki kadın geçerek yürütür. Biraz yürütüldükten sonra kadın önceden hazırlanan doğumun gerçekleşeceği yere yatırılır. Sıcak suyla karnı ovalanarak yukarıdan aşağıya doğru baskı uygulanarak doğum gerçekleştirilir (KK.60; KK.82; KK.130). Bebeğin başı görüldükten sonra kadın derin nefes aldırılarak ıkındırılır. Bu işlem sırasında köy ebesi veya tecrübeli bir kadın çocuğu almaya çalışır (KK.129).

Bazen doğum oldukça zor olur. Doğumun zor gerçekleştirdiği durumlarda kadın yüksekte tutularak doğum yaptırılmaya çalışılır: Kadın bir başka kadının kucagında (KK.74, KK.130) iki kadının omuzlarından destek alarak havada (Avcıoğlu, 2017, 146), sandalye ters çevrilerek sandalyenin üzerinde (Küçük, 2011, 281) tutularak doğum yaptırılır. Gebe kadının, yüksek bir yerde tutularak doğum olayının gerçekleştirilmesine “çatı atma” adı verilir (KK.39; KK.61).

Çalışma alanında yaptığımız tespitlere göre doğum sırasında en az 4 kadına ihtiyaç vardır. Doğum yapacak kadının sağ ve sol elinden tutan, kadını sakinleştiren ve yapması gerekenleri söyleyen 2 kadın; karın bölgesini sıcak suyla ovalayan, karın bölgesine yukarıdan aşağıya baskı yapan 1 kadın ve çocuğu rahimden alan 1 kadın olmak üzere toplam 4 kadın tarafından doğum olayını gerçekleştirilir. Bunlardan çocuğu rahimden alan kadın (genellikle köy ebesi veya tecrübeli bir kadın) doğumu yaptıran asıl karakterdir. Diğer 3 kadın yardımcı karakter olarak karşımıza çıkar.

2. 15. 6. Doğumun Kolay Olmasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Yörede doğum olayının kolay gerçekleşmesine yönelik bazı inanış ve uygulamalar şunlardır:

Doğuma yakın gebe kadına sıcak duş aldırılması doğumu kolaylaştırır (KK.4; KK.35). Doğumun kolay olması için doğumdan önce gebe kadına 1 su bardağı zemzem suyu içirilir (KK.113; KK.141). Doğum suyu gelen kadın merdivenden yürütüldükten sonra doğuma başlatılması doğumu kolaylaştırır (KK.75; KK.117; KK.129). Doğum zorlaşırsa doğuma yardımcı olan kadınlar kapıları, pencereleri veya sandıkları açarlar. Böylece doğumun kolaylaşacağına inanılır (KK.61; KK.91; KK.140). Doğum odasına giren kadınlar odaya girerken “*ben geldim sen de gel*” derse doğumun kolaylaşacağına inanılır (KK.61; KK.78; KK.91; KK.117).

Günü gelen ve doğum sancıları başlayan kadına, Fatıma ana eli otu kaynatılıp suyunun içirilmesi doğumu kolaylaştırır (KK.40; KK.39; KK.141; Avcıoğlu, 2017, 145). Doğum başlayınca bir kadın Fatıma ana eli otunu içi su dolu bir kavanoza atar. Ot suyun etkisiyle açılınca rahmin de açılacağı ve doğumun kolay olacağına inanılır (KK.61; KK.141). Doğumun kolay olması için Fatıma ana eli otunun kullanılması Anadolu’da yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisidir.

Doğum yapacak kadının yanına yardım için gelen komşular doğum odasına girerken eteklerini, yeleklerini veya başörtülerini sökerler. Böylece doğumun daha kolay geçeceğine inanılır (KK.3; KK.42; KK.135). Doğum sırasında içeri bekâr kız girmesi durumunda kız doğumun kolay olması için elbisesinin bir yerini söker (KK.25; KK.38; KK.61; Küçük, 2011, 281; Melikoğlu, 2018, 571). Doğumun kolay olması için elbise sökülmesi ile ilgili inanışlar oldukça yaygındır. Özellikle eski örgü teknikleri kullanılarak (örgü şışı ve ip) elle yapılan örgü dokumalarının sökülmesi oldukça kolaydır. “Çorap söküğü gibi gelmek” deyimini de buradan gelir. El örgüleri bir yerden sökülmeğe başladığı zaman gerisi kolayca gelir. Bu uygulama benzer şekilde çocuğun örgü gibi kolayca gelmesi için yapılır.

2. 15. 7. Göbek Kesme

Göbek bağı köy ebesi ya da aile üyelerinden tecrübeli olan kadınlar tarafından kesilir. Göbek bağı bir çubuğa sarılır. Bir parmak uzunluğu bırakıldıktan sonra besmele çekilir. 3 defa Allahuekber dedikten sonra göbek bağı kesilir (KK.7; KK.31). Bebeğin göbeğini kesip göbek çevresi bezle sarılır (KK.38).

Göbek bağı kesildikten sonra kuruyuncaya kadar saklanır. Göbek bağı köpek bulamayacak bir yere saklanır. Göbek bağını köpek yerse çocuk çok gezer derler (KK.1; KK.37). *“Erkek çocuğun sesi gür olsun diye göbeğini biraz uzun keserlerdi. Kızların da nazik olsun diye göbek bağını kısa keserlermiş.”* (Küçük, 2011, 283). Göbek bağı; çocuğun öğretmen olması için okul bahçesine, hâkim ya da savcı olması için adliyeye, polis olması için karakola, babasının mesleğini sürdürmesi için babası çiftçi ise tarlaya esnaf ise dükkâna atılır (KK.39; KK.102). *“Göbek bağını cami kapısına bırakırlardı. Böyle yaparlarsa çocuğun namazlı, niyazlı dinine sadık bir kimse olacağına inanırlardı.”* (Küçük, 2011, 283). Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Giresun yöresinde de göbek bağıyla ilgili halk inanışlarının olduğu görülür. Göbek bağının bırakıldığı yer, çocuğun kişiliğini ve ilerideki mesleğini belirleyeceğine inanılır.

2. 15. 8. Bebek Tuzlama

Yeni doğan bebeğin eli, ayağı ve teri kokmasın diye ince tuzla tuzlanır. Bebek, tuzlu suya yatırılır (KK.8; KK.36; KK.133; KK.135; KK.139). Çocuk doğduktan sonraki hafta tuzlu suyla yıkanırsa büyüdüğü zaman teri kokmaz (Küçük, 2011, 292).

2. 15. 9. Lohusalık

Yeni doğum yapmış kadına “lohusa/logusa” adı verilir. Bu dönem, doğumdan itibaren 40 gün sürer. Bebeğin kırkının çıkmasıyla lohusalık dönemi biter. Yörede lohusalık döneminde kadının kaçınması gereken durumlar söz konusudur:

Bebek ve lohusa anne alkarası/cazudan³⁶ 40 gün boyunca korunmalıdır (KK.39; KK.91). Cazu yeni doğan çocuğu kaçırıp ciğerlerini yemesin diye bebeğin yanına süpürge, balta, iğne gibi metal eşyalar bırakılır. Ayrıca çocuğun ve annenin yanına babanın giysilerinin bırakılması al karası veya cazu gibi şeytani varlıkların anne ve çocuğa yaklaşmasına engel olacağına inanılır (KK.54; KK.66; KK.80; KK.91; KK.112; Dost, 2018, 18). Doğum sonrası takip eden 40 gün kadında akıntı olduğundan bu süre boyunca lohusa kadın kirli sayılır. Lohusalık döneminde lohusa kadın camiye gidemez; Kur'an okuyamaz ve namaz kılamaz (KK.60; KK.61; KK.76; KK.106). Lohusa kadın mezarlığa gitmemeli ve özellikle akşam ezanından sonra dışarı çıkmamalıdır (KK.30; KK. 59).

Yörede, lohusa kadının bakımına önem verilir. Lohusa kadının bakımı için yapılan uygulamalar şunlardır:

Doğum sonrası anneye hemen duş aldırılır. Bol su içirilir (KK. 59). Anneye ılık çorba içirilir (KK.1; KK.20; KK.130). Lohusa kadında doğum esnasında oluşan yaralar varsa dikkat edilir. Temizliğine önem verilir (KK.37; KK.42). Doğumdan sonra annenin karın bölgesinde sarkmalar olmasın diye karın bölgesi sarılır (KK.30; KK. 59; KK.106). Annenin beslenmesine dikkat edilir (KK.130). Şekerli helle çorbası veya un çorbası içilir (KK.24). Siyah üzüm kaynatılır. Anneye lohusa şerbeti ve hoşaf içirilir (KK.38; KK.78).

³⁶ Lohusalık döneminde, anneye ve çocuğa zarar veren şeytani bir ruhtur. Cadı/cazu, insan veya hayvan kılıklarına girerek haneye girer. Yörede, cadıların yeni doğan çocuğun ciğerlerini yiyerek çocuğu öldüreceği inancı vardır. Bu bağlamda çalışma alanımızda bahsedilen cadı/cazu anlatıları Türk mitolojisinde şeytani bir varlık olan “alkarısı” ile ilgilidir.

Doğum sonrasında anneye lohusa şerbeti içirilir. Yörede lohusa şerbetinin tarifiyle ilgili farklı uygulamalar mevcuttur:

Lohusa şerbeti toz şeker ve su karıştırılır sadece meyveli ve şekerli su ile yapılır. İçerisine karanfil ve tarçın da eklenir. Şerbet 1 hafta boyunca lohusa kadına bol bol içirilir (KK.20; KK.30; KK.141). Lohusa şerbeti yörede üzüm şerbetinden yapılır. Lohusa şerbeti kadının sütünün çok olması için yapılır. 4-5 gün boyunca anneye içirilir (KK.113). Lohusa şerbeti tarçın, zerdeçal, lohusa şekeri ve su ile yapılır. Günde 1-2 su bardağı içilir (KK. 59).

2. 15. 10. Albasması

Yörede “alkarısı, alkarası ve cadu/cazı” diye adlandırılan çirkin ve kötü bir ruhun, lohusalık döneminde anne ve çocuğa zarar vermesi olayına “albasması” denir. Alkarısı ya da cadu/cazı değişik kılıklara girerek anneyi korkutur. Yeni doğan bebeği kaçıracak ciğerlerini yiyeceği ve bebeğin ölümüne sebep olacağı inancı vardır (Avcıoğlu, 2017, 147; Küçük, 2011, 286; Dost, 2018, 18). Lohusa kadının sık sık korkması, ateşinin yükselmesi, bebeğe soğuk davranması, üzerine karartı şeklinde bir ağırlık çökmesi, bağırarak istese de bağırarak alkarısının kadına musallat olduğunun belirtileridir (KK.1; KK.4; KK.28; KK.59; Avcıoğlu, 2017, 147-149; Küçük, 2011, 286). Albasan kadının tedavisine yönelik uygulamalar şunlardır:

Bebek ve anne lohusalık dönemi bitip bebeğin kırkı çıkana kadar tek başlarına bırakılmaz (KK.4; KK.28; KK.59; KK.117). Yeni doğan çocuğu korumak için çocuğun başucuna süpürge konur (KK.31). Metal eşyaların bulunduğu yere alkarısının giremeyeceği inancı nedeniyle bebek ve annenin bulunduğu odaya iğne, bıçak, balta ve makas gibi eşyalar konur (KK.39; KK.59; KK.92; KK.135). Albasmasını önlemek için anne ve çocuğun yanına babanın elbiseleri asılır. Alkarısının çocuğun babasının eşyalarından korktuğuna inanılır (KK.1; KK.5; KK.60; KK.42; KK.84; KK.173). Alkarısının anneye ve çocuğa yaklaşmasını önlemek için yatağın başucuna Kur'an-ı

Kerim asılır (KK.66; KK.95). Doğumdan hemen sonra anne ve çocuk için muska yazdırılır (KK.92). Lohusa kadını albasmışsa Giresun Adası'nın etrafı 7 defa dolaştırılır (KK.60). Alkarısının bastığı kadın türbelere götürülür. Dua edilir (KK.38; KK.107). *“Alkarasının bastığı kadını kurtarmak için hocalara gidilirdi. Hoca lohusayla çocuğu yere yatırıp üstlerinden atlardı.”* (Küçük, 2011, 286). Albasması ocağına gidilir (KK.76; KK.80; KK.81; KK.112). Yeni doğum yapmış kadın ve çocuk al basmasına karşı korunur.

Yörede albasmasını önlemek için kırmızı renkli eşyaların kullanımında birbirine zıt uygulamalar mevcuttur:

“Alkarasının kırmızı renk olan yere geldiğini söylerler. Bu nedenle lohusanın odasına kırmızı bir şey konulmazdı. Lohusa kadına kırmızı bir şey giydirilmezdi.” (Küçük, 2011, 286). Alkarısının anneye yaklaşmasını önlemek için annenin başına kırmızı eşarp bağlanır (Avcıoğlu, 2017, 149). Bu konuda yöre halkının birbirine tam zıt uygulamalar yaptığı görülmektedir. Bazı kaynak kişiler (KK.39; KK.91), kırmızı rengin albasmasını önleyeceğini ifade ederken bazıları (KK.78; KK.106) kırmızı rengin kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda, yöre halkının farklı inanışları olduğu görülmektedir.

2. 15. 11. Bebek Gazı

Bebek gazını gidermek için bebeğin ayakları tutulur; karnına doğru hafifçe itilerek çekilir. Bu işlem birkaç kere tekrarlanır (KK.4; KK.30; KK.134). Bebek kucağa alınır sırtı ve karnı ovalanır (KK.1; KK.41; KK.133; KK.140). Bebeğin karnına birazcık zeytinyağı sürülerek masaj yapılır (KK.5). Bebeğe yarım çay bardağı rezene çayı içirilir (KK.30). Bebeğe 1 çay kaşığı fındık yağı içirilir (KK.38). Emziren anne turşu yerse bebeğe gaz yapar. Çok sık gazı olan bebeğin annesi turşu yememelidir (KK.130).

2. 15. 12. Burun Tıkanıklığı

Burnu tıkanan bebeğin beşiğine dövülmüş sarımsak asılır (KK.1; KK.54). Tuzlu su hazırlanır. Çocuğun burnu tuzlu su ile temizlenir (KK.4). Burna 1-2 damla tuzlu su damlatılır (KK.53). Çocuğun burnuna buhar verilmesi burun tıkanıklığını açar (KK.33; KK.38; KK.135). Çocuğa sarımsak koklatılır (KK.33; KK.135). Tereyağı burun uçlarına sürülür (KK.41). Burnu tıkanan çocuğa soğan koklatılır (KK.113). Burnu tıkanan çocuğun burnuna 1-2 damla zeytinyağı damlatılır (KK.37). Sarımsak, soğan, zeytinyağı, tereyağı ve tuzlu su burun açıcı olarak kullanılır.

2. 15. 13. Boğmaca

Boğmaca yaşını tamamlamamış çocuklarda çok sık görülen bir hastalıktır. Son yıllarda çocuklar aşı olduğundan pek görülmez (KK.102).

Boğmaca olan çocuk ikiz çocuk sahibi bir kadının don lastiğinden (uçkur adı verilen bel ipi) geçirilerek 3 kere “*ben boğdum sen de boğma*” denir. Bu işleme, boğdurma adı verilir (KK.50; Dost, 2018, 34; Melikoğlu, 2018, 559). Boğmaca tedavisi için servi ağacı kozası (Çalış, 2019, 216), nane (Melikoğlu, 2018, 559) ya da ceviz kökünden (Dost, 2018, 34) hazırlanan çaylar çocuğa içirilir.

2. 15. 14. Kırk Çıkarma

Annenin lohusalık dönemi, bebeğin doğumdan sonraki 40 gün boyunca devam eder. Doğumdan sonraki 40. gün bebeğe “kırk çıkarması” yapılır. Yörede, kırk çıkarma/kırklama ile ilgili farklı uygulamalar görülür:

Doğumdan sonra 40 gün tamamlandıktan sonra kırk çıkarılır. Büyük bir kazanda su kaynatıldıktan sonra ılıtılır. İlistir (bakır süzgeç) içerisine fasulye, nohut veya fındık konularak çocuğun başının üzerinde tutulur. Su ilistir içerisine dökülerek

dualarla çocuk yıkanır. Kırklama işlemi genelde aile büyükleri tarafından gerçekleştirilir (KK.1; KK.4; KK.5; KK.37). Doğumdan sonraki 40. gün tamamlandıktan sonra ilk önce anne sonra bebek yıkanarak kırklanır. Çocuk ve annenin eşyaları ve yatak örtüleri yıkanır (KK.129). Günümüzde pek rastlanan bir uygulama olmasa da çocuk bir çeşme etrafında tam bir tur attırıldıktan sonra çeşmede yıkanarak kırk çıkarması yapıldı (Avcıoğlu, 2017, 150). Çocuğun kırk çıkarma işlemi; 7 kırklık (7 gün tamamlandıktan sonra), 20 kırklık (20 gün tamamlandıktan sonra) ve 40 kırklık (40 gün tamamlandıktan sonra) olmak üzere 3 aşamada tamamlanır. İlistir içerisine atılan fasulye, fındık, nohut ve taş gibi nesnelerin adedi 7 olmalıdır (KK.61; KK.106). “Yirmilik kırkında yirmi fasulye ve yirmi kaşık suyu bir maşrapaya koyarsın. Çocuğu leğene koyduktan sonra bunu başından aşağıya dökersin. Kırklarken de çocuk kız ise kırk günden bir gün önce erkekse bir gün sonra çocuğu yıkarsın.” (Küçük, 2011, 291). Çocuk 20 günlük olduğu zaman “yarı kırkı” oldu denir. Nazar değmemesi için 7 tane köz (ateş) suya atılır ve o suyla anne ve çocuk yıkanır. Anneye abdest aldırılır. 40 gün sonra alkarası gitti, denir (Avcıoğlu, 2017, 150). Kırk çıkarma esnasında ilistire konulan arpa, fasulye, fındık, nohut, yüzük, taş, demir parçası gibi nesnelerin değişik anlamları mevcuttur: Çocuğun zengin olması ve sarılık hastalığı geçirmemesi için yüzük (KK.39; Küçük, 2011, 291); çocuğun bereketli olması için arpa, fasulye, nohut ve fındık (KK.54); cesaretli olması için metal eşyalar (KK.91; Küçük, 2011, 291) suya atılır. Kız çocuklarının saçlarının güzel olması için tarak (KK.113) ve çocuğun dinine bağlı olması için cami önünden toplanan küçük taşlar kırklama sırasında ilistir içerisine atılır (KK.106). Çocuğun kırklandığı su ayak basılmayan bir yere genellikle dereye besmele çekilerek dökülür. Kırklama yapılan suyun ayak basılan yerlere dökülmesi durumunda çocuğun karuşuklanmasına (huzursuzlanmasına) neden olacağı inanışı vardır (KK.76; KK.80; KK.81; KK.125; Avcıoğlu, 2017, 151; Küçük, 2011, 292). Kırkı çıkarılan çocuk zengin ve çalışkan bir ailenin kapısına götürülür. Çocuğun zengin ve bereketli olması için yüzüne un sürülür ve koynuna yumurta koyulur (KK.25). Yeni doğan çocuğa 40. gün kırk çıkarması yapılması Türk kültüründe yaygın bir gelenektir. 40.gün ile çocuk et-kemik bütünlüğü³⁷ sağlanır. Aynı zamanda 40. gün annenin lohusalık dönemi biter.

³⁷ Benzer uygulamalar Türk kültüründe ölüm ile ilgili inanışlarda da karşımıza çıkar. Toprağa verilen kişinin 40. günü et ile kemik birbirinden ayrılır. Türk kültüründe ölen kişinin 40. günü için anma ritüelleri yapılır. Toprak altındaki 40. gün ölen kişinin başka bir evreye geçişini simgeler.

Bugünden sonra anne ve çocuğa zarar veren şeytani bir varlık olarak tasavvur edilen alkarısı anne ve çocuğa zarar veremez. Çocuğun 40. günü tamamlaması çocuğun artık başka bir evreye geçtiğini gösterir. Bu bağlamda kırk çıkarma geleneği “geçiş ritüelleri” bağlamında değerlendirilebilir.

2. 15. 15. Haşirik Tedavisi

Bebeklerin, özellikle kırkı çıkmamış çocukların, yüzünde küçük küçük çıkan sivilceye benzeyen kırmızı yaralardır (106). Çocuk bir çimenin üstüne yatırılır. Etrafı bir sopayla çizilir. Çocuk yerden kaldırılır. Çizginin içinde kalan çimen kazınarak veya yolunarak oradan alınır. Bir gazete kâğıdına konur. Bu çimenler güneşte veya sobanın altında kurutulur. Çimenler kurudukça çocuğun yüzündeki yaraların da iyileşeceğine inanılır (KK.106)³⁸.

2. 15. 16. Kırk Karışması

Kırkı çıkmamış 2 çocuğun bir araya gelmesi sonrasında bir çocuğun bu karşılaşmadan olumsuz etkilenmesine kırk karışması adı verilir. Yörede genel olarak kırk karışmasına basık/basuk/basukluk³⁹ adı verilir (KK.39; KK.42; KK.76; KK.80; KK.81; KK.125; KK.178; Avcıoğlu, 2017, 151; Dost, 2018, 19; Küçük, 2011, 289; Melikoğlu, 2018, 571). Kırk karışması sonucu basık olan çocukta zayıflık, halsizlik, huzursuzluk, gelişme güçlüğü, konuşma güçlüğü ve yürüme güçlüğü gibi olumsuz durumlar gözlenir. Basıklığın tedavi edilmemesi durumunda çocuğun ölümüne neden olabileceği inancı hâkimdir. Kırk karışması için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Kırkı çıkmamış çocuklar dışarı çıkarılmaz. Lohusalık dönemi tamamlanmayan anneler birbirini ziyaret etmezler (KK.19; KK.27; KK.39; KK.41; KK.113). Lohusa

³⁸ Bkz: Karekod 5.

³⁹ Bir çocuğun diğerine baskın gelmesi durumu.

dönemi bitmemiş 2 anne karşılaşır el ele tutuşup diz çöker: “*Ben basmadım sen de basma.*” derler (KK.1). Lohusa dönemi tamamlanmamış 2 kadın karşılaşır çengelli iğne⁴⁰ değiştirirler. İğne değiştirdikten sonra 3 defa çömelip kalkarlar. Bu uygulama ile basık olmaktan kurtulacağına inanılır (KK.110). “*Kırk basan çocukları değirmene götürürlerdi. Değirmende suyun gözüne bir yumurta kırıp çocuğu orada yıkarlardı. Böyle yaparsan çocuk basukluktan kurtulur derlerdi.*” (Küçük, 2011, 290). Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve çocuktan ağır eşyalar getirilirse çocuk basuk olmasın diye bu eşyaların üzerinde bir süre tutulur (KK.54). Bebeğin basık olmaması için silah taşıyan bir erkeğin annenin ve bebeğin yanına girmemesi gerekir (Dost, 2018, 18). Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve kırmızı et getirilmez. Çocuğun basık olacağına ve yürüyemeyeceğine inanılır. Bu nedenle yürümesi geciken çocuklar ilk önce bir et parçası üstüne oturtularak yıkanır (KK.74; KK.80; KK.91; KK.141; Küçük, 2011, 296). Cenazeden ya da mezarlıktan gelen kişinin çocuğu basık edebileceği inancı vardır. Bu nedenle cenazeden ya da mezarlıktan gelen kişi dışarıda bir müddet vakit geçirdikten sonra anne ve bebeğin yayına gitmelidir (KK.113). Kırkı çıkmamış çocuğun eşyaları (elbise, bez vb.) gece dışarıda bırakılmaz. Eğer bırakılırsa çocuğun basık olacağına inanılır (KK.78). Basık olduğu düşünülen çocuk hocalara okutulur ve basıklıktan kurtulur (KK.80). Basık tedavisi için türbelere gidilir (KK.76; KK.80).

2. 15. 16. Konuşması Geciken Çocuk

Yörede, konuşma zamanı geldiği halde konuşamayan çocuk için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

Konuşması geciken çocuğa 1 adet bıldırcın veya güvercin yumurtası çiğ olarak içirilir. Bu uygulamayla çocuğun konuşacağına inanılır (KK.20). Konuşamayan çocuğun dilinin açılması için ger gün dilinin altına çok az kaya tuzu konur (KK.60).

⁴⁰ Lohusalık dönemi tamamlanmayan anneler hem albasmasından hem de basuk olmaktan kurtulmak için yanlarında sürekli çengelli iğne taşırlar.

Konuşamayan çocuğun dili kaldırılıp dilaltındaki zar (dil bağı) kesilir (KK.35; KK.142). Konuşması geciken çocuğun ağzına kuş yavrusu sokulup öttürülür. Böylece çocuğun konuşacağına inanılır (KK.36; KK.40). Konuşma güçlüğü çeken ya da kekeme olan çocuğa inek dili yedirilir (Melikoğlu, 2018, 569).

Cumartesi günü çocuğa kurşun döktürülür (KK.39; KK.61; KK.91). Şebinkarahisar'da konuşamayan çocuklar Şebinkarahisar kalesine çıkarıp gezdirilir. Bu şekilde çocuğun konuşacağına inanılır (Avcıoğlu, 2017, 153) Muska yazdırmak (KK.102), hocalara okutmak (KK.106), yöredeki türbelere gitmek (KK.95), adak adamak (KK.110) ve kurban kesmek (KK.54) gibi pratikler konuşma güçlüğü çeken çocukların tedavisi için yapılan halk hekimliği uygulamalarıdır. Yörede, konuşma güçlüğü çeken çocukların tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulduğu görülür.

2. 15. 18. Sık Sık Korkan Çocuk

Sık sık korkan çocuğa “çalukluk” adı verilir. Banyo yapan çocuğun leğendeki suyu banyodan dökülünce suyu çalındı, denir. Suyu çalınan çocuk çok korkar. Çocuğun korkmasını önlemek için çocuk hocalara okutulur (KK.1). Korkan çocuk nefesi kuvvetli bir hocaya götürülür. Dua okutulur ve muska yazdırılır. Okutulan çocuğun odasına Kur'an-ı Kerim asılır (KK.20; KK.21; KK.63). Çok korkan çocuk türbelere götürülür (KK.60; KK.61; KK.90; KK.163; KK.178). Yörede, korkusu olan ve ağlaması durmayan çocukların tedavisi için uygulanan yöntemler (muska yazdırmak, dua okumak, türbelere gitmek vb.) dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalardır. Bu uygulamalar ile çocuklarda korkuya neden olduğu düşünülen kötü ruhun çocuktan uzaklaştırılması amaçlanır.

2. 15. 19. Sünnet

Giresun yöresinde erkek çocuklar 0-5 yaş arasında sünnet edilir (KK.3). Eski dönemlerde seyyar sünnetçiler çocukları sünnet ederdi. Bahar ayında çocuk sünnet ettirilmezdi. Çocuğun sünnet ettirilmesi uğursuzluk sayılır (KK.20; KK.31). Sünnet olan çocuğun yarasına pudra dökülür (KK.19; KK.31). Sünnet yaralarının tedavisinde toz haline getirilmiş tezek ve kül kullanılır. Toz halindeki tezek ve kül iyice karıştırılarak yaraya basılır. Sünnet yaralarını çabuk tedavi eder (KK.10; KK.31; KK.117). Sünnet ile ilgili yapılan bu pratikler günümüzde uygulanmamaktadır. Giresun yöresi dağınık bir yerleşim şekline sahip olduğundan her köyde sünnetçi bulunmamaktadır. Modern tıbbın gelişmediği dönemlerde, İslam inancın bir gereği olan erkek çocukların sünnet edilmesi geleneğini köy köy dolaşan seyyar sünnetçiler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

2. 15. 20. Yürümesi Geciken Çocuk

Yörede, yürümesi geciken ya da yürüme güçlüğü yaşayan çocukların tedavisinde birçok halk hekimliği yöntemi uygulanır:

Cuma günü çocuk cuma namazına götürülür. Çocuğun bir ayak bileğinden diğerine kırmızı bir ip ya da kırmızı kuşak bağlanarak namazın bitmesi beklenir. Cuma namazından çıkan ilk kişiye bu ip bir makasla kestirilir. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK.20; KK.37; KK.57; KK.59; KK.141; KK.145; KK.162; KK.169). *“Yürüyemeyen çocuğun ayağına kırmızı bir ip bağlayıp cami kapısına götürürdük. Bu ip camiden ilk çıkan kişiye kestirilirdi. Bundan başka çocuğun ayaklarını iple bağlayıp evin kapısına dikerlerdi. Eli çabuk olan bir kişiye bu ipi kestirirlerdi. Çocuk ipi kesen kişinin çabukluğundan etkilenip hemen yürür derlerdi.”* (Küçük, 2011, 296). Yürümesi geciken çocuğun ayağına kırmızı ip (kuşak) bağlanır bu ip cuma günü namazdan çıkan ilk kişiye kestirilir. Çocuğu tutan ve ipi kesen kişi farklı yöne kaçır (KK.1; Avcıoğlu, 2017, 152; Dost, 2018, 19). *“Bebek yürüme çağı geldiği halde yürüyemiyorsa cuma günü, namaz çıkışı camiden ilk çıkan kişi*

tarafından bebeğin ayağına bağlanan “ayak bağı” denilen ip kesilir. Böylece bebeğin iki üç gün içinde yürüyeceğine inanılır” (Melikoğlu, 2018, 567). Bu uygulamalara, “ayak bağı kesme/köstek kesme” adı verilir. Yürümesi geciken çocukların tedavisi için yörede en sık kullanılan uygulamadır.

Yürüme güçlüğü çeken çocukların tedavisinde cuma günü yapılan uygulamalar mevcuttur:

Yürüyemeyen çocuk cuma günü camiye götürülür. Camiden ilk çıkanın elini tutar veya camiden ilk çıkan kişinin kucağına verilir (KK.11; KK.142). Cuma günü çocuğun eline bir ceviz dalı verilerek ev ev dolaştırılır. Bu uygulama 3 cuma tekrarlanırsa çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK.141). Cuma günü çocuk beşikte dua okunarak sallanırsa yürüyeceğine inanılır (KK.39). Cuma günü bir kazan içerisine ceviz yaprakları atılarak kaynatılır. Su ılıdıktan sonra bu suyla çocuk yıkanır, çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK.106). Müslümanlar için cuma günü mübarek bir gündür. Yörede, yürümesi geciken çocuğun tedavisi için özel olarak cuma gününün seçilmesi dini inanışların halk hekimliği uygulamalarını etkilediğinin göstergesidir.

“Çocuk sepete koyulup ‘güdümlü ekmek istiyor’ denilip çevredeki evlerden ekmek toplanır. Bu toplanan ekmekler 40 gün çocuğa yedirilirse çocuk yürümeye başlar.” (Avcıoğlu, 2017, 152). Çocuğun basık olmasından kaynaklanan yürüme güçlüklerinde taşa at nalı çakılır. Büyük bir taşa at nalı çakılıp çocuk bu taşın etrafında 3 defa dolaştırılırsa basıklık ortadan kalkar. Bu uygulamayla çocuğun en kısa zamanda yürüyeceğine inanılır (KK.91). Şebinkarahisar’da “Çakır köyündeki kızıl kayalık mevkiinde bulunan taşa basık çocuklar götürülür. Basık çocuk bu taşa çıkarılarak oradan aşağıya sarkıtılırsa çocuğun yürüyeceğine inanılır” (Melikoğlu, 2018, 568). Yürüyemeyen çocuğun bir kaya üzerinden sallandırılması basıklığı ortadan kaldırır. Birçok köyde kayalıklar vardır. Basıklığı olan çocuk ayaklarından tutulup o kayalardan aşağı sarkıtılırsa çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK.110; Avcıoğlu, 2017, 152). Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve kırmızı et getirilmez. Çocuğun basık olacağına ve yürüyemeyeceğine inanılır. Bu nedenle yürümesi geciken çocuklar ilk önce bir et parçası üstüne oturtularak yıkanır (KK.80; KK.96; KK.106; KK.113; Küçük, 2011, 296). Basık olduğu için yürüyemeyen çocuk, Mayıs Yedisi’nde (Miladi

20 Mayıs) kapı eşiğinden 3 defa geçirildikten sonra denizden alınan suyla yıkanır. Bu uygulamayla çocuğun basıklığı geçer (KK.81). *“Küçük çocuğun ayak tabanından öpüldüğünde erken yürüyeceğine inanılır”* (Melikoğlu, 2018, 567-568). Yaşı geldiği halde yürüme güçlüğü çeken çocuk, değirmende yıkanır (KK.81). Yürüyemeyen çocuk közmeklikten (ahşaptan yapılan ahır penceresi) geçirilirse yürüyeceğine inanılır (KK.37). Yürüyemeyen çocuk boyunduruğun (sabana ya da kağına, arabaya koşulan öküzlerin ve mandaların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çember) üzerinde yıkanırsa yürümeye başlar (KK.113; Avcioğlu, 2017, 152). *“Bizim burada dibek taşı denilen bir yer vardır. Orası ocakmış. Yürümeyen çocukları ayın ilk üç çarşambası buraya getirip yıkarlardı”* (Küçük, 2011, 296). Yürümesi geciken çocuk, basuk olabileceği düşüncesiyle basıklığı ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çocuğun yürümesi için türbelere götürülür (KK.14); çocuğa adak adanır (KK.35); çocuk hocalara götürülüp okutulur ve muska yazdırılır (KK.81); çocuk yöredeki şifalı sulara götürülüp yıkanır (KK.134, KK.141); çocuk 3 yol ağzına (Küçük, 2011, 296) veya 4 yol ağzına (KK.92) götürülüp yıkanır. 4 yol ağzına su dökülürse çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK.54; KK.106). Yürüyemeyen çocuğun tedavisi için dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulur.

3. Giresun Halk Baytarlığı

Çalışma sahamızda, hayvan hastalıklarının tedavisi için uygulanan halk baytarlığı uygulamaları tespit edilmiştir. Özellikle hayvancılığın gelişmiş olduğu Dereli, Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk ilçelerinde halk baytarlığı uygulamaları oldukça yaygındır. Yörede, hayvan hastalıkları ve halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

3. 1. Bağırsak Kurtlanması Tedavisi

Hayvanın dışkıında pireler bulunması durumunda bağırsakların kurtlandığı anlaşılr. Tuz yemeyen hayvanlarda olur. Bağırsak kurtlanması için tedavisi için hayvana tuz yedirilir (KK.97). Hayvana balkabağı çekirdeğı ve kekik otu yedirilir (KK.85; KK.170).

3. 2. Dabak Tedavisi

Dabak hastalığı çok tehlikeli ve bulaşıcı bir hastalıktır. “Şap” hastalığı adı da verilir. Hayvanın ayaklarında ve ağzında yara şeklinde görülür (KK.114; KK.159; KK.180). Mevsim kuru olduğunda genelde yük taşıyan hayvanlarda olur. Öküz, eşek vb. hayvanların tırnaklarında oluşan mikroplardır. Bu mikroplar bulaşıcıdır. Hayvanın ağzına ve diline kadar yayılır. Ağzında ve dilinde yaralar olan hayvan yem yiyemediğı için ölür (KK.85; KK.186). Yörede, dabak hastalığının tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Dabak hastalığının bulaştığı hayvan diğer hayvanlardan ayrılır. Daha sonra ayaklarına katran sürölür (KK.9; KK.85; KK.131; KK.189). Ahırlar kireçlenir. Dabak olan hayvanın bulunduğu ortam havalandırılır. Hayvanların ayaklarına kireç dökölür (KK.32; KK.43; KK.114). Hayvanın yara olan tırnaklarına tuz basılır (KK.98). Tuzlu su ile her sabah hayvanın ağzı yıkanır (KK.76). Hayvana tuz yedirilir (KK.114;

KK.189). Dabak olan bölgelere yanık yağ sürülür. Hayvanın ağzına şap verilir (KK.10; KK.43; KK.97). Dabak olan bölgelere mazot sürülür (KK.45; KK.136; KK.189). Çok sık uygulanmasa da dabak olan bölgelere karadut pekmezi (KK.68) ve peynir suyu (KK.85) sürülmesi şeklinde uygulamalar da mevcuttur.

3. 3. Domuz Burnu Tedavisi

Yörede “domuz burnu”⁴¹ olarak adlandırılan hastalık genellikle koyun ve ineklerde görülür. Hayvanın dilinin enfeksiyon kapması ve şişmesi durumudur. Bu hastalığa yakalanan hayvanın yem yemesi zorlaşır. Hayvan zayıflar (KK.114). Yörede, domuz burnu tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Domuz burnu olan bölgelere kara merhem ya da bal sürülür (KK.80; KK.85). İltihabı boşaltmaya yönelik uygulamalar yapılır: İltihabın kendiliğinden akması için yaraya lokum sarılır. İltihap boşalmazsa domuz burnu oluşan bölgelere bıçakla delik açılarak iltihap boşaltılır (KK.85). Jiletle kesilip iltihap boşaltılır. Sonra yaraya sılcın (maden taşı) otu sürülür (KK.114). Eski bir tava kızdırılıp yara dağlandıktan sonra sarılır (KK.98; KK.113).

3. 4. Hayvan Yavrusunun Ters Dönmesi

Anne karnında olan hayvanın ters dönmesidir. Yörede, anne karnında ters dönen hayvan için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Kişi ellerini temizledikten sonra kuzunun bacaklarını geri iter. Sonra hayvanın rahmine el götürülerek kuzu çevrilir (KK.99). İneğin başını aşağıya doğru kıcı

⁴¹ “Actinomyces bovis, 1905 yılında ilk kez teşhis edilerek adı konulmuştur. Ülkemizde Sığır üreticileri arasında “Domuz Başı” olarak bilinir.” (<http://www.tarimturk.com.tr/yazar-odun-dil-yumru-cene-40.html> Erişim Tarihi: 20.01.2022.

yukarıya doğru yatırılarak buzağının geri gitmesi sağlanır. El yardımıyla buzağı döndürülür. Buna “el salma” denir (KK.85).

3. 5. İç Kuruma Hastalığı Tedavisi

Hastalığın tam olarak nedeni bilinmemektedir. Hayvan yavaş yavaş ölmeye başlar. İlk önce zayıflar sonra eti biter. Hastalıklı hayvana sarımsak ve limon karışımı içirilir (KK.182).

3. 6. İç Yağlanması Tedavisi

Hayvanın aşırı yağlanması durumudur. Tavukların içi yağlanırsa yumurta veremez. Bu yüzden iç yağlanmasının tedavisi için hayvanın yemi azaltılır. Hayvanın yemi ısıtılır. İçerisine acı biber eklenerek verilir. Hayvana yeşillik yedirilir (KK.182).

3. 7. İshal Tedavisi

Hayvan çok fazla yeşil ot yerse ishal olur. Kuru ot yedirilirse ishal kesilir (KK.80; KK.136). İshal olan hayvana şekerli su ya da karbonatlı su içirilir (KK.10; KK.54). Hayvana arpa samanı yedirilir (KK.43). Bazen farklı yemler hayvanlarda ishale neden olabilir. Yem değiştirilmelidir (KK.68). Demlenmiş çay posası hayvanın yemine karıştırılarak hayvana yedirilirse ishali keser (KK.131). Çay, limon ve tuz karıştırılıp hayvana içirilir (KK.10). Hayvana kepek yedirilir. Kepek, ishal olmuş hayvanın ishalini keser (KK.9; KK.10).

3. 8. Kabızlık Tedavisi

Sıcak suya zeytinyağı, tuz, kepek ve un karıştırılır. Bu karışım hayvana yedirilir (KK.85). Hamur mayası suda eritilip hayvana içirilir (KK.113; KK.189). Kabız olan hayvanın bağırsaklarının hareketlenmesi için gezdirilir (KK.114). Kabız olan hayvana; pekmez (KK.43), yağ (KK.45) ve tuzlu su (KK.68) içirilir.

3. 9. Kırık-Çıkık Tedavisi

Büyükbaş hayvanların kırık tedavisi yapılarak iyileştirilmesi oldukça zordur. Kemikleri iri olduğu için kaynamaz. Bu hayvanların acı çekmemesi için kesilir. Eğer buzağı ise tahta yardımı ile kırık bölge sabitlenerek sarılır. Bu şekilde bacaklarında küçük aksamalar da olsa kırık kaynar (KK.80). Çıkık tedavisinde hayvanın çıkık olan bölgesi çekilerek yerine oturtulur. Daha sonra sarılarak 1 hafta bu şekilde bekletilir (KK.97). Kırık ve çıkık tedavisi için yumurta ve un karışımı bir beze sürülür. Hayvanın kırık veya çıkık olan bölgesine sarılır (KK.114). Çam sakızı ısıtılıp bezin üzerine yayılır. Bez hayvanın kırık bölgesine sıkıca sarılır ve tahta ile sabitlenir (KK.61). Çıkık olan kısım yerine oturtulup 7-8 adet yumurta sarısı sürülerek tahta ile sabitlenir (KK.85). Kırık-çıkık tedavisinde kullanılan tahta ile sarma işlemine “harmata yapmak” denir (KK.7; KK.9; KK.22).

3. 10. Kursak Şişmesi Tedavisi

Kursak şişmesi hastalığı genelde tavuklarda görülür. Tavukların sindiremediği yemler kursağında birikir. Kursağı temizlenmezse hayvan bir süre sonra ölür. Bu hastalığın tedavisinde hayvan baş aşağı çevrilir ve kursağına masaj yapılır. Biriken yemler ağzından geri gelene kadar bu işleme devam edilir (KK.182).

3. 11. Parazit Tedavisi

Parazit, bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalıklı hayvana kunduz otu yedirilir (KK.98). Hayvan ılık su ile sabunlanarak yıkanır (KK.60; KK.85). Parazit, hayvanın ayaklarda ise yanık yağ sürülür ve ağzına şap verilir. Parazit, hayvanın göğüslerinde ise ispiro sürülür (KK.99). Gazyağı ile ezilmiş sarımsaklar iyice karıştırılır. Karışım 1-2 saat bekletildikten sonra parazit olan bölgelere sürülür (KK.114).

3. 12. Kabuklanma Tedavisi

Hayvanın derisinde meydana gelen kabuklanmalardır (KK.85). Yörede, kabuklanma tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Tereyağı, tuz ve sarımsak karıştırılarak kabuklanana bölgelere sürülür (KK.85). Kabuklanma olan bölgelere yanık yağ ya da tereyağı sürülür (KK.81; KK.189). Kabuklanma olan bölgelere soğuk uygulanır. Kabuklanmayı tedavi eder (KK.97). Keçi kılından yapılan çul ile kabuklanan bölgeler temizlenir (KK.10). Kabuklanma olan bölgelere pekmez ya da sarımsak suyu sürülür (KK.43).

2. 13. Sersemleyen Koyun Tedavisi

Sersemleyen koyuna “sekizlem tuttu” adı verilir. Bezin arasına küçük küçük taşlar doldurulur. Bu bez ile koyuna masaj yapılır (KK.9). Koyunun üzerine soğuk su dökülerek kendine gelmesi sağlanır (KK.45). Sık sık sersemleyen koyunun kulağına küçük bir çizik atılarak biraz kan çıkarılır. Bu uygulama ile koyunun sersemliği düzelir. Bütün uygulamalara rağmen koyunun sersemlemesi düzelmez ise hayvan okutulur (KK.114).

3. 14. Sığır Kuruluğu Tedavisi

Hayvanların vücutlarında yüksek ateş nedeni ile ödemler oluşur. Hayvan durgun ve halsizdir. Tedavisi için hayvanın altına kurumuş hayvan gübresi konur. Gözlerinden ve ağzından iltihap gelmeye başlarsa hayvanın yakın zamanda öleceğine işarettir (KK.98).

3. 15. Siğil Tedavisi

Hayvanın ayaklarında ve ineklerin memelerinde sık görülür. Siğil olan bölgeler iyice temizlenir. Çıra eritilerek elde edilen yağ (çıra yağı) siğil olan bölgelere sürülür (KK.85). Kendir ipi (kuvvetli ince ip) ile siğiller bağlanır. İpler siğilde dura dura siğilleri kendiliğinden düşürür (KK.114). Benzer işlem at kılı ile de yapılabilir (KK.9; KK.114; KK.188). Siğil tedavisi için elma sirkesi ve tuzlu su ile siğiller temizlenir (KK.54) Dana tutmayan ineğin rahmindeki siğiller gebe kalmasına engel olur. Rahimde bulunan beyaz nokta siğiller kesilir. Buna “siğil kesme” denir (KK.80; KK.81).

3. 16. Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi

Hayvan hırıltılı sesler çıkardığında solunum yollarında sorun olduğu anlaşılır. Hayvanın içeceği suya sarımsak ve limon atılır. Eğer limon ve sarımsak işe yaramazsa hayvanın içeceği suya elma sirkesi karıştırılır (KK.182).

3. 17. Şişme Tedavisi

Hayvanların çok fazla yeşil yonca yemesi gaz yapar. Şişen hayvanın gazı alınmazsa hayvan ölür (KK.85). Yörede, şişme tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Hayvana çiğ süt içirilir (KK.85). Karnı şişen hayvana ekşi ayran (KK.10) veya karbonatlı ayran içirilir (KK.80). Şişlik fazla ise hayvan hemen koşturulmalıdır. Şişlik geçmezse hayvanın kaburgasının son ikisinin arasına bıçak veya kızgın demir sokularak gazı alınır (KK.114). Karbonat, şeker ve su karıştırılıp hayvana içirilir. Hayvan karışımı içmez ise ağzına dökülür (KK.43). Hayvana karbonat yedirilir (KK.81). Maden suyuna veya ayrana karbonat eklenerek hayvana içirilir (KK.54). Su, bal ve karbonatlı karıştırılarak hayvana içirilir (KK.85). Hayvana turp yaprağı yedirilir (KK.10). Şişliği azaltmak için hayvanın ağzından hortum sokulur ve hayvan koşturulur. Üzerine soğuk su dökülür (KK.68). Şişen hayvana soda içirilir. Gazlı içecekler hayvanın şişkinliği alır (KK.85). Şişen hayvana su içirilmez. Uzun süre koşturulur (KK.43). Hayvana tuzlu su (KK.54), zeytinyağı (KK.9), pekmez (KK.114), su ve maya karışımı (KK.98) içirilir.

3. 18. Nazar Tedavisi

Bazı insanların bakışlarındaki güç; insanlara, hayvanlara ve nesnelere olumsuz etki yapar. Nazar degen kişi, hayvan veya nesneler “nazara geldi”, “nazara uğradı”, “kem göze geldi” deyimleriyle adlandırılır (Boratav, 1984, 103-104). Bazı hayvanlar diğer hayvanlar içerisinde fiziki özellikleri ile dikkat çeker. Bu dikkat çekicilik bazı insanların bakışlarındaki güç nedeni ile hayvan nazara uğrayıp sebepsiz yere hasta olabilir. Yörede, nazar tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Hayvanlara nazar değmemesi için ahır kapısına at nalı veya boynuz asılır (KK.114). Nazar degen hayvan, hocalara okutulur (KK.85).

3. 19. Uyuz Tedavisi

Uyuz hastalığı bulaşıcı bir hastalıktır. Uyuz olan hayvanın derisinde kızarıklıklar olur (KK.114). Yörede, uyuz tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Hayvan iyice yıkandıktan sonra yanık yağa tuz eklenerek uyuz olan bölgelere sürülür (KK.76). Tuzlu su ile hayvan yıkanır (KK.10). Uyuz olan bölgelere pekmez sürülür (KK.68). Hayvanın tüyleri temizlenir. Uyuz olan yerlere çamur sürülür (KK.80). Hayvanın üzerine kül dökülür (KK.85). Kükürtlü sabun ile hayvan yıkanır (KK.81). Ardıç ağacı dalları toz haline getirilir. Kaynayan suya eklenerek karıştırılır. Uyuz olan hayvan, bu su ile yıkanır (KK.114). Uyuz olan yerlere yanık yağ ya da mazot sürülür (KK.43; KK.45; KK.85; KK.114; KK.182). Yağmur suyunun uyuz hastalığına iyi geldiği söylenir. Yağmur suyunun biriktiği kayalardan alınan su uyuz olan bölgelere sürülür (KK.54). Uyuz olan hayvan ayrı bir yerde muhafaza edilir. Bulunduğu yer kireçlenir. Hayvanın üzerine kireç dökülür (KK.97).

2. 20. Yalancı Veba Tedavisi

Hayvanın enfeksiyon kapması durumudur. Hayvanın içeceği suya sirke eklenerek hayvana içirilir. Hastalık son evreye gelmişse hiçbir şey yapılamaz (KK.182).

3. 21. Yaralanma ve Kesik

Hayvanın yaraları sabunlu su ile yıkanır. Yara ve kesiklerin temizliğini sağlamak için sirke ile yıkanır (KK.182). Hayvanda oluşan yara ve kesiklere kantaron yağı sürülür (KK.114).

3. 22. Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi

Bazen hayvan doğurduğu yavruyu tanımaz ve emzirmek istemez. Anne yavrusunu beslemez ise yeni doğmuş hayvan ölür. Yörede, yavrusunu tanımayan hayvanın tedavisi için yapılan halk baytarlığı uygulamaları şunlardır:

Hayvanın gözü bağlanıp yavrunun anneyi emmesi sağlanır (KK.76). Hayvanın sütünden sağılarak tuz ile birlikte yavrunun üzerine sürülür. Hayvan yalayarak yavrusuna alışır (KK.80). Yavrusunu kuzulayıp almaz ise annesinden yavruyu doğururken “çara” denilen et parçası yavrunun üstüne sürülür ve annesine koklatılır. Küçük bir alanda anne ile yavru uzun süre bekletilir (KK.43). Yavru annesine alışması için 1 hafta boyunca aynı yerde bekletilir (KK.85).

3. 23. Zehirlenme Tedavisi

Zehirlendiği düşünülen hayvana turşu suyu içirilir (KK.9; KK.76; KK.68). Hayvanın içeceği suya yumurta sarısı eklenerek hayvana içirilir (KK.10; KK.97). Zehirlenen hayvana kuru ot yedirilmelidir (KK.85). Hayvan zehirlenmişse kulağından kan akıtılır⁴² (KK.114). Hayvana maya yedirilir (KK.54). Hayvanın içtiği suya karbonat eklenerek hayvana içirilir (KK.10). Zehirlenen hayvana ayran, ekşi yoğurt ya da peynir suyu içirilir (KK.43; KK.45; KK.85).

Değerlendirme

Giresun halk baytarlığı uygulamalarında halk hekimliği uygulamalarına benzer uygulamalar mevcuttur. Örneğin, hayvanların kırık-çıkık tedavisinde uygulanan tedavi yöntemleri ile halk hekimliğindeki kırık-çıkık uygulamaları benzerlik gösterir. Çıkık olan bölgenin yerine yerleştirilmesi ve kırık-çıkık için tahta ile yapılan sarma işlemi

⁴² Kulağa küçük bir delik açılır.

hem halk hekimliğinde hem de halk baytarlığında kullanılır. Siğil tedavisi için siğillerin sıkıca bağlanıp kendiliğinden düşmesinin beklenmesi halk hekimliği ve halk baytarlığında benzer uygulamalardır. Bu bağlamda yöre halkının deneme yanılma yoluyla (ampirik) elde ettiği başarılı tedavi yöntemlerini hayvanlara da uyguladıklarını ya da hayvanlar üzerinde denedikleri başarılı tedavi yöntemlerini kendilerinde denediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Hangi tedavilerin halk hekimliğinden halk baytarlığa geçtiğini ya da halk baytarlığından halk hekimliğine geçtiğini şu an için tespit etmek mümkün görünmemektedir. Ancak insanoğlunun var oluşundan sonra hayvanların evcilleştirildiğini düşünecek olursak birçok uygulamanın halk hekimliğinden halk baytarlığa geçtiğini söylemek yerinde olacaktır.

Giresun halk baytarlığı uygulamalarında, özellikle deri hastalıklarında, sorunlu bölgelere katran, kireç, tuz, yanık yağ, mazot, limon, sarımsak, ispirto, gaz yağı, kül, sabun, sirke vb. yakıcı özelliği olan malzemelerin ve karışımların sürülmesi hastalığa sebep olan mikropları, bakterileri vb. unsurları yok etmeye yönelik uygulamalardır. Benzer uygulamalar Giresun halk hekimliğinde de kullanılır.

Giresun halk baytarlığında karadut (*Morus nigra* L.), çay (*Camellia Sinenensis* L.) çam sakızı/kara merhem/akunduruk (*Pinus brutia* Ten) ve kabak (*Cucurbita* Pero) ile yapılan tedaviler yöreye özgü uygulamalar olarak dikkat çeker.

Sersemleyen koyunların ve nazar değen hayvanların hocalara okutulması yöre halkının halk baytarlığı uygulamalarında dinsel ve büyüsel (irrasyonel) yöntemlere başvurduğunu gösterir.

4. Tedavi İçin Kutsal Mekanlar

Özkul Çobanoğlu; kutsal mekanlarla ilgili şu bilgileri vermektedir: *“Evliaların, ölümlerinden sonra hayatîyetlerini devam ettirdiklerine, insanların çeşitli istek ve dileklerini Tanrının ‘sevgili kulları’ oldukları için ve Onun yardımı ve rızasıyla kendisine iletebileceklerine ve ‘yüzü suyu hürmetine’ kendilerine müracaat edenlerin müşküllerini halledebileceklerine inanılır. Bu nedenle gömüldükleri yer türbe ve ziyaretgâha dönüşür”* (2003, 165). Halk hekimliğinde tedavi için kutsal mekanların ziyaret edilmesi, dinsel ve büyüsel uygulamalar olarak değerlendirilir.

Giresun ili halk hekimliğinde, tedavi için kutsal mekanlar⁴³ önemli bir yere sahiptir. Kaynak kişilerden (KK.60; KK.76; KK.80; KK.85; KK.91; KK. 92; KK.106) aldığımız bilgilere göre, basit hastalıklar için bu mekanlar ziyaret edilmemektedir. Birçok tedavi yöntemi denenip çare bulunamayan hastalıkların şifası için kutsal mekanlar ziyaret edilir. Giresun yöresinde hastalıklara çare aramak amacıyla ziyaret edilen kutsal mekanlar şunlardır:

4. 1. Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi

Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi, Giresun’un Keşap ilçesinde bulunmaktadır. Türbe, bir bahçe içinde olup sekizgen kubbe biçimindedir. Etrafında bir şadırvan ve mescit vardır (Kara, 1999, 96). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Yürümesi geciken ve konuşma güçlüğü çeken çocuklar türbeye götürülür. Burada çocuklar için dua edilir (KK.61; KK.67; KK.96; KK.106). Çocuk sahibi olmak

⁴³ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: KARA, Ülkü, “Giresun’da Adak İnancı ve Adak Yerleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

için türbe ziyaret edilip dua okunur (KK.68). Basuk olan çocuklar türbeye götürülüp gezdirilirse basukluktan kurtulur (KK.70).

4. 2. Seyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbeleri

Seyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbeleri, Giresun'un Piraziz ilçesinde bulunmaktadır. Kaynak kişimizin (KK.112) türbe ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Pir-Aziz, Şeyh İdris'in yakın arkadaşıdır. Şeyh İdris, Piraziz'e Müslümanlığı yaymak için gelir. 14 kişi ile birlikte gelmiş ve vali konumundadır. Piraziz Türbesi'nin hemen aşağı tarafındaki tekke bir aşevindir. Hayvancılıkla uğraşan insanlara yemekler verirler. Buraya çocukların hastalıkları için gelinir. Tekkenin olduğu yere çocuk yatırılır uyutulur. Uyanınca yattığı yerdeki toprak suya karıştırılır ve çocuğa içirilir. Böylece çocuk iyileşir. Piraziz, hikmeti yüksek bir kişilik olarak bilinir. Çobanları yayladan ona bağırdığında işitirmiş. Çobanı hasta olunca şöyle demiş:

Çoban hasta oldu bez getir

Kazma kürek tez getir

Koyuna tuz getir” (KK.112)⁴⁴

Yöre halkı tarafından Seyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbeleri şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Piraziz ilçesi başta olmak üzere Giresun'un birçok yerinden buraya ziyaretçiler gelir. Genelde çocuk sahibi olmak isteyenler burayı ziyaret eder. Dua ederler. Çok kişi bu şekilde çocuk sahibi olmuştur (KK.112). Konuşma zamanı gelmesine rağmen konuşamayan ya da kekeme olan çocuklar türbeye götürülür (KK.80). Korkusu olan çocuklar türbeye getirilerek dua edilir (KK.81). Kanser, sedef,

⁴⁴ Bkz: Karekod 14.

felç hastalıkları başta olmak üzere her türlü hastalık için türbe ziyaret edilir (KK.76; KK.80; KK.81; KK.112).

4. 3. Şeyh Yakup Halife Türbesi

Türbe, Giresun'un Dereli ilçesinde bulunur. 1500'lü yıllarda yapıldığı bilinmektedir (Kara, 1999, 108). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Basuk olan çocuklar türbeye götürülürse çocuk basukluktan kurtulur (KK.90). Çocuk sahibi olmak için türbe ziyaret edilir. Dua edilir ve kurban adanır (KK.91).

4. 4. Şeyh Kerameddin Türbesi

Türbe, Giresun'un merkez köylerinden biri olan Boztekke köyünde bulunur. Yöre halkı tarafından türbe hastalıklara için ziyaret edilir:

Çocuk sahibi olmak için türbede dua edilir: Benim gelin sık sık düşük yapıyordu. Şeyh Kerameddin Türbesi'ne götürdük. Dua ettik. Allah'ın izniyle bir kız çocukları oldu (KK.96). Nazar değen kişiler türbeyi ziyaret ederse şifa bulur (KK.97). Yıllar önce benim kız geceleri birden uyanıp ağlıyordu. Korkusu vardı. Komşular çocuğu Şeyh Kerameddin Türbesi'ne götürmemizi söylediler. Çocuğu götürdük türbenin bahçesinde gezdirdik. Korkuları geçti (KK.113). Çare bulunamayan hastalıklar için türbe ziyaret edilir (KK.96; KK.97).

4. 5. Seyit Mahmut Çağırğan Veli Türbesi⁴⁵

Türbe, Giresun'un Alucra ilçesine bağlı Boyluca köyünde bulunur. 1939-1940 yıllarında köy halkı tarafından inşa edilmiştir. Türbe iki kattan oluşur. Dergâhta bir ocak bulunur (Kara, 1999, 125-126). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Çocuk sahibi olmak isteyenler türbede 1 gece uyursa çocuklarının olacağına inanılır (KK.102). Sürekli ağlayan ve huzursuz bebekler türbede bulunan beşikte sallanırsa çocuk şifa bulur (KK.104).

4. 6. Hasan Şeyh Türbesi

Giresun'un Şebinkarahisar ilçesine bağlı bulunan Hasan Şeyh köyünde bulunur. Köy türbenin ismini taşır. Türbenin içinde Hasan Şeyh'e ait bir sanduka vardır (Kara, 1999, 130). Cilt hastalıkları (egzama, sedef, siğil, çıban vb.) için türbe ziyaret edilir. Elde çok sayıda çıkan siğiller için türbeye gidilip dua edilir (KK.182).

4. 7. Müderris Hacı Resul Efendi Mezarı

Giresun'un Keşap ilçesinin Yolağzı köyünde bulunur. Müderris Hacı Resul Efendi'nin mezarının yanında iki büyük çam ağacı vardır (Kara, 1999, 133). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Çocuk sahibi olmak isteyen çiftler Müderris Hacı Resul Efendi'nin mezarını ziyaret ederler (KK.61; Kara, 1999, 133). Siğil tedavisi için mezar yakınından alınan toprak siğil olan yerlere sürülür (KK.68).

⁴⁵ Bkz: Karekod 8.

4. 8. Hacı Abdullah Halife Tekkesi

Tekke, Yağıldere ilçesinde bulunur. Tekkeye ait cami vardır. Türbe kare şeklindedir ve 1535-1540 yılları arasında inşa edilmiştir (Kara, 1999, 135-136). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Çocuk sahibi olmak isteyenler tekkeyi ziyaret eder (KK.184). Basuk olan çocuklar tekkeye götürülürse basukluktan kurtulur (KK.184). Tekkede bulunan değirmenden alınan su ile çocuk yıkanırsa basukluğu geçer (KK.183). Zayıflık, çelimsizlik ve iştahsızlık şikayetleri bulunan hastalar dergâhta bulunan sacayaktan geçirilir (KK.184; Kara, 1999, 142).

4. 9. Hacı Mustafa Hazretleri Türbesi

Türbe, Giresun'un Dereli ilçesi Kızıldaş köyünde bulunur (Kara, 1999, 144). Yöre halkı tarafından türbe şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler türbeyi ziyaret eder (KK.91). Korkusu olan ve gece çok ağlayan çocuklar türbeye götürülüp dua edilir (KK.91; KK.133).

4. 10. Hürmetli Baba Gıranı (Düzlüğü)

Hürmetli Baba Gıranı, Giresun'un Espiye ilçesinde bulunur. Yöre halkı bu düzlüğün toprağının şifalı olduğuna inanır. Bu nedenle burada bulunan toprağa 'cevher' adı verilir (Kara, 1999, 155). Yöre halkı tarafından şu hastalıklar için ziyaret edilir:

Konuşamayan ya da kekeme olan çocuklar türbeye götürülür. Türbenin çevresindeki topraktan çocuğa yedirilirse dilinin açılacağı ve konuşacağı inanışı vardır (KK.185; KK.187).

4. 11. Akkaya Köyü Câmî

Cami; Giresun'un Dereli ilçesi Akkaya köyündedir. Yöre halkı tarafından çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Kaynak kişinin (KK.90) verdiği bilgilere göre; çocuk sahibi olmak için il dışından birçok ziyaretçi gelmektedir. Akkaya Cami, çocuğu olmayan ebeveynler, geç konuşan çocuklar ve konuşma güçlüğü olan çocuklar için yöre halkı tarafından ziyaret edilir.

Çocuk sahibi olmak isteyenler caminin etrafında dokuz tur atar. Her turda caminin arka tarafında olan ağaca çivi çakılır. Dokuz turun sonunda dokuzuncu çivi çakılır. Daha sonra camide namaz kılınır. Böylece çocuğu olmayanların çocukları olur. (KK.90)⁴⁶ “İstanbul’da yaşayan ve yıllardır çocuk sahibi olamayan bir kişi burayı ziyaret etti. 1 yıl sonra erkek çocuk sahibi oldu. O kişi her yıl burayı mutlaka ziyaret eder” (KK.90).

4. 12. Ortaköy (Yaraş) Adak Yeri

Tirebolu ilçesinde Yaraş köyünde bulunur. Biriketler ile dört tarafı çevrilmiş kare şeklinde bir yerdir. Karenin içinde bir yatırım olduğuna inanılır. Yatırda kimin yattığı bilinmemektedir (Kara, 1999, 161). Basuk olan çocuklar götürülürse basukluktan kurtulur (KK.144). Nazar ve korku tedavileri için türbeye gidilip dua edilir (KK.150; KK.151).

3. 13. Seyit Vakkas Türbesi

Türbe, Giresun merkezde Fevzi Paşa Caddesi’nde bulunmaktadır. Seyit Vakkas’ın Fatih Sultan Mehmet döneminde bir Uç Bey’i olduğu rivayet edilir. Rivayete göre; Seyit Vakkas, Rumlar ile girdiği bir savaşta kafası kesilir. Bir müddet

⁴⁶ Bkz: Karekod 9.

kafası kesik halde savaşmaya devam eden Seyit Vakkas, bugünkü türbesinin olduğu yere yığılıp vefat etmiştir (Kara, 1999, 122-124). Yöre halkı tarafından kutsal olarak kabul edilen bu türbe birçok hastalık için ziyaret edilir:

Korkusu olan, geceleri ağlayan çocuklar türbeye götürülerek dua edilir (KK.113). Kanseri, egzama, siğil ve sedef başta olmak üzere birçok hastalığa şifa bulmak için türbe ziyaret edilir (KK.60; KK.106, KK.113). Nazar tedavisi için türbe ziyaret edilir. Benim ortanca oğlanın işleri çok iyiydi. Aniden işleri bozulmaya başladı. Seyit Vakkas Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra işleri düzeldi (KK.114). Bizim komşu 8-9 yıl önce meme kanseri hastalığına yakalanmıştı. Tedavi görüyordu. Hastalıktan kurtulmak için Seyit Vakkas Türbesi'ne sık sık gider dua ederdi. Hastalığı tam iyileşmedi; ama durumu oldukça iyi (KK.60).

Değerlendirme

Giresun halk hekimliği uygulamalarında hastalıkların tedavisi için kutsal mekanlar ziyaret edilir. Günümüzde, Anadolu'nun birçok yerinde kutsal olarak kabul edilen mekanlarda hastalıklara şifa aranma inancı oldukça yaygındır. Erenlerin, evliyaların, dini önderlerin, Allah dostu olarak kabul edilen şahısların mezarları ziyaret edilir. Bu şahıslar, aracı kılınarak hastalıklardan kurtulmaya çalışılır.

Erenlerin, evliyaların ve dini önderlerin mezarlarının tedavi amaçlı ziyaret edilmesinin kökeni eski Türk inanış ve düşünüş sisteminde önemli bir yere sahip olan ata/ecdat kültü ile ilgilidir. Hasta kişiler, Hacı Abdullah Halife Tekkesi'de bulunan sacayaktan geçirilir. Bu noktada şu sorular karşımıza çıkar: "Hasta neden sacayaktan geçirilir? Tedavide sacayak kullanılmasının işlevi nedir?" Sacayak ateş yanan yere (ocağa) konan üç bazen dört ayaklı büyük kazanların ocakta durmasını kolaylaştıran metal bir nesnedir. Hastalıkların tedavisi için kutsal mekanların ziyaret edilmesinde ocak kültü ile ilgili motiflerin (sacayak) varlığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tedavide sacayağın kullanılması eski Türk kültüründe yer alan ateş-ocak kültürünün günümüze yansımasıdır.

Yörede, genel olarak çocuk hastalıklarının (basuk olma, konuşma güçlüğü, yürüme güçlüğü, korku vb.) tedavisi için kutsal mekanların ziyaret edildiği görülür. Ayrıca bütün tedavileri uygulayıp çare bulunamayan hastalıklar (kanser, sedef, cüzzam, felç vb.) için son çare olarak bu mekanlar ziyaret edilir. Tedavi için kutsal mekanların ziyaret edilmesi dinsel ve büyüsel (irrasyonel) uygulamalardır. Bu tarz uygulamalar için “manevi tedavi”, “telkin tedavisi” vb. adlandırmalar da yapılmaktadır.

5. Ocaklar

5. 1. Yanık Ocağı

Eynesil'in Ören beldesinde yaptığımız saha araştırmalarında yanık tedavilerinde kullanılan bir merhem tespit edilmiştir. Kaynak kişilerle (KK.63-KK.64) yaptığımız görüşmelerde “Yanıkçı Hacı Baba” diye bilinen ve 1980’li yıllarda vefat eden Hüseyin Arı’nın bu merhemi icat ettiğini öğrendik. Hüseyin Arı’nın yöredeki lakabı “Arifuu” dur. Merhemin yöredeki adı “Arifuu’nun yanık merhemi” diye bilinmektedir. Hüseyin Arı’nın torunu S. G. A. (KK.63)’nın verdiği bilgilere göre; Hüseyin ARI 1920’li yıllarda Kurtuluş Savaşı’na katılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi başta olmak üzere birçok cephede sıhhiyeci olarak görev yapmıştır. Özellikle deri hastalıklarında uzmanlaşmıştır. Savaştan sonra Eynesil’e geri dönen Hüseyin ARI, deri hastalıklarını (yara, kesik ve yanık) tedavi etmeye başlamıştır. Yaptığı merhemin en önemli özelliği ise kesik, yara ve yanıkları iz bırakmadan iyileştirmesidir. Hüseyin Arı yaşlanınca yanık merheminin yapımında ve tedavi uygulamalarında gelini yardımcı olmuştur. Hüseyin Arı’nın vefatından sonra gelini Arifuu’nun yanık merhemini yaparak hastaları tedavi etmektedir. Bu merhemin çok özel ve gizli bir formülü vardır (KK.63). Arifuu’nun yanık merhemini kullanarak şifa bulan, kaynak kişilerin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Kaynak yaparken yüzümün yarısı yandı. Arifuu’nun merhemini kullandım hiç iz kalmadı.” (KK.64). “Oğlumun üzerine çaydanlıktaki kaynar su döküldü. Hemen hemen bütün vücudu yandı. Arifuu’nun yanık merhemini kullandık. Vücudunda hiçbir yanık izi kalmadı. Tamamen iyileşti” (KK.65).

5. 2. Al Ocağı

Alkarası; Türk, Altay, Tatar, Yakut ve Moğol mitolojilerinde kötü bir varlıktır. Kızıl renkli giysileri olan, kızıl saçlı bir kadın olarak tasavvur edilir (Karakurt, 2011, 30). Halk arasında, alkarasının lohusa kadın ve bebeğe hastalık ya da ölüm getirdiğine

inanılır. Alkarısından kaynaklı bu hastalığa albasması adı verilir (Çoşkun, 2011, 7; Beydili, 2015, 32).

Giresun halk hekimliğinde doğum sonrasında lohusa kadın albasması sonucu hastalanırsa Al Ocağı'na götürülür. Al ocağı Piraziz merkezde bulunmaktadır. Albasmasına maruz kalan lohusa kadınlar bu ocağı ziyaret eder. Ocaklı albastığı düşünülen kadına “al atlama/al atlatma” adı verilen tedaviyi uygular. Bu şekilde albasması ortadan kalkar (KK.82; KK.117; KK.130; KK.134; KK.141). Ocaklı T.C. (KK.116) “al atlama” yeteneğinin kendisine geçme şeklini şu şekilde ifade etmiştir: “Babamın anlattığına göre; bizim sülaleden birisi alkarasını yakalamıştır. Alkarası kendisini bırakması karşılığında bizim sülalenin erkek çocuklarına 1.000 yıllıkına ‘al atlama’ vergisini vermiştir” (KK.116). Al atlama ritüeli şu şekilde yapılır:

Al Ocağı'na gelen hasta, cenin pozisyonunda başı secdeye gelecek şekilde sağ tarafına yatırılır. Hastanın önünde durulur. Bir bardak su alınır. Bardak eldeyken hastanın üzerinden geçilir. Geçildikten sonra dua okunur ve bardaktaki sudan bir yudum alınıp hastanın üzerine püskürtülür. Hastanın başucundan dönerek hastanın önüne gelinir. Bu işlem sırasında dua okunur. Hastanın üzerinden yine geçilir. Dua okunur. Bardaktaki sudan bir yudum alınır ve hastanın üzerine püskürtülür. Bu kez hastanın ayakucundan başlanarak etrafında dönülür. Başladığı noktaya gelince durur. Bardaktaki sudan bir yudum alır ve hastanın üzerine püskürtür. Sonra arka tarafında durulur. Ön tarafa doğru hastanın üzerinden atlanır. Bardaktaki sudan bir yudum alınır ve hastanın üzerine püskürtülür. Bu işlem 3 defa tekrar edilir. Eğer hasta küçük çocuksa annesi ile birlikte atlanır. Yerden ilk önce çocuk kaldırılır. Bardaktaki sudan 1 çay kaşığı çocuğun ağzına verilir. Böylece albasması gider. Yapay ortam oluşturularak ocaklı T.C. tarafından (KK.116) yapılan “al atlama” ritüeli kayıt altına alınmıştır⁴⁷

⁴⁷ Bkz: Karekod 1.

5. 3. Göbek Çekme Ocağı

Göbek düşmesi vücutta göbeğin bulunduğu yerin yer değiştirmesidir. Ocaklı (KK.106) göbek çekme yeteneğinin kendisine halasından el alma şeklinde geçtiğini ifade etmiştir: Ocaklı, göbek çekme işlemini kupa ve iğne ile olmak üzere 2 farklı şekilde tedavi eder:

“Kupa ile göbek çekmek için bir ekmek parçasına birkaç tane kibrit takılır. Göbeğin deliğine konulur. Kibritler yakılır kupa üstüne kapatılır. Biraz beklenir kupa ile göbek çekilir.” (KK.106). İğne ile göbek çekmek için tabağa çok az miktarda su konulur. İğne ile 3 defa “Ayşe kızı Fatma’nın göbeğini çekmeye Allah rızası için niyet ettim.” denildikten sonra kimin göbeği çekilecekse onun adı söylenir. İğnenin üzerine parmak bastırılarak dua okunur. Sonra iğne parmak ile yukarı kaldırılır. İğne ilk kaldırdığı gibi düşerse göbek yerine gelmiş demektir (KK.106). Kaynak kişi ile yaptığımız görüşme kayıt altına alınmıştır⁴⁸

5. 4. Muska Yazdırma Ocağı

Muska, Türkçe Sözlükte; “İçinde dini ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne yazılı kâğıt” şeklinde tanımlanmıştır (2005, 1422). Uygurlar, muska için “tumar” kelimesini kullanmaktadır. Tarihi kaynaklar Uygur Türklerinin hastalıklardan korunmak veya hastalıklardan kurtulmak amacıyla farklı muska yöntemlerini kullandığını göstermektedir (Öger, 2017, 56). Günümüzde Anadolu’da muska yazma ve yazdırma geleneği oldukça yaygındır.

Saha araştırmalarımızda, Bulancak ilçesinde (merkez) muska yazdırma ocağı tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimiz (KK.76, KK.80) muska yazdırma ocağına gittiklerini ve hastalıklarına şifa bulduklarını ifade etmişlerdir. Ocaklı, bu yeteneğinin sülaleden geldiğini ve baş ağrısı, idrar tutamama, nazar, korku, kısırlık, al basması, konuşma güçlüğü, sık sık korkan çocuk, yürümesi geciken çocuk, siğil vb.

⁴⁸ Bkz: Karekod 3.

hastalıkların tedavisi için muska yazdığını ifade etmiştir. Ancak kaynak kişi bilgilerinin yayımlanmasını istememiştir.

5. 5. Kırık- Çıkık Ocağı

Giresun halk hekimliğinde, ocaklarda yapılan kırık-çıkık tedavileri şu şekildedir:

İlk önce hastada kırık mı yoksa çıkık mı var bu tespit edilmelidir. Bunu tespit etmek için sabunlu su ya da zeytinyağı ile sorunlu bölge ovulur. Hastanın ağrılarından kırık mı yoksa çıkık mı var anlaşılır. Sorunlu bölgede çıkık varsa çıkan yer yerine yerleştirilir ve sarılır. Eğer hastada kırık varsa beyaz sabun rendelenir ve içerisine 1 yumurta kırılarak karıştırılır. Oluşan karışım beyaz bir beze yayılarak kırık olan bölgeye sarılır. Sargı, küçük tahta parçalarıyla sabitlenir. 4-5 gün sabit bir şekilde kalmalıdır (KK.92).

Kırık-çıkık tedavisi için çiğ et kullanılır. Çiğ et, kırılan bölge hayvan derisiyle sarılır. Hayvan derisi sıcak olmalıdır. Hiç açılmadan kırılan bölgenin kaynaması beklenir (KK.80).

Kol kenetlenmesi tedavisi ocaklı tarafından yapılmaktadır. Ocaklı kişi elleri ile kol kenetlenmesini tedavi eder. Ocaklı ‘*Bu iş benim beynim ile elim arasındadır.*’ ifadesini kullanarak bu tedavinin özel bir yetenek gerektirdiğini vurgulamıştır (KK.96).⁴⁹

⁴⁹ Bkz: Karekod 4.

5. 6. Eklem Ağrıları Ocağı

Tirebolu ilçesinde eklem ağrıları ocağı tespit edilmiştir. Ocak; sinir sıkışması⁵⁰, diz ağrısı⁵¹, bel ağrısı, fıtık, boyun ağrısı hastalıklarının tedavisi için ziyaret edilir. Ocaklı ile görüşme yapılmış ve kayda alınmıştır. Ancak Ocaklı kişi bilgilerini yayımlamamızı istememiştir. Ocaklı sorunlu bölgeleri elleriyle ovalayarak sinir noktalarını açtığını ve bu şekilde hastaları tedavi ettiğini ifade etmiştir.

5. 7. Kanatlı Hayvanlar Ocağı⁵²

Şebinkarahisar ilçesinde kanatlı hayvanların (özellikle tavuk hastalıkları) tedavilerinin yapıldığı ocaktır. Ocaklı Y. Y. (KK.182) kendisine bu yeteneğin rüyada verildiğini ifade etmiştir. Ocaklı ile yapılan görüşme kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişimizin (KK.182) başta tavuklar olmak üzere kanatlı hayvanları tedavi yöntemleri aşağıda verilmiştir:

İç Kuruma Hastalığı: Hayvan kanserli hasta gibi yavaş yavaş ölmeye başlar. İlk önce zayıflar sonra eti biter. Bu hastalığın tedavisi içinde parazit ilacı verilir.

Solunum Yolu Hastalıkları: Hayvanda hırıltı olduğunda anlaşılır. Tedavisinde suyuna sarımsak ve limon atılır. Sarımsaklar dilimlenir, limon önce sıkılır sonra dilimler halinde suyuna atılır. Eğer limon ve sarımsak işe yaramazsa elma sirkesi suyuna karıştırılır.

Yalancı Veba: Hayvan son evreye gelene kadar parol ilacı ile tedavi edilir. Son evreye geldiğinde ise hiçbir şey yapılamaz.

⁵⁰ Bkz: Karekod 16.

⁵¹ Bkz: Karekod 15.

⁵² Bkz: Karekod 2.

İç Yağlanması: Hayvanın yumurtalıkları yağlanırsa eğer yumurta veremez. Bu yüzden iç yağlanmaları tedavisi için hayvanın yemi azaltılır. Hayvanın yemi ısıtılır. İçerisine acı biber eklenerek hayvana yedirilir. Hayvana yeşillik yedirilir.

Kırık-Çıkık: Kanatlı hayvanların ayakları kırıldığında ya da çıktığında hamur ile tedavi edilir. Hamur yoğurulur. Yoğurulan hamur hayvanın ayağına alçı gibi sarılır. Üstü de bir bez yardımı ile sarılır. Böylece hayvan iyileşir.

Kursak Şişmesi: Hayvanın öğütemediği yani sindiremediği yemler kursağında birikir. Kursağı temizlenmezse hayvan bir süre sonra ölür. Bu hastalığın tedavisinde hayvan baş aşağı çevrilir ve kursağına masaj yapılır. Ağzından geri gelene kadar masaj yapılır. Kursağı temizlenene kadar bu işlem devam eder.

Bağışıklık Sorunları: Tavukların bağışıklığını güçlendirmek için 3-4 aylıkken öğütülmüş ceviz yedirilir. Öğütülmüş cevizin yanı sıra haşlanmış yumurta da hayvana yedirilir. Yumurta beş dakika kadar haşlanır. Hayvana belirli aralıklarla yedirmek bağışıklık sorunu yaşamasını engeller. Böylece hem daha çok yaşar hem de yumurtlamaya erken başlar. Yumurtlama sayısı da fazla olur.

Yaralanma ve Kesikler: Hayvanın yaraları sabunlu su ile yıkanır, masaj yapılır. Temizliğini sağlamak için ayakları ve gagaları sirke ile yıkanır.

5. 8. Sarılık Ocağı

Şebinkarahisar ve Alucra ilçesinde bulunan sarılık ocaklarında, sarılık olan çocuklar tedavi edilir. Sarılık tedavisi için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ocaklı, sarılık olan çocuğun alın veya kulak bölgesinden az miktarda kan alır. Bu şekilde sarılık geçer (KK.41; KK.89; KK.102; KK.104). Benim oğlan sarılık olmuştu. Sarılık ocağına götürdük. Ocaklı iki kaşının arasından jiletle azıcık kan aldı. 3-5 gün sonra iyileşti (KK.60). Ocaklı, leğene yüzük attıktan sonra dua okuyarak çocuğu yıkar. Bu uygulama ile çocuk iyileşir (KK.182).

5. 9. Siğil Ocağı

Siğil genellikle ellerde çıkan sert ve yuvarlak kabartılardır. Görele, Alucra ve Dereli ilçelerinde siğil hastalığını tedavi eden ocaklar bulunmaktadır. Siğil ocaklarında yapılan uygulamalar şunlardır:

Ocaklı siğillerin durumuna göre tedavi uygular. Siğillere bakar siğillerin cinsiyeti dişi ise hızlı yayılır. Ocaklı kişi siğillerin yayılmasını engellemek için siğil olan bölgelerin etrafını dua okuyarak çizer. Bu yapılırsa siğiller yayılmaz. Ocaklı, siğillerin cinsiyeti erkek ise ip ya da at kuyruğu ile siğilleri bağlar. Siğiller kendiliğinden kaybolur (KK.85). Eşimin ellerinde 4-5 adet siğil çıktı. Ne yaptıysak geçmedi. Siğil ocağına gittik. Ocaklı dualar okuyarak at kuyruğu ile siğilleri sıkıca bağladı. 10-15 gün sonra siğiller kendiliğinden geçti (KK.80). Orman gülü çiçekleri toplanır. Çiçekte olan 7 sap kırılır. Ocaklı kişi dua okuyarak çiçeğin saplarını siğilin üzerinde çevirir. Böyle yapılıncı siğil geçer (Küçük, 2011, 370).

5. 10. Kabakulak Ocağı

Kabakulak, daha çok çocuklarda görülür. Kulakla boyun arasında oluşan şişme durumudur. Yörede kabakulak tedavisi için birçok yöntem kullanılır. Bu yöntemler arasında dinsel-büyüsel uygulamalar da mevcuttur. Kabakulak ocaklarında yapılan tedaviler şunlardır:

Ocaklı kabakulak olan bölgeyi dua okuyarak çizer. Böylece hastalık geçer. İlçemizde bu şekilde tedavi olan birçok çocuk vardır. (KK.110). Ocaklı kabakulak olan hastaya 1 Fatıha Suresi ve 3 İhlas Suresi okunduktan sonra kabakulak olan bölgeye tereyağı sürer (KK.79). Kabakulakta çok şişme varsa ocaklı kabakulak olan bölgeye küçük bir delik açarak içini boşaltır (KK.14).

5. 11. Kurşun Dökme Ocağı

Kurşun dökme geleneği Anadolu’da yaygın olarak uygulanan bir gelenektir (Çıblak, 2004, 117). Kurşun dökme ocağı, Giresun-Dereli yolu üzerinde Sarvan köyünde bulunmaktadır.

Ocaklı (KK.111) nazar, konuşma gecikmesi ve korku tedavileri için eşe dosta kurşun döktüğünü ifade etmiştir. Ocaklı kadın, kurşun dökme ritüelini şu şekilde açıklamaktadır: *“Geniş bir tepsi içerisine su dolu bir kap konur. Nazar değen veya korkusu olan hasta yere oturtulur. Tepsi hastanın başı üzerinde tutulur. Ocakta yaklaşık 100-200 gram kurşun eritilir. Besmele çekildikten sonra eritilen kurşun ‘Benim elim değil Fadime Anamızın eli’ denildikten sonra tepsideki suya dökülür. Tepsideki sudan azıcık hastaya içirilir.”*

Değerlendirme

Belirli hastalıkları tedavi edebilme yeteneğine sahip kişilere veya ailelere “ocaklı” adı verilir. Ocaklı kişiler, hastalıkları tedavi edebilme yeteneklerini genellikle ailelerinden alır. Hastalıkları tedavi edebilme yeteneği, aynı soydan gelen bir kişiye aile büyükleri tarafından “el alma” veya “el verme” adı verilen bir ritüel ile geçer. Örneğin, göbek çekme ocağında ocaklı (KK.106) halasından el aldığını ifade etmiştir. Ocaklı, el alma ritüelini şu şekilde aktarmıştır: *“Halamın göbek çekme yeteneği vardı. Bana 3 defa “Kızım elim sana geçsin” dedi. Ben de 3 defa “Elini kabul ettim” dedim. Sonra göbek çekmeye başladım.”* (KK.106). Aynı soydan gelmeyen kişiler bir ocaklıdan el alırsa bunlara “izinli” adı verilir. Çalışma sahamızda, izinli kişilerin tedavi örneklerine rastlanmamıştır. Bazı ocaklılar ise ocaklı olmayı kan bağına bağlamaz. Hastalıkları tedavi edebilme yeteneğinin “rüyada” verildiğini söyler. Örneğin, kanatlı hayvanlar ocağında, ocaklı kişi (KK.182) kanatlı hayvanları, özellikle tavukları, tedavi edebilme yeteneğinin rüyada verildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde “rüya motifi” şaman olma ve ozan olma ritüellerinde de karşımıza çıkar. Bu şekilde yapılan işe kutsiyet atfedilir. Bazen de kişi kan bağı, el alma ritüeli ve rüya motifi olmadan kendi

aba ve gayretiyle hastalıkları tedavi etme yeteneğine sahip olabilir. Örneğın, kurşun dökme ocağında, ocaklı kişi (KK.111) kurşun dökerek hastalıkları tedavi etme yeteneğini kendi çabalarıyla öğrendiğini ifade etmiştir. Özetleyecek olursak yörede ocaklı olmanın yolu 3 şekilde mümkündür:

1. Tecrübeli ocaklının aile üyelerine el vermesi yoluyla ocaklı olma
2. Rüyada verilen tedavi edebilme yeteneğiyle ocaklı olma
3. Kişinin kendi çabaları ve gayretleriyle ocaklı olma

Yörede; yanık ocağı, al ocağı, göbek çekme ocağı, muska yazdırma ocağı, kırık-çıkık ocağı, eklem ağrıları ocağı, kanatlı hayvanlar ocağı, sarılık ocağı, siğil ocağı, kabakulak ocağı, kurşun dökme ocağı olmak üzere 11 ocak tespit edilmiştir. Ocaklarda yapılan tedavilerde genellikle dinsel ve büyüsel uygulamalara (al atlama, muska yazdırma, dua okuma, kurşun dökme, dua okuyarak kan alma ve dua okuyarak hastalıklı bölgeleri kalemle çizme) başvurulduğu görülür. Ancak ocaklarda sadece dinsel ve büyüsel uygulamalarla tedavi yapılmaz. Ocaklarda rasyonel uygulamaların kullanıldığı hastalıklara (kırık-çıkık ocağı, eklem ağrıları ocağı ve kanatlı hayvanlar ocağı) da rastlamak mümkündür.

Giresun ilinde tespit edebildiğimiz ocaklar (yanık ocağı, al ocağı, göbek çekme ocağı, muska yazdırma ocağı, kırık-çıkık ocağı, eklem ağrıları ocağı, sarılık ocağı, siğil ocağı, kabakulak ocağı ve kurşun dökme ocağı) benzer şekilde Anadolu'nun birçok yerinde karşılaşılan ocaklardır. Yörede, tespit ettiğimiz “kanatlı hayvanlar ocağı” halk baytarlığı ile ilgili bugüne kadar tespit edilen ilk ocak olması bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından 27 Ekim 2014 tarihinde yayımlanan “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliğı” ile bu tedavileri yapanların gerekli şartları ve fiziki ortamları sağlaması gerektiğı ifade edilmiştir. Ocaklı kişiler olarak ifade ettiğimiz bu tedavi edicilerin birçoğunun Sağlık Bakanlığı onaylı belgeleri bulunmamaktadır. Mevcut yasalara göre; ocaklı kişilerin yapmış olduğu tedaviler suç kapsamındadır. Bu nedenle saha araştırmalarımızda geçimlerini yapmış oldukları tedavilerle sağlayan ve başka bir geliri olmayan bazı ocaklı kişiler görüşmelerimizin kayıt altına alınmasını istememiş ve bilgilerini

vermeye çekinmiştir. Ancak başka meslekleri olan ve herhangi bir maddi beklentisi olmayan ve sadece e e dosta yardım amacıyla bu tedavileri uygulayan ocaklı kişiler (KK.92; KK.96; KK.106; KK.116; KK.182), kayıt yapmamıza ve görüntü almamıza izin vermiştir.

6. Şifalı Sular

Su yaşamın kaynağıdır. Türk inanış ve düşünüş sisteminde, suyun temizleyici ve arındırıcı özelliğine inanış oldukça yaygındır. Suyun bu özelliğine inanış suya kutsiyet atfedilmesini sağlamıştır.

Hastalıkların tedavisi için şifalı kabul edilen su kaynaklarına başvurulması, Türk halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan tedavi yöntemlerindendir. Türk halk hekimliğinde su kullanılarak yapılan tedaviler su kültü ile ilişkilidir. Fatma KÜRKAN'ın “*Giresun’da Türk Su Kültürünün İzleri*”⁵³ adlı çalışması yöredeki şifalı suların tespiti ile ilgili en kapsamlı araştırmadır. Araştırmada, Giresun yöresinde ruhsal bozukluklar, al basması, kısırlık, uyuz hastalığı vb. birçok hastalığın tedavisinde şifalı sulardan yararlanıldığı tespit edilmiştir (Kürkan, 2019, 109-130). Bu araştırmaya ek olarak bizim çalışma alanımızda tespit ettiğimiz şifalı sular şunlardır:

6. 1. Sakat Suyu ⁵⁴

Sakat Suyu, Giresun’un Merkez ilçesine bağlı Boztekke köyünde bulunur. Bir dağın tepesinde yuvarlak çukurlar halinde bulunur. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre buradaki su hiç bitmez. Hastalıkların tedavisi için kullanılan bu sudan cumartesi veya çarşamba günleri alınır (KK.96; KK.97). Sakat suyu, egzama, sivilce, uçuk, mantar, uyuz, ciltteki yaralar vb. deri hastalıklarının tedavisi için kullanılır. Sabah ve akşam yaralara sürülür (KK.96; KK.97).

Saha araştırmalarımızda şifalı suyu ziyaret ettik. Çok engebeli bir tepede bulunan şifalı su, 3 ayrı çukurda yer almaktadır. Bu çukurlar yağmur sularının biriktiği kaya oyuklarıdır. Sakat suyu adı verilen bu suyun olduğu yer kayıt altına alınmıştır.

⁵⁵ Suyun bulunduğu yeri ararken yöre halkından bazılarına suyun olduğu yeri tarif

⁵³ Ayrıntılı için Bkz.: KÜRKAN, Fatma, “Giresun’da Türk Su Kültürünün İzleri”, Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (16), 2019, s. 109-130.

⁵⁴ Bkz: Karekod 11-12.

⁵⁵ Bkz: Karekod 11.

etmelerini istemiştik. Dönüşte 2 kadının kucaklarında bir çocukla bizi beklediklerini gördük. Su, tepenin zirvesinde ve çıkılması zor bir yer olduğundan kendileri gidememişlerdi. Çocuğun cildinde birçok yara vardı. Bizden şişelere doldurduğumuz sudan çocuğun cildine sürmek için istediler. Biz de sakat suyuyla yapılan bu tedaviyi doğal ortamda kayıt altına alma şansını yakaladık.⁵⁶

6. 2. Yılanlı Su (Hayran Kaplıcası)⁵⁷

Yılanlı su, Şebinkarahisar-Alucra yolu üzerinde Akkaya köyünde yer alır. Yöre halkı tarafından “Hayran Kaplıcası” olarak bilinen kaplıcanın su kaynağıdır. Şifa amacıyla kullanılan bu suyun kaynağında büyük bir yılanın yaşadığı rivayet edilir (KK.15; KK.21; KK.33). Özellikle deri hastalıkları (kesik, yara, çiban, sedef vb.) hastalıklarının tedavisi için ziyaret edilir (KK.22; KK.27).

6. 3. Eynesil Yeni Cami Suyu

Eynesil merkezde Yeni Cami avlusunda yer alır. Yörede, bu suyun böbrek taşı düşürdüğü inancı yaygındır. Kaynak kişiler (KK.63, KK.64, KK.65) suyun böbrek taşı düşürme dışında sağlık için çok faydalarının olduğunu ifade etmişlerdir.

6. 4. Kümbet Şifalı Suyu

Kümbet yayla merkezine 2-3 km uzaklıkta bulunan su “Cımbırtlık Ormanlığı” adı verilen yerde bulunur. Şifa kaynağı olarak bilinir. Böbrek taşı tedavisi, böbrek kumu tedavisi, mide rahatsızlıklarının tedavisi ve kabızlık tedavisinde kullanılır.

⁵⁶ Bkz: Karekod 12.

⁵⁷ Bkz: Karekod 7.

Sabah ve akşam 1 bardak içilir (KK.88). Kümbet şifalı suyu kaynak kişinin (KK.88) anlatımıyla kayıt altına alınmıştır.⁵⁸

6. 5. Akıl Suyu

Akıl suyu, Şebinkarahisar'ın Tamzara mahallesinde bulunmaktadır. Sinir bozukluğu ve korku tedavisi için bu su içilir (KK.182). Sınava girecek olan öğrenciler sınavda başarılı olmak için bu sudan içerler (KK.29; KK.31; KK.33). Yöre halkı arasında bu suyun zihin açtığı yönündeki inanış oldukça yaygındır. Adını da bu özelliğinden almıştır.

Değerlendirme

Hastalık tedavileri için şifalı suların kullanılması su kültü ile ilişkilidir. Türk kültüründe su kutsallık atfedilen önemli unsurlar arasında yer alır. Suyun temizleyici ve arındırıcı özelliğine inanış halk hekimliği uygulamalarında kullanılmasını sağlamıştır.

Çalışma alanımız olan Giresun yöresi doğal su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bölgede, hastalıkların tedavisi için başvurulmuş birçok su kaynağı bulunmaktadır. Yöre halkı tedavi amaçlı kullanılan bu suları genel olarak “acı su” olarak adlandırır (KK. 9; KK.43; KK.60; KK.68; KK.72; KK.76; KK.94; KK.141; KK.188). Yörede, özellikle deri hastalıklarının (çıban, sedef, egzama, yara, kesik vb.) suyun kullanıldığı görülür. Benzer şekilde Anadolu'nun birçok yerinde şifalı kabul edilen sular (kaplıca, dağdan kaynayan sular vb.) genellikle deri hastalıklarının tedavisi için kullanılır.

⁵⁸ Bkz: Karekod 10.

Şebinkarahisar ilçesinin Tamzara mahallesinde bulunan akıl suyunun zihin açtığı inancı oldukça yaygındır. Kaynak kişiler (KK.15; KK.16; KK.21; KK.23) akıl suyundan dolayı Tamzara mahallesinde üniversite okuyup yüksek mevkilerde çalışan çok kişi olduğunu ifade etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

7. Tablolar

7. 1. Giresun Halk Hekimliği Değerlendirme Tablosu

Giresun ili halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamaları; rasyonel tedavilerin kullanıldığı hastalıklar, irrasyonel tedavilerin kullanıldığı hastalıklar ve rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte kullanıldığı hastalıklar olmak üzere 3 grupta tasnif edilmiş ve tabloda gösterilmiştir:

Rasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: Halk hekimliği ve halk baytarlığında kullanılan akla uygun, denenebilir, doğruluğu veya yanlışlığı bilimsel olarak ispatlanabilir tedavi yöntemleridir. Örneğin; “*Isırgan otunun haşlanıp boğaza sarılması boğaz ağrısı tedavisinde kullanılır*”. Saha araştırmalarından elde ettiğimiz bu bilginin doğruluğu veya yanlışlığı bilimsel olarak kanıtlanabilir.

İrrasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: Halk hekimliği ve halk baytarlığında kullanılan doğruluğu ya da yanlışlığı şu an için bilimsel olarak ispat edilemeyecek tedavi yöntemleridir. Örneğin; “*Korku tedavisi için muska yazdırılır.*” Korku tedavisi için kullanılan bu yöntemin doğruluğunun ya da yanlışlığının bilimsel olarak ispatlanması şu an için mümkün görünmemektedir.

Rasyonel ve İrrasyonel Tedavilerin Birlikte Kullanıldığı Hastalıklar: Bazı hastalıkların tedavisinde hem rasyonel hem de irrasyonel tedaviler kullanılmaktadır. Örneğin; “*İncirin meyve sapında olan süte benzeyen beyaz sıvı siğil olan bölgelere sürülmesi siğil tedavisinde kullanılır.*” Bu tedavi rasyonel bir tedavidir. Ancak siğil tedavisi için irrasyonel tedaviler de söz konusudur: “*İncir ağacından bir dal kesilir 3 cumartesi okuyup çatıya atılırsa siğiller geçer.*” Siğil tedavisi için uygulanan bu yöntemin bilimsel olarak ispatlanması şu an için mümkün görünmemektedir.

Aşağıdaki tablolarda, Giresun halk hekimliği ve halk baytarlığında hastalık isimleri ve tedavi yöntemleri gösterilmiştir:

	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
1.	Ağrı- Ateş			
1.1.	Âdet Ağrısı Tedavisi	♦		
1.2.	Baş Ağrısı Tedavisi			♦
1.3.	Diş Ağrısı Tedavisi			♦
1.4.	Diz Ağrısı Tedavisi	♦		
1.5.	Eklem Ağrısı Tedavisi	♦		
1.6.	Karın Ağrısı Tedavisi	♦		
1.7.	Kulak Ağrısı Tedavisi			♦
1.8.	Kulunç Ağrısı Tedavisi	♦		
1.9.	Migren Ağrısı Tedavisi	♦		
1.10.	Yüksek Ateş Tedavisi	♦		
1.11.	Mide Ağrısı Tedavisi	♦		
1.12.	Boğaz Ağrısı Tedavisi			♦
2.	Solunum Sistemi Hastalıkları			
2.1.	Akciğer Hastalıkları Tedavisi	♦		
2.2.	Astım Tedavisi	♦		
2.3.	Bademcik İltihabı Tedavisi	♦		
2.4.	Bronşit Tedavisi	♦		
2.5.	Guatr Tedavisi	♦		
2.6.	Grip/ Nezle Tedavisi	♦		
2.7.	Horlama Tedavisi	♦		
2.8.	Kabakulak Tedavisi			♦
2.9.	Nefes Darlığı Tedavisi	♦		
2.10.	Öksürük Tedavisi	♦		
2.11.	Ses Kısılması Tedavisi	♦		
2.12.	Soğuk Algınlığı Tedavisi	♦		
2.13.	Sinüzit Tedavisi	♦		
2.14.	Verem Tedavisi	♦		
2.15.	Zatürre Tedavisi	♦		
3.	Deri Hastalıkları			
3.1.	Alerji Tedavisi	♦		
3.2.	Cüzzam Tedavisi			♦
3.3.	Çıban Tedavisi			♦
3.4.	Çil Tedavisi			♦
3.5.	Deri Çatlama Tedavisi	♦		

	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
3.6.	Egzama Tedavisi			♦
3.7.	Et Ezilmesi Tedavisi	♦		
3.8.	Gut Tedavisi	♦		
3.9.	Kangren Tedavisi	♦		
3.10.	Kaşıntı Tedavisi	♦		
3.11.	Kepeklenme Tedavisi	♦		
3.12.	Kızamık Tedavisi	♦		
3.13.	Köselik Tedavisi	♦		
3.14.	Mantar Tedavisi	♦		
3.15.	Nasır Tedavisi			♦
3.16.	Ödem Tedavisi	♦		
3.17.	Pişik Tedavisi	♦		
3.18.	Saç Dökülmesi Tedavisi	♦		
3.19.	Saçkıran Tedavisi			♦
3.20.	Sarılık Tedavisi			♦
3.21.	Sedef Tedavisi			♦
3.22.	Siğil Tedavisi			♦
3.23.	Sivilce Tedavisi			♦
3.24.	Suçiçeği Tedavisi			♦
3.25.	Uçuk Tedavisi			♦
3.26.	Uyuz Tedavisi			♦
3.27.	Yağ Bezesi Tedavisi	♦		
3.28.	Yanık Tedavisi	♦		
3.29.	Yılancık Tedavisi			♦
4.	Sindirim Sistemi Hastalıkları			
4.1.	Bağırsak Kurdu Tedavisi	♦		
4.2.	Basur Tedavisi	♦		
4.3.	Gastrit Tedavisi	♦		
4.4.	Hazımsızlık Tedavisi	♦		
4.5.	İshal Tedavisi	♦		
4.6.	İştahsızlık Tedavisi	♦		
4.7.	Kabızlık Tedavisi	♦		
4.8.	Karaciğer Hastalıkları Tedavisi	♦		
4.9.	Kusma/Bulantı Tedavisi	♦		
5.	Zehirlenmeler			
5.1.	Akrep Sokması Tedavisi	♦		

	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
5.2	Arı Sokması Tedavisi	♦		
5.3.	Gıda Zehirlenmesi Tedavisi	♦		
5.4.	Yılan Sokması Tedavisi	♦		
6.	Kesik, Yara, Apse			
6.1.	Burun Kanaması Tedavisi	♦		
6.2.	Dolama Tedavisi			♦
6.3.	Kesik Tedavisi	♦		
6.4.	Yara Tedavisi	♦		
7.	Göz Hastalıkları			
7.1.	Arpacık Tedavisi			♦
7.2.	Göz Ağrısı Tedavisi	♦		
7.3.	Göz İltihabı Tedavisi	♦		
7.4.	Katarakt Tedavisi	♦		
8.	Dış Etkenlerden Oluşan Hastalıklar			
8.1.	Cilt Çatlaması Tedavisi	♦		
8.2.	Güneş Çarpması Tedavisi	♦		
8.3.	Güneş Yanığı Tedavisi	♦		
8.4.	Nazar Tedavisi			♦
9.	Üriner Hastalıklar			
9.1.	Böbrek Ağrısı Tedavisi	♦		
9.2.	Böbrek Taşı Tedavisi	♦		
9.3.	İdrar Tutamama Tedavisi			♦
9.4.	İdrar Yolları İltihabı Tedavisi	♦		
9.5.	Prostat Tedavisi	♦		
10.	Hareket Sistemi Hastalıkları			
10.1.	Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi			♦
10.2.	Boyun Tutulması Tedavisi			♦
10.3.	Burkulma Tedavisi	♦		
10.4.	Ezik Tedavisi	♦		
10.5.	Felç Tedavisi			♦
10.6.	Kemik Çatlaması Tedavisi	♦		

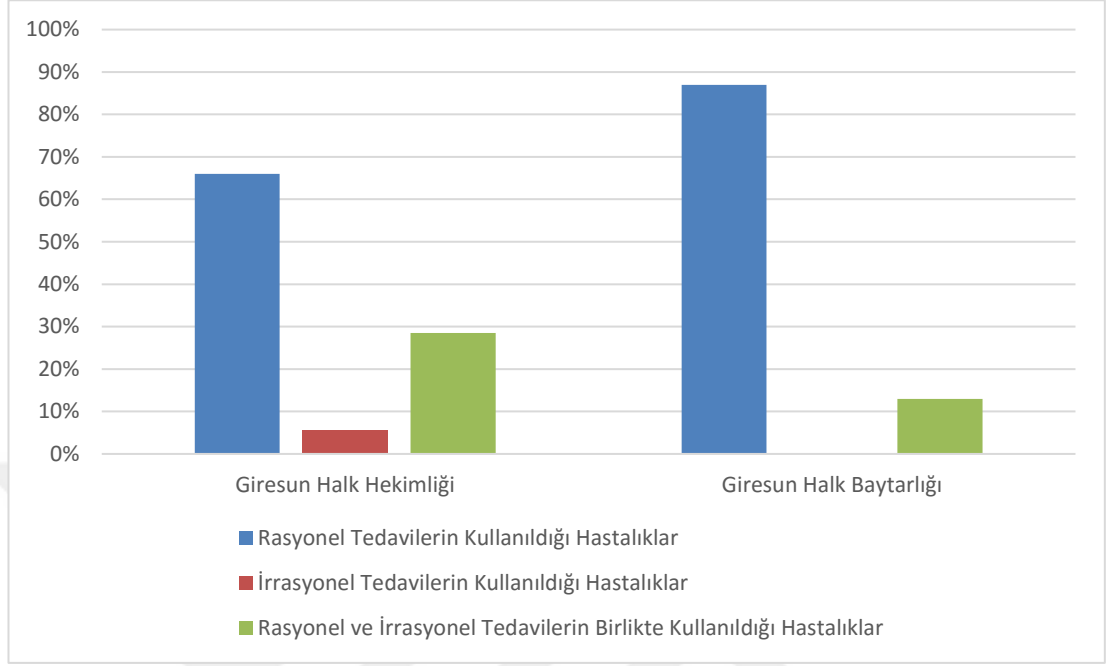
	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
10.7.	Kemik Erimesi Tedavisi	♦		
10.8.	Kırık-Çıkık Tedavisi			♦
10.9.	Kireçlenme Tedavisi	♦		
10.10.	Lif Kopması Tedavisi	♦		
10.11.	Menüsküs Tedavisi	♦		
10.12.	Romatizma Tedavisi	♦		
11.	Dolaşım Sistemi Hastalıkları			
11.1	Bayılma Tedavisi	♦		
11.2.	Damar Tıkanıklığı Tedavisi	♦		
11.3.	Kalp Ağrısı Tedavisi	♦		
11.4.	Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi	♦		
11.5.	Kalp Yetmezliği Tedavisi	♦		
11.6.	Kolesterol Tedavisi	♦		
11.7.	Şeker Tedavisi	♦		
11.8.	Varis Tedavisi	♦		
11.9.	Tansiyon Tedavisi	♦		
12.	Kan Hastalıkları			
12.1.	Kanser Tedavisi	♦		
12.2.	Kansızlık Tedavisi	♦		
13.	Psikolojik Hastalıklar			
13.1.	Korku Tedavisi		♦	
13.2.	Sinir Bozukluğu Tedavisi	♦		
13.3.	Uykusuzluk Tedavisi	♦		
14.	Kişisel Bakım Amaçlı Uygulamalar			
14.1.	Ağız Kokusu	♦		
14.2.	Ayak Kokusu	♦		
14.3.	Cilt Bakımı	♦		
14.4.	Ter Kokusu	♦		
14.5.	Zayıflama	♦		
15.	Anne Çocuk Sağlığıyla İlgili Uygulamalar			
15.1.	Ateşli Pençe Hastalığı		♦	

	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
15.2.	Hamilelik Esnasında Çocuğun Ters Dönmesi	♦		
15.3.	Kısırlık Tedavisi			♦
15.4.	Düşük Yapma			♦
15.5.	Doğum			♦
15.6.	Doğumun Olmasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar			♦
15.7.	Göbek Kesme			♦
15.8.	Bebek Tuzlama	♦		
15.9.	Lohusalık			♦
15.10.	Al Basması		♦	
15.11.	Bebek Gazı	♦		
15.12.	Burun Tıkanıklığı	♦		
15.13.	Boğmaca			♦
15.14.	Kırk Çıkarma		♦	
15.15.	Haşırık Tedavisi		♦	
15.16.	Kırk Karışması		♦	
15.17.	Konuşması Geciken Çocuk			♦
15.18.	Sık Sık Korkan Çocuk		♦	
15.19.	Sünnet	♦		
15.20.	Yürümesi Geciken Çocuk		♦	

7. 2. Halk Baytarlığı Değerlendirme Tablosu

	Hastalık Adı	Rasyonel Tedaviler	İrrasyonel Tedaviler	Rasyonel/İrrasyonel Tedaviler
	Hayvan Hastalıkları			
1.	Bağırsak Kurtlanması Tedavisi	♦		
2.	Dabak Tedavisi	♦		
3.	Domuz Burnu Tedavisi	♦		
4.	Hayvan Yavrusunun Ters Dönmesi Tedavisi	♦		
5.	İç Kuruma Hastalığı Tedavisi	♦		
6.	İç Yağlanması Tedavisi	♦		
7.	İshal Tedavisi	♦		
8.	Kabızlık Tedavisi	♦		
9.	Kırık-Çıkık Tedavisi	♦		
10.	Kursak Şişmesi Tedavisi	♦		
11.	Parazit Tedavisi	♦		
12.	Kabuklanma Tedavisi	♦		
13.	Sersemleyen Koyun Tedavisi			♦
14.	Sığır Kuruluğu Tedavisi	♦		
15.	Siğil Tedavisi			♦
16.	Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi	♦		
17.	Şişme Tedavisi	♦		
18.	Nazar Tedavisi			♦
19.	Uyuz Tedavisi	♦		
20.	Yalancı Veba Tedavisi	♦		
21.	Yaralanma ve Kesikler	♦		
22.	Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi	♦		
23.	Zehirlenme Tedavisi	♦		

7. 3. Tedavi Yöntemleri Dağılım Grafiği

Giresun Halk Hekimliği

Tespit Edilen Hastalık Sayısı: 126

Rasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: 83 (%65.9)

İrrasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: 8 (%6.3)

Rasyonel ve İrrasyonel Tedavilerin Birlikte Kullanıldığı Hastalıklar: 35 (%27.8)

Giresun Halk Baytarlığı

Tespit Edilen Hastalık Sayısı: 23

Rasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: 20 (%87)

İrrasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar: 0 (%0)

Rasyonel ve İrrasyonel Tedavilerin Birlikte Kullanıldığı Hastalıklar: 3 (%13)

7. 4. Giresun Halk Hekimliğinde Kullanılan Malzemeler

7. 4. 1. Bitkisel Malzemeler

Bitkisel Malzemeler	Kullanıldığı Tedaviler
1. Adaçayı (Salvia Officinalis)	Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi
2. Acı Badem (Amygdalus Communis)	Zatürre Tedavisi
3. Acı Kavun (Ecballium Elaterium)	Migren Ağrısı Tedavisi Sinüzit Tedavisi Cüzzam Tedavisi
4. Ağrı Otu (Achillea Millefolium)	Mide Ağrısı Tedavisi
5. Ahlat/Yabani Armut (Pyrus Elaeagnifolia)	İshal Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi
6. Alıç (Crataegus)	Alerji Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Egzama Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi İshal Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kanser Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi

	Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi
7. Andız Otu (<i>Inula Gelenium</i>)	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Bronşit Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi
8. Ardıç (<i>Juniperus</i>)	Prostat Tedavisi Uyuz Tedavisi
9. Arpa (<i>Hordeum Vulgare</i>)	Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Guatr Tedavisi Kangren Tedavisi Kırk Çıkarma Öksürük Tedavisi Prostat Tedavisi
10. Artuga Otu (<i>Vitex Agnus-Castus</i>)	Uyuz Tedavisi
11. Armut (<i>Pyrus Communis</i>)	Kalp Yetmezliği Tedavisi
12. Aslanpençesi (<i>lchemilla Vulgaris</i>)	Damar Tıkanıklığı Tedavisi Kısırlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Tansiyon Tedavisi
13. At Kestanesi (<i>Aesculus Hippocastanum</i>)	Kulunç Ağrısı Tedavisi
14. Atkuyruğu (<i>Equisetum Arvense</i>)	İdrar Yolları İltihabı Tedavisi
15. Ayıkulağı (<i>Aser Tripolium</i>)	Diz Ağrısı Tedavisi

16. Ayrık Otu (<i>Agropyrum Repens</i>)	Böbrek Taşı Tedavisi Prostat Tedavisi
17. Ayva (<i>Cydonia Oblonga</i>)	Baş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İshal Tedavisi Kolesterol Tedavisi Öksürük Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Şeker Tedavisi Tansiyon Tedavisi
18. Badem (<i>Prunus Dulcis</i>)	Egzama Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi
19. Biber (<i>Capsicum Annuum</i>)	Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İshal Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi
20. Biberiye (<i>Rosmarinus Officinal</i>)	Eklem Ağrısı Tedavisi
21. Diş Otu (<i>Ammi Visnaga</i>)	Diş Ağrısı Tedavisi
22. Buğday (<i>Triticum Aestivum</i>)	Bademcik İltihabı Tedavisi Burkulma Tedavisi Guatr Tedavisi Kabızlık Tedavisi Sivilce Tedavisi
23. Böğürtlen (<i>Rubus Fruticosus</i>)	Bağırsak Kurdu Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi

	Prostat Tedavisi Kolesterol Tedavisi Şeker Tedavisi Kısırlık Tedavisi
24. Cebre/Üzüm Posası (Grape)	Bademcik İltihabı Cüzzam Tedavisi
25. Ceviz (Junglans regia L.)	Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğmaca Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Ezik Tedavisi Guatr Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kaşıntı Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kolesterol Tedavisi Mantar Tedavisi Şeker Tedavisi Verem Tedavisi Yürümesi Geciken Çocuğun Tedavisi
26. Civanperçemi (Achillea Millefolium)	Kabakulak Tedavisi
27. Çalı Çileği (Vaccinium Myrtillus)	İshal Tedavisi Şeker Tedavisi
28. Çam Ağacı (Pinus spp.)	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Bel Ağrısı Tedavisi

	Boyun Tutulması Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Çıban Tedavisi Deri Çatlaması Tedavisi Dolama Tedavisi Egzama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Felç Tedavisi Kangren Tedavisi Kanser Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kemik Çatlaması Tedavisi Kesik Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Mantar Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Romatizma Tedavisi Saçkıran Tedavisi Sivilce Tedavisi Şeker Tedavisi Uçuk Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılancık Tedavisi
29. Çay (Camellia Sinenensis L.)	Arpacık Tedavisi Ayak Kokusu Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Göz Ağrısı Tedavisi

	Göz İltihabı Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi İshal Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Sinüzit Tedavisi
30. Çemen Tohumu (Trigonelle Foenum-Graecum)	Zatürre Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi
31. Çınar Ağacı (Platanus Orientalis)	Diz Ağrısı Tedavisi Suçiçeği Tedavisi Kireçlenme Tedavisi Şeker Tedavisi
32.Çim (Lolium)	Haşırık Tedavisi Sarılık Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi
33. Çitlembik Otu (Celtis)	Kangren Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi
34. Çivit Otu (Isatis Tinctoria)	Gıda Zehirlenmesi Tedavisi
35. Çobançantası Otu (Capsella Bursa-Pastoris)	Böbrek Ağrısı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi
36. Çörekotu (Nigella Sativa)	Bronşit Tedavisi Çıban Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi Şeker Tedavisi
37. Çuha Çiçeği (Primula)	Guatr Tedavisi

38. Dağ Kekliği (Thymus Pseudopulegioides)	Bronşit Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Şeker Tedavisi Zatürre Tedavisi
39. Damar Otu (Plantago Lanceolata)	Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Çıban Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Dolama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kanser Tedavisi Karaciğer Hastalıkları Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Ödem Tedavisi Yara Tedavisi
40. Defne Ağacı (Daphne Mezerum)	Diş Ağrısı Tedavisi
41. Dereotu (Anethum)	Guatr Tedavisi
42. Deve Dikeni (Circium Arvense)	Saçkıran Tedavisi
43. Diken Otu (Pallenis Spinosa)	Nasır Tedavisi Çıban Tedavisi

44. Dolama Otu (Paronychia Serpilifolda)	Dolama Tedavisi
45. Dut/Beyazdut (Marus abla)	Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Dolama Tedavisi Egzama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kansızlık Tedavisi Karaciğer Hastalıkları Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Köselik Tedavisi Mantar Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Saçkıran Tedavisi Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Suçiçeği Tedavisi
46. Ebegümeci Otu (Malva Neglecta Wallr.)	Âdet Ağrısı Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi

	Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Çıban Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Öksürük Tedavisi Romatizma Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi
47. Eklem Otu (<i>Polygonum Lapathifolium</i>)	Eklem Ağrısı Tedavisi
48. Elma (<i>Pirus Malus</i>)	Alerji Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Egzama Tedavisi Gastrit Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Horlama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kolesterol Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi Nasır Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Siğil Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi

	Soğuk Algınlığı Tedavisi Şeker Tedavisi Varis Tedavisi Yanık Tedavisi
49. Enderek/Engerek Otu (<i>Echium Vulgare</i>)	Kabızlık Tedavisi
50. Evelik Otu (<i>Rumex crispus/Rumex Patientia</i>)	Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Öksürük Tedavisi Uyuz Tedavisi Kabızlık Tedavisi
51. Ezeltire (<i>Rumex Acetosella</i>)	Pişik Tedavisi
52. Fasulye (<i>Phaseolus Vulgaris</i>)	Kırk Çıkarma
53. Fatıma Ana Eli Otu (<i>Anastatika Hierochuntica</i>)	Doğumun Kolay Olmasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar
54. Fesleğen Otu (<i>Ocimum Basilicum</i>)	Baş Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi
55. Fındık (<i>Corcylus Avellana</i>)	Bebek Gazı Bronşit Tedavisi Kırk Çıkarma Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kolesterol Tedavisi Verem Tedavisi
56. Galdirik (<i>Trachystemon Orientalis</i>)	Âdet Ağrısı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Çıban Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi

	İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Prostat Tedavisi Boyun Ağrısı Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi
57. Gam Otu (Scabiosa Columbaria)	Uyuz Tedavisi
58. Gâvur Yapağı (Dracunculus Vulgarisolan)	Zatürre Tedavisi
59. Girebolu/ Gilaburu (Viburnum Opulus)	Âdet Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Tansiyon Tedavisi Prostat Tedavisi
60. Göz Otu (Hyoscyamus Niger)	Arpacık Tedavisi Göz Ağrısı Tedavisi Göz İltihabı Tedavisi
61. Gülhatmi (Althaea Rosea)	Astım Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Öksürük Tedavisi
62. Gül (Rosa)	Cilt Bakımı Ter Kokusu Tedavisi
63. Güzelavrat Otu (Atropa Belladonna)	Kabakulak Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi
64. Güllük Otu (Asphodelus)	Alerji Tedavisi

65. Güvem/Çakan Eriği (<i>Prunus Spinosa</i>)	Sinüzit Tedavisi
66. Haşhaş (<i>Papaver Somniferum</i>)	Pişik Tedavisi
67. Hoşgıran (<i>Amaranthus retroflexus</i> L.)	Kabızlık Tedavisi
68. Ihlamur Ağacı (<i>Tilia Pltyphyllos</i>)	Bademcik İltihabı Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Gastrit Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Romatizma Tedavisi Ses Kısılması Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Zatürre Tedavisi
69. Isırgan Otu (<i>Urtica dioica</i> L.)	Alerji Tedavisi Arı Sokması Tedavisi Astım Tedavisi Basur Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Cilt Bakımı Tedavisi Çıban Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi

	İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kangren Tedavisi Kanser Tedavisi Kısırlık Tedavisi Kireçlenme Tedavisi Köselik Tedavisi Menüsküs Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Prostat Tedavisi Romatizma Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Saçkıran Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Şeker Tedavisi Yara Tedavisi Yılancık Tedavisi Zayıflama
70. Ispanak (<i>Spinacia Oleracea</i>)	Boğaz Ağrısı Tedavisi Kabızlık Tedavisi
71. İncir (<i>Ficus Carica</i>)	Basur Tedavisi Bronşit Tedavisi Egzama Tedavisi Kısırlık Tedavisi Mantar Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Siğil Tedavisi Yağ Bezesi Tedavisi

72. Kabadeşen/Gabadeşen Otu (Plantago Bellardi)	Kabakulak Tedavisi Çıban Tedavisi Yara Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Şeker Tedavisi
73. Kabak (Cucurbita Pero)	Bağırsak Kurdu Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Prostat Tedavisi
74. Kadife Çiçeği (Tagetes)	Kabakulak Tedavisi
75. Kahve (Coffea)	Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Cilt Bakımı Diş Ağrısı Tedavisi Gut Tedavisi İshal Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Sivilce Tedavisi
76. Kantaron Otu (Hypericum perforatum L.)	Baş Ağrısı Tedavisi Bel Ağrısı Bel Tutulması Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi

	Diş Ağrısı Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi Şeker Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi
77. Karalahana (<i>Brassica Oleracea</i>)	Baş Ağrısı Tedavisi Guatr Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi Kolesterol Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Şeker Tedavisi Çıban Tedavisi Kabakulak Tedavisi Dolama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi
78. Karabiber (<i>Piper Nigrum</i>)	Astım Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Ses Kısılması Tedavisi
79. Karadut (<i>Morus nigra</i> L.)	Bademcik İltihabı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Cüzzam Tedavisi Egzama Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi

	İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kanser Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Uçuk Tedavisi Zatürre Tedavisi
80. Karagöz Otu (<i>Dianthus Carmelitarum</i>)	Şeker Tedavisi
81. Karahindiba (<i>Cichorium Endivia</i>)	Kabızlık Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi
82. Kalisar Çiçeği/Altın Otu (<i>Helichrysum plicatum</i>)	Böbrek Taşı Tedavisi Bronşit Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kanser Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Prostat Tedavisi Romatizma Tedavisi Saçkıran Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi
83. Karanfil (<i>Caryophyllus Aromaticus</i>)	Ağız Kokusu Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Lohusalık Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi

	Uçuk Tedavisi
84. Kara Çaltı (<i>Paliurus Aculeatus</i>)	Diş Ağrısı Tedavisi
85. Kayın Ağacı (<i>Fagus Orientalis</i>)	Bronşit Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi
86. Kekik (<i>Thymus Vulgaris</i>)	Diş Ağrısı Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi Bel Ağrısı Tedavisi Bel Tutulması Tedavisi Romatizma Tedavisi Öksürük Tedavisi Zatürre Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Kabızlık Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Cilt Bakımı
87. Kestane Ağacı (<i>Castanea Sativa Mill.</i>)	Astım Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Boğaz İltihabı Tedavisi Bronşit Tedavisi Çıban Tedavisi Gastrit Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi Kanser Tedavisi

	Katarakt Tedavisi Kemik Erimesi Tedavisi Kısırlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Prostat Tedavisi Ses Kısılması Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Şeker Tedavisi Zatürre Tedavisi
88. Keten Tohumu (Linum Consutum)	Bronşit Tedavisi
89. Kılıç Otu (Hypericum Perforatum)	Yara Tedavisi
90. Kına (Lawsonia İnermis)	Ayak Kokusu Baş Ağrısı Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Cüzzam Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kangren Tedavisi Kaşıntı Tedavisi Mantar Tedavisi Nasır Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Saçkıran Tedavisi
91. Kızılcık (Cornus Mas)	İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi Prostat Tedavisi Zatürre Tedavisi

92. Kiraz (<i>Cerasus Avium</i>)	Gut Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Ödem Tedavisi Zayıflama
93. Kişniş Tohumu (<i>Coriandrum Sativum</i>)	Ödem Tedavisi
94. Kivi (<i>Actinidia Deliciosa</i>)	Yanık Tedavisi
95. Köknar Ağacı (<i>Abies</i>)	Damar Tıkanıklığı Tedavisi Dolama Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi
96. Kudret Narı (<i>Momordica Charantina</i>)	Mide Ağrısı Tedavisi Kanser Tedavisi
97. Kuşburnu (<i>Rosa Canina L.</i>)	Basur Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Bronşit Tedavisi Çil Tedavisi Gastrit Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Saçkıran Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Zatürre Tedavisi

98. Kuşkonmaz/Yivdin (<i>Asparagus Officinalis</i>)	Basur Tedavisi Kanser Tedavisi Mantar Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Sedef Tedavisi
99. Kuzukulağı (<i>Rumex acetosella</i> L.)	Boğaz Ağrısı Tedavisi Cüzzam Tedavisi Dolama Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi
100. Küçüktene Otu (<i>Polygonum amphibium</i> L.a)	Basur Tedavisi Kabızlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Romatizma Tedavisi
101. Ladin Ağacı (<i>Picea Orientalis</i>)	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Deri Çatlaması Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi
102. Lahana (<i>Brassica Oleracea</i>)	Baş Ağrısı Tedavisi Çıban Tedavisi Ödem Tedavisi Uçuk Tedavisi Kabızlık Tedavisi
103. Limon (<i>Citrus Limonum</i>)	Astım Tedavisi Ayak Kokusu Bademcik İltihabı Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi

	Bronşit Tedavisi
	Cilt Bakımı
	Çil Tedavisi
	Deri Çatlaması Tedavisi
	Diz Ağrısı Tedavisi
	Gastrit Tedavisi
	Gıda Zehirlenmesi Tedavisi
	Göz Ağrısı Tedavisi
	Göz İltihabı Tedavisi
	Grip/Nezle Tedavisi
	Hazımsızlık Tedavisi
	İshal Tedavisi
	İştahsızlık Tedavisi
	Kabızlık Tedavisi
	Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi
	Karın Ağrısı Tedavisi
	Kolesterol Tedavisi
	Kusma/Bulantı Tedavisi
	Mantar Tedavisi
	Mide Ağrısı Tedavisi
	Nasır Tedavisi
	Nefes Darlığı Tedavisi
	Ödem Tedavisi
	Öksürük Tedavisi
	Saçkıran Tedavisi
	Ses Kısılması Tedavisi
	Sivilce Tedavisi
	Soğuk Algınlığı Tedavisi
	Uçuk Tedavisi
	Uyuz Tedavisi
	Yanık Tedavisi
	Yılan Sokması Tedavisi
	Yüksek Ateş Tedavisi

	Tansiyon Tedavisi Zatürre Tedavisi Zayıflama
104. Madımak (<i>Polygonum cognatum</i> Meissn.)	Diş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi Kabızlık Tedavisi
105. Mandalina (<i>Citrus Nobilis</i>)	Kusma Tedavisi
106. Mangır Çiçeği (<i>Brassica Oleracea</i>)	Böbrek Taşı Tedavisi
107. Maydanoz (<i>Petroselinum Crispum</i>)	Âdet Ağrısı Tedavisi Ağız Kokusu Basur Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Guatr Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kangren Tedavisi Kolesterol Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Zayıflama
108. Melisa/Oğul Otu (<i>Melissa officinalis</i> L. subsp. <i>Officinalis</i>)	İshal Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi Migren Ağrısı Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi

	Uykusuzluk Tedavisi
109. Mendek Otu (<i>Chaerophyllum byzantinum</i> Boiss)	Hazımsızlık Tedavisi
110. Mercimek (<i>Lens Culinaris</i>)	Kangren Tedavisi Kızamık Tedavisi
111. Meşe Ağacı (<i>Quercus</i>)	Nefes Darlığı Tedavisi Uyuz Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi
112. Meyan Kökü (<i>Glycyrrhiza Glabra</i>)	Mide Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Cüzzam Tedavisi Kangren Tedavisi
113. Mısır (<i>Zea Mays</i>)	Arı Sokması Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kolesterol Tedavisi Pişik Tedavisi Sarılık Tedavisi
114. Mide Otu (<i>Artemisia Absinthium</i>)	Mide Ağrısı Tedavisi Kanser Tedavisi
115. Muşmula/Töngel (<i>Mespilus Germanica</i>)	Bağırsak Kurdu Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi İshal Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi

	Nefes Darlığı Tedavisi
116. Mor Orman Gülü (Rhododendron Ponticum)	Egzama Tedavisi Mantar Tedavisi Siğil Tedavisi
117. Nane/Anuk (Mentha pulegium L.)	Ağız Kokusu Akciğer Hastalıkları Tedavisi Astım Tedavisi Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Boğaz İltihabı Tedavisi Boğmaca Tedavisi Bronşit Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Kusma/Bulantı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Zatürre Tedavisi
118. Nohut (Cicer Arietinum)	Gut Tedavisi Kırk Çıkarma İshal Tedavisi

119. Ökse Otu/Çeküm/Göycemük (Viscum Album L.)	Astım Tedavisi Bronşit Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Gastrit Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi Kepeklenme Tedavisi Şeker Tedavisi Tansiyon Tedavisi
120. Öksürük Otu (Tussilago Farfara)	Astım Tedavisi Bronşit Tedavisi Öksürük Tedavisi
121. Papatya (Matricaria Chamomilla)	Âdet Ağrısı Tedavisi Arpacık Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Bronşit Tedavisi Egzama Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Migren Ağrısı Tedavisi Öksürük Tedavisi Prostat Tedavisi Romatizma Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi

	Uykusuzluk Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi
122. Patates (<i>Solanum Tuberosum</i>)	Alerji Tedavisi Arpacık Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Çıban Tedavisi Ezik Tedavisi Gastrit Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Göz Ağrısı Tedavisi Göz İltihabı Tedavisi İshal Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kusma/Bulantı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Migren Ağrısı Tedavisi Ödem Tedavisi Romatizma Tedavisi Sinüzit Tedavisi Sivilce Tedavisi Tansiyon Tedavisi Yanık Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi
123. Piraziz Elması (<i>Malus communis L.</i>)	Soğuk Algınlığı Tedavisi Alerji Tedavisi Mantar Tedavisi Yanık Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi

	Cilt Bakımı
124. Pelit Ağacı (Quercus Ithaburensis)	Yara Tedavisi
125. Pire Çiçeği (Tanacetum)	Boğaz Ağrısı Tedavisi
126. Pirinç (Oryza Sativa)	Böbrek Ağrısı Tedavisi İshal Tedavisi Kemik Çatlaması Tedavisi Lohusalık
127. Portakal (Citrus Aurantium)	Kusma/Bulantı Tedavisi
128. Rezene (Foeniculum Vulgare)	Bebek Gazı Kabakulak Tedavisi
129. Sarı Papatya (Euryops Pectinatus)	Mantar Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi
130. Sarı Orman Gülü (Rhododendron Luteum)	Egzama Tedavisi Mantar Tedavisi
131. Sakarca (Ornithogalum umbellatum L.)	Böbrek Ağrısı Tedavisi
132. Sarı Erik Ağacı (Prunus Domestica)	Sarılık Tedavisi
133. Sarı Üçgül Çiçeği (Trifolium sp.)	Soğuk Algınlığı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi
134. Sarıçiçek (Ranunculus Kotschy)	Diz Ağrısı Tedavisi Yara Tedavisi Romatizma Tedavisi

135. Sarımsak (<i>Allium Sativum</i>)	Arı Sokması Tedavisi Arpacık Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Burun Tıkanıklığı Diş Ağrısı Tedavisi Egzama Tedavisi Ezik Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Guatr Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kangren Tedavisi Kanser Tedavisi Katarakt Tedavisi Kısırlık Tedavisi Köselik Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Kolesterol Tedavisi Mantar Tedavisi Migren Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi

	Saçkıran Tedavisi Sarılık Tedavisi Sinüzit Tedavisi Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Tansiyon Tedavisi Uçuk Tedavisi Verem Tedavisi Yara Tedavisi Yılan Sokması Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi Zatürre Tedavisi
136. Semizotu (<i>Portulaca Oleracea</i> L.)	Baş Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi İshal Tedavisi
137. Sığırkuyruğu Çiçeği (<i>Verbascum</i>)	Öksürük Tedavisi
138. Siğil Otu (<i>Chrozophora Tinctoria</i>)	Dolama Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi Kesik Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Sivilce Tedavisi
139. Sinir Otu (<i>Plantago</i>)	Guatr Tedavisi
140. Soğan (<i>Allium Cepa</i>)	Arı Sokması Tedavisi Arpacık Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi

	Bayılma Tedavisi Bronşit Tedavisi Çıban Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Dolama Tedavisi Egzama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Göz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Guatr Tedavisi Gut Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Karaciğer Hastalığı Tedavisi Katarakt Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kısırlık Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi Nasır Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Sarılık Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Uyuz Tedavisi Varis Tedavisi Verem Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi

141. Soya (Glycine Max)	Kolesterol Tedavisi
142. Söğüt Ağacı (Salix alba L.)	Cilt Çatlaması Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Kepeklenme Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Şeker Tedavisi Uyuz Tedavisi
143. Susam (Sesamum Indicum)	Öksürük Tedavisi Pişik Tedavisi Zatürre Tedavisi
144. Sümbül Ağacı (Hyacinthus)	Sarılık Tedavisi
145. Sütleg�n Otu (Euphorbia)	Nefes Darlığı Tedavisi Akrep Sokması Tedavisi Yılan Sokması Tedavisi
146. Şeker Pancarı (Beta vulgaris L.)	Astım Tedavisi Bronşit Tedavisi Cilt Bakımı Tedavisi Çıban Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Gastrit Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi İshal Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kızamık Tedavisi

	Kusma/Bulantı Tedavisi Lohusalık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Öksürük Tedavisi Romatizma Tedavisi Suçiçeği Tedavisi Uçuk Tedavisi
147. Şerbetçi Otu (<i>Humulus lupulus</i> L.)	Bademcik İltihabı Tedavisi Siğil Tedavisi
148. Taflan/Karayemiş (<i>Laurocerasus officinalis</i> Roemer)	Bademcik İltihabı Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kanser Tedavisi Kızamık Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Kulunç Ağrısı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Şeker Tedavisi
149. Tarçın (<i>Cinnamomum</i>)	Ağız Kokusu Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Guatr Tedavisi İdrar Tutamama Hastalığı Tedavisi Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Tansiyon Tedavisi

150. Temre Otu (<i>Chelidonium majus</i>)	Çıban Tedavisi Siğil Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Çil Tedavisi Nasır Tedavisi
151. Turp (<i>Raphanus Sativus</i>)	Kulak Ağrısı Tedavisi
152. Tütün (<i>Nicotiana Tabacum</i>)	Bayılma Tedavisi Burun Kanaması Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Kesik Tedavisi Yara Tedavisi
153. Üzüm (<i>Grape</i>)	Alerji Tedavisi Burkulma Tedavisi Cüzzam Tedavisi Çıban Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kansızlık Tedavisi Lohusalık Mantar Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Saçkıran Tedavisi Şeker Tedavisi Yanık Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi

154. Yanık/Hava cıva Otu (Alkanna Tinctoria)	Ödem Tedavisi
155. Yara Otu (Centella Asiatica)	Eklem Ağrısı Tedavisi Sivilce Tedavisi Dolama Tedavisi Kesik Tedavisi Yara Tedavisi
156. Yayla Çiçeği (Helichrysum Plicatum)	Bronşit Tedavisi Kusma/Bulantı Tedavisi
157. Yayla/Dağ Kekiği (Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis)	Soğuk Algınlığı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Şeker Tedavisi Cilt Bakımı
158. Yepelek Otu (Bromus tectorum L.)	Çil Tedavisi Egzama Tedavisi Kanser Tedavisi Cilt Bakımı Bağırsak Kurdu Sedef Tedavisi Felç Tedavisi
159. Yeşil Çay (Camellia Sinensis)	Grip/Nezle Tedavisi Ödem Tedavisi Zayıflama
160. Yerelması (Helianthus Tuberosus)	Mantar Tedavisi

161. Yılan Pancarı (<i>Dracunculus Vulgaris</i>)	Boğaz Ağrısı Tedavisi
162. Yılan Yapağı (<i>Arum Maculatum</i>)	Çıban Tedavisi
163. Yivrin Çiçeği (<i>Sambucus Ebulus</i>)	Kısırlık Tedavisi Şeker Tedavisi
164. Yonca (<i>Medicago Sativa</i>)	Kabakulak Tedavisi
165. Yosun (<i>Alga</i>)	Uyuz Tedavisi Yanık Tedavisi
166. Zencefil (<i>Zingiber Officinale</i>)	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Bel Ağrısı/Tutulması Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Öksürük Tedavisi Sinüzit Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Şeker Tedavisi
167. Zerdeçal (<i>Curcuma Longa</i>)	Boğaz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Kan Dolaşımını Düzenleme Tedavisi Kolesterol Tedavisi Lohusalık Prostat Tedavisi Şeker Tedavisi

168. Zeytin (<i>Olea Europaea</i>)	Bademcik İltihabı Tedavisi Bebek Gazı Gidermek Bel Ağrısı/Tutulması Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Bronşit Tedavisi Burkulma Tedavisi Burun Tıkanıklığı Cilt Çatlaması Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Deri Çatlaması Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Egzama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kanser Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kaşıntı Tedavisi Kemik Çatlaması Tedavisi Kepeklenme Tedavisi Kesik Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kolesterol Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Menüsküs Tedavisi Nasır Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Pişik Tedavisi Romatizma Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi

	Ses Kısılması Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Uçuk Tedavisi Uykusuzluk Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılancık Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi

Değerlendirme

Giresun halk hekimliği uygulamalarında, 168 bitkinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bitkilerden hangilerinin Giresun yöresine ait tıbbi aromatik bitkiler olduğunu tam olarak belirlemek oldukça zordur. Birçok yörede olduğu gibi Giresun yöresinde de tıbbi aromatik bitkilerin tam listesinin yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak çalışmamızda; Giresun ağzı, Giresun mutfak kültürü, Giresun bitki kültürü, Giresun ile ilgili yapılan etnobotanik çalışmalar ve saha araştırmalarımızdan yola çıkarak Giresun yöresine ait tıbbi aromatik bitkileri belirlemeye çalıştık.

Yörede yetişen aslanpençesi (*lchemilla vulgaris*), çalı çileği (*vaccinium myrtillus*), çam ağacı (*pinus spp.*), çay (*camellia sinensis l.*), dut ağacı (*marus*), adaçayı (*salvia officinalis*), acı kavun (*ecballium elaterium*), elma (*pirus malus*), karalahana (*brassica oleracea*), mendek (*chaerophyllum byzantinum boiss*), söğüt ağacı (*salix alba l.*), kızılçık (*cornus mas*), sarı üçgül çiçeği (*trifolium sp.*), atkuyruğu otu (*equisetum arvense*), melisa/oğul otu (*melissa officinalis l. subsp. officinalis*), kekik (*origanum vulgare l.*), ebegümeci (*malva neglecta wallr.*), küçüktene otu (*polygonum amphibium l.a*), madımak (*polygonum cognatum meissn.*), kuzukulağı (*rumex acetosella l*), kabak (*cucurbita pero*), semizotu (*portulaca oleracea l.*), taflan/karayemiş (*laurocerasus*

officinalis roamer), findık (*corcylus avellana*), kuşburnu (*rosa canina l.*), sakarca (*ornithogalum umbellatum l.*), sütleğen otu (*euphorbia*), böğürtlen (*rubus canescens dc.*), ıhlamur (*tilia pltyphyllos*), ısırgan (*urtica dioica l.*), galdirik (*trachystemon orientalis*), incir (*ficus carica*), altın otu (*helichrysum arenarium*), yara otu (*centella asiatica*), kayın ağacı (*fagus orientalis*), kestane ağacı (*castanea sativa mill.*), kiraz ağacı (*cerasus avium*), kivi (*actinidia deliciosa*), kantaron otu (*hypericum perforatum l.*), ladin ağacı (*picea orientalis*), hoşkiran/hoşgıran (*amaranthus retroflexus l.*), kudret narı (*momordica charantina*), orman gülü (*rhododendron*), mısır (*zea mays*), ökse otu (*viscum album l.*), alıç (*crataegus*), ceviz (*juglans regia l.*), muşmula/töngel (*mespilus germanica*), ahlat/yabani armut (*pyrus elaeagnifolia*), nane/anuk (*mentha pulegium l.*), kuşkonmaz/yivdin (*asparagus officinalis*), temre/temriye otu (*chelidonium majus*), yepelek otu (*bromus tectorum l.*) ve girebolu/gilaburu (*viburnum opulus*) bitkilerinin hastalık tedavilerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. Giresun Yöresinde Tıbbi Aromatik Bitkiler⁵⁹

Giresun yöresi çok zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Aşağıda belirtilen tıbbi aromatik bitkiler, ilerleyen yıllarda yapılacak Giresun yöresi tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlamak amacıyla açıklanmaya çalışılmıştır:

7. 4. 2. 1. Aslanpençesi (*lchemilla Vulgaris*)

Aslanpençesi üzerine yapılan çalışmalar, bitkinin antioksidan ve antimikrobiyal aktivitelerinin yüksek olduğunu gösterir (Acet ve Özcan, 2018, 113-121). Etnobotanik çalışmalar, aslanpençesinin öksürük, astım, bronşit, akciğer rahatsızlıkları, kadın hastalıkları ve çıban tedavisi için kullanıldığını göstermektedir (Korkmaz ve Karakurt, 2015, 65). Giresun halk hekimliğinde, aslanpençesinin damar

⁵⁹ Giresun halk hekimliği dikkate alınarak oluşturulmuştur.

tıkanıklığı, kısırlık, mide ağrısı, nefes darlığı ve tansiyon tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 2. Çalı Çileği (*Vaccinium Myrtillus*)

Çalı çileği Giresun yöresinde yenilebilir yabancı bitkilerdendir (Üstün vd., 2018, 87). Giresun mutfak kültüründe çalı çileği çorbası oldukça meşhurdur (Avcıoğlu, 2022, 8). “*Espiye Giresun/Türkiye yerel pazarlarında satılan yabancı bitkilerin etnobotanik yönlerinin araştırılması*” adlı çalışmada, çalı çileğinin diyabet tedavisinde kullanıldığı ifade edilmiştir (Polat vd., 2015, 117). Giresun halk hekimliğinde, çalı çiçeğinin ishal tedavisi ve şeker hastalığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 3. Çam Ağacı (*Pinus spp.*)

Antioksidan özeliği olan çam ağacı türlerinden elde edilen kabuk ve kozalak gibi fraksiyonlar halk arasında yerel tedavilerde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Hendek Ertop ve İncemehmetoğlu, 2022, 266-267). Giresun yöresinde daha çok çam reçinesinin (çam sakızı/ *Pinus brutia* Ten.) hastalık tedavilerinde kullanıldığı görülür. Giresun halk hekimliğinde, çam ağacının akciğer hastalıkları, bel ağrısı, boyun tutulması, cilt çatlaması, çıban, deri çatlaması, dolama, egzama, et ezilmesi, felç, kangren, kanser, karın ağrısı, kemik çatlaması, kesik, kırık-çıkık, mantar, mide ağrısı, nasır, nefes darlığı, ödem, öksürük, romatizma, saçkıran, sivilce, şeker hastalığı, uçuk, yanık, yara ve yılançık hastalığı tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 4. Çay (*Camellia Sinenasis L.*)

Çay kültürü Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Türkiye ve Azerbaycan tarafından hazırlanan “*Kimlik, misafirperverlik ve sosyal etkileşimin simgesi olan çay*”

kültürü” 2022 yılında, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine eklenmiştir.⁶⁰

“Amerikalı hikâye yazarı Katharine Branning, ‘Yes I Would Love Another Glass of Tea’ ‘Bir Çay Daha Lütfen’ adlı kitabının tanıtımında, Türkiye’yi ve Türk insanını bir bardak çaya benzetmiştir. Branning Amerika’da Türkiye’nin ve Türk insanının yanlış tanındığı saptamasını yaparak, kitabını Türkleri Amerikalılara doğru şekilde anlatmak için yazdığını ifade etmiştir. Türkiye hayranı yazar, Türkiye’de çay içmenin, İngiltere’deki 5 çayından ya da Japonya’daki özenle hazırlanan çay ikramlarından çok daha az karmaşık ve çok daha sade olduğunu söylemekte ve “Tıpkı Türk insanı gibi...” şeklinde bir benzetme yapmaktadır. Branning’in Türk çayı hakkındaki benzetmeleri şöyledir: “Türk çayı sürekli içilebilir. Çay keyfinin bitmesine imkân yoktur. Bütün gün boyunca içebilirsiniz. Çayın altı sabahdan akşama kadar her zaman açıktır. Ülkenin dağları, ovaları, doğal güzellikleri ve çalışkan insanları kadar cömerttir. Türk çayı barışçıldır. Bir bardak çay, nereye giderseniz gidin, size ikram edilir. Evlerde ve işyerlerinde ikram edildiğinde, barış mesajını da size taşır. On üçüncü yüzyılın büyük şairi Mevlana’yı hatırlatır. Gel tanış olalım; yavaş yavaş bu çayı içer gibi... Gel şu günün hay huyunu bir kenara koyalım; birbirimizi tanıyalım. Gel bir bardak çay paylaşalım. Belki ısınırız onunla ve arkadaşlığımız doğar. Gel hayatı ısıtalım.” (Aykaç vd., 2014, 4-5).

Araştırmalar, çayın antioksidan özelliği olan bir bitki olduğunu göstermektedir (Çelik, 2006, 647). Giresun’un Tirebolu, Güce, Espiye ve Eynesil ilçelerinde çay yetiştiriciliği yapılır. Giresun halk hekimliğinde, çay göz hastalıkları başta olmak üzere birçok hastalığın tedavisi için kullanılır.

⁶⁰ <https://ich.unesco.org/en/RL/culture-of-ay-tea-a-symbol-of-identity-hospitality-and-social-interaction-01685#identification>. E.T: 07.12.2022

7. 4. 2. 5. Dut Ağacı (Morus)

Dut ağacı yaprakları üzerine yapılan çalışmalar antioksidan ve antidiyabetik aktivitesinin yüksek olduğunu göstermektedir (İşbilir ve Çelik 2021, 319-332). Giresun'un iç kesimlerinde Şebinkarahisar başta olmak üzere Alucra ve Çamoluk'ta dut (beyaz ve siyah) yetiştiriciliği yapılmaktadır. Dut ağacı yaprakları ve meyveleri (karadut pekmezi ve beyazdut kurusu) Giresun halk hekimliğinde kullanılır.

“Karadut Meyvesinin (Morus nigra L.) Reçel ile Marmelata İşlenmesi ve Ürünlerin Antioksidan Özelliklerinin Belirlenmesi” adlı araştırmada, karadutun antioksidan aktivitesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tokbaş, 2009, 103). *“Beyaz ve Tam Buğday Unlu Ekmek Çeşitlerine Eklenen Beyaz Dut (Morus Alba) Yaprak ve Posasının Antioksidan ve Antidiyabetik Aktivite Üzerine Etkisi”* adlı araştırmada, beyazdut eklenerek yapılan ekmeklerin diyabet hastalarının kullandığı ilaçlardaki etken maddelere benzer olduğu tespit edilmiştir (İnce ve Çağındı, 2020, 977-988). Söz konusu çalışmalardan anlaşılabileceği üzere dut ağacından elde edilen ürünler tedavilerde kullanılabilir. Giresun halk hekimliğinde, dut ağacının bademcik iltihabı, boğaz ağrısı, bronşit, cüzzam, egzama, hazımsızlık, idrar yolları iltihabı, kabakulak, kanser, nefes darlığı, öksürük, soğuk algınlığı, uçuk ve zatürre tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 6. Adaçayı (Salvia Officinalis)

Adaçayı antiseptik ve uyarıcı etkisi nedeni ile tıbbi tedavilerde kullanılmaktadır (Bahtiyarca Bağdat, 2006, 21). Giresun halk hekimliğinde adaçayı birçok hastalığın (bademcik iltihabı, boğaz ağrısı, grip/nezle, iştahsızlık, mide ağrısı) tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 7. Acı Kavun (*Ecballium Elaterium*)

Acı kavun yatık gövdeli, sert tüyleri ve sarı çiçekleri olan çok yıllık bir bitkidir. Halk arasında eşek hıyarı, acı dülek, yabani hıyar, acı kavun gibi isimlerle bilinir. Köklerinden hazırlanan lapa ve merhemler haricen tümör ve egzama tedavisinde kullanılmaktadır (Sağlam ve Akyıldız, 2018, 15). Giresun halk hekimliğinde acı kavunun migren ağrısı, sinüzit ve cüzzam tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 8. Piraziz Elması (*Malus communis* L.)

Giresun yöresinde, Bulancak ve Piraziz ilçelerinde yetişen ve halk tarafından “Piraziz elması” olarak bilinen orta büyüklükte yassı bir elma türüdür. Bu elma türü Piraziz Kaymakamlığı tarafından koruma altına alınmıştır (Çalış, 2019, 44). Giresun halk hekimliğinde, Piraziz elmasının (*Malus communis* L.) soğuk algınlığı, alerji, mantar, yanık, iştahsızlık, güneş yanığı ve cilt bakımı için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Piraziz elmasının yanı sıra elma (*Pirus Malus*) da Giresun halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılır. Elmanın alerji, bademcik iltihabı, boğaz ağrısı, bronşit, egzama, gastrit, gıda zehirlenmesi, güneş çarpması, horlama, idrar yolları iltihabı, kabızlık, karın ağrısı, kolesterol, kulak ağrısı, mantar, nasır, ödem, öksürük, siğil, sinir bozukluğu, soğuk algınlığı, şeker hastalığı, varis ve yanık tedavilerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Halk hekimliği uygulamalarında elmanın kabuğu, posası ve sirkesinin sık kullanıldığı görülür. Yanık tedavilerinde yanık olan bölgeye çürük elma sürülmesi ve ağrı olan kulağa çürük elma suyu damlatılması ilginç yöntemler olarak dikkat çeker.

7. 4. 2. 9. Karalahana (*Brassica Oleracea*)

Karalahana (çorbası, diblesi, mücveri ve sarması), Giresun vegan mutfak kültürünün önemli unsurlarındandır (Avcıoğlu, 2022, 6-17). Yörede, fazla tüketilen karalahana halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi için kullanılır. “*Elastaz*

Aktivitesine Giresun Yöresindeki Bazı Yenilebilir Bitkilerin Farklı Çözücülerdeki Ekstrelerinin İnhibisyon Etkilerinin İncelenmesi” adlı çalışmada, karalahananın kırıksıklık gidermede, cilt beyazlatmada, kuru cilt ve deri kanseri gibi rahatsızlıklarda etkili olabileceği ifade edilmiştir (Sökmen Bilgin ve Sağkal, 2017, 17). Giresun halk hekimliğinde, karalahananın baş ağrısı, guatr, hazımsızlık, kolesterol, kulak ağrısı, şeker hastalığı, çıban, kabakulak, dolama ve et ezilmesi tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 10. Mendek (Chaerophyllum byzantinum Boiss)

Mendek otu, Giresun yöresinde “baldıran otu” olarak da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 34). Mendek otunun çorbası ve diblesi yapılır (Avcıoğlu, 2022, 7-9). Yapılan bir çalışmada, içeriğindeki etken maddelerin cilt hastalıklarında ve deri kanserinin etkili olabileceği tespit edilmiştir (Sökmen Bilgin ve Sağkal, 2017, 17). Ancak Giresun halk hekimliğinde mendek otu ile yapılan deri hastalıkları tedavisi tespit edilememiştir. Giresun halk hekimliğinde, mendek otunun sadece hazımsızlık tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 11. Söğüt Ağacı (Salix alba L.)

“Elastaz Aktivitesine Giresun Yöresindeki Bazı Yenilebilir Bitkilerin Farklı Çözücülerdeki Ekstrelerinin İnhibisyon Etkilerinin İncelenmesi” adlı çalışmada, söğüt ağacının kırıksıklık giderme, cilt beyazlatma, kuru cilt ve deri kanseri gibi rahatsızlıklarda etkili olabileceği tespit edilmiştir (Sökmen Bilgin ve Sağkal, 2017, 17). Giresun halk hekimliğinde, söğüt ağacının deri hastalıklarında kullanımına ek olarak şeker hastalığı tedavisinde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak söğüt ağacının kullanıldığı bir kanser tedavisine rastlanmamıştır.

7. 4. 2. 12. Kızılcık (Cornus Mas)

Kızılcık, Giresun ağzında “zoğal, zuğal ve zuval” adlarıyla da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 42). Giresun mutfağında kızılcığın şerbeti ve marmelatı yapılır (Çalış, 2019, 184). Giresun halk hekimliğinde, kızılcık idrar yolları iltihabı, karın ağrısı, mantar, prostat ve zatürre tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 13. Sarı Üçgül Çiçeği (Trifolium sp.)

“Espiye Giresun/Türkiye Yerel Pazarlarında Satılan Yabani Bitkilerin Etnobotanik Yönlerinin Araştırılması” adlı çalışmada, üçgül bitkisinin soğuk algınlığı ve grip tedavisinde kullanıldığı ifade edilmiştir (Polat vd., 2015, 117). Giresun halk hekimliğinde, soğuk algınlığının yanı sıra böbrek ağrısı tedavisi ve idrar yolları iltihabı tedavisi için üçgül bitkisinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 14. Atkuyruğu Otu (Equisetum Arvense)

Atkuyruğu otu 50-60 cm uzunluğunda olup suya yakın yerlerde yetişir (Çalış, 2019, 156). Giresun halk hekimliğinde, atkuyruğu otunun idrar yolları iltihabı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 15. Melisa/Oğul Otu (Melissa officinalis L. subsp. Officinalis)

“Espiye Giresun/Türkiye Yerel Pazarlarında Satılan Yabani Bitkilerin Etnobotanik Yönlerinin Araştırılması” adlı çalışmada, melisanın uykusuzluk tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir (Polat vd., 2015, 117). Giresun halk hekimliğinde, melisa/oğul otunun uykusuzluğun yanı sıra ishal, kalp ağrısı, migren ağrısı, sinir bozukluğu tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 16. Kekik (*Origanum vulgare* L.)

Ülkemizde “kekik” adıyla bilinen çok fazla sayıda cins ve tür mevcuttur. Kekiğin, tıpta ve eczacılıkta kullanımı oldukça yaygındır (Bahtiyarca Bağdat, 2006, 22-23). Etnobotanik çalışmalar, Giresun’da özellikle yayla kekiğinin soğuk algınlığı ve grip tedavisinde kullanıldığını gösterir (Polat vd., 2015, 117). Ülkemizin önemli tıbbi aromatik bitkileri arasında yer alan yayla kekiği (*Origanum minutiflorum* O. Schwarz et. P.H. Davis) yurt dışına satılmaktadır (Baydar ve Avcu, 2020, 64-65). Giresun halk hekimliğinde, kekiğin birçok hastalığın (diş ağrısı, karın ağrısı, nefes darlığı, boğaz ağrısı, bronşit, idrar tutamama, bel ağrısı, bel tutulması, romatizma, öksürük, zatürre, bağırsak kurdu, kabızlık, soğuk algınlığı ve cilt bakımı) tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 17. Ebegümeci (*Malva Neglecta* Wallr.)

Yapılan araştırmalar, ebegümeci otunun astım, bronşit, mide ülseri, egzama, karın ağrısı, öksürük kesici, kabızlık giderici, mide bulantısı, nezle, bademcik, iltihap giderici ve yara tedavileri için kullanılabileceğini göstermektedir (Sarı vd., 2010, 15; Kültür vd., 2018, 6; Polat vd., 2015, 117). Giresun halk hekimliğinde, ebegümeci otunun âdet ağrısı, bademcik iltihabı, boğaz ağrısı, böbrek ağrısı, bronşit, çıban, idrar yolları iltihabı, kabızlık, öksürük, romatizma, soğuk algınlığı ve yüksek ateş tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 18. Küçüktene Otu (*Polygonum Amphibium* L.a)

Giresun yöresi bitkileri üzerine yapılan araştırmalar, küçüktene otunun yörede yetişen bitkilerinden biri olduğunu göstermektedir (Sökmen Bilgin ve Sağkal, 2017, 17; Polat vd., 2015, 117; Arslan, 2005, 76). Giresun halk hekimliğinde küçüktene

otunun basur, kabızlık, mide ağrısı ve romatizma tedavileri için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 19. Madımak (*Polygonum Cognatum Meissn.*)

Madımak, ilkbaharda kırlarda yetişen, ufak, yeşil yapraklı bir ottur (Tekin ve Cantürk, 2019, 34). Madımak yemeği, Giresun yöresi mutfak kültüründe önemli bir yere sahiptir. Madımak Giresun halk şiirinde de karşımıza çıkar:

Madımak ot değil mi?

Yaprağı ot değil mi?

Ben annemden ayrıldım

O bana dert değil mi?” (Avcıoğlu, 2022, 7).

Madımak, Türk halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bitkisel malzemelerdendir. “*Madımak (Polygonum cognatum Meissn.) Bitki Özütlerinin Besin Elementleri ve In Vitro Antikanserojen Aktiviteleri Yönünden Değerlendirilmesi*” adlı araştırmada, madımak bitkisinin meme kanseri hücre hattında zararlı hücrelerin yok edilmesinde etkili olabileceğini göstermektedir (Saraç vd., 2018, 345-346). Giresun halk hekimliğinde madımak otunun diş ağrısı, boğaz ağrısı, hazımsızlık ve kabızlık tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak kanser tedavisi için uygulanan bir yöntemle rastlanılmamıştır.

7. 4. 2. 20. Kuzukulağı (*Rumex Acetosella L.*)

Yapılan araştırmalar, kuzukulağı bitkisinin A, E ve C vitaminleri açısından iyi bir kaynak olduğunu ortaya koyar (Karataş, 2014, 60-63). Etnobotanik araştırmalar kuzukulağının kan sulandırıcı, baş ağrısı ve mide ülseri tedavilerinde kullanıldığını göstermektedir (Sarı vd., 2010, 18; Kültür vd., 2018, 9). Giresun halk hekimliğinde

kuzukulağının boğaz ağrısı, cüzzam, dolama ve hazımsızlık tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 21. Kabak (Cucurbita Pero)

Kabak, Giresun mutfak kültüründe fazla tüketilen bir besindir. Kabağın çorbası, yemeği, dolması, diblesi, kızartması ve mücveri yapılır (Avcıoğlu, 2022, 7-16). Giresun ağzında kabak ile ilgili birçok sözcük yer alır:

“asma gabā: Büyük kabak.

bā gabā: Bir kabak türü.

buynuz: Kabak sapı

eşelde: Kabak.

gabak: Kabak.

mamak: Kabak.

susak: Su kabağı, içi boş kabak.

tevek: Kabak gibi bitkilerin gövdesi.” (Tekin ve Cantürk, 2019, 43-45).

Giresun halk hekimliğinde kabağın bağırsak kurdu, boğaz ağrısı, böbrek taşı, idrar yolları iltihabı ve prostat tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 22. Semizotu (Portulaca Oleracea L.)

Yapılan araştırmalar, semizotunun antibakteriyel etkiye sahip olduğunu gösterir (Ünsal vd., 2015, 29). Semiz otu, Giresun ağzında “pipirim” olarak da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 44). Giresun halk hekimliğinde semizotunun baş ağrısı, böbrek taşı, güneş çarpması ve ishal tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir

7. 4. 2. 23. Taflan/Karayemiş (*Laurocerasus Officinalis Roamer*)

Taflan, “karayemiş” olarak da adlandırılan üzüm büyüklüğünde meyvesi olan bir çeşit ağaçtır (Tekin ve Cantürk, 2019, 38). Taflan meyveleri ile yapılan taflan kavurması ve taflan diblesi Giresun yöresel mutfağında yer alan vegan unsurlardır (Avcıoğlu, 2022, 8-10). Taflan baş ağrısı tedavisi için kullanılır (Polat vd., 2015, 118). Giresun halk hekimliğinde taflanın bademcik iltihabı bağırsak kurdu, baş ağrısı, boğaz ağrısı, boyun tutulması, güneş çarpması, kabakulak, kanser, kızamık, kulak ağrısı, kulunç ağrısı, mide ağrısı ve şeker hastalığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 24. Fındık (*Corcylus Avellana*)

Giresun yöresi fındık üretiminde önemli bir yere sahiptir. Özellikle sahil şeridinde çiftçilerin en önemli geçim kaynağı fındıktır. Yörede üretilen fındığın kaliteli olması, Giresun’un “fındığın başkenti” olarak adlandırılmasını sağlamıştır (KK.61; KK.91; KK.114). Fındık, içeriğinde bulunan zengin vitaminler ve mineraller nedeni ile yüksek kalorili bir enerji kaynağıdır. Yapılan araştırmalar, düzenli fındık tüketmenin vücut direncini arttıracaklarını, kan şekerini düzenleyeceğini ve kansere karşı koruma sağlayacağını göstermektedir (Şimşek-Aslantaş, 1999, 215). Fındık, Giresun kültüründe⁶¹ önemli bir yere sahiptir. Giresun fındık manilerinden örnekler şunlardır:

“Oy fındıklar fındıklar

Kızlar beni gındıklar

Kızlar beni görünce

Samanlığa bızdıklar

Ey fındığım, fındığım

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: BULUT, Serdar, "Giresun İli ve Yöresi Ağızlarında Fındık". Mavi Atlas 6 /1, 2018: 205-232.

Dallarına konduğum

Ben sevdim eller aldı

Odur benim yandığım” (Bulut, 2018, 217).

Giresun söz varlığında⁶² fındık ile ilgili sözcükler ve anlamları aşağıda verilmiştir:

“ayu fındığı: Bir fındık çeşidi.

badem fındık: Sivri fındık türünde badem şeklinde bir fındık çeşidi.

çeç: Kabuğu çıkarılmış fındık.

çeltuk: İçi boş fındık çotanağı, fındık tanesi

çötanak: Bir dalda bir arada bulunan üç beş fındık.

garamuk: İçi çürük, hastalıklı fındık.

goruh: İçi boş ya da kurtlu fındık.

ocak: Bir yerde toplu olarak bulunan fındık ağaçları.

palaz: Bir fındık türü.

topur: Çok sayıda fındık tanesine sahip çötanak.

üçleme: Üçü bir arada biten, fındık,

üğüüm: 1. Fındık ağacı. 2. Fındık dalı.

parlakgabak (bahçe): Para vermekten kaçınılması gereken, verimsiz fındık bahçesi.

piç: Fındık kökünden çıkan yeni sürgün.

⁶² Ayrıntılı bilgi için Bkz.: TEKİN, Feridun ve Samet CANTÜRK, "Giresun Yöresi Söz Varlığında Bitki Adları ve Bitki Kavram Alanı", Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, 2019, s. 25-52.

tiftikar: Yeni fındık yetiştirilen bahçe.” (Tekin ve Cantürk, 2019, 39-48).

Giresun halk hekimliğinde fındığın bebek gazı, bronşit, kırk çıkarma, kan dolaşımını düzenleme, kolesterol ve verem tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 25. Kuşburnu (*Rosa canina* L.)

“*Espiye Giresun/Türkiye Yerel Pazarlarında Satılan Yabani Bitkilerin Etnobotanik Yönlerinin Araştırılması*” adlı çalışmada, kuşburnu çayının soğuk algınlığı ve grip tedavilerinde kullanıldığı tespit edilmiştir (Polat vd., 2015, 118). Bir başka çalışmada, Muğla ve İzmir yörelerinde C vitamini kaynağı olan kuşburnunun yüksek tansiyon, böbrek temizleyici, cilde faydalı, grip, vitamini kaynağı, vücut hararetini düşürücü olarak kullanıldığı görülmektedir (Sarı vd., 2010, 18). Giresun halk hekimliğinde, kuşburnunun basur, boğaz ağrısı, böbrek taşı, bronşit, çil, gastrit, grip/nezle, kabızlık, kan dolaşımı, mide ağrısı, ödem, öksürük, saçkıran, soğuk algınlığı ve zatürre tedavilerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 26. Sakarca (*Ornithogalum Umbellatum* L.)

Giresun yöresinde sakarca otundan dible, kızartma ve mıhlama yapılır (Avcıoğlu, 2022, 7-9). Yapılan çalışmalar, sakarca otunun antioksidan özelliği olan bir bitki olduğunu göstermektedir (Apaydın ve Yolcu, 2017, 159). Giresun halk hekimliğinde sakarca otunun böbrek ağrısı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 27. Sütleğen Otu (*Euphorbia*)

Sütleğen otu Giresun ağzında “sütlüvan” olarak da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 35). Giresun halk hekimliğinde sütleğen otunun nefes darlığı, akrep sokması ve yılan sokması tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 28. Böğürtlen (*Rubus canescens* DC.)

“Espiye Giresun/Türkiye yerel pazarlarında satılan yabani bitkilerin etnobotanik yönlerinin araştırılması” adlı çalışmada, böğürtlenin ilaç (soğuk algınlığı ve grip) ve meyve olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Polat vd., 2015, 118). Giresun halk hekimliğinde böğürtlenin bağırsak kurdu, idrar yolları iltihabı, prostat, kolesterol, şeker hastalığı ve kısırlık tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 29. İhlamur Ağacı (*Tilia Pltyphyllos*)

Etnobotanik araştırmalar, ıhlamur çiçeklerinin kaynatılarak içildiğinde soğuk algınlığı, öksürük, böbrek taşı düşürme, mide ağrıları, ülser, grip, damar tıkanıklığı, yüksek tansiyon, yara, astım ve kabızlık tedavilerinde kullanıldığını göstermektedir (Tuttu vd., 2017, 62; Polat vd., 2015, 118; Sarı vd., 2010, 18). Giresun halk hekimliğinde ıhlamurun (yaprak ve çiçekleri) bademcik iltihabı, baş ağrısı, boğaz ağrısı, bronşit, gastrit, grip/nezle tedavisi, karın ağrısı, nefes darlığı ödem, öksürük, romatizma, ses kısılması, sinüzit, soğuk algınlığı ve zatürre tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 30. Isırgan (*Urtica dioica* L.)

Giresun ağzında “sırgan” olarak kullanılır (Tekin ve Cantürk, 2019, 35). Isırgan otu Giresun ile o kadar özdeşleşmiştir ki Ordulular Giresunlulara “sırgancılar”⁶³ demektedir (KK.80; KK.106; KK.112). Isırgan otu; yemeği, çorbası ve yağlaşı ile Giresun vejetaryen mutfağının önemli unsurlarındandır (Avcioğlu, 2022, 7-15). Isırgan otu yöre halkının manilerinde de kendisine yer bulmuştur:

“Bahçelerde ısırgan

Irgan güzelim ırgan

⁶³ Isırgan otunu çok tükettikleri için.

Gel beraber kaçalım

Sen yastık ol ben yorgan

Kızlar suyu doldurur

Yaylanın pınarından

Topladım ısırganı

Derenin kenarından” (Avcıoğlu, 2022, 7).

Etnobotanik araştırmalar, ısırgan otunun kanser ve sedef hastalığı (Polat vd., 2015, 118); kanser, şeker hastalığı, idrar zorluğu, saç dökülmesi, hücre yenilenmesi ve kan yapımı, böbrek rahatsızlığı, romatizma, siyatik, burun kanaması, çıban, soğuk algınlığı, mide, bağırsak rahatsızlıkları, demir eksikliği, kemik hastalığı, karın ağrısı, iştah açıcı, kanamayı önleyici, gut ve idrar yolları rahatsızlıkları, karaciğer, pankreas ve safra kesesi salgılarını artırıcı (Sarı vd., 2010, 20); mide ülseri (Kültür vd., 2018, 10); kanser, egzama, yara, saç bakımı, hücre yenileyici, anne sütü arttırıcı mide ve bağırsak hastalıkları (Korkmaz ve Karakurt 2015, 74); kabızlık ve kanser (Koyuncu vd., 2009, 128-131) için kullanıldığını göstermektedir.

Yukarıdaki çalışmalardan anlaşılaacağı üzere ısırgan otunun genellikle kanser tedavisi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. “*Meme Kanseri Oluşturulmuş Ratlarda Isırgan Otunun Total Antioksidan Durumu Üzerine Etkisi*” adlı çalışmada, ısırgan otunun yapısındaki kimyasal maddelerin, meme kanserinde, artan MDA⁶⁴ düzeyini azalttığını göstermiştir (Tello vd., 2008, 182).

Giresun halk hekimliğinde birçok hastalığın (alerji, arı sokması, astım, basur, boğaz ağrısı, böbrek ağrısı, böbrek taşı, cilt bakımı, çıban, eklem ağrısı, idrar tutamama, idrar yolları iltihabı, kabızlık, kangren, kanser, kısırlık, kireçlenme, köselik, menüsküs, nefes darlığı, ödem, prostat, romatizma, saç dökülmesi, saçkıran, sinüzit,

⁶⁴ Malondialdehit (MDA), hücre lipidlerinin okside edilerek yapılarının bozulması sonucu oluşan ana metabolit.

soğuk algınlığı, şeker hastalığı, yara, yılançık ve zayıflama) tedavisi için ısırgan otunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 31. Galdirik (*Trachystemon Orientalis*)

Galdirik/Kaldirik dere kenarlarında yetişen turşusu da yapılan bir bitki türüdür (Tekin ve Cantürk, 2019, 33). Giresun mutfağında yer alan galdirik otunun diblesi, kızartması ve mıhlaması yapılır (Avcıoğlu, 2022, 7-13). Galdirik otu ile ilgili yapılan etnobotanik ve tıbbi bir araştırma tespit edilememiştir. Giresun halk hekimliğinde galdirik otunun âdet ağrısı, kabızlık, çıban, böbrek ağrısı, idrar tutamama, idrar yolları iltihabı, prostat tedavisi, boyun ağrısı ve damar tıkanıklığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 32. İncir (*Ficus Carica*)

Yapılan hayvansal deneyler incir çekirdeği yağının antioksidan ve anti-inflamatuvar özellikleri sayesinde bağırsak hastalıklarını tedavi edebileceğini göstermiştir (Şirinyıldız 2020, 107). Etnobotanik araştırmalar, incirin basur, siğil ve akrep sokması, kabızlık (Sarı vd., 2010, 14); hemoroid, eklem ağrıları, kızamık, zehirlenme, anne sütü artırıcı, karaciğer tıkanması, sara ve tansiyon (Korkmaz ve Karakurt 2015, 70); mide ülseri (Kültür vd., 2018, 5) için kullanıldığını göstermektedir.

Giresun halk hekimliğinde incirin basur, bronşit, egzama, kısırlık, mantar, nefes darlığı, siğil ve yağ bezesi hastalıklarının tedavisi için incir kullanıldığı tespit edilmiştir. Yörede mantar, egzama ve yağ bezesi tedavisi için incirin özel bir kullanımı mevcuttur. İncir meyveleri dalardan koparıldığında süte benzeyen yapışkan bir sıvı

salgılanır. Bu sıvının mantar, egzama ve yağ bezelerine sürülmesi şeklinde tespit edilen uygulama dikkat çekicidir.

7. 4. 2. 33. Altın Otu (*Helichrysum arenarium*)

Etnobotanik araştırmalar, altın otunun böbrek taşı, idrar yolları iltihabı ve egzama (Korkmaz ve Karakurt 2015, 64); mide ülseri (Kültür vd., 2018, 5); idrar yolları hastalıkları, idrar söktürücü, safra kesesi taşı, böbrek taşı düşürücü, gastrit, sarılık, mide ağrısı, böbrek hastalıkları (Sarı vd., 2010, 14) için kullanıldığını göstermektedir.

Yörede, bitki “Kalisar Çiçeği” olarak da bilinir. Giresun halk hekimliğinde altın otunun böbrek taşı, bronşit, damar tıkanıklığı, grip/nezle, idrar yolları iltihabı, kanser, nefes darlığı, ödem, prostat, romatizma, saçkıran, sinüzit ve soğuk algınlığı tedavileri için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 34. Yara Otu (*Centella Asiatica*)

Yara otu, Giresun yöresinde yaygın olarak örülür. Küçük yapraklı olan bitki yara tedavisinde kullanılır (Çalış, 2019, 204-205). Giresun halk hekimliğinde yara otunun eklem ağrısı, sivilce, dolama, kesik ve yara tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 35. Kayın Ağacı (*Fagus Orientalis*)

Kayın ağacı, Giresun ağzında “gürgen ağacı” olarak da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 37). Giresun halk hekimliğinde, kayın ağacının bronşit ve nefes darlığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 36. Kestane Ağacı (*Castanea Sativa Mill.*)

“*Karadeniz Bölgesinde Üretilen Kestane (Castanea Sativa Mill.) Ballarının Biyokimyasal Özelliklerinin İncelenmesi*” adlı araştırma kestane balının yüksek antioksidan aktivite içerdiğini göstermektedir (Ömür, 2015, 72-74). Kestane ağacı, Giresun halk hekimliğinde birçok hastalığın (astım, boğaz ağrısı, boğaz iltihabı, bronşit, çıban, gastrit, gıda zehirlenmesi, grip/nezle, güneş yanığı, kanser, katarakt, kemik erimesi, kısırlık, mide ağrısı, nefes darlığı, öksürük, prostat, ses kısılması, soğuk algınlığı, şeker hastalığı ve zatürre) tedavisinde kullanılır. Hastalıkların tedavisinde kestanenin kullanımı genellikle kestaneden elde edilen balın tüketilmesi veya hastalık olan bölgelere sürülmesi şeklindedir.

7. 4. 2. 37. Kiraz Ağacı (*Cerasus Avium*)

Kiraz, Giresun ağzında “kirez” olarak da adlandırılmaktadır (Tekin ve Cantürk, 2019, 34). Giresun adının bölgede yetişen kirazdan geldiği yönünde birçok rivayet vardır. Farklı dönemlerde, Giresun ili “Kerasus” adıyla da anılmıştır (Emecen, 1996, 78). Giresun mutfağında kirazın tuzlusu ve kavurması yapılır (Avcıoğlu, 2022, 7-9). Giresun halk hekimliğinde, kirazın gut, idrar tutamama, idrar yolları iltihabı, ödem ve zayıflama tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 38. Kivi (*Actinidia Deliciosa*)

“*Kivi Meyvesinin Kimyasal Bileşenleri ve Fonksiyonel Özellikleri*” adlı çalışmada, kivi meyvesinin yüksek miktarda antioksidan içerdiği saptanmıştır. Bu özelliği ile kivi kanser, kardiyovasküler rahatsızlıklar ve yaşlanmaya bağlı dejeneratif hastalıkları önleyici etkisi olabileceği ifade edilmiştir (Ekşi ve Türkmen Özen, 2012, 65). Bu çalışmada belirtilen hastalıkların tedavisine Giresun halk hekimliğinde rastlanmamıştır. Giresun halk hekimliğinde, kivi yapraklarının sadece yanık tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 39. Sarı Kantaron Otu (*Hypericum perforatum* L.)

Anadolu’da kantaron bitkisi mide ülseri tedavisinde kullanılmaktadır (Kültür vd., 2018, 6). “*Espiye Giresun/Türkiye yerel pazarlarında satılan yabancı bitkilerin etnobotanik yönlerinin araştırılması*” adlı çalışmada, kantaron otunun mide ve böbrek ağrısı tedavisinde kullanıldığı belirlenmiştir (Polat vd., 2015, 117). Etnobotanik çalışmalar, kantaron otunun daha ziyade mide ile ilgili hastalıkların tedavisinde kullanıldığını göstermektedir. Giresun halk hekimliğinde, mide ve böbrek ağrısının yanı sıra baş ağrısı, bel ağrısı, bel tutulması, cilt çatlaması, damar tıkanıklığı, diş ağrısı, idrar tutamama, idrar yolları iltihabı, sinir bozukluğu, şeker hastalığı, yanık ve yara tedavilerinde de kantaron otunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 40. Ladin Ağacı (*Picea Orientalis*)

Ladin ağacı, Giresun ağzında “doruk” olarak da bilinir (Tekin ve Cantürk, 2019, 37). Giresun halk hekimliğinde ladin ağacının akciğer hastalıkları, deri çatlaması, mide ağrısı ve nefes darlığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 41. Hoşkiran/Hoşgıran (*Amaranthus retroflexus* L.)

Giresun mutfağında, hoşgıran otunun kızartması (Avcıoğlu, 2022, 9) ve çorbası (Çalış, 2019, 175) yapılır. Giresun halk hekimliğinde kabızlık tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 42. Kudret Narı (*Momordica Charantina*)

“*Türkiye’de Mide Ülserinde Kullanılan Tıbbi Bitkiler*” adlı çalışmada, kudret narının mide ülseri tedavisinde kullanıldığı ifade edilmiştir (Kültür vd., 2018, 7). Başka bir çalışmada, kudret narının hastalık (mide ülseri, mide, bağırsak, kadın hastalıkları, şeker, açık yaralar, uçuk, kesikler, suçiçeği, saçkıran) tedavileri için kullanıldığı görülmektedir (Sarı vd., 2010, 16). “*Yara İyileşmesinde Kudret Narının Etkisi*” adlı çalışma, kudret narının içerdiği vitamin ve minarellerden dolayı yara iyileşmesinde etkili olduğu saptanmıştır (Kısacık ve Güneş, 2017, 58). Giresun halk hekimliğinde, kudret narının mide ağrısı ve kanser tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 43. Orman Gülü (*Rhododendron*)

Giresun halk hekimliği uygulamalarında sarı orman gülü ve mor orman gülü kullanılmaktadır. Sarı orman gülü (*rhododendron luteum*) ormanlarda ve eğimli çayırılık alanlarda yetişen bir bitkidir. Ekim-eylül ayları arasında açılan çiçekleri sarı renklidir. Mor orman gülü (*rhododendron ponticum*) kayın ormanları ve ağaç sınırının altına kadar inen alanlarda yayılış göstermektedir. Mart-mayıs aylarında çiçek açar. Çiçekleri morumsu pembe bir bitkidir (Çeter ve Güney, 2011, 125-126). Giresun halk hekimliğinde, sarı orman gülünün egzama ve mantar tedavisinde; mor orman gülünün egzama, mantar ve siğil tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 44. Mısır (*Zea Mays*)

Mısır, Giresun mutfak kültüründe önemli besin malzemelerinden biridir. Mısır ekmeği ve mısır çorbası yöre halkı tarafından sevilen besinlerdir. Mısır unu kullanılarak yapılan çorbalar, kızartmalar ve mücverler Giresun mutfağında sıklıkla

hazırlanan yemeklerdir (Avcıoğlu, 2022, 7-16). Giresun ağzı söz varlığında mısır ile ilgili birçok sözcük bulunur:

“ağ darı: Beyaz mısır.

akdarı: Beyaz mısır.

calaz: Mısır koçanı, sapı.

cilcil: Çok küçük bir mısır türü.

cürgül: Bir çeşit mısır.

çadar: Mısır demeti.

çevür: Mısır sapı.

darı dorā: Mısırın gövdesi.

hızmik: Küçük taneli mısır.

otluk: Kışa saklamak için, yere dikilmiş bir sırığa bağlanarak kurutulan mısır sapları.

pıtlak darı: İnce taneli mısır.

poğol: Taze, sütli mısır.

pürçek: 1. Mısırın tepesinde püskül biçiminde olan erkeklik organı.

püs: Mısır bitkisinin tepesinde ya da kozasında üremeyi sağlayan, sarı toz taşıyan erkeklik organı.

sıksapı: Sökülüp kurutulan ince mısır sapı.

sibek: Mısır koçanı.

talaş: Mısır koçanlarının dış kabukları.

zahra: Un yapılan mısır ve buğday” (Tekin ve Cantürk, 2019, 46-47).

Giresun kültüründe mısır halk şiirinde kendisine yer bulmuştur:

Çorba mısır çorbası

Mısırlı un helvası

Karalahana çorba

Fasulye kızartması

Orda ekeriz darı

Yaprakları sapsarı

Toplarınız kucak kucak

Yetişen darıları (Avcıoğlu, 2022, 7-8).

Giresun halk hekimliğinde mısırın arı sokması, böbrek taşı, idrar yolları iltihabı, iştahsızlık, kırık-çıkık, kolesterol, pişik ve sarılık tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 45. Ökse Otu (*Viscum Album L.*)

Ökse otu armut, çam, kavak ve söğüt ağaçlarında yetişen odunsu bir bitkidir. Ağaçların dalları üzerinde kümeler halinde yetişir ve dört mevsim yeşildir. “*Çam, Kavak, Söğüt ve Armut Ağaçları Üzerinde Yetişen Ökse Otu (Viscum Album L.) Bitkilerinin Antioksidan Aktivitelerinin İncelenmesi*” adlı çalışmada, ökse otunun yüksek antioksidan içerdiği belirlenmiştir. Antioksidan aktivite oranının yetiştiği ağaca göre değiştiği ve en yüksek antioksidan aktivitenin çam ağaçlarında yetişen ökse otu olduğu tespit edilmiştir (Temür, 2006, 42-43).

Giresun halk hekimliğinde, ökse otu “çeküm” veya “göycemük” olarak adlandırılır. Armut ağaçlarında yetişen ökse otu (göycemük) kalp yetmezliği⁶⁵ tedavisi için oldukça etkilidir.

7. 4. 2. 46. Alıç (*Crataegus*)

Alıç, Giresun ağzında “aluç” olarak da kullanılır (Tekin ve Cantürk, 2019, 36). Giresun halk hekimliğinde alıcın alerji, diş ağrısı, egzama, gıda zehirlenmesi, ishal, kalp ağrısı, kan dolaşımını düzenleme, kanser, karın ağrısı, nefes darlığı, ödem, sivilce ve soğuk algınlığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 47. Ceviz (*Junglans regia* L.)

Giresun’un Şebinkarahisar ilçesinde yaygın olarak yetişir. “Şebin cevizi” meşhur bir ceviz türüdür (Çalış, 2019, 31). Giresun ağzında cevize “cöğüz” adı verilir (Tekin ve Cantürk, 2019, 46-47). Giresun halk hekimliğinde cevizin basur, baş ağrısı, boğmaca, boyun tutulması, diş ağrısı, ezik, guatr, iştahsızlık, kabızlık, kan dolaşımını düzenleme, karın ağrısı, kaşıntı, kırık-çıkık, kolesterol, mantar, şeker hastalığı, verem ve yürümesi geciken çocuk tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 48. Muşmula/Töngel (*Mespilus Germanica*)

Giresun ağzında muşmulaya “töngel” adı verilir (Tekin ve Cantürk, 2018, 269). Giresun halk hekimliğinde muşmulanın bağırsak kurdu, damar tıkanıklığı, ishal, kalp ağrısı ve nefes darlığı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

⁶⁵ Bkz.: Karekod: 17.

7. 4. 2. 49. Ahlat/Yabani Armut (*Pyrus Elaeagnifolia*)

Yabani armut, Giresun ağzında “ahlat” şeklinde kullanılır (Tekin ve Cantürk, 2018, 27). Alucra ve Şebinkarahisar başta olmak üzere Giresun’da yaygın yetiştirme alanına sahiptir. Giresun halk hekimliğinde yabani armut ishal ve karın ağrısı tedavisi için kullanılır. Yaygın kullanım şekli armutların kurutulup toz haline getirildikten sonra yenilmesidir.

7. 4. 2. 50. Nane/Anuk (*Mentha pulegium* L.)

Nane, Giresun ağzında “anuh” olarak da adlandırılır (Tekin ve Cantürk, 2018, 35). Giresun halk hekimliğinde nanein ağız kokusu, akciğer hastalıkları, astım, basur, baş ağrısı, boğaz ağrısı, boğaz iltihabı boğmaca, bronşit, diş ağrısı, gıda zehirlenmesi, grip/nezle, hazımsızlık, iştahsızlık, karın ağrısı, kulak ağrısı, kusma/bulantı, mide ağrısı, nefes darlığı, öksürük, sinüzit, soğuk algınlığı ve zatürre tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 51. Kuşkonmaz/Yivdin (*Asparagus Officinalis*)

Kuşkonmaz bitkisi Giresun ağzında “yivdin” olarak adlandırılır. Yabani kokulu bir bitkidir (Tekin ve Cantürk, 2018, 286). Giresun halk hekimliğinde kuşkonmazın basur kanser, mantar, mide ağrısı ve sedef hastalıklarının tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 52. Temre/Temriye Otu (*Chelidonium majus*)

Temre otu çiçekli bir bitkidir (Çalış, 2019, 201). Giresun halk hekimliğinde temre otunun çıban, siğil, cilt çatlaması, çil ve nasır tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 2. 53. Yepelek Otu (*Bromus tectorum* L.)

Giresun halk hekimliğinde yepelek otunun çil, egzama, kanser, cilt bakımı, bağırsak kurdu, sedef ve felç tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Giresun halk hekimliğinde yepelek otuna ayrıca değinmek yerinde olacaktır. Yörede yepelek otu daha çok dinsel ve büyüsel uygulamalarda kullanılır. Örneğin; çil tedavisi için cumartesi gecesi yepelek otunun okunarak yüze sürülmesi; egzama tedavisi için okunmuş yepelek otunun cumartesi gecesi egzamalı bölgeye sürülmesi ve nasır tedavisi için cumartesi günü yepelek otunun nasırlı yerlere sürülmesi dinsel ve büyüsel uygulamalardır. Yepelek otu ile uygulanan ve özellikle cumartesi günü yapılması gereken uygulamalar ilgi çekicidir. Yepelek otunun (*Bromus tectorum* L.) özellikle dinsel ve büyüsel uygulamalarda karşımıza çıkması, yöre halkının yepelek otuna bir kutsiyet atfettiğini gösterir.

7. 4. 2. 54. Girebolu/ Gilaburu⁶⁶ (*Viburnum Opulus*)

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP) tarafından yapılan “*Doğu Karadeniz Bölgesi Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Envanterinin Çıkarılması, Ticari Kullanımının Araştırılması ve Üreticilerin Eğitimi Projesi Ar-Ge Bahçelerinin Kurulumu ve*

⁶⁶ https://www.dokap.gov.tr/Upload/Genel/dokap-tab-ar-ge-bahcelerinin-kurulumu-ve-ureticilerinin-egitimipdf-242103-rd_39.pdf /s. 48, E.T.: 12.10.2022.

Üreticilerinin Eğitimi” adlı çalışmada, “Gilaburu” Giresun yöresi tıbbi aromatik bitkileri arasında değerlendirilmiştir. Çalışmada, bitkinin örnek dikimleri yapılmış ve üreticiler bilgilendirilmiştir.

Gilaburu, salkım şeklinde küçük kırmızı meyveleri olan bir bitkidir (KK. 50; KK.106; KK.112). Giresun halk hekimliğinde gilaburu meyvelerinin böbrek taşı düşürme, prostat, tansiyon ve âdet ağrısı tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. 4. 3. Hayvansal Malzemeler

Hayvansal Malzeme	Kullanıldığı Tedaviler
1. Alabalık	Damar Tıkanıklığı Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi
2. Lendonz (Eşkina) Balığı	Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Düşürme Tedavisi
3. Arı Kavrağı (Bal Mumu)	Bademcik İltihabı Tedavisi Cilt Tedavisi Kangren Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi
4. At Kuyruğu	Siğil Tedavisi
5. Ayı Postu	Diz Ağrısı Tedavisi
6. Ayran	Alerji Tedavisi Arı Sokması Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kısırlık Tedavisi Uykusuzluk Tedavisi
7. Bal	Arı Sokması Tedavisi Basur Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Cilt Çatlağı Tedavisi

	Çıban Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Egzama Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Hazımsızlık Tedavisi Kabızlık Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kızamık Tedavisi Korku Tedavisi Kusma/Bulantı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Uçuk Tedavisi Verem Tedavisi Yağ Bezesi Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılancık Tedavisi Zatürre Tedavisi
8. Bıldırcın Yumurtası	Astım Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Konuşması Geciken Çocuk Öksürük Tedavisi
9. Ciğer	Ezik Tedavisi Kansızlık Tedavisi

10. Çiğ Et	Burkulma Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ödem Tedavisi
11. Çökelek	Alerji Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi Zatürre Tedavisi
12.Dalak	İdrar Tutamama Tedavisi Kansızlık Tedavisi
13. Güvercin Gübresi	Köselik Tedavisi
14. Hayvan İdrarı	Arı Sokması Tedavisi Kesik Tedavisi
15. İnek Dili	Konuşması Geciken Çocuk
16. Keçi Kılı	Ödem Tedavisi
17. Keçi Sütü	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Bağırsak Kurdu Tedavisi Kanser Tedavisi Verem Tedavisi
18. Kemik İliği	Zatürre Tedavisi
19. Kirpi Eti	Cüzzam Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi

	Uyuz Tedavisi
20. Kirpi Kanı	Egzama Tedavisi Kanser Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi
21. Koyun Eti	Ezik Tedavisi
22. Kuyruk Yağı	Ezik Tedavisi
23. Koyun Postu	Bademcik İltihabı Tedavisi Bel Ağrısı Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kemik Çatlama Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kulunç Ağrısı Tedavisi Romatizma Tedavisi Varis Tedavisi Zatürre Tedavisi
24. Koyun-Keçi Dışkısı	İdrar Tutamama Tedavisi İdrar Yolu İltihabı Tedavisi
25. Kuş Yavrusu	Konuşması Geciken Çocuk
26. Kuş Pisliği	Yara Tedavisi

27. Öd	Baş Ağrısı
28.Solucan	Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi
29.Sülük	Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Kangren Tedavisi Kısırlık Tedavisi Mantar Tedavisi Romatizma Tedavisi Varis Tedavisi
30.Tavuk Eti	Ezik Tedavisi
31.Tavuk Pislği	Kanser Tedavisi Saçkıran Tedavisi
32.Tavuk Suyu	Kabızlık Tedavisi
33.Tereyağı	Bademcik Tedavisi Burun Tıkanıklığı Cilt Çatlaması Tedavisi Cüzzam Tedavisi Çıban Tedavisi Deri Çatlaması Tedavisi Dolama Tedavisi Egzama Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi İshal Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kabakulak Tedavisi

	Kulak Ağrısı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Pişik Tedavisi Saçkıran Tedavisi Ses Kısılması Tedavisi Sivilce Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Uçuk Tedavisi Verem Tedavisi Yara Tedavisi Zatürre Tedavisi
34.Tezek (Hayvan Gübresi)	Bademcik İltihabı Tedavisi Köselik Tedavisi Romatizma Tedavisi Sünnet Zatürre Tedavisi
35.Yoğurt	Akrep Sokması Tedavisi Alerji Tedavisi Arı Sokması Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Cilt Bakımı Cilt Çatlaması Tedavisi Gastrit Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi Güneş Çarpması Tedavisi Güneş Yanığı Tedavisi

	İdrar Yolları İltihabı Tedavisi İshal Tedavisi İştahsızlık Tedavisi Karaciğer Hastalıkları Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kemik Çatlaması Tedavisi Kusma/Bulantı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Sivilce Tedavisi Şeker Hastalığı Tedavisi Uçuk Tedavisi Uykusuzluk Tedavisi Uyuz Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılan Sokması Tedavisi
36.Yumurta	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Astım Tedavisi Basur Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Burun Kanaması Tedavisi Cilt Bakımı Tedavisi Çıban Tedavisi Damar Tıkanıklığı Tedavisi Egzama Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Gastrit Tedavisi İshal Tedavisi Karaciğer Hastalıkları Tedavisi Kemik Çatlaması Tedavisi

	Kırık-Çıkık Tedavisi Kırık Çıkarma Kırık Karışması Konuşması Geciken Çocuk Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Ödem Tedavisi Öksürük Tedavisi Pişik Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Ses Kısılması Tedavisi Sivilce Tedavisi Verem Tedavisi Yağ Bezesi Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılancık Tedavisi Zatürre Tedavisi
37.Yün Çorap	Saçkıran Tedavisi

Değerlendirme

Türk halk hekimliğinde, tedavi malzemesi olarak hayvansal malzemelerin oldukça yaygın kullanıldığı görülür. Altay, Tuva, Hakas ve Şor destanlarında; bazı hayvansal malzemelerin hastalıkları tedavi etmek için kullanıldığı tespit edilmiştir (Atnur, 2010, 52). Altay Türklerinde romatizma, sıtma ve basur hastalarının tedavisi için hayvansal malzemeler kullanılır (Ögel, 1985, 109). Benzer şekilde Türk halk hikâyelerinde de hayvansal malzemelerle yapılan tedaviler karşımıza çıkar (Alptekin,

2009, 19). Türk halk hekimliğinde hayvansal malzemelere başvurulmasında kuşkusuz eski Türk inanışlarının da etkisi vardır. Türk topluluklarında tüm varlık âlemine olduğu gibi hayvanlara da büyük önem verilmiş ve her bir hayvanın ruhu özel olarak takdis edilmiştir. Bu hayvanlardan at, kurt, kartal, koç vd. bazı hayvanlar ayrıca kutsal kabul edilmiştir.

Mesela Yakutlar, kurt'u kutsal sayar ve sözlü kültür yaratılarında soyları ile kurt arasında bağlantı kurar. Kuğu, kaz, karga vb. bazı hayvanlar da çeşitli Türk kavimleri arasında kutsal veya özel kabul edilen hayvanlardır. Eski Türk inanışları kapsamında her boyun kutsal kabul edilen hayvanı o boya mensup kişiler tarafından ongun kabul edilmiş ve etinin yenmesi yasaklanmıştır. Ancak başka boylar başka bir boyun kutsal hayvanını tüketebilirdi (Ögel, 2003, 33).

Türk köken mitlerinde en çok öne çıkan hayvan bozkurttur. Göktürklerin bataklığa atılan bir çocuk ile dişi kurdun çiftleşmesi sonucunda türediği yönünde menşe mitleri mevcuttur (Bayat, 2017, 165-166). Kurt, Türk mitolojisinde bir türeme sembolüdür. Bazı Türk boyları, alaca renkli bir kurdun bir hükümdar kızı ile birleşmesinden türediklerine inanır. Kurtlarla evlenip yeni boylar oluşturma ve kurtlardan gebe kalma mitleri Türkler arasında çok yaygındır. Kurt, hayvan ata/ana sembolüdür (Armutak, 2002, 422).

Bozkurt destanında, kurt Türk ordularına yol gösterir: Oğuz Kağan, İdil boyları üzerine sefere çıkar. Yolda çadırlar kurulur ve Oğuz Kağan gece derin bir uykuya dalar:

“Tan ağarıyordu ki, çadıra ışık daldı.

Bir erkek kurt göründü, ışıktaki soluyarak!

Bir kurt ki gök yeleli! Bir kurt ki gömgök tüylü!

Bakıyordu Oğuz'a, ışıktaki uluyarak!

Döndü bu kurt Oğuz'a tıpkı bir insan gibi!

Ağızından sözler döktü, tıpkı bir lisan gibi!

Dedi: “Ey! Ey! Oğuz Bey! Bilirim ne dilersin!

Urum 'un illerinde, savaş yapmak istersin!

Ey Oğuz! Askerini, ben kendim güdeceğim!

Ordunun en önünde, ben de yürüyeceğim!” (Ögel, 2003, 119-120).

“Kurt motifi” etnografik bir semboldür (1998, 331). Kurt kelimesi, Dîvânu Lugâtî't-Türk'te yırtıcı hayvan anlamında “böri” şeklinde geçer (DLT I, 36). Çin kaynaklarında, Hunların soyunun dişi bir kurttan geldiğinden bahsedilir (Eberhard, 1996, 86). Yine eski Çin yazılarında, Türk asıllı olmayan kavimler için "kurttan türeyenlerden değildir" ifadesi geçer (Kafesoğlu, 1998, 331).

Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un kağan olması ile birlikte yapılan kutlamalarda söylediğı sözler, kurt motifinin Türk kültüründe kadim bir kültürel sembol olduğunu işaret eder:

“Ey benim beğlerimle ilimin ey budunu!

Sizlerin başınıza, ben oldum artık kağan,

Elimizden düşmesin, neyayımız ne kalkan!

Damgamız olsun bize, yol gösteren bir buyan!

Alplar olsun savaşta, Bozkurt gibi uluyan!” (Ögel, 2003, 118).

Kurt motifi, Manas Destanı'nda karşımıza çıkar. Destanda kırklar, Manas'a rastlarlar. Manas'a ok geçirmez ve yakası altın yeni bakır bir zırhı hediye ederek dua ederler:

“Armağansın tek Tanrının,

Ruh-u ala, ism-i azamsın,

Büyüksün Manas hoşgörülü olan.

Belimsin sen bel bağladığım

Allah-ü Teâlâ emriyle yaratılmış olan

Büyük Bozkurt, aslanımsın” (Abdıldacan 2008, 10’dan akt. Saban, 2020, 236).

Eski Türk kültüründe kurt ata inancı çok yaygındı. Türklerin taşlar ve madenler üzerine kurt tasvirleri yaptıkları bilinmektedir. Göktürk hakanları, otağlarının önüne altın kurt başlı tuğ dikerlerdi. Böylece kurt başlı sancak hakanlık alameti olmuştur (Kafesoğlu, 1998, 294-334). Bayraklarda da kurt başı sembol olarak kullanılmıştır. Göktürk bayrağı, mavi zemin üzerine çizilmiş kurt başı şeklinde tanzim edilmiştir (Mandaloglu, 2013, 290). Günümüzde, Gagavuz Türklerinin “kurt bayramı” yaptıkları ve bu bayramda kötü ruhlardan korunmak için kurda dua edip yalvardıkları bilinmektedir (Bayat, 2017, 175).

Türk kültüründe “at”, kutsallık atfedilen bir başka özel hayvandır. At, Türkler tarafından ehlileştirilmiştir. Türkler ata binen ilk insanlar olarak bilinir. En eski çağlardan beri at Türklerin sosyal hayatında önemli bir rol oynamıştır. Türkler, sürüler halinde yetiştirdikleri atı başka ülkelere ihraç ederlerdi (Kafesoğlu, 1998, 220-221). Türkler atın etini yer ve sütünü içerdi (Karcıoğlu, 2017, 171). Kımız, at sütünden yapılan Türklere özgü, milli bir içecektir. Kımız, hastalık tedavi etme özelliğinden dolayı Türkler tarafından yoğun olarak tüketilmiş ve günümüzde de aynı şekilde tüketilmeye devam edilmektedir (Durmuş, 2021, 9).

Başkurt inançlarına göre, “tulpar” adı verilen kutsal kanatlı atın kanatlarını kimse göremez. Tulpar kanatlarını sadece karanlıkta ve uzun mesafeler alırken açar (Tavkul, 2007, 199). Tulpar adı verilen bu kutsal atın olağanüstü yetenekli olduğu anlaşılmaktadır. Türk destanlarında atlar, destan kahramanına yoldaşlık eden kahramanı koruyan yetenekli varlıklar olarak işlenir:

Manas destanında, Manas ile aynı gün doğan atı ile ilgili olarak:

“Senin yağız kısrakının

Bugün savaş atı doğacak

Bugün sözü edilen aziz zat budur,

Kaplan Manas senin evladındır.

Savaşlarda bineceği atı budur” (Camgırçıyeva 1995:46’dan akt. Turgunbayer, 2007, 99).

Türk kültüründe ata atfedilen kutsallık Türk destanlarında kahraman-at beraberliğini ortaya çıkarmıştır. Manas Destanı’nda, destan kahramanı Manas zehirli içki içerek ölür. Ak Sunguru, Ak Tazısı ve atı Ak-Kula’nın sayesinde yeniden hayata döndürülür (Düzgün, 2012, 25-26). Şaman ayinlerinde at, şamanı gökyüzüne çıkaran binek ve kurbanlık hayvan olarak önem kazanmıştır. Şaman davulu at olarak nitelendirilmiştir (Çoruhlu, 2010, 161).

Türk halk hekimliğinde öküz, inek, boğa, koyun, koç, keçi vb. hayvanlardan elde edilen malzemeler (süt, yoğurt, tereyağı, post vb.) kullanılır:

Oğuz Kağan destanında Oğuz Han’ın doğuşunun anlatıldığı bölümde; “*Öküüz ayağı gibi idi sanki ayağı*” ifadesi geçer (Ögel, 2003, 115). Eski Türklerde boğa ya da öküz güç, kuvvet ve yiğitlik simgesidir. Boğa, on iki hayvanlı Türk takviminin de yıl simgelerinden birisidir (Çoruhlu, 2010, 166-167). Uygurların ecdadı Buka (Boğa) Tekin’dir. Uygurların ilk atası ve ilk hükümdarıdır (Bayat, 2017, 183). Koyun, koç ve keçi; Türk kültüründe kutsallık atfedilen hayvanlardır. Koyun, bolluk ve bereketin; koç güç, hâkimiyet, kuvvet ve yiğitliğin simgesidir (Çoruhlu, 210, 172-173). Koyun ve koç sembollerinin eski Türklerde sembolik anlamları vardır. İslamiyet’ten önce Türkler Gök Tanrı’ya koyun ve koç kurbanları sunarlardı. Kurban edilecek hayvanın Tanrı’ya layık olması, Tanrı tarafından kabul edilebilecek özellikleri olması gerekirdi. Beyaz koyun Altaylarda, bugün dahi göğ kurban edilmekte ve ağzı bağlı hâlde iken bağırırsa kurbanların kabul olduğuna inanılmaktadır. Orta Asya’dan Balkanlara kadar Türk sanatının yaygın olduğu bölgelerde, XII-XIII. yüzyıldan itibaren at, koç ve koyun heykeline pek çok mezar taşında rastlanmaktadır (Türkmen, 2008, 505).

Boğa, koyun, at, koç ve keçi Türk kültüründe kurban ritüellerinde kurban olarak sunulan hayvanlardandır. Beydili’ye göre; Türk mitolojisinde bir hastanın iyi olması için can yerine can verilirdi:

“Türk Şamanist görüşlerine göre, bir hastayı ölümden kurtarmak için başka bir can feda edilmeli, “can yerine can” verilmeliydi. Bu can, hastanın bütün dertlerini kendi üzerine toplardı. Genel kanyaya göre, Azerbaycan Türkçesindeki “Kurbanın olayım”, “Kadanı alayım”, “Başına dolanayım” ve benzeri deyimler, eti yenilebilen bir hayvanın, hastanın özellikle de çocukların başı etrafında dolaştırılıp, kurban olarak kesilmesi ve bununla da şer güçlere karşılık verildiğinden hastanın düzeleceğine ve ağrısının, acısının, kurbanlık hayvana geçeceğine olan inanca bağlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.” (2015, 122).

Türkler, yerleşik hayata geçmeden önce konargöçer yaşam tarzını benimsemişlerdi. Mevsimlik olarak yapılan bu göçler yaz için “yaylak” kış için “kışlak” adı verilen mekânlar arasında yapılmaktaydı (Zafer, 2018, 107). Türk topluluklarının geçim kaynağı büyük oranda hayvancılık olduğundan hayvanların beslenmesi için yaz aylarında otun ve suyun bol olduğu yüksek bölgelere göçülürdü. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Toplumsal uygulamalar ve ritüeller arasında yer alan “yayla şenlikleri⁶⁷” bunun en güzel örneklerindendir. Çalışma sahamız olan Giresun’un coğrafi özelliklerinden dolayı yaylaları oldukça fazladır. Kümbet Yaylası, Bektaş Yaylası ve Kulakkaya Yaylası özellikle yaz aylarında yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettikleri yerlerdir.

Giresun halk hekimliği uygulamalarında alabalık, lendonoz (eşkina) balığı, at nalı, at kuyruğu kılı, ayı postu, ayran, bal, yumurta, çiğ et, yoğurt, hayvan idrarı, keçi kılı, solucan, sülük, tavuk pisliği, kirpi eti, tereyağı, yumurta vb. gibi birçok hayvansal malzemenin tedavi amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Giresun yöresinde hastalıkları tedavi etmek için hayvansal malzemelerden yararlanılması, kadim Türk topluluklarının kültürel ve inanca dayalı geleneklerinin bu bölgede devamlılığını ve canlılığını koruduğunu göstermektedir.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: ÖZDEMİR, Mehmet, **Giresun Yayla Şenlikleri**, Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

7. 4. 4. Madensel Malzemeler

Madensel Malzemeler	Kullanıldığı Tedaviler
1. At Nalı	Yürümesi Geciken Çocuk
2. Bakır	Arı Sokması Tedavisi Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi
3. Demir	Arı Sokması Tedavisi Albaması Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Kırık Çıkarma Sedef Tedavisi Yanık Tedavisi
4.Gaz Yağı	Diş Ağrısı Tedavisi
5.İspirto	Alerji Tedavisi
6.Katran	Lif Kopması Tedavisi Sedef Tedavisi
7.Kükürt	Uyuz Tedavisi
8.Kurşun	Korku Tedavisi Konuşması Geciken Çocuk
9.Şap	Uçuk Tedavisi Basur Tedavisi
10.Tuz	Ağız Kokusu Alerji Tedavisi Arı Sokması Tedavisi Ayak Kokusu Bademcik İltihabı Tedavisi

	Basur Tedavisi
	Baş Ağrısı Tedavisi
	Bebek Tuzlama
	Burkulma Tedavisi
	Burun Kanaması Tedavisi
	Burun Tıkanıklığı
	Boğaz Ağrısı Tedavisi
	Çıban Tedavisi
	Diş Ağrısı Tedavisi
	Diz Ağrısı Tedavisi
	Eklem Ağrısı Tedavisi
	Et Ezilmesi Tedavisi
	Ezik Tedavisi
	Gıda Zehirlenmesi Tedavisi
	Grip/Tezle Tedavisi
	Kabızlık Tedavisi
	Kaşıntı Tedavisi
	Kemik Çatlaması Tedavisi
	Konuşması Geciken Çocuk
	Köselik Tedavisi
	Kulak Ağrısı Tedavisi
	Kusma/Bulantı Tedavisi
	Mantar Tedavisi
	Nasır Tedavisi
	Ödem Tedavisi
	Öksürük Tedavisi
	Romatizma Tedavisi
	Saç Dökülmesi
	Saçkıran Tedavisi
	Sarılık Tedavisi
	Siğil Tedavisi
	Sinüzit Tedavisi
	Sivilce Tedavisi

	Ter Kokusu Uçuk Tedavisi Yanık Tedavisi Yara Tedavisi Yılcık Tedavisi Zatürre Tedavisi
11.Yılcık Taşı	Yılcık Tedavisi
12.Yüzük	Kırk Çıkarma

Değerlendirme

Giresun halk hekimliği uygulamalarında bakır, demir, gaz yağı, ispirto, katran, kurşun, kükürt, şap, tuz, yılcık taşı ve yüzük gibi madensel malzemeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Türk inanış ve düşünüş sisteminde demir ve bakır ayrıcalıklı madenler olarak telakki edilmiştir:

Bozkır medeniyetinin konargöçer kavimleri önce bakır madenini işlemişlerdir (Koçak, 2013, 37-38). Bakırcılık, dünyada bilinen en eski el sanatı olarak kabul edilmektedir. Çatalhöyük, Çayönü ve Hacılar gibi neolitik yerleşkelerdeki kazılardan elde edilen bakır buluntular bakırın işlenen en eski metal olduğunu gösterir (İltar ve Sevinç, 2012, 158). Anadolu’da bir beceri ve uzmanlık alanı haline gelmiş bakır işlemeciliğine bağlı olarak geçmişten günümüze bakırdan yemek kabı, su güğümü, sini, ibrik, hamam taşı, mangal, vb. eşyalar bakır ustaları tarafından yapılmıştır (Yavuz vd., 2019, 158-159). Türk mutfak kültüründe, bakırdan yapılan malzemelerin (bardak, tava, çaydandık, kahve cezvesi vb.) kullanımı oldukça yaygındır.

Giresun merkezde, tarihsel bir geçmişi olan “kazancılar yokuşu” adı verilen sokakta bakırcılık, demircilik ve kalaycılık yapan ustalar vardır. “Kazancılar yokuşu”

adını burada faaliyet gösteren ustalardan alır. Bu yokuş, Giresun kale yolu ile sahil yolunu birbirine bağlar.

Kazancılar yokuşunda “bakır Giresun ibriği”, balık kızartmak için kullanılan “bakır Giresun tavası”, kış aylarında ısınmak için fındık kabuklarının yakıldığı “bakır Giresun fındık mangalı” kazancılar yokuşunda bakırdan⁶⁸ yapılan yöreye özgü malzemelerdir. Yörede bulunan bakır madenlerinin fazla olması bakır işlemeciliğini arttırmıştır (İltar ve Sevinç, 2012, 158-161).

Giresun halk hekimliğinde bakır, arı sokması ve bel ağrısı/bel tutulması tedavilerinde kullanılır. Giresun halk hekimliğinde bir maden olarak demirin de hastalıkların tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Orta Asya Türk kültüründe hekimlik de dahil olmak üzere birçok nedenle özel ehemmiyet tevdi edilen demir madeninin Giresun halk hekimliği uygulamalarında benzer şekilde kullanıldığı değerlendirilebilir:

Altaylılar, usta demirciler olarak tanınmışlardır. Orta Asya Türkleri çok eski dönemlerden itibaren demirin önemini fark etmiştir (Kafesoğlu 224-225). Demircilik, Türkler için kutsal bir meslektir. Göktürk Devletini kuran Bumin Kağan ve İstemi Kağan demircilikle uğraşan sanatkârlardı. Türkler demire, “kök-temür”⁶⁹ derlerdi (Ögel, 2003, 66-67). Türkler, demir işlemeyi öğrendikten sonra demirden ok uçları, kılıçlar, kamalar, mızraklar, zırhlar, miğferler ve kalkanlar gibi demir malzemelerden oluşan savaş aletleri yapmaya başlamışlardır (Durmuş, 2017, 29). Ergenekon destanında, Türkler etrafı dimdik dağlarla çevrili “Ergenekon” adı verilen ovada yaşıyorlardı. Bu dağların arasında sıkışarak çoğalmaya başlayan Türkler artık burada yaşayamaz hâle gelmişti. Hepsi bir araya gelip demir dağı eriterek bu dar geçitten geçebileceklerini düşündüler. Ormandan odunlar toplayıp büyük bir ateş yaktilar. Demir dağ eridi ve bir geçit açıldı (Ögel, 2003, 62- 63). Türk toplulukları her yıl Ergenekon’dan çıktıkları günü, bayram (Nevruz) olarak kutlarlar. Destanda dağın

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: İltar, D. G. & Eren, D. S, “Giresun’da Bakırcılık”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 14, 2012, s. 157-171.

⁶⁹ Gök demir.

eritilmesi fikrini veren bir demircidir. Dağ eridikten sonra açılan geçitte Türklere öncülük eden bir bozkurt vardır. Bayat’a göre;

“Demirci ile bozkurt arasındaki ilişki, demirci ile hükümdar arasındaki ilişki kadardır. Ergenekon’dan çıkma şerefine hakanın her sene belli bir günde ateşte ısıtılmış demir parçasını örs üzerine koyup çekiçe vurması, dolayısıyla demirci taklidi yapması, ‘hakan demirci’ müessesesinin bir kalıntısıdır. Kurtarıcı demirci aynı zamanda milletin şamanı ve hakanıdır.” (Bayat, 2017, 64).

Demir insanları kötü ruhlardan koruma işlevi olan bir madendir. Demir, albastı olarak bilinen kötü ruhun en büyük düşmanıdır. Lohusa kadına ve yeni doğan bebeğe kötülük yapmak isteyen “albastı” demirden korkar. Kazaklar lohusa kadını korumak için ellerine demir alarak “Demirci geldi! Demirci geldi!” diye bağırlarını (Ögel, 2003, 69). Türk mitolojik sisteminde demir kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruma, soyun devamını sağlama ve evin bereketini arttırmaya yönelik işlevlere sahiptir (Çerikan, 2014, 632). Giresun halk hekimliğinde demir arı sokması, albasması, kırık-çıkık, kırık çıkarma, sedef ve yanık tedavisinde kullanılır.

7. 4. 5. Diğer Malzemeler

Diğer Malzemeler	Kullanıldığı Tedaviler
1. Anne Sütü	Göz İltihabı Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi
2. Ateş	Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Çıban Tedavisi Ezik Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi Kesik Tedavisi Kırk Çıkarma Yara Tedavisi
3.Bardak (Kupa/Şişe)	Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi Zatürre Tedavisi
4.Beyaz Sabun	Çıban Tedavisi Dolama Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Uçuk Tedavisi Yara Tedavisi
5.Bez Parçası	Burun Kanaması Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi
6.Bıçak	Akrep Sokması Tedavisi Albasması Arı Sokması Tedavisi

	Nasır Tedavisi Sedef Tedavisi
7.Çıra	Mantar Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Şeker Hastalığı Tedavisi Yanık Tedavisi
8.Çorap	Ayak Kokusu Karın Ağrısı Tedavisi Saçkıran Tedavisi
9.Diş Macunu	Güneş Yanığı Tedavisi Sivilce Tedavisi Yanık Tedavisi
10. Ekmek	Arpacık Tedavisi Bronşit Tedavisi Çıban Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ezik Tedavisi Gastrit Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kesik Tedavisi Kısırlık Tedavisi Korku Tedavisi Siğil Tedavisi Uçuk Tedavisi Yürümesi Geciken Çocuk Zayıflama
11. Hamur	Arpacık Tedavisi Çıban Tedavisi Dolama Tedavisi

	Eklem Ağrıları Tedavisi Et Ezilmesi Tedavisi Ödem Tedavisi Soğuk Algınlığı Tedavisi Yılancık Tedavisi
12. Havlu	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi Boğaz Ağrısı Tedavisi Boyun Tutulması Tedavisi Bronşit Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Göz Ağrısı Tedavisi Göz İltihabı Tedavisi Kabakulak Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Öksürük Tedavisi Sinüzit Tedavisi Zatürre Tedavisi
13. İdrar	Arı Sokması Tedavisi Kesik Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Mantar Tedavisi Sarılık Tedavisi Yara Tedavisi
14. İğne	Al Basması Dolama Tedavisi Kırk Çıkarma Köselik Tedavisi Lohusalık Tedavisi Saçkıran Tedavisi

	Varis Tedavisi Yara Tedavisi
15. İp	Yürümesi Geciken Çocuk
16. Jilet	Egzama Tedavisi Kabakulak Tedavisi Sarılık Tedavisi Varis Tedavisi
17.Kalem	Kabakulak Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Siğil Tedavisi Uyuz Tedavisi
18.Karbonat	Ayak Kokusu Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi İshal Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kalp Ağrısı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nasır Tedavisi Sivilce Tedavisi Suçiçeği Tedavisi Ter Kokusu Tedavisi
19.Kazan Karası	Kabakulak Tedavisi
20.Kerpeten	Diş Ağrısı Tedavisi
21. Kil	Boyun Tutulması Tedavisi

	Kabakulak Tedavisi Kepeklenme Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi Romatizma Tedavisi Uyuz Tedavisi Yılancık Tedavisi
22.Kolonya	Alerji Tedavisi Bayılma Tedavisi Burun Kanaması Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Dolama Tedavisi Kaşıntı Tedavisi Sivilce Tedavisi Yüksek Ateş Tedavisi
23.Köz	Bronşit Tedavisi Kesik Tedavisi Kırk Çıkarma
24.Kum	Âdet Ağrısı Tedavisi Bel Ağrısı/Bel Tutulması Tedavisi Romatizma Tedavisi
25.Kül	Boyun Tutulması Tedavisi Burun Kanaması Tedavisi Çıban Tedavisi Diş Ağrısı Tedavisi Ezik Tedavisi Kangren Tedavisi Kaşıntı Tedavisi Kepeklenme Tedavisi Kesik Tedavisi

	Kısırlık Tedavisi Romatizma Tedavisi Saç Dökülmesi Tedavisi Saçkıran Tedavisi Sünnet Uyuz Tedavisi Yara Tedavisi
26.Köpek Yalı	Arpacık Tedavisi
27.Lokum	Çıban Tedavisi Dolama Tedavisi Ezik Tedavisi
28.Maya	Cilt Bakımı Tedavisi Siğil Tedavisi
29.Muska	Albasması Baş Ağrısı Tedavisi İdrar Tutamama Hastalığı Tedavisi Kısırlık Tedavisi Konuşması Geciken Çocuk Korku Tedavisi Sık Sık Korkan Çocuğu Yürümesi Geciken Çocuk
30.Muşamba	Eklem Ağrısı Tedavisi
31.Nişasta	Karın Ağrısı Tedavisi İshal Tedavisi
32.Pamuk	Burun Kanaması Tedavisi Kulak Ağrısı Tedavisi

	Kulunç Ağrısı Tedavisi
33.Rakı	Diş Ağrısı Tedavisi
34.Tabak	Arı Sokması Tedavisi
35.Tuğla	Âdet Ağrısı Tedavisi Bel Ağrısı/ Bel Tutulması Tedavisi Böbrek Ağrısı Tedavisi Bronşit Tedavisi Eklem Ağrısı Tedavisi İdrar Yolları İltihabı Tedavisi İshal Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kısırlık Tedavisi Kulunç Ağrısı Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi
36.Tülbent	Akciğer Hastalıkları Tedavisi Bademcik İltihabı Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Boğmaca Tedavisi Diz Ağrısı Tedavisi Grip/Nezle Tedavisi Öksürük Tedavisi Sinüzit Tedavisi
37.Vazelin	Boyun Tutulması Tedavisi Cilt Çatlaması Tedavisi Çıban Tedavisi Egzama Tedavisi Nasır Tedavisi Uçuk Tedavisi

38. Taş	Boyun Tutulması Tedavisi Böbrek Taşı Tedavisi Karın Ağrısı Tedavisi Kırk Çıkarma Kısırlık Tedavisi Mide Ağrısı Tedavisi Nefes Darlığı Tedavisi Siğil Tedavisi Yanık Tedavisi
39.Toprak	Akrep Sokması Tedavisi Alerji Tedavisi Arı Sokması Tedavisi Basur Tedavisi Baş Ağrısı Tedavisi Bel Ağrısı/ Bel Tutulması Tedavisi Cilt Bakımı Cüzzam Tedavisi Egzama Tedavisi Gıda Zehirlenmesi Tedavisi İdrar Tutamama Tedavisi Kesik Tedavisi Mantar Tedavisi Pişik Tedavisi Romatizma Tedavisi Sedef Tedavisi Sinir Bozukluğu Tedavisi Uyuz Tedavisi Yanık Tedavisi Yılan Sokması Tedavisi Zatürre Tedavisi

40.Zemzem Suyu	Cüzzam Tedavisi Doğum Egzama Tedavisi

Değerlendirme

Türk kültüründe anne sütü ile yapılan halk hekimliği tedavisinin en dikkat çekici örneğine Dede Korkut Hikâyeleri’nde rastlanır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu’nda, Boğaç Han yaralanır. Karga ve kuzgun kan görüp Boğaç Han’ın üzerine konmaya çalışır. Tam bu sırada, boz atlı Hızır gelir. Yarayı eliyle üç defa sıvazlar. Boğaç Han’a: *“Korkma oğul sana bu yaradan ölüm yoktur, dağ çiçeği ve annenin sütü yarana merhemdir.”* der. Daha sonra Hızır kaybolur. Tam bu sırada Boğaç Han’ın annesi gelir. Oğlunun yarasını görünce ağlamaya başlar. Boğaç Han annesine; *“Ana ağlama bana bu yaradan ölüm yoktur. Hızır geldi yaramı sıvazladı; dağ çiçeği ve anne sütü yaranın merhemidir”*, dedi. Boğaç Han’ın yarası anne sütü ve dağ çiçeği ile tedavi edilir (Ergin, 2014, 88-90). Giresun halk hekimliğinde anne sütünün göz iltihabı, kabakulak ve kulak ağrısı tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı tarafından 27 Ekim 2014 tarihinde “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmeliğe göre; 15 GETAT tedavisinin (akupunktur, kayropraktik, apiterapi, proloterapi, hipnoz, osteopati, sülük uygulaması, fitoterapi, homeopati, ozon uygulaması, kupa, müzikterapi, larva uygulaması, refleksoloji ve mezoterapi) uygulama şartları belirlenmiştir. Kupa; Sağlık Bakanlığı tarafından “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği” kapsamına alınan halk hekimliği uygulamasıdır. Anadolu’da soğuk algınlığı, grip, bel tutulması ve kulunç tedavileri için sırta kupa veya bardak atıldığı bilinmektedir. Giresun halk hekimliğinde kupa/sırta bardak çekme/şişe vurma uygulamasının bel ağrısı ve zatürre tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Giresun halk hekimliğinde kalem, dinsel ve büyüsel uygulamalarda kullanılır. Kabakulak, kulak ağrısı, sarılık nasır, siğil ve uyuz hastalıklarında sorunlu bölge dua okunarak kalemle yuvarlak içerisine alınır. Buradaki amaç hastalığın vücuda yayılmasını engellemektir.

Türk halk hekimliğinde kül, daha çok açık yaraların kapatılması için kullanılır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden; Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da, 600 kafir Salur Kazan'ın koyun sürüsüne saldırır. Çoban koyun sürülerini kâfirlere kaptırmamak için savaşır ve yaralanır. Çoban, yarasının iyileşmesi için öldürdüğü kâfirlerin cesetlerini yakıp kül yaparak yarasına basar (Ergin, 2014, 97-99). Giresun halk hekimliğinde kül; boyun tutulması, burun kanaması, çıban, diş ağrısı, ezik, kangren, kaşıntı, kepeklenme, kesik, kısırlık, romatizma, saç dökülmesi, saçkıran, sünnet, uyuz ve yara tedavilerinde kullanılır.

Muska sözcüğü Türkçe Sözlükte; *“İçinde dini ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne yazılı kâğıt”* şeklinde tanımlanmıştır (2005, 1422). Uygur Türklerinin hastalıklardan korunmak veya hastalıklardan kurtulmak amacıyla farklı muska yöntemlerini kullandığı bilinmektedir (Öger, 2017, 56). Anadolu'da bazı hastalıkların tedavisi için muska yazdırılır. Anadolu'da muska yazma/yazdırma ile ilgili en kapsamlı örnekler İsmet Zeki Eyuboğlu'nun “Anadolu Büyüleri” adlı çalışmasında yer alır. Sarılık, siğil, öksürük, göz ağrısı, bel ağrısı, romatizma vb. gibi hastalıklar için muska yazılır (Eyuboğlu, 2004, 57-170).

Giresun halk hekimliğinde al basması, baş ağrısı, idrar tutamama hastalığı, kısırlık, konuşması geciken çocuk, korku, sık sık korkan çocuk ve yürümesi geciken çocuk tedavisi için muska yazdırıldığı tespit edilmiştir.

Giresun halk hekimliğinde kullanılan malzemelerden birisi de kolonyadır. Kolonyanın içeriğinde bulunan alkol, mikropları öldürür. Koronavirüs (Covid-19) salgını sırasında ülkemizde kolonya satışları artmıştır. Kolonya, dezenfektan özelliği ile hastalıklara neden olan mikropları öldürür. Giresun halk hekimliğinde kolonyanın alerji, bayılma, burun kanaması, diş ağrısı, dolama, kaşıntı, sivilce ve yüksek ateş tedavisi için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türk kültüründe anasır-ı erbaa (hava, su, ateş ve toprak) evrenin özü ve hayatın vazgeçilmez öğeleri olarak kabul edilir. Türk halk hekimliğinde toprak kullanılarak yapılan birçok tedavi bulunmaktadır (Tek, 2018, 191-200). Giresun halk hekimliğinde akrep sokması, alerji, arı sokması, basur, baş ağrısı bel ağrısı/ bel tutulması, cilt bakımı, cüzzam, egzama, gıda zehirlenmesi, idrar tutamama, kesik, mantar, pişik, romatizma, sedef, sinir bozukluğu, uyuz, yanık, yılan sokması ve zatürre tedavisi için toprak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Giresun halk hekimliğinde ip, muşamba, bez, lokum, havlu, diş macunu, vazelin vb. gibi kullanılan diğer malzemeler daha çok ana tedaviye yardımcı malzemeler olarak kullanılır.

7. 4. 6. Halk Baytarlığında Kullanılan Malzemeler

Bitkisel Malzemeler	Kullanıldığı Hastalık
1.Balkabağı Çekirdeği	Bağırsak Kurtlanması Tedavisi
2.Kekik	Bağırsak Kurtlanması Tedavisi
3.Karadut	Dabak Tedavisi
4.Çam Sakızı	Kırık-Çıkık Tedavisi Domuz Burnu Tedavisi Sigil Tedavisi
5.Sılcan (maden taşı) otu	Domuz Burnu Tedavisi
6.Limon	İç Kuruma Hastalığı Tedavisi İshal Tedavisi Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi
7.Sarımsak	İç Kuruma Hastalığı Tedavisi Parazit Tedavisi Kabuklanma Tedavisi Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi
8.Biber	İç Yağlanması Tedavisi
9.Yonca	İshal Tedavisi Zehirlenme Tedavisi
10.Çay	İshal Tedavisi
11.Kepek	İshal Tedavisi Kabızlık Tedavisi
12.Un	Kabızlık Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi

13.Yağ	Kabızlık Tedavisi
14.Zeytinyağı	Şişme Tedavisi Kabızlık Tedavisi
15.Kunduz otu	Parazit Tedavisi
16.Kendir İpi	Siğil Tedavisi
17.Elma Sirkesi	Siğil Tedavisi Solunum Yolu Hastalıkları Tedavisi
18.Turşu Suyu	Zehirlenme Tedavisi
19.Şeker Pancarı	İshal Tedavisi Şişme Tedavisi Domuz Burnu Tedavisi
Hayvansal Malzemeler	Kullanıldığı Hastalık
1.At Kılı	Siğil Tedavisi
Ayran	Şişme Tedavisi Zehirlenme Tedavisi
3.Bal	Domuz Burnu Tedavisi Şişme Tedavisi
4.Boynuz	Nazar Tedavisi
5.Çara	Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi
6.Ekşi Yoğurt	Zehirlenme Tedavisi
7.Keçi Kılı	Kabuklanma Tedavisi
8.Peynir Suyu	Dabak Tedavisi

	Zehirlenme Tedavisi
9.Süt	Şişme Tedavisi Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi
10.Tereyağı	Kabuklanma Tedavisi
11.Yumurta	Kırık-Çıkık Tedavisi Zehirlenme Tedavisi
Madensel Malzemeler	Kullanıldığı Hastalık
1.Tuz	Bağırsak Kurtlanması Tedavisi Dabak Tedavisi İshal Tedavisi Kabızlık Tedavisi Kabuklanma Tedavisi Siğil Tedavisi Şişme Tedavisi Uyuz Tedavisi Yavrusunu Tanımayan Hayvanın Tedavisi
2.Mazot	Dabak Tedavisi Uyuz Tedavisi
3.İspirto	Parazit Tedavisi
4.Gaz Yağı	Parazit Tedavisi
5.Katran	Dabak Tedavisi Parazit Tedavisi Kabuklanma Tedavisi Uyuz Tedavisi

6.Demir	Şişme Tedavisi
7.Soda	Şişme Tedavisi
8.Şap	Dabak Tedavisi Parazit Tedavisi
9.Nal	Nazar Tedavisi
Diğer Malzemeler	Kullanıldığı Hastalık
1.Çamur	Uyuz Tedavisi
2.Kireç	Dabak Tedavisi Uyuz Tedavisi
3.Bıçak	Domuz Burnu Tedavisi Şişme Tedavisi
4.Jilet	Domuz Burnu Tedavisi
5.Tava	Domuz Burnu Tedavisi
6.Maya	Kabızlık Tedavisi Şişme Tedavisi Domuz Burnu Tedavisi Zehirlenme Tedavisi
7.Tahta	Kırık-Çıkık Tedavisi
8.Bez	Sersemleyen Koyun Tedavisi Kırık-Çıkık Tedavisi
9.Yağmur Suyu	Uyuz Tedavisi

Değişim Dönüşüm Sürecinde Giresun Halk Hekimliği

Halk kültürü unsurları, tarihsel süreç içerisinde değişiklikler gösteren dinamik bir yapıya sahiptir. Kültürel unsurlar, çeşitli sebeplerle değişime ve dönüşüme uğrasa da ana formlarını korurlar. Temel dinamiklerini Orta Asya Türklüğünden alan Türk halk hekimliği uygulamalarında da zaman içerisinde değişim ve dönüşümler kaçınılmaz olmuştur.

Türk halk hekimliğinde dinsel ve büyüsel uygulamalar kullanarak hastalıkları tedavi edebilme yeteneğine sahip ilk kişiler şamanlardır. Türk kültüründe şamanların fal bakmak, toplumsal uygulamaları ve ritüelleri yönetmek, hastalıkları tedavi etmek, yağmur yağdırmak vb. birçok görevi vardır. Ancak şamanın en önemli görevi mistik yetenekleri ve ona yardımcı olan ruhlar ile hastalıkları tedavi etmektir. Türk toplulukları arasında İslamiyet'in yayılması ile birlikte şamanlık kurumu yeni dinin etkisi ile dönüşüm ve değişim geçirerek farklı misyonlar edinmiştir. İslam dini büyüü açıkça yasaklamıştır. Şamanların görevleri arasında yer alan fala bakmak (gelecekte haber almak) ve yağmur yağdırmak gibi uygulamalar İslam inancına zıt uygulamalardır. Türkler arasında İslamiyet yayıldıkça yavaş yavaş şamanlar da toplumsal statülerini kaybetmişlerdir. Şamanların bir kısmı toplumsal statülerini korumak amacıyla eski tedavi uygulamaları ile İslamiyet'i birleştirerek İslam sentezli yeni uygulamalar geliştirerek hastalıkları tedavi etmeye devam etmiş ve günümüzde, Türk halk hekimliğinde karşımıza çıkan "ocak" kültürünün teşekkülünü sağlamışlardır. Bazı hastalıkları tedavi edebilme yeteneğine sahip kişilere "ocaklı" adı verilir. Şaman olabilmenin belirli kuralları olduğu gibi ocaklı olabilmenin de belirli kuralları vardır. Bu kurallar arasında yer alan; kan bağı (aileden birinin şaman/ocaklı olması), rüya motifi (şamana/ocaklıya hastalıkları tedavi edebilme yeteneğinin rüyada verilmesi), usta-çırak ilişkisi (şamanın/ocaklının usta bir şamandan/ocaklıdan eğitim alması) ve mesleğe başlama ritüeli (ocaklı bir kişinin el alma ritüeli-yeni şaman olan kişiye özgü yapılan ritüel) benzerlik gösterir. Dini inançtaki değişime paralel olarak Türk halk hekimliğinde şamanlardan ocaklı kişilere dönüşüm gerçekleşmiştir.

Giresun halk hekimliğinde bazı hastalıkların tedavisi için ocaklı kişilere başvurulması yukarıda ifade ettiğimiz değişim ve dönüşüm sürecinin günümüze yansımalarıdır. Örneğin; Piraziz ilçesinde bulunan al ocağında yapılan "al atlama

ritüeli” ile alkarısının musallat olduğu kadınlar ve bebekler tedavi edilir. Alkarısı, Türk mitolojisinde lohusa kadınları ve yeni doğan bebekleri rahatsız eden hatta onların ölümüne neden olan şeytani bir varlık olarak tasavvur edilir. İslamiyet’te alkarısı adı verilen bir ruh yoktur. Ancak ocaklı kişi tarafından yapılan “al atlama ritüeli” sırasında Kur’an-ı Kerim’den ayetler okunur. Ocaklı kişi, elinde su dolu bardakla hastanın etrafında dolaşır. Hastanın etrafında dönerken elindeki sudan bir yudum alarak yerde yatan hastanın üzerine tükürür. Bu uygulamadaki amaç hastalığa neden olan alkarısını bedenden uzaklaştırmaktır. Al atlama ritüeli, şamanların kullandığı tekniklerle benzerlik gösterir. Şaman yardımcı ruhları ile kötü ruhları kovarak veya kötü ruhlarla uzlaşarak hastalıkları tedavi eder. Ocaklı kişinin şaman yöntemi (kötü ruhları uzaklaştırmak için hastaya su tükürülmesi) ile dini inancı (Kur’an-ı Kerim’den ayetler okunması) birleştirilerek İslam sentezli bir tedavi uyguladığı anlaşılmaktadır.

Erenlerin, evliyaların ve dini önderlerin mezarlarının tedavi amaçlı ziyaret edilmesinin kökeni eski Türk inanış ve düşünüş sisteminde önemli bir yere sahip olan ata/ecdat kültü ile ilgilidir. Eski Türk kültüründe atalara saygı duyulduğu ve her yıl atalar için kurban verme ritüellerinin yapıldığı bilinmektedir. İslamiyet Türkler arasında yayıldıktan sonra hem ata/ecdat kültü devam etmiş hem de ata/ecdat kültürünün başka bir formu olan eren/evliya kültü ortaya çıkmıştır. Giresun halk hekimliğinde, tedavi amacıyla türbelerin ziyaret edilmesi, İslam dininin etkisiyle atalar kültürünün başka bir forma (eren/evliya kültüne) dönüşmüş hâlidir.

Türk halk hekimliği uygulamalarından GETAT uygulamalarına dönüşümler de mevcuttur: Örneğin; Giresun halk hekimliğinde, kangren tedavisi için kangrenli bölgeye sülük yapıştırılması (sülük tedavisi); bel ağrısı için sırta şişe vurulması (kuru kupa tedavisi); kan dolaşımının düzenlenmesi için hacamat yapılması (yaş kupa tedavisi) vb. tedaviler GETAT uygulamaları ile uyumludur.

Sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler halk hekimliği uygulamalarında değişim ve dönüşüm sürecini etkilemiştir: Özellikle deri hastalıklarında yaranın mikrop kapmasını önlemek veya yaranın kapanmasını sağlamak amacıyla kullanılan dağlama (yaranın ateşle yakılması) yönteminin günümüzde kullanımı oldukça azalmıştır. Gelişen teknolojiye paralel olarak hastalığa neden olan mikrop, bakteri, virüs vb. unsurların yok edilmesi yakıcı özelliği bulunan kolonya, rakı, ispiroto vb.

malzemelere bırakmıştır. Dağlama yönteminin (yarayı ateşle yakma) yerini vücutta kalıcı izler bırakmayan ve benzer işlevleri olan malzemelere bırakması, kültürel unsurların ana yapılarını koruyarak farklı formlara dönüşümünü gösteren tipik bir örnektir. Benzer şekilde birçok hastalığın tedavisi için kullanılan sıcak tuğla/taş yerini sıcak su torbalarına (sıcak pres uygulaması); bitkilerle ilaç yapan otacılar yerini aktarlara; solunum yolları hastalıklarının tedavisi için çeşitli bitkilerin (nane, limon, aslanpençesi vb.) kaynatılarak buharının koklanması yerini nebulizatör⁷⁰ cihazlarına; kırık-çıkık tedavisi için kullanılan ayak/paça çorbası yerini kolejen takviyesine; kabızlık tedavisi için küçük beyaz bir kalıp sabunun makattan verilmesi yerini lavman tedavisine (kalın bağırsakları boşaltmak için kullanılan sabunlu su tedavisi); sinir hastalıkları için kullanılan oğul otunun (melisa) çayı yerini marketlerde relax adıyla satılan poşet çaylara bırakmaya başlamıştır.

⁷⁰ Nebulizatör mekanizması sayesinde sıvı formdaki ilaçlar buhar hâline gelir ve akciğerlere daha kolay ulaşır.

SONUÇ

Halk hekimliği uygulamaları XX. yüzyılın sonlarına kadar “batıl inanışlar” olarak değerlendirilmekteydi. Ancak son yıllarda Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi (NCCAM) ve Avrupa Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Federasyonu (EFCAM) başta olmak uluslararası sağlık kuruluşların yapmış olduğu çalışmalar, halk hekimliği uygulamalarının modern tıba uyarlanabileceğini ya da modern tıbbi destekleyebileceğini göstermiştir. Uluslararası sağlık kuruluşlarının halk hekimliği uygulamalarını gündemine alması, geçmişte “batıl inanışlar” olarak değerlendirilen halk hekimliği uygulamalarının önem kazanmasını sağlamıştır.

Sanayi Devrimi’nden sonra hızla gelişen teknolojiye paralel olarak tıp çalışmaları da gelişmeye başlamıştır. Günümüzde modern tıbbın birçok imkânı bulunmaktadır. Ancak modern tıpta kullanılan ilaçların faydalarının yanı sıra insan vücuduna zarar veren yan etkilerinin de olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İlaçların yan etkileri nedeniyle birçok insan mecbur kalmadığı sürece ilaç kullanmamaktadır. Bireyler, vücuda zarar vermeyen veya yan etkileri az olan doğal tedavileri tercih etmektedir. Buna bağlı olarak son yıllarda geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarıyla hastalıkları tedavi etme eğilimi hızlı bir şekilde artmıştır. Bu amaçla birçok ülkede GETAT⁷¹ merkezleri kurulmuştur. Bugün birçok ülkede bulunan GETAT merkezlerinde halk hekimliği uygulamaları kullanılarak tedaviler yapılmaktadır. GETAT merkezlerinde uygulanan tedavilerin kaynağı halktır. Bu bağlamda insanoğlunun var olduğu andan itibaren deneme yanılma yöntemiyle elde ettiği halk hekimliği uygulamalarının derlenmesi ve tasnif edilmesi, yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi noktasında son derecede önemlidir.

Bu çalışmada, 192 kaynak kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak Giresun ili halk hekimliği uygulamaları derlenmiştir. Giresun ili halk hekimliği uygulamaları ağrı- ateş; solunum sistemi hastalıkları; deri hastalıkları; sindirim sistemi hastalıkları; zehirlenmeler; kesik, yara ve apse; göz hastalıkları; dış

⁷¹ Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp.

etkenlerden oluşan hastalıklar; üriner hastalıklar; hareket sistemi hastalıkları; dolaşım sistemi hastalıkları; psikolojik hastalıklar; kişisel bakım amaçlı uygulamalar ve anne çocuk sağlığıyla ilgili uygulamalar olmak üzere 15 ana başlık altında 126 hastalığın tedavisi için yapılan halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir. Çalışmada, Giresun ili halk baytarlığı uygulamalarına da yer verilmiştir. Bağırsak kurtlanması, dabak, domuz burnu, hayvanın anne karnında ters dönmesi, iç kuruma, iç yağlanma, ishal, kabızlık, kırık-çıkık, kursak şişmesi, parazit, kabuklanma, sersemleyen hayvan, nazar, sığır kuruluğu, siğil, solunum yolu hastalıkları, şişme, uyuz, yalancı veba, yaralanma, yavrusunu tanımayan hayvan ve zehirlenme olmak üzere 23 hastalığın tedavisi için halk baytarlığı uygulamalarına başvurulduğu tespit edilmiştir.

Giresun halk hekimliğine özgü olmayan popüler kültürün etkisiyle hastalık tedavileri için kullanılan hacamat yöntemi, son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Giresun halk hekimliğinde sadece kan dolaşımını düzenleme tedavisi için hacamat yönteminin uygulandığı tespit edilmiştir. Giresun merkezde yapılan hacamat (yaş kupa uygulaması)⁷² uygulaması kayıt altına alınmıştır.

Giresun ili halk hekimliği uygulamalarında, hastalıklara çare bulmak amacıyla yöre halkı tarafından ziyaret edilen kutsal mekanlar, ocaklar ve şifalı sular tespit edilmiştir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişiler tarafından yayımlanmasına izin verilen örnekler karekod teknolojisi⁷³ kullanılarak çalışmanın sonuna eklenmiştir. Giresun halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamalarında kullanılan bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer malzemeler tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır.

Giresun halk hekimliği uygulamalarında bitkilerle yapılan tedavilerin fazlalığı dikkat çekicidir. Çalışmada, hastalıkların tedavisi için 168 bitki kullanıldığı tespit edilmiştir. Giresun yöresi çok zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu bitkilerden hangilerinin Giresun yöresine ait tıbbi aromatik bitkiler olduğunu tam olarak belirlemek oldukça zordur. Giresun yöresinde, tıbbi aromatik bitkilerin tam listenin yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak çalışmamızda Giresun ağzı, Giresun

⁷² Bkz.: Karekod 19.

⁷³ Derleme kayıtlarından örnekler internet ortamına aktarılmış; bağlantı linki karekoddan dönüştürülmüştür.

mutfak kültürü, Giresun bitki kültürü, Giresun ile ilgili yapılan etnobotanik çalışmalar ve saha araştırmalarımızdan yola çıkarak Giresun yöresine ait tıbbi aromatik bitkilerin listesi oluşturulmuştur. Bu kapsamda, 54 bitki tespit edilmiştir. Bu bitkiler, Giresun yöresi tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlamak amacıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Yörede yetişen aslanpençesi (*lchemilla vulgaris*), çalı çileği (*vaccinium myrtillus*), çam ağacı (*pinus spp.*), çay (*camellia sinensis l.*), dut ağacı (beyazdut/marus abla- karadut/*morus nigra l.*), adaçayı (*salvia officinalis*), acı kavun (*ecballium elaterium*), Piraziz elması (*malus communis l.*), karalahana (*brassica oleracea*), mendek (*chaerophyllum byzantinum boiss*), söğüt ağacı (*salix alba l.*), kızılıçık (*cornus mas*), sarı üçgül çiçeği (*trifolium sp.*), atkuyruğu otu (*equisetum arvense*), melisa/oğul otu (*melissa officinalis l. subsp. officinalis*), kekik (*origanum vulgare l.*), ebegümeci (*malva neglecta wallr.*), küçüktene otu (*polygonum amphibium l.a*), madımak (*polygonum cognatum meissn.*), kuzukulağı (*rumex acetosella l.*), kabak (*cucurbita pero*), semizotu (*portulaca oleracea l.*), taflan/karayemiş (*laurocerasus officinalis roamer*), fındık (*corcylus avellana*), kuşburnu (*rosa canina l.*), sakarca (*ornithogalum umbellatum l.*), sütleğen otu (*euphorbia*), böğürtlen (*rubus canescens dc.*), ihlamur (*tilia pltyphyllos*), ısırgan (*urtica dioica l.*), galdirik (*trachystemon orientalis*), incir (*ficus carica*), altın otu/kalisar çiçeği (*helichrysum arenarium*), yara otu (*centella asiatica*), kayın ağacı (*fagus orientalis*), kestane ağacı (*castanea sativa mill.*), kiraz ağacı (*cerasus avium*), kivi (*actinidia deliciosa*), sarı kantaron otu (*hypericum perforatum l.*), ladin ağacı (*picea orientalis*), hoşkiran/hoşgıran (*amaranthus retroflexus l.*), kudret narı (*momordica charantina*), orman gülü (sarı orman gülü/*rhododendron luteum* - mor orman gülü/*rhododendron ponticum*), mısır (*zea mays*), ökse otu (*viscum album l.*), alıç (*crataegus*), ceviz (*juglans regia l.*), muşmula/töngel (*mespilus germanica*), ahlat/yabani armut (*pyrus elaeagnifolia*), nane/anuk (*mentha pulegium l.*), kuşkonmaz/yivdin (*asparagus officinalis*), temre/temriye otu (*chelidonium majus*), yepelek otu (*bromus tectorum l.*), yayla kekiği/dağ kekiği (*Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis*) ve girebolu/gilaburu (*viburnum opulus*) tıbbi aromatik bitkilerin halk hekimliğinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yöre halkının tedavi için kullandığı bitkileri

tercih etme eğiliminde, yörenin doğal bitki örtüsünün doğrudan etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yöredeki bitki çeşitliliğinin zenginliği hayvanların daha sağlıklı olmasını sağlar. Kaynak kişiler (KK.85, KK.112⁷⁴, KK.189) Giresun’da hayvanların neredeyse hiç hastalanmadıklarını ifade etmiştir. Kaynak kişilere göre; hayvanların “yepelek otu” başta olmak üzere çeşitli bitkileri yemeleri hayvanların bağışıklık sistemini güçlendirir.

Modern tıp uygulamaları bilimsel verilere dayanan ve genel olarak insan vücuduna odaklanan tedavilerdir. Halk hekimliği uygulamaları insan vücudunun yanı sıra insan ruhuna da odaklanır. Bu özelliği ile halk hekimliği uygulamaları ruh ve bedene birlikte odaklanan bütüncül tedavi yöntemleridir. Halk hekimliği ile modern tıbbı birbirinden ayıran temel nokta, bütüncül tedavilerin başka bir ifadeyle insan ruhuna yönelik dinsel ve büyüsel tedavilerin var olmasıdır. Bu bağlamda belirli bir yöreye ait halk hekimliği uygulamalarının tamamının tasnif edilmesi oldukça zordur. Bugüne kadar halk hekimliği ile ilgili yapılan tasnifler genel tasnifler olup çalışılan sahanın tamamına uygulanmayan tasniflerdir. Bu çalışmada, saha araştırmaları ve yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz verilerle genel bir tasnif denemesi yapılmıştır. Bu kapsamda, Giresun ili halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamaları;

1. Rasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar
2. İrrasyonel Tedavilerin Kullanıldığı Hastalıklar
3. Rasyonel ve İrrasyonel Tedavilerin Birlikte Kullanıldığı Hastalıklar

olmak üzere 3 grupta tasnif edilmiş ve değerlendirme tablosunda gösterilmiştir.

Giresun ili halk hekimliği uygulamalarında toplam 126 hastalık derlenmiştir. 83 hastalık için rasyonel tedavilerin (%65.9), 8 hastalık için irrasyonel tedavilerin (%6.3) ve 35 hastalık için rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte kullanıldığı (%27.8) tespit edilmiştir. Giresun halk baytarlığı uygulamalarında 23 hastalık derlenmiştir. 20 hastalık için rasyonel tedavilerin (%87) ve 3 hastalık için rasyonel ve irrasyonel tedavilerin birlikte kullanıldığı (%13) tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapmış

⁷⁴ Bkz.: Karekod 18.

olduğumuz tasnifte çıkan sonuçlar dikkat çekicidir. Genel olarak rasyonalitenin egemen olduğu eğitim seviyesi yüksek topluluklarda halk hekimliği uygulamaları “batıl uygulamalar” olarak değerlendirilir. Ancak Giresun ili halk hekimliği uygulamalarında sadece 8 hastalığın (%6.3) bilimsel olarak ispatlanmasının şu an için zor olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Giresun ili halk baytarlığında ise sadece irrasyonel tedavilerin kullanıldığı hastalıkların bulunmadığı görülür. Bu da bize sanılanın aksine halk hekimliği ve halk baytarlığı uygulamalarının büyük bir bölümünün akla uygun, doğruluğu veya yanlışlığı bilimsel olarak ispatlanabilir uygulamalar olduğunu göstermektedir.

2008 yılı verilerine göre; dünyada GETAT yöntemleri için 84 milyar dolar⁷⁵ harcanmıştır. Bu rakamın günümüzde 200 milyar doları aştığı tahmin edilmektedir. Bilimsel olarak doğruluğu kanıtlanmış, yan etkileri bulunmayan ve kaynağını Türk halk hekimliği sisteminden alan yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, ülkemize ekonomik olarak ciddi katkılar sağlayabilir. Bu noktada aşağıdaki hususlar önerilmektedir:

1. Saha araştırmaları ile Türk halk hekimliği uygulamaları derlenmeli.
2. Üniversitelerde GETAT araştırma merkezleri kurulmalı/yaygınlaştırılmalı.
3. Bilimsel araştırmalar için gerekli finansman sağlanmalı.
4. Biyoloji, kimya, farmakoloji, tıp vb. çalışmalar ile bilimsel olarak doğruluğu ispatlanan Türk halk hekimliği uygulamaları tespit edilmeli.
5. Sağlık Bakanlığımız öncülüğünde gerekli koordinasyon sağlanmalı.
6. GETAT merkezleri yaygınlaştırılmalı.

“Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnaniş ve Uygulamaları” adlı bu çalışmanın; Türk halk bilimine, Türk halk hekimliğine, GETAT araştırmalarına, Giresun sözlü kültür envanterine, Giresun yöresi etnobotanik araştırmalarına, Giresun yöresi tıbbi aromatik bitki envanterine katkı sağlayacağı inancındayız.

⁷⁵ ÖZTÜRK, Yunus Emre, vd., “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı”, Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi, 2020, 1.3: 23-35.

KAYNAKÇA

- ABDURREZZAK, Ali Osman, “Kötü Ruhtan Kaçınma, Korunma ve Sağaltım Uygulamaları: Kızık Halk İnançları Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 133-152.
- ACAR, H. Volkan, "Türk Halk Hekimliğinde Akupunktur ve Bağlantılı Teknikler", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 6/1, 2016, s. 10-18.
- ACAR, H. Volkan, "Türk Halk Hekimliğindeki Ocak Çeşitleri", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 7/2, 2017, s. 54-72.
- ACAR, H. Volkan, “Moğollardan Anadolu’ya Bir Halk Hekimliği Tedavi Yöntemi: Deriye Çekme”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 8.1, 2018, s. 33-46.
- ACET, Tuba ve Kadriye ÖZCAN, “Aslanpençesi (Alchemilla ellenbergiana) Ekstrelerinin Antioksidan ve Antimikrobiyal Özelliklerinin Belirlenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, 8 /1, 2018, s.113-121.
- ACHTERBERG, Jeanne, **Kadın Şifacılar**, Everest Yayınları, İstanbul, 2009.
- ACIPAYAMLI, Orhan, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ocak-Haziran XXVI, 1968, s. 1-9.
- ACIPAYAMLI, Orhan, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Ankara Yayınları, 1989, s.1–8.
- ACIPAYAMLI, Orhan, **Halkbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara, 1978.
- ACIPAYAMLI, Orhan, **Türkiye’de Doğum ile İlgili İnanmaların Etinolojik Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1961.

- AÇA, Mehmet, “Anlatma, Anlatı ve Ruh Sağlığı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 25-32.
- AÇA, Mustafa vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, Motif Vakfı, İstanbul, 2017.
- AK, Mehmet, "Yörüklerde Halk Hekimliği", **The Hournal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science**, 57, 2017, s. 395-405.
- AKÇİÇEK, Eren, “Anadolu’da Kuş Burnunun Tıbbi ve Folklorik Özellikleri”, **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s.237-246.
- AKÇİÇEK, Eren, “Anadolu Halk Hekimliğinde Köpek ile İlgili Olarak Tatbik Edilmiş Ampirik Uygulama ve Tedavi Usulleri”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 15-25.
- AKÇİÇEK, Eren, “Türk Halk Hekimliğinde Sarımsak”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 9-32.
- AKHAN BİRKAN, Ebru, “Hotamış’ta Yılcık Ocağı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 263-274.
- AKMAN, Eyüp, “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 15, 2007, s. 393-400.
- ALPTEKİN, Ali Berat, “Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”, **Milli Folklor**, 86, 2010, s. 5-19.
- ALPTEKİN, Ali Berat, “Türk Masal ve Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Üzerine”, **Milli Folklor**, 81, 2009, s. 18-26.
- ALPTEKİN, Mehmet, "Meddah Behçet Mahir'in Halk Anlatılarında Halk Hekimliği ve Baytarlığı", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 17.3, 2018, s. 879-893.

- ALPTEKİN, Zeynep Dilek, "Özbek Masallarında Halk Hekimliği Uygulamaları", **Asia Minor Studies**, 2, 2021, s.757-767.
- ALTAN, Selim, **Manisa Tıp Folkloru: Manisa Yörük Köylerinde Bilinen Halk Tedavileri**, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
- ALTIN YILDIZ, Kübra, "Türk Kültüründe Atalar Kültü", Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.
- ALTUNSOY, Sabiha, "Hikmatnoma İçerisinde Yer Alan Halk Hekimliği Unsurları", **Kültür Araştırmaları Dergisi**, 13, 2022, s. 357-375.
- APAYDIN, Elif ve Murat YOLCU, "Giresun Yöresine Ait Sakarca (Ornithogalum Umbellatum L.) Bitkisinde Toplam Fenolik Madde, Toplam Flavonoid Madde ve İyon Kromatografik Anyon-Katyon İçeriklerinin Tayinleri", **Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi**, 7 (2), 2017, s. 152-160.
- ARAZ, Rıfat, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.
- ARI, Bülent ve Mustafa Burak TOP, "Hatay'da Sağlık Sorunlarını Gidermek İçin Başvurulan Başlıca Halk Hekimliği Uygulamaları", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 33.33, 2017, s. 55-67.
- ARMUTAK, Altan, "Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi I. Memeli Hayvanlar", **İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, 28.2, 2002, s. 411-427.
- ARSLAN, Mine, "Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar: Karaman Yöresi Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.
- ARSLAN, Özcan, "Dereli (Giresun) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- ARVAS, Abdulselam ve Ayşenur AKÇAY, "Çankırı (Merkez) ve Ankara (Kahramankazan) Halk Hekimliği Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma", 5.

Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu,
Kahramankazan/Ankara, 1. C., 2018, s. 41-52.

ASHIRKHANOVA, Karlygash ve Aizhan AİTİM, "Kazak Halk Hekimliğinde Animistik İnanca Dayalı Benzeri Benzer ile Sağaltma Pratiği", **Milli Folklor**, 17.129, 2021, s.162-175.

ASHIRKHANOVA, Karlygash, “Kazak Halk Hekimliğinin Kaynağı”, **Folklor/Edebiyat**, 27.105, 2021, s.101-118.

ASHIRKHANOVA, Karlygash, “Kazakistan’da Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2019.

ASHIRKHANOVA, Karlygash, "Kazak Halk Hekimliği Üzerine Yapılan Çalışmalar", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 51, 2021, s. 474-498.

ASİL, Eriş ve Osman SONER, “Mut Gülnar Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 39- 49.

ASİL, Eriş, “Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s.33-38.

ASLAN, Mehmet Yusuf, “Silvan (Diyarbakır)’da Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2018.

ASLAN, Namık ve Meryem ARSLAN, “Halk İnanışlarına Dayalı Halk Hekimliğinin Tarihî Türkçe Tıp Metinlerindeki (16.-17. Yüzyıl) İzleri”, **Milli Folklor**, 32.128, 2020, s. 206-217.

ATAHAN, Okan, “Hatay Yöresi Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2019.

ATALAY, Besim, **Dîvanu Lugatî’t-Türk Dizini**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

- ATALAY, Besim, **Dîvanu Lugati't-Türk Tercümesi**, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- ATALAY, Besim, **Dîvanu Lugati't-Türk Tercümesi**, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- ATALAY, Besim, **Dîvanu Lugati't-Türk Tercümesi**, C. III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- ATEŞ, Fatma, "Anadolu Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir Unsurunun Kullanımı", **Electronic Turkish Studies**, 10.12, 2015, s. 69-84.
- ATNUR, Gülhan, "Osmanlı Tıp Yazmaları ile Halk Hekimliğinde" Hafakan (Afakan)" ve Hazâ'ilâcî Hafakan Adlı Kitap", **Journal of International Social Research**, 4.17, 2011, s. 48-62.
- ATNUR, Gülhan, "Sibiryâ'daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları", **Bilig**, 55, 2010, 51-70.
- AVCI, Cevdet, "Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Örnekleri Üzerine Bir İnceleme", **Asia Minor Studies**, 11, 2018, s.169-182.
- AVCIOĞLU, İlker ve Arzu FİDAN, "Doğu Karadeniz Bölgesi Halk Hekimliğinde Isırgan Otu", **Doğu Karadeniz'de Toplum ve Kültür** (Ed. Musa Yavuz Alptekin), Serander Yayınları, Trabzon, 2020, s. 211-225.
- AVCIOĞLU, İlker ve Arzu FİDAN, "Türk Halk Hekimliğinde Kına", **Uluslararası I. Türkoloji Kongresi Arayışlar ve Yönelimler**, Karabük, 2022, s. 470-480.
- AVCIOĞLU, İlker ve Fatma GONCA, "Somut Olmayan Kültürel Miras: Yayla Şenlikleri ve Folklorik İşlevleri, **Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu**, Giresun, 2019.
- AVCIOĞLU, İlker ve Ülkü KARA, "Giresun Halk Hekimliğinde Çocuk Hastalıkları ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri", **Karadeniz Araştırmaları**, 19.74, 2022, s. 445-461.
- AVCIOĞLU, İlker, "Giresun Yöresi Vejetaryen Mutfak Kültürü Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 1 (53), 2022, s.1-20.

AVCIOĞLU, İlker, **Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.

AVŞAR, Muhammed, “Kayserili Bir Halk Hekimi Mustafa Özhöbek ve Hastalık Sağaltmada Kullandığı Yöntemler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 233-244.

AYDIN, Nilgün, “Konya’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 245-262.

AYDIN, Suavi ve Kudret Emiroğlu, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

AYDOĞAN, Hatice Aycan, “Geçmişten Günümüze Şifa Uygulamalarında Dişil Enerji ve Kadının Yeri Üzerine Bir Değerlendirme”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 309-326.

AYHAN, Aydın, “Balıkesir Halk Hekimliğinde Sağaltma Ocakları ve Usulleri” **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s. 247-264

AYKAÇ, Gizem, vd., "Her Yönüyle Çay Camellia Sinensis", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 4, 2014, s. 1-5.

AYTAÇ, Aslı, "Manzum Bir Tıp Metni Örneğinde Tıp ve Halk Hekimliği Unsurlarının İncelenmesi", **Milli Folklor**, 135, 2022, s. 46-61.

AYTAR, Selçuk, **İstanbul Tıbbi Folkloru**, Bozok Matbaası, İstanbul, 1980.

BAHTİYARCA BAĞDAT, Reyhan, “Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanım Alanları, Tıbbi Adaçayı (Salvia Officinalis L.) ve Ülkemizde Kekik Adıyla Bilinen Türlerin Yetiştirme Teknikleri”, **Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 15 (1-2), 2006, s. 19-28.

BARLAS, Süleyman, “Kırgız Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları”,
**In: Традиционная Культура Тюркских Народов В Изменяющемся
 Мире**, 2017, s. 78-81.

BARLAS, Uğur, **Bergama Kozak Yaylası Geleneksel Halk Hekimliği**, Piya Art
 Sanat Yayınları, İstanbul, 2019.

BARLAS, Uğur, **Safranbolu Halk Hekimliği**, Elif Kitabevi, İstanbul, 1982.

BAŞAR, Zeki, “Şifalarına İnanılan Kutsal Sular”, **Türk Halk Hekimliği
 Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 47-58.

BAŞAR, Zeki, **Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde Yılan**, Atatürk Üniversitesi Dış
 Hekimliği Fakültesi, Erzurum, 1978.

BAŞTÜRK SOYDEMİR, Hatice, “Dinar ve Çevresinde Halk Hekimliği”,
 Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal
 Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.

BAYAT, Ali Haydar, “Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları”, **IV.
 Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV, Kültür
 Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 43-58.

BAYAT, Ali Haydar, “Anadolu’da Halk Hekimliğinde Deri Hastalığına Bir Örnek”,
V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar
 Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 60-81.

BAYAT, Ali Haydar, “Geçmişten Günümüze Türk Halk Hekimliğinde Şeker
 Hastalığı” **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi
 Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 15-18.

BAYAT, Ali Haydar, “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl
 Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, **Türk Halk Hekimliği
 Sempozyumu Bildirileri** (23-25 Kasım 1988), Ankara Üniversitesi Basımevi,
 Ankara, 1989, s. 59-82.

BAYAT, Fuzuli, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Mitolojik Sistemi 2 (Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.

BAYDAR, Hasan ve Fatıma AVCU, “Yayla Kekiği (Origanum minutiflorum O. Schwarz et. P.H. Davis)’nin Farklı Biçim Dönemlerinde Uçucu Yağ İçeriği ve Bileşenleri”, **Türk Bilim ve Mühendislik Dergisi**, 2 (2), 2020, s. 64-70.

BAYSAN, Münire, “Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2016.

BAYTOP, Turhan, **Türk Eczacılık Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3358, İstanbul, 1985.

BEKKİ, Salahaddin, “Dünden Bugüne Halk Hekimliği Üzerine Düşünceler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 33-38.

BERBER, Şule, “Çankırı’da Geleneksel Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı, 2021.

BEYDİLİ, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük** (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap-Yayın. Ankara, 2015.

BİÇER, İsmail ve Pınar YALÇIN BALÇIK, "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp: Türkiye ve Seçilen Ülkelerinin İncelenmesi", **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 22 /1 2019, s. 245-257.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru (İnançlar, Töreler ve Törenler, Oyunlar)**, (2. Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.

BOZOĞULLARINDAN, Bestami, “Halk Sağlığını Tehdit Edici Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk**

Kültüründe Sağlık, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 327-338.

BOZOĞULLARINDAN, Yeliz, “Kirpi Üzerinden Gelişen Halk Hekimliği Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Kirpi Popülasyonu Üzerindeki Etkisi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 410-420.

BOZYİĞİT, Nuray, “Gaziantep’te Halk Hekimliği (Merkez)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011.

BULUT, Ali, “Kilis Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2018.

BULUT, Serdar, "Giresun İli ve Yöresi Ağızlarında Fındık", **Mavi Atlas**, 6 /1, 2018, s. 205-232.

BÜTÜN, Rengin, “Bugün Anadolu’da ve Özellikler Bursa Yöresinde Halk Arasında Mide Hastalıklarında Kullanılan İlaçlar”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, MİFAD Yayınları, Ankara, 1982, s. 59-73.

COŞKUN ÇIBLAK, Nilgün, "Mersin’de Doğumla İlgili Âdetlerin Halk Hekimliği Yönünden İncelenmesi", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 1, 2011, s. 1-12.

COŞKUN ÇIBLAK, Nilgün, “Tahtacılarda Ateş ve Ocak Kültü”, **2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni**, Türk HAMER Yayınları, Cilt I, Ankara, 2007, s. 671-686.

ÇAĞIMLAR, Zekiye, “Yanık Tedavisinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 293-308.

ÇALIŞ, Mehmet, “Giresun Bitki Kültürü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, 2019.

- ÇAVDAR, Ayşenur, “Türk Halk Hekimliğinde Dağlama”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s.83-88.
- ÇELEBİ, Ceyda, “Ahmed Câvîd’in Terceme-İ Kenzü’l-İştihâ’sında Hastalık ve Sağlık”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 87-98.
- ÇELİK, Fatma, “Çay (Camellia Sinensis); İçerik, Sağlık Üzerindeki Koruyucu Etki ve Kullanım Kullanımı”, **Türkiye Klinikleri J Med Sci**, 26.6, 2006, s. 642-648.
- ÇERİBAŞ, Mehmet ve Songül ERMEÇLİ, “İnanç-Sağlık İlişkisi Bağlamında Türk Kültüründe Ritüel Yemekler”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s.353-368.
- ÇERİBAŞ, Mehmet, "Şaman/Bakşı Tipolojisi Bağlamında Kırgızlarda Halk Hekimliği Geleneği ve Halk Hekimleri-I", **Religious Sciences**, 2, 2014, s. 65-83.
- ÇERİKAN, Fidan Uğur, “Türk Kültüründe Demir”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2014.
- ÇETER, Talip ve Kerim GÜNEY, “Orman Gülü ve Deli Bal”, **Uludağ Arıcılık Dergisi**, 11.4, 2011, s. 124-129.
- ÇETİNEL, Ercan, “Erdemli’de Halk Hekimliği Uygulamaları ve İnanışları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2019.
- ÇIBLAK, Nilgün, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar." **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 15, 2004, s. 103-125.
- ÇIBLAK, Nilgün, “Çukurova’da Halk Hekimliği ile İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, **Türk Kültürü Dergisi**, 507/508, 2005, s. 199-214.

- ÇİFÇİ, Tekin ve Halit DEMİR, "Mardin İli Geleneksel Halk Hekimliğinde Yanık Uygulamaları", **ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities**, 4.4, 2020, s. 285-295.
- ÇİFÇİ, Tekin, "Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2019.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, "Halkbiliminde Halk Tıbbı'ndan 'Sağlık Kültürü' Kavramına Dönüşümler", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 19-24.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçay Yayınları, Ankara, 2003.
- ÇOBANOĞLU, Sacide, "Halkbilimsel Metaetik Kuram Çerçevesinde Halk Felsefesinde Sağlıklı Olmak Olumlu Etik Değerinin Dede Korkut Örnekleme.", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 525-538.
- ÇOLAK, Faruk, **Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği**, Kömen Yayınları, Konya. 2015.
- ÇOPUROĞLU, Cemallettin, "İnsan-Çevre İlişkisi Çerçevesinde Havzasında Halk Hekimliği", **Istanbul Journal of Sociological Studies**, 27, 2003, s. 15-39.
- ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, (3. Baskı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.
- ÇUBUKÇU Bayhan ve Nermin ÖZHATAY, "Anadolu Halk İlaçları Üzerine Araştırmalar", **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 89- 95.
- ÇUBUKÇU, Bayhan, "Geleneksel ve Modern Tıpta Kullanılan Mahmude'nin Konya Folklorundaki Yeri", **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s.275-277.

- DAĞ, Mehmet, “Şanlıurfa (Merkez) İli Halk Hekimliği Araştırması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2019.
- DAĞI, Fahri, “Türk Fıkralarında Halk Hekimliği Unsurları”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2.5, 2013, s.117-129.
- DAĞI, Fahri, “Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2013.
- DEĞER, Mebrure, “İstanbul Ayazmalarında Halk Tedavisi”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 79-89.
- DEĞER, Mebrure, **Diyarbakır Folklorunda Halk Hekimliği**, San Matbaası No. 3, Ankara, 1992.
- DEMİR, Esra, “Sağlık Çalışanlarının Geleneksel ve Tamamlayıcı Tedavi Yöntemlerine Yönelik Bilgi, Tutum ve Davranışları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Biruni Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- DEMİR, Recep, "Bir Halk Hekimliği Uygulaması Örneği: Gelincik Kesme", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 13.30, 2020, s. 736-744.
- DEMİRCAN Onur ve Muhammed AVŞAR, “Tokat’ta Hastalık Sağaltmada Kullanılan Tekkeler, Türbeler ve Önemli Mekânlar Üzerine Bir Araştırma”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021; s. 177-200.
- DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül “17., 18. ve 19. Yüzyıllara Ait Bazı Reçete Örnekleri ve Halk Hekimliğimizdeki Yeri”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, 1989, Ankara, s. 139-144.
- DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül “Anason (Fructus Anisi Vurgaris)’un Türk Tıp Tarihi Bakımından Önemi ve Geleneksel Halk Tedavimizdeki Yeri”, **III.**

Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri,
Kültür Bakanlığı yayınları, Konya, 1995, s. 40-43.

DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül “Gülün Tıp Tarihindeki Yeri, Tıbbi Folklor Bakımından Önemi ve Bazı Orijinal Sonuçlar”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 97-103.

DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül, "Halk Hekimliğinin Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Özellikleri", **Tıp Dünyası Dergisi**, 58.675, 1985, s. 191-205.

DEMİRHAN ERDEMİR, Ayşegül, “Rezene’nin Geleneksel Halk Tedavileri Bakımından Önemi, Türk Tıp Tarihindeki Yeri ve Bazı Orijinal Sonuçları” **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 202-206.

DEMİRTAŞ, Sezai, "Asırlar Ötesinden Gelen Bilgelik: Koruyucu/Önleyici Halk Hekimliğine Dair Bir Uygulamanın Efsanelerdeki Yansımaları", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 63, 2019, s.253-262.

DEMREN, Özlem, “Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm”, **Folklor/Edebiyat**, 56, s.185-210,

DİLEK, İbrahim. "Kült Kavramı ve Söz Kültü", **Bilig**, 95, 2020, s. 47-77.

DİNÇER, Ferruh ve Nevzat DAĞLI, “Türkiye’de Son On Yılda Yazılı Basında Halk Hekimliği”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s.109-111.

DİŞ, Yusuf, “Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2019.

DOĞAN, Selda, “Hasta Yakınlarının Ruhsal Rahatsızlıklara Bakışı ve Geleneksel Yöntemlerle Tedavi Arayışları Üzerine Bir İnceleme Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 615-624.

- DOĞAN, Şaban “XIV.-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, **Milli Folklor**, 23 (89), 2011, s. 120-132.
- DOĞAN, Şaban, “Tarihsel Tıp Metinlerinin Akıl ve Ruh Hastalıklarına Bakışı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 99-113.
- DOĞAN, Şaban, “Türkçe Tıp Literatürü ve Halk Hekimliği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 39-46.
- DONUK, Abdülkadir, “Eski Türk dini Şamanizm mi idi?” **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, III (14), 1988, s. 7-11.
- DORSON, Richard M., **Günümüz Folklor Kuramları** (Çev: Selcan Gülçayır&Yeliz Özay), (2. Baskı), Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2011.
- DOST, Elvan, “Trabzon ve Giresun Yöresi Çepnilerinde Eski Türk İnanışlarının İzleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2018.
- DÖKMECİ, İsmet, **Tıp Terimleri Sözlüğü**, İstanbul Medical Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- DRAMUR, Rengin, “Erzurum Yöresi Tıbbi Folkloru”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.117-144.
- DURMUŞ, İlhami, "Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev ve Demir", **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 1/1, 2017, s. 19-34.
- DURMUŞ, İlhami, "Türk Kültür Çevresinde At", **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 5/1, 2021, s. 1-12.
- DUVARCI, Ayşe, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, **Milli Folklor**, 1.7, 1990, s. 34-39
- DÜZGÜN KARA, Ülkü, “Türk Destanlarında Merkezi Kahraman Tipinin Tipolojisi”, **Folklor/Edebiyat**, 18/70, 2012, s. 9-46.

- DÜZGÜN KARA, Ülkü, “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”, **Türk Mitolojisine Giriş**, 2015, s. 147-160.
- EBERHARD, Wolfram, **Çin’in Şimal Komşuları** (çev. Nimet Uluğtuğ), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- EKİCİ, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor): Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- EKŞİ, Aziz ve İlkay TÜRKMEN ÖZEN, “Kivi Meyvesinin Kimyasal Bileşenleri ve Fonksiyonel Özellikleri”, **Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 2.2, 2012, s. 54-67.
- ELBAS, Aziz, **Bursa Köylerinde Halk Hekimliği Uygulama Örnekleri Uygulama Örnekleri ve İnanışları I**, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2014.
- ELİADE, Mircea, **Şamanizm** (Çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- EMECEN, Feridun M., “Giresun” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt. 14, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1996.
- EMEN, Huriye, "Gazipaşa'daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 15.1, 2015, s. 29-43.
- ER, Hatice, “Medikal Koyun Postlarının Halk Sağlığı Açısından Önemi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 597-606.
- ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, (7. Baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.
- ERGUN, Pervin, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- EROL, Kader, “Şifa Seyahatlerinden Covid19’dan Kaçmaya Kadar Sağlık Turizmi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 583-596.

ERSOY, Nermin “Bursa Tıbbî Folklorunda Kırık Çıkıkçılar ve Kırık Çıkık Tedavi Yöntemleri”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 145-154,

ERTÜRK, Fatma Koçer ve Halil Altay GÖDE, “Halk Hekimliği Uygulamalarında Isparta Örneği ve Halk Hekimliğinin Geleneksel Tamamlayıcı Tıpa Dönüşümü”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 117-132.

EVANS-PRITCHARD, Edward Evan, **Azandeler Arasında Büyücülük, Kehanetler ve Büyü**, Clarendon Press, Oxford, 1976.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu Büyüleri**, Derin Yayınları, İstanbul, 2004.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu İlaçları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.

FATSA, Mehmet, **Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2021.

FEDAİ, Harid, “Kıbrıs’ta Halk Hekimliği Üzerine Bazı Tespitler”, **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s.287-294.

GEREN YILDIRIM, Serap, “Çizim Eğitimi Almamış Genç Yetişkinlerde Bir İletişim Aracı Olarak Çizim ile D10 Testi Uygulaması”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 625-640.

GİRESUN KENT KÜLTÜRÜ, Giresun Valiliği Yayınları, Giresun, 2008.

GLESNE, Corrine, **Nitel Araştırmaya Giriş** (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu), (4. Baskı), Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

GÖKÇE, Ayşenur ve Doğan ÜVEY, “Eski Roma Tıbbında Hekimlik Sanatı”, **İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası**, 61:4, 1998, s.517-520.

- GÖKSOY, Vildan Özkan, “İstanbul’daki Balıkçı Ailelerinde Halk Hekimliği”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 155-161.
- GÖMEÇ, Sadettin, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 4.4, 1998, s. 38-52.
- GÖNENÇ, Alpaslan, “Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.
- GÖRGEÇ, Celal, "Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 46, 2019, s. 195-219.
- GÜLER, Mehmet ve Ayşe Melek ÖZYETGİN, “Modern Uygurcada Halk Hekimliği ile İlgili Meslek Adları", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 17, 2021, s. 23-40.
- GÜNEŞ, Bahadır, "Halk Hekimliğine İlgili Çekici Bir Adlandırma: Türk’e Çare", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 7.2, 2018, s. 1055-1067.
- GÜNEŞER, Ramazan ve Nurdan KIRIMLIOĞLU, "Yozgat İli Halk Hekimliği Kapsamında ‘Bakır Basması’ Hastalığı ve Tedavisi: Bir Kadın Şifacının Uygulaması", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 12.2, 2022, s.321-333.
- GÜNEŞER, Ramazan, "Türkiye'deki Halk Hekimliği Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 12.1, 2022, s.179-188.
- GÜNGÖR, Harun ve Bekir KÖYLÜ, **Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar**, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017.
- GÜRSOY, Ülkü, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, (61), 2012, s. 43-54.

- GÜZEL, Sinan, “Çuvaş Atasözlerinde ‘Sağlık’, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 475-492.
- HACIYEVA, Maarife, “Azerbaycan Halk Tababetinde Kullanılan Şifalı Bitkiler ve Bunun Halk Edebiyatındaki Akisleri”, **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s.295-302.
- HANÇERLIOĞLU, Orhan, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- HASDEDEOĞLU, M. Onur, “Halid Ziya’nın Kısa Hikâyelerinde Hastalık”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 549-570.
- HAZNEDAROĞLU, Aslıhan, “Ana Siftesi ile Ana Küçüğü: Rize’de Halk Hekimliği Uygulamalarının İki Kutsal Öznesi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 153-176.
- HENDEK ERTOP, Müge ve Emine İNCEMEHMETOĞLU, "Çam (Pinus spp.) Türlerinin ve Fraksiyonlarının Gıda Takviyesi ve Tıbbi Bitki Olarak Kullanım Olanakları", **Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 12 (1), 2022, s. 266-278.
- HİSAMİTDİNOVA, Firdaus, "Başkurt Mitolojisinde Halk Hekimleri", **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 27, 2020, s.1-13.
- HODGETTS, Richard M., **Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama** (Çev. Canan Çetin ve Esin Can Mutlu), Der Yayınları, İstanbul, 1999.
- HONKO Lauri, “Ritüellerin Oluşum Süreci” (Çev. Ruhi Ersoy), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3**, (Yay. Haz. M. Ö. Oğuz, S. Gürçayır Teke ve S. Akkaya), Geleneksel Yayınları, Ankara, 2015.
- HUFFORD, David J., “Halk Hekimleri” (Çev. Mustafa Sever), **Milli Folklor**, 73, 2007, s. 73-80.

- ILGAZ, Ayşegül ve Sebahat GÖZÜM, "Tamamlayıcı Sağlık Çözümlerinin Güvenilir Kullanımı İçin Sağlık Okuryazarlığının Önemi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**, 9.2, 2016, s. 67-77.
- IRMAK, Yılmaz, "Bingöl Halk Hekimliği", **Bingöl Araştırmaları Dergisi**, 5.1, 2018, s. 49-74.
- İŞİK, Meryem Türkan, "Mersin’de Bir Kadın Sınıkcının Uygulamaları", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 8.3, 2018, s.274-281.
- İLTAR, Gazanfer ve Sevinç, EREN, "Giresun’da Bakırcılık", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 14: 2012, s. 157-171.
- İNAN, Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1976.
- İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar**, (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986.
- İNCE, Ceren ve Özlem ÇAĞINDI, "Beyaz ve Tam Buğday Unlu Ekmek Çeşitlerine Eklenen Beyaz Dut (Morus Alba) Yaprak ve Posasının Antioksidan ve Antidiyabetik Aktivite Üzerine Etkisi", **Gıda**, 45/5, 2020, s. 977-988.
- İSKENDERZADE, Lale Avşar, "Göktürk Dönemi İnsan Figürlü Taş Anıtlar", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (24), 2010, s. 255-269.
- İŞBİLİR, Şebnem Selen ve Ecren ÇELİK, "Edirne İlinde Yetişen Dut Ağacı Yapraklarının Antioksidan ve Antidiyabetik Aktivitesi Üzerine Bir Çalışma", **Journal of Advanced Research in Natural and Applied Sciences**, 7/3, 2021, s. 319-332.
- KAFALI, Mustafa, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi" **Erdem**, 8.22, 2002, s. 5-17.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998.
- KAPLAN, Melike, "Halk Hekimliğinde Holistik/Bütüncül Yaklaşım: Üzerlik Otu Peganum Harmala Örneği", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 60.1, 2020, s. 415-430.

KAPLAN, Melike, “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Büyü İlişkisi”, **Milli Folklor**, 91, 2011, s. 150-156.

KAPLAN, Melike, **Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın -Ankara Kent Örneğinde Kuşaklararası Çalışma**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

KARA, Ülkü, “Giresun’da Adak İnancı ve Adak Yerleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

KARABUDAK, Gökhan, “Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Antep Fıstığının Kullanımı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021; s. 387-398.

KARACA, Murat, "Çankırı Yöresinde El Verme Geleneği ve Bakır Basması Hastalığının Alazlama Yöntemi ile Tedavi Edilmesi", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 8.15, 2015, s. 61-65.

KARAKAŞ, Ayhan, “Değişim Sürecinde Çukurova Yöresi Halk Hekimliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **International Conference On Studies In Turkology**, Roma/İtalya, 2017, s. 103-114.

KARAKAŞ, Ayhan, **Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği**, Karahan Kitabevi, Adana, 2016.

KARAKURT, Deniz, **Türk Söylence Sözlüğü. Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü**, 2011.

KARATAŞ, Fikret, "Kuzukulağı (Rumex acetosella L.) Bitkisinin A, E ve C Vitamini İçeriğinin Belirlenmesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, (17), 2014, s. 60-63.

KARATAŞ, Hicran, "Türkiye’de Halk Hekimliği Uygulama Alanında İki Ekol: Şifacılar ve Hekimler", **Folklor/Edebiyat**, 27.105, 2021, s. 81-100.

KARCIOĞLU, Uğur, “Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızdan Atlı Cirit Oyunu”, **Anasay**, (2), 2017, s. 167-198.

KARDAŞ, Canser, "Muş'ta Yabani Bitkilerin Halk Hekimliğinde Kullanılması", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 9.1, 2019, s. 85-96.

KARDAŞ, Canser, **Muş'ta Halk Veterinerliği ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri**, Ürün Yayınları, Ankara, 2019.

KATFAR OYLUBAŞ, Duygu, "Tarihin Sağlık Sosyolojisi Üzerindeki Denetimine Tarihle İlgili Roman Üzerinden Bakmak: Veba Geceleri", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 571-580.

KAYA, Muharrem, "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", **Folklor/Edebiyat**, 25, 2001, s. 199-218.

KESKİN, Yahya Mustafa, "Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri Elâzığ Örneği", **Dini Araştırmalar**, 11.32, 2008, s. 191-214.

KILIÇ, Sami ve Abdullah ALTUNCU, "Cilt Hastalıklarına Yönelik Bir Halk Hekimliği Uygulaması: Gelincik Ocağı (Çavlu Köyü-Fikriye Pınar Örneği)", **Electronic Turkish Studies**, 10.10, 2015, s. 627-638.

KISACIK, Gürlek Öznur ve Ülkü Güneş YAPUCU, "Yara İyileşmesinde Kudret Narının Etkisi", **Spatula DD**, 7.2, 2017, s. 53-59.

KIYAK, Abdulkadir, "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri", **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 /4, 2013, s. 22-39.

KIZILÖZEN, Gülcan, "Selim Cefayhuruş Masalı Örneğinde Sözlü Anlatıların Sağaltıcı Gücü", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 539-548.

KİYAT, Arzu, "Kırgız Türklerinin Halk Hekimliğinde Sağaltımda Kullanılan Malzemeler", **Türkoloji**, 110, 2022, s. 49-83.

KOCA Selçuk Kürşad, “Türk Kültüründe Sembollerin Dili”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

KOÇ, Halimenur, “Balıkesir’de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019.

KOÇAK, Kürşat, “Bozkır Kültüründe Bakırın Ortaya Çıkışı ve İşlenmesi”, **Journal of History and Social Sciences**, 1, 2013, s. 36-41.

KOLUNSAĞ, İbrahim, “Edebî ve Folklorik Yönü Olan Bir Tıp Yazması: Müntehab-I Âliye”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 71-86.

KORKMAZ, Mustafa ve Emriye KARAKURT, "Kelkit (Gümüşhane) Aktarlarında Satılan Tıbbi Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 18/3, 2015, s. 60-80.

KOYUNCU, Onur; vd., “Geyve (Sakarya) ve Çevresinin Etnobotanik Açından İncelenmesi”, **Ot Sistemik Botanik Dergisi**, 16.1, 2009, s. 123-142.

KUMARTAŞLIOĞLU, Satı, “Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2012.

KURUM, Uygur, “Düziçi’nde Halk Hekimliği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008.

KÜÇÜK, Abanoz, “Giresun Çepni Folkloru”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2011.

KÜÇÜKBASMACI, Gülten, "Kastamonu’da Asa Suları", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 83, 2017, s. 199-221.

KÜLTÜR Şükran vd., “Türkiye’de Mide Ülseri’nde Kullanılan Tıbbi Bitkiler”, **Marmara Pharm J.**, 22 (1), 2018, s. 1-14.

- KÜRKAN, Fatma, “Giresun’da Türk Su Kültünün İzleri”, **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (16), 2019, s. 109-130.
- MALINOWSKI, Bronislaw, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi** (Çev. Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- MANDALOĞLU, Mehmet, “Celil Orhan’ın ‘Mamuretü’l-Aziz (Harput) Tarihi ve Harsî Tetkikat’ Adlı El Yazması Eseri ve Bu Eserde Geçen Halk Hekimliği Uygulamaları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 32.2, 2022, s. 847-858.
- MANDALOĞLU, Mehmet, “Türk Kültür Çevresinde Şamanizm ve Şamanlık Meselesi”, **TSA**, 15/3, 2011, s. 111-122.
- MANDALOĞLU, Mehmet, “Türk Mitolojisinden Anadolu’ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi”, **Journal of International Social Research**, 6.27, 2013, s. 382-392.
- MASATTAŞ, Âdem, “Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te Halk Hekimliği Büyüsel ve Rasyonel Tedavi Yöntemleri”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 9.4, 2020, s.1348-1358.
- MASLOW, Abraham Harold, "İnsan Motivasyonu Teorisi" Psikolojik İnceleme, **CiteSeerX Ed**, 50.4, 1943, s. 370-396.
- MELİKOĞLU, Aşlar, “Giresun İli Halkbilim Monografisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2018.
- MURAD, Sibel, “Terceme-I Aynü'l-Hayat'ta Halk Hekimliğine Dair Bulgular”, **Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, 4, 2014, s. 296-307.
- NASIRATTINOĞLU, İrfan Ünver, “Azerbaycan Halk Tababetinde Hayvanlardan Yararlanma”, **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s. 303-310.
- NASIRATTINOĞLU, İrfan Ünver, “Halk Hekimliği Açısından Afyonkarahisar’da Şıfalı Sular”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 191-201.

- OCAK, Ahmet Yaşar, **Alevi Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri**, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Bir Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- OKUTAN, Hasan Tahsin, **Şebinkarahisar ve Civarı: Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor**, Yeşil Giresun Matbaası, 1949.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş 3**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (4. Baskı), Ankara, 2003.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (3. Baskı), Ankara, 2003.
- ÖGER Adem ve Tugba GÖNEL, “Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, **Turkish Studies**, 6/4, 2011, s. 233- 248.
- ÖGER, Adem, “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Turkish Studies**, V5/1, 2010, s. 1232-1246.
- ÖGER, Adem, “Uygurlarda Muskacılık Geleneği ve Çağatayca Yazılmış Bir Muska Kitabı”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 1.20, 2017, s. 55-88.
- ÖLMEZ KOKSUN, Azize, “Kürtlerde Halk Hekimliği ve Halk İnanışları Hakkârî Rındık (Geçimli) Köyü Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2019.
- ÖMÜR, Belde, “Karadeniz Bölgesinde Üretilen Kestane (Castanea Sativa Mill.) Ballarının Biyokimyasal Özelliklerinin İncelenmesi” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu, 2015.
- ÖNCÜL, Kürşat, "Kars Örnekleminde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları", **Turkish Studies**, 8.1, 2013, s. 2031-2035

- ÖNCÜL, Kürşat, **Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği (Kars-Iğdır)**, Kafkas Üniversitesi Yayınları, Kars, 2011.
- ÖNGEL, Gülnur, “Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1997.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Budunbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.
- ÖZASLAN, Ayşegül, “Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- ÖZATALAY, Gökçe Zeynep, "Aydın Yöresi Halk Hekimliğinde İncirin Kullanımı", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 4, 2014, s. 151-154.
- ÖZDEMİR, Atanur “Suriye Türkmen Türkçesi Ağzlarında ‘Dumağı ve Demreği’ Kelimeleri Üzerine”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 507-522.
- ÖZDEMİR, Mehmet, “**Giresun Yayla Şenlikleri**”, Yayımlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- ÖZER, Nurten, “Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 203-209.
- ÖZKAN SALTİK, Tuba, "Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış", **Milli Folklor**, 25.99, 2013, s.137-144.
- ÖZKAN SALTİK, Tuba, “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme”, **Milli Folklor**, 95, 2012, s.307-314,

- ÖZLÜ, Zeynel, "Halk Hekimliğinden Diş Hekimliğine: 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Dişçilik Mesleği (Erbab-ı Esnan)", **Belleten**, 77.279, 2013, s. 671-712.
- ÖZTEK, Zafer, **Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZTÜRK, Yunus Emre, vd., "Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı", **Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi**, 1.3, 2020, s. 23-35.
- POLAT, H. Hüseyin, "Halk Hekimliği ve Tamamlayıcı Alternatif Tıp Üzerine Bir Değerlendirme", **Toplum ve Hekim**, 32.1, 2017, s. 29-37.
- POLAT, H. Hüseyin, **Sivas-Ulaş Bölgesinde Halk Hekimliği Uygulamaları**, Ürün Yayınları, Ankara, 1995.
- POLAT, Rıdvan, vd., "Espiye Giresun/Türkiye Yerel Pazarlarında Satılan Yabancı Bitkilerin Etnobotanik Yönlerinin Araştırılması", **Biological Diversity and Conservation**, 8 (3), 2015, s. 114-119.
- RADLOFF, Wilhelm, **Sibirya'dan Seçmeler** (Çev. Ahmet Temir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.
- RASONYI, Laszlo, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971.
- RIVERS, William HR. **Tıp, Büyü ve Din** (Çev. İ. Enis Köksaldı 2004), Epsilon Yayınevi, İstanbul, 1924.
- ROUX, Jean Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini** (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002.
- SABAN MEZKİT, Gülperi, "Türk Kültüründeki İlahi Varlık Kurt Ana ve Kurt Ata'nın Anadolu Geleneklerindeki Doğum Pratiklerine Etkisi Üzerine Bazı Tespitler", **Kesit Akademi Dergisi**, 6.24, 2020, s. 232-240.
- SAĞLAM YILMAZ, Sevil ve Elif AKYILDIZ, "Acı Kavun (Ecballium elaterium (L.) A. Rich.) Bitkisinde Kallus Kültürü Araştırmaları", **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, 11/2, 2018, s. 5-19.

SAĞLIK ANSİKLOPEDİSİ, (Ed. İskerder Sayek vd.), Güneş Tıp Kitapevi, Ankara, 2008.

SALMAN, Mustafa, **Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği**, Halk Evleri Yayınları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

SANDALCI Sema, “Roma Dönemi Tedavilerinde Hayvanların Mide Özsuyunun (Coagulum) Kullanımı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 341-352.

SANTUR, Alparslan, “Anadolu’da Konuşamayan, Konuşması Geciken Çocuklarla İlgili Bazı Halk Hekimliği Uygulamalarına Etnolojik Yaklaşım”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 213-222.

SANTUR, Alpaslan, “Anadolu Halk Hekimliğinde Böbrek ve Mide Hastalıklarının Tedavisinde Kullanılan Bitkiler Üzerine Bir Atlas Denemesi”, **III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Konya, 1995, s. 311-325.

SARAÇ, Celal, “Eski Mısırdaki Bilim ve Teknik”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1943, s.103-113.

SARAÇ, Handan, vd., "Madımak (Polygonum cognatum Meissn.) Bitki Özütlerinin Besin Elementleri ve In Vitro Antikanserojen Aktiviteleri Yönünden Değerlendirilmesi", **Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2018, s. 340-347.

SARI, Ali Osman, vd., "Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler", **Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 20/2, 2010, s. 1-21.

SARI, Hatice Nil, “Halk Hekimliği ve Osmanlı Tıp Yazmalarında Akıl ve Sinir Hastalıklarının Tedavisi”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, MİFAD Yayınları, Ankara, 1982, s. 429-443,

SARIAYDIN, Nuhile, “Elâzığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2021.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1983.

SARIYILDIZ, Bekir, “Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihi Coğrafyası”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2021.

SAY AY, Ümran, “16.yy. Şairi Nidâî’nin Tıbbı Dair Eserlerinde Hekimlik ve Hastalıklarla İlgili Unsurlar”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 49-70.

SAYA, Ömer vd., “Kurtalan (Siirt) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12, 2009, s. 191-196.

SAYGI, Elif, “İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2018.

SCHIFFELER, John Wm; “Çin Halk Tıbbının Kökeni”, (Çev.:Kübra YILDIZ ALTIN), **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 6, 2015, s. 114-125.

SERDAROĞLU, Ümit, **Eskiçağ’da Tıp**, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1996.

SEVER, Mustafa, "Halk Tıbbı, Halk Hekimliği", **Gazi Akademik Bakış**, 9.17, 2015, s. 181-192.

SEVER, Mustafa, "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 16, 2004, s. 95-109.

SEVER, Mustafa, **Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ada Barış Kitapevi, Sakarya, 2016.

SİNOĞLU, Sümeyra, “Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2017.

SOL, Selma, “Edirne Halk Hekimliği”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9/1, 2007, s. 175-191.

SÖKMEN BİLGİN Bahar ve Yasemin SAĞKAL, “Elastaz Aktivitesine Giresun Yöresindeki Bazı Yenilenebilir Bitkilerin Farklı Çözücülerdeki Ekstrelerinin İnhibisyon Etkilerinin İncelenmesi”, **Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi**, 7 (2), 2017, s. 10-18.

SÖNMEZ GÖNEL, Tuğba, "Uygur Halk Hekimliği Uygulamalarında Çay ve İşlevleri", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 11, 2018, s. 68-74.

SUCU, İkbâl, “Ege Bölgesi Halk İlaçları”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 211-220.

SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya, “Halk Hekimliği Ekseninde Harap Hastalığı ve Tedavisi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 201-212.

SÜMBÜLLÜ, Ziya, “Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 17.43, 2010, s. 55-72.

ŞAHİN, Mustafa, "Kadışehri İlçesinin Deveci Dağı Eteğindeki Altı Köyün Tarihi Halk Hekimliği Yemekleri İnanışları ve Yerel Kelimeleri", **Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1.1, 2017, s.115-154.

ŞAR, Sevgi, “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 241-248.

ŞAR, Sevgi, “Anadolu’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, **Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History**, 2005, s.131-136.

ŞAR, Sevgi, “Anadolu’da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, **ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara, 2008, s. 1163-1178.

ŞAR, Sevgi, “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 221-231.

- ŞİMŞEK, Atilla ve Rafet ASLANTAŞ, "Fındığın Bileşimi ve İnsan Beslenmesi Açısından Önemi", **Gıda**, 24/3, 1999, s. 209-216.
- ŞİMŞİR, Muhammet Salih, "Antik Mısır Dininde Kâhinlik, Sihir ve Büyü", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- TANYU, Hikmet, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar I", **Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri**, Cilt IV, Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1976, s. 283-304.
- TAŞ, Emine, "Halk Hekimliği Bağlamında Sağaltma Ocaklarında Kut Aktarma Yolları", **Uluslararası Sanat ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı**, (Ed. Pelin ÜGÜMÜ AKTAŞ, Özlem MECEK ÇEVİK ve Nagihan ÇETİN), Paradigma Akademi, Çanakkale, 2022, s. 135-148.
- TATLİCAN, Nezi, "Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Bir Sağaltma Unsuru Olarak Kemik", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, Ankara 2021, 369-386.
- TAVKUL, Ufuk, "Kafkas Nart Destanlarında At Motifi", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, 4.3, 2007, s. 196-205.
- TAVUKCU, Hilal, "Gelenegin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- TEK, Recep, "Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analogik Düşünce", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 18, 2021, s. 15-26.
- TEK, Recep, "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak", **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 39, 2018, s. 189-204.
- TEK, Recep, "Sağaltma Ocaklarının Kimlik İnşasında Rüya", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 12 (28), 2019, s. 1019-1034.

TEKEL, Fatih, “Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9.27, 2020, s. 819-840.

TEKEL, Fatih, “Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Türbeler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2021.

TEKİN, Feridun ve Samet CANTÜRK, "Giresun Yöresi Söz Varlığında Bitki Adları ve Bitki Kavram Alanı", **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, 2019, s. 25-52.

TEKİN, Feridun ve Samet CANTÜRK, **Giresun ve Yöresi Ağız Sözlüğü**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.

TELCİ, Cahit, “Müsâdere Edilen Bir Şifâ Tasının Hikâyesi 1775”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21 İstanbul, 2021, s. 461-472.

TELLO, Selda, vd., “Meme Kanseri Oluşturulmuş Ratlarda Isırgan Otunun Total Antioksidan Durumu Üzerine Etkisi”, **Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi**, 22.4, 2008, s. 179-183.

TEMİZSOYLU, Aydın, **Ankara’da Halk Hekimliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

TEMÜR, Nuri, “Çam, Kavak, Söğüt ve Armut Ağaçları Üzerinde Yetişen Ökse Otu (Viscum Album L.) Bitkilerinin Antioksidan Aktivitelerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

TEZ, Zeki, **Tıbbın Gizemli Tarihi, Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde Şifa**, Hayy Kitap, İstanbul, 2010.

TOKBAŞ, Habip, “Karadut Meyvesinin (Morus nigra L.) Reçel ile Marmelata İşlenmesi ve Ürünlerin Antioksidan Özelliklerinin Belirlenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

- TOPAÇ, Talha, “Covid-19 Sürecinde Tokat Aktarları Örnekleminde Şifalı Bitkilere Yönelimlerin Tespiti”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 399-410.
- TOPÇU, Ercan “Şifa Tasları Bağlamında İstanbul Su Müzesi Koleksiyonunda Bulunan Memlûk Dönemi Şifa Tasları Örneklerinin İncelenmesi”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 437-460.
- TOZLU, Sümeyra, “Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin, 2017.
- TREBEN, Marina, **Tanrı’nın Eczanesinden Sağlık- Şifalı Bitkiler ile İlgili Deneyimler ve Öneriler** (Çev. G. Giray), Ruh ve Madde Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- TUĞRA, Ahmet, “Mudurnu (Bolu) Yöresi Halk Hekimliği”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2019.
- TURGUNBAYER, Caşteğin. “Türk Dünyası Destanlarında Ortak Motifler Üzerine”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 24, 2007, s. 93-102.
- TUTTU, Gamze vd., "İhlamur Çiçeğinin Türkiye'deki Hasat Miktarları ve Etnobotanik Kullanımı", **Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi**, 3, 2017, s. 60-66.
- TÜRK, Vahit, “Ocak Sözü ve Ailesi”, **Gazi Türkiyat**, 1 (5), 2009, s. 251-258.
- TÜRKÇE SÖZLÜK**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, “Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara. 1974, s. 20-46.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi: Doğu'da Bir Kasabanın Tıbbi Sosyoloji Açısından İncelenmesi**, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991.

TÜRKİYE'DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ IX., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.

TÜRKMEN, Fikret “Azerbaycan’daki Koç Şekli Mezar Taşlarının Folklorik Açısından Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN Armağanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008, s. 503-513.

TÜRKMEN, Hafize Öztürk, “Tarihsel Olarak Kadın Şifacılık ve Tıbbın Değerleri”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 1.2, 2011, s. 21-27.

UÇAN Gülfem Özlü ve Bahadır UÇAN, “Diş Hekimliğinde Sanal Gerçeklik Uygulamaları”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 607-614.

UĞURELİ, Ayşe, "Anadolu Halk Hekimliğinde Köstebek Kullanımı ve Köstebek Ocaklarının Mitolojik Yansımaları", **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6.16, 2019, s. 167-173.

UĞURLU, M. Cemil, “Hipokrat”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, 50.2., 1997, s. 67-78.

UYAR, Akın, “Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat, 2013.

UZGİDİM, Betül, “Şifalı Sulardan Gelen Sağlık: Gönen Örneği”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 423-436.

ÜÇER Müjgan “Sivas’ta Folklorik Tıp ve Bunun Modern Tıptaki Yeri”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 253-266.

- ÜÇER, Müjgân, “Ocaklar”, **Sivas Folkloru Dergisi**, 8, 1973, s. 3-5.
- ÜÇER, Müjgan, “Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Gelenek Görenek İnançlar Sektör Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 164-179.
- ÜNAL, Merve, DAĞDEVİREN, Hamdi Nezih, “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri”, **Eurasian Journal of Family Medicine**, 8.1, 2019, s. 1-9.
- ÜNAL, Ömer, **Hatay'ın Dört Yol İlçesinde Halk Hekimliği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- ÜNALAN, İbrahim ve Özlem ÜNALAN, "Kemaleddîn Demîrî'nin Hayâtül Hayevân Adlı Eserinde Geçen Halk Hekimliği Unsurlarının Geleneksel Tedavi Yöntemleri Açısından İncelenmesi", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 12.3, 2022, s. 493-506.
- ÜNALAN, Özlem, “Alanya’da Halk Hekimliği”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2021.
- ÜNLÜ, Eren, “Tatar Türkçesinde Anatomi ile İlgili Söz Varlığı”, Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 493-506.
- ÜNSAL, Velid, vd., "Dereotu, Semizotu ve Roka'da Antioksidan ve Antimikrobiyal Aktivitenin Araştırılması", **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 3, 2015, s. 25-32.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, “IX Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1974, s. 53-55.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, **Selçuk Tababeti XI-XIV Asırlar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1940.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, **Tıbbî Deontoloji Derslerinden Kısa Bahisler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1945.

- ÜNVER, Ahmet Süheyl, **Tibbî Folklor ve İyi Telkinler**, Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1938.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, **Uygurlarda Tababet**, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Yayınları, İstanbul, 1936.
- ÜSTÜN, Nebahat Şule, vd., “Giresun İlinde Tüketilen Yenilebilir Yabani Otsu Bitkiler”, **Acta Biologica Turcica**, 32/2, 2018, s. 84-89.
- YAHYA, Zümrüt, “Van’ın Bazı Köylerinde Halk Hekimliği Açısından Çocuğa Kalma ve Çocuk Düşürme ile İlgili Uygulamalar”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, MİFAD Yayınları, Ankara, 1989, s. 185-190.
- YALÇINKAYA, Fatoş, “Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri” **Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, Manifesto Sayısı, 2/2, 2019, s. 70-80.
- YALÇINKAYA, Fatoş, “Türk Dünyası Atasözlerinde Ateş”, **Turkish Studies**, 10/16, 2015, s. 1169-1184.
- YAVUZ, Cemil, vd., “Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceği”, **Online Journal of Art and Design**, 7.3, 2019, s. 156-159.
- YAYLAGÜL, Özen, “Anadolu’da Yaşayan Halk Hekimliği Uygulamalarının Eski ve Orta Türkçe Tıp Metinlerindeki Temelleri”, **Milli Folklor**, 103, 2014, s. 48-58.
- YERLİKAYA, Halis, "Elâzığ ve Çevresinde Hayvan Hastalıklarında Halk Hekimliği Üzerine Araştırmalar", **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, 8.2, 2002, s. 131-138.
- YEŞİL, Yılmaz, "Türk Halk Hekimliğinde Elma", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4.11, 2015, s. 201-212.
- YEŞİLDAL, Ünsal Yılmaz, “Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri”, **Milli Folklor**, 30.119, 2018, s. 48-59.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık. Ankara, 1999.

- YILDIRIM, Gülay ve Türkan IŞIK, "Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı", **Folklor/Edebiyat**, 20.78, 2014, s. 239-252.
- YILMAZ Asena Tuğçe ve Muhammed AVŞAR, "Hastalık Sağaltmada Ocakların Rolü ve Buna Bağlı Uygulamalar: Tokat Örneği", Halk Kültüründe Sağlık Uluslararası Sempozyumu, **Halk Kültüründe Sağlık**, (Ed. Ömür Ceylan), Motif Vakfı Yayınları No:21, İstanbul, 2021, s. 275-292.
- YILMAZ, Şirin, "Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları", **Milli Folklor**, 28.109, 2016, s. 187-200.
- YODER, Don, "Halk Tıbbı ve Modern Tıp", (Çev. S. Yoğurtçuoğlu ve A. Gülüm), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3**. (Yay. Haz. M. Ö. Oğuz, S. Gürçayır Teke ve S. Akkaya), Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2015.
- ZAFER, Cem, "Türkiye’de Konargöçer Kültürü” **Muhakeme Dergisi**, 1.2, 2018, s. 105-115.
- ZORLUER, Selim, "Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2018.

Elektronik Kaynaklar

<https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/109/102-103-ayet-tefsiri>,
E.T:12.07.2020

<https://www.nufusu.com/il/giresun-nufusu>, E.T: 05.02.2022

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20885.pdf>. 29 Mayıs 1991, Sayı: 20885, E.T:
12.09.2021

<http://www.tarimturk.com.tr/yazar-odun-dil-yumru-cene-40.html>, E.T: 20.01.2022

<https://kuran.diyamet.gov.tr>, E.T:01.05.2020

<https://ich.unesco.org/en/RL/culture-of-ay-tea-a-symbol-of-identity-hospitality-and-social-interaction-01685#identification>, E.T: 07.12.2022

https://www.dokap.gov.tr/Upload/Genel/dokap-tab-ar-ge-bahcelerinin-kurulumu-ve-ureticilerinin-egitimipdf-242103-rd_39.pdf, E.T: 12.10.2022

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141027-3.htm>, E. T.: 20.03.2021.

EKLER

Ek I: Kaynak Kişiler⁷⁶

KK.1: S. E., 1954, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.2: S. T., 1959, Emekli Öğretmen, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.3: E. Ü., 1965, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.4: A. A., 1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.5: S. Ç., 1939, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.6: M. A., 1972, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.7: S. İ., 1963, Lise Mezunu, Personel, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.8: M. Y., 1962, İlkokul Mezunu, İşçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.05.2019.

KK.9: M. P., 1962, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 13.05.2019.

KK.10: H. Y., 1960, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 13.05.2019.

KK.11: E. K., 1984, Lise mezunu, Çiftçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

⁷⁶ Kişisel verileri korumak amacıyla kaynak kişilerin isimleri ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılmıştır.

KK.12: B. A., 1985, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.13: S. Y., 1986, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 16.05.2019.

KK.14: A. K., 1942, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 13.05.2019.

KK.15: N. K., 1965, Lise Mezunu, Kuran Kursu Hocası, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 15.05.2019

KK.16: L. E., 1960, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 15.05.2019.

KK.17: S. G., 1975, Lise Mezunu, Güvenlik, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 15.05.2019.

KK.18: S. K., 1980, Lise Mezunu, İşçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 16.05.2019

KK.19: Ö. G., 1986, İlkokul Mezunu, Yurt Görevlisi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 16.05.2019.

KK.20: Z. Y., 1977, Ortaokul Mezunu, İşçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 16.05.2019.

KK.21: R. E., 1957, Lisans Mezunu, Öğretmen, Lisans Mezunu, Tamzara Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.22: H. Y., İlkokul Mezunu, 1956, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.23: S. Ç., 1939, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Bülbül Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.24: S. D., 1971, Ortaokul Mezunu, İşçi, Tamzara Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.25: R. Ş., 1970, Önlisans Mezunu, Memur, Kırkgöz Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.26: M. A., 1955, İlkokul Mezunu, Emekli, Bülbül Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.27: E. Ş., 1993, Önlisans Mezunu, Esnaf, Bülbül Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.28: S. Y., 1971, Önlisans Mezunu, Memur, Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.29: S. A., 1978, Önlisans Mezunu, Esnaf, Tamzara Mah.-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.30: F. P., 1973, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.31: U. Ç., 1966, Lise Mezunu, Memur, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019

KK.32: Ö. Ş., 1963, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.33: İ. D., 1954, Ortaokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.34: S. Y., 1965, İlkokul Mezunu, Esnaf, Bülbül Mah., Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.35: S. B., 1968, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.05.2019.

KK.36: A. K., 1977, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Gürbudak-Alucra/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.37: M. Ö., 1944, İlkokul Mezunu, Terzi, Merkez/Alucra/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.38: M. Ç., 1950, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez/Alucra/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.39: N. Ç., 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çandır Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 21.02.2020.

KK.40: A. T., 1952, İlkokul Mezunu, Ayakkabıcı, Merkez/Alucra. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.41: Ş. K., 1942, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez/Alucra. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.42: L. K., 1957, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.01.2020.

KK.43: H. S., 1928, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.44: A. O. A., 1975, Lise Mezunu, Güvenlik, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.45: H. A., 1936, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 22.05.2019.

KK.46: B. Ç., 1954, Ortaokul Mezunu, Emekli, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 22.05.2019.

KK.47: M. Ç., 1964, Önlisans Mezunu, Çiftçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 22.05.2019.

KK.48: F. D., 1956, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.49: N. S., 1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.50: M. Ş., 1965, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 22.05.2019.

KK.51: Y. Ö., 1956, Ortaokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi:13.05.2019.

KK.52: M. A. Ö., 1973, Ortaokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi: 13.05.2019.

KK.53:N. T., 1973, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.54: H. Ş., 1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kayagüney (Fındıklı Köyü)-
Güce/Giresun Görüşme Tarihi: 24.07.2020.

KK.55: C. K., 1968, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.56: N. K., 1940, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Bozat Köyü- Bulancak/Giresun.
Görüşme Tarihi: 07.02.2020.

KK.57: Y. Ş., 1982, Lise Mezunu, İnşaat Ustası, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi: 13.05.2019.

KK.58: A. T., 1965, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi: 16.05.2019.

KK.59: F. Ç., 1972, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun.
Görüşme Tarihi:16.05.2019.

KK.60: A. K., 1981, Lise Mezunu, İşçi, Orhaniye Köyü, Merkez/Giresun. Görüşme
Tarihi: 21.07.2019.

KK.61: E. Ö., 1931, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun
Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.62: A. T., 1956, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, , Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun
Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.63: S. G. A., 1958, İlkokul Mezunu, Emekli, Ören Beldesi-Eynesil/Giresun
Görüşme Tarihi: 20.05.2020.

KK.64: H. Ç., 1963, Ortaokul Mezunu, Kaynakçı, Merkez-Eynesil/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2020.

KK.65: Y. Ş., 1973, Lise Mezunu, İmam, Merkez-Eynesil/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.05.2020

KK.66: N. Ç., 1962, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Kayabaşı Köyü- Keşap/Giresun Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.67: A. S., 1948, Ortaokul Mezunu, Emekli, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun Görüşme Tarihi: 30.04.2019

KK.68: N. Y., 1954, Ortaokul Mezunu, Emekli, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.69: C. Ç., 1954, Ortaokul Mezunu, Emekli, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.70: S. A., 1944, İlkokul Mezunu, Emekli, Kayabaşı Köyü-Keşap/Giresun Görüşme Tarihi: 30.04.2019.

KK.71: N. Ç., 1962, İlkokul Mezunu, Pazarcı, Sofullu Mah. Merkez– Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.72: S. G., 1965, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Duroğlu Beldesi- Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.09.2019.

KK.73: N. A., 1960, Okur-Yazar Değil, Köy Ebesi, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.74: H. A., 1967, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.75: S. E., 1959, İlkokul Mezunu, Pazarcı, İsmet Paşa-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.76: S. K., 1970, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bozat Köyü- Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 07.02.2020.

KK.77: A. K., 1945, İlkokul Mezunu, Elektrikçi, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.78: F. K., 1939, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.79: Ç. A., 1974, Okur-Yazar Değil, Pazarcı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.80: Ş. K., 1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bozat Köyü-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 07.02.2020.

KK.81: Ş. K., 1952, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bozat Köyü-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 07.02.2020.

KK.82: Ş. A., 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.83: M. Y., 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.84: Y. A., 1982, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.85: M. Ş., 1934, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Kayagüney-Güce/Giresun. Görüşme Tarihi: 24.07.2020.

KK.86: A. A., 1965, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.87: Ş. D., 1970, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.88: N. D., 1975, Ortaokul Mezunu, Muhtar (Kümbet), Kümbet-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.01.2020.

KK.89: Z. Ç., 1984, Lisans Mezunu, Kamu Personeli, Merkez-Alucra/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.01.2020.

KK.90: C. K., 1949, Ortaokul Mezunu, Emekli, Akkaya Köyü-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 14.12.2019.

KK.91: G. A., 1916 (?), Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi:14.12.2019.

KK.92: E. T., 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 14.12.2019.

KK.93: Kaynak kişi bilgilerini vermek istemedi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi:14.12.2019

KK.94: F. D., 1974, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 17.08.2019.

KK.95: H. D., 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Boztekke Köyü- Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.10.2019.

KK.96: S. K., 1959, Okur-Yazar Değil, Pazarcı, Boztekke Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 01.10.2019.

KK.97: H. K., 1952, İlkokul Terk, Emekli, Boztekke Köyü-Merkez/Giresun, Görüşme Tarihi: 01.10.2019.

KK.98: N. G., 1939, Ev Hanımı, Duroğlu Beldesi-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.10.2019.

KK.99: A.B., 1972, İlkokul Mezunu, Kamu Personeli, Beşirli Köyü-Görece/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.01.2020.

KK.100: M. M., 1985, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.101: C. B., 1956, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.102: İ. T., 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Köklüce-Alucra/Giresun. Görüşme Tarihi: 19.05.2019.

KK.103: G. Ç., 1949, Okur-Yazar Değil, Pazarcı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.104: G. S., 1955, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aktepe-Alucra/Giresun, Görüşme Tarihi: 20.05.2019.

KK.105: M. K., 1964, Lise Mezunu, Çiftçi, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.106: Ç. N., 1987, Önlisans Mezunu, Kamu Personeli, Lapa Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 03.12.2019

KK.107: P. U., 1955, Okur-Yazar Değil, Pazarcı, Pazarsuyu-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2019.

KK.108: P. D., 1964, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 25.05.2021.

KK.109: E. K., 1940, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Boztekke Köyü-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.10.2019.

KK.110: D. K., 1963, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 16.05.2019.

KK.111: A. U. T., 1975, Ortaokul Mezunu, Emekli, Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.08.2020.

KK.112: Ü. A., 1956, Önlisans Mezunu, Emekli Öğretmen, Şeyhli Köyü-Piraziz/Giresun, Görüşme Tarihi: 08.12.2019

KK.113: N. K., 1978, Önlisans Mezunu, İşçi, Teyyaredüzü Mah.-Merkez/Giresun. Görüşme Tarihi: 14.12.2019.

KK.114: H. K., 1924, İlkokul Mezunu, Emekli, Bozat Köyü-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 07.02.2020.

KK.115: M. T., 1945, İlkokul Mezunu, Emekli, Akkaya Köyü-Dereli/Giresun. Görüşme Tarihi: 14.12.2019.

KK.116: T. C., 1967, Önlisans Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.02.2020.

KK.117: S. K., 1951, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.118: M. K., 1950, Lise Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.119: Z. A., 1960, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 24.02.2020.

KK.120: İ. Ş., 1970, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 21.02.2020.

KK.121: Ö. D., 1981, Ortaokul Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun, Görüşme Tarihi: 21.01.2020.

KK.122: Ş. Ö., 1941, Ortaokul Mezunu, Emekli, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.01.2020.

KK.123: S. M., 1961, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.124: H. P., 1972, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.125: Z. P., 1975, Lise Mezunu, Pazarcı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.126: M. P., 1978, Lise Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 11.03.2020.

KK.127: İ. A., 1933, Okur-Yazar Değil, Muhtar, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 02.02.2020.

KK.128: İ. A., 1952, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 20.01.2020.

KK.129: Z. T., 1947, İlkokul Mezunu, Pazarcı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 06.02.2020.

KK.130: A. Y., 1962, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 06.02.2020.

KK.131: M. K., 1955, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 15.02.2020.

KK.132: H. S., 1975, Lise Mezunu, Pazarcı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 27.02.2020.

KK.133: T. S., 1999, Lise Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 27.02.2020.

KK.134: K. K., 1988, Lisans Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 10.01.2020.

KK.135: E. A., 1965, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 27.02.2020.

KK.136: G. A., 1971, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 27.02.2020.

KK.137: E. A., 1969, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 27.02.2020.

KK.138: M. K., 1955, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

KK.139: S. Ş., 1955, İlkokul Mezunu, Emekli, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

KK.140: F. V., 1937, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

KK.141: F. Ö., 1928, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Piraziz, Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

KK.142: A. E., 1963, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

Kk.143: F. A., 1955, İlkokul Mezunu, Pazarcı, Merkez-Piraziz/Giresun. Görüşme Tarihi: 12.03.2020.

KK.144: M. Y., 1979, Lisans Mezunu, Memur, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

KK.145: A. Y., 1981, Lisans Mezunu, Hemşire, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

KK.146: Ü. Y., 1950, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 31.10.2021

KK.147: H. G., 1959, Okur-Yazar Değil, Çiftçi, Merkez-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

Kk.148: H. H., 1956, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Küçükdere Köyü-Bulancak/Giresun. Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

KK.149: S. K., 1956, Ortaokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.150: Ö. D., 1966, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.151: H. D., 1974, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.152: M. K., 1963, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.153: H. C., 1972, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.154: İ. B., 1985, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.155: Z. B., 1959, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.156: A. Ö., 1969, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.157: M. A., 1954, Lise Mezunu, Emekli, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.158: A. Ç., 1963, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.159: H. K., 1969, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.160: S. Ç., 1978, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.161: G. Ç., 1984, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.162: M. İ., 1963, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.163: K. İ., 1965, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.164: M. G., 1955, İlkokul Mezunu, Pazarcı, Merkez-Tirebolu, Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.165: T. A., 1991, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.166: O. K., 1981, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.167: B. K., 1982, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.168: H. G., 1991, Lisans Mezunu, Öğrenci, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.169: S. G., 1999, Yüksek Lisans Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.170: F. G., 1980, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.171: Ö. B., 1970, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.172: S. K., 1990, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.173: H. K., 1972, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.174: R. K., 1986, Yüksek Lisans Mezunu, Pazarcı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.175: H. K., 1957, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.176: S. S., 1996, Lisans Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.177: Y. S., 1967, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.178: F. E., 1970, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.179: E. E., 1960, Lise Mezunu, Serbest Meslek, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.180: V. Y., 1995, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.181: B. Y., 1967, İlkokul Mezunu, Esnaf, Merkez-Tirebolu/Giresun. Görüşme Tarihi: 29.10.2021.

KK.182: Y. Y., 1982, Lise Mezunu, Çiftçi, Merkez-Şebinkarahisar/Giresun. Görüşme Tarihi: 15.11.2021.

KK.183: M. D., 1965, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez-Yağlıdere/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.07.2020.

KK.184: M. D., 1975, Lise Mezunu, Esnaf, Merkez- Yağlıdere/Giresun. Görüşme Tarihi: 05.07.2020.

KK.185: A.Y., 1970, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Merkez-Espiye/Giresun. Görüşme Tarihi: 09.10.2021.

KK.186: S. M., 1980, Lise Mezunu, Güvenlik Görevlisi, Merkez-Espiye/Giresun. Görüşme Tarihi: 09.10.2021.

KK.187: Y.S., 1963, Lise Mezunu, Emekli, Merkez-Espiye/Giresun. Görüşme Tarihi: 09.10.2021.

KK.188: B.Ş., 1980, İlkokul Mezunu, İşçi, Kayagüney (Fındıklı Köyü)-Güce/Giresun. Görüşme Tarihi: 24.07.2020.

KK.189: N.Y., 1955, İlkokul Mezunu, Hayvancılık, Ören Beldesi-Eynesi/Giresun. Görüşme Tarihi: 24.07.2020.

KK.190: M.V., 1979, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Kılıçtutan Köyü-Çamoluk/Giresun. Görüşme Tarihi: 23.05.2021.

KK.191: F.V., 1970, Lise Mezunu, Güvenlik Görevlisi, Kılıçtutan Köyü-Çamoluk/Giresun. Görüşme Tarihi: 23.05.2021.

KK.192: T.A, 1990, Lisanüstü, Öğretim Görevlisi, Şebinkarahisar. Görüşme Tarihi: 06.01.2022.

Ek II: Saha Araştırmalarına Ait Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Kaynak kişilerle halk baytarlığı ile ilgili bilgiler alırken. (Merkez/Alucra, 19.05.2019)

Fotoğraf 2: Hayran Kaplıcası ile ilgili yapılan görüşme. (Aktepe Köyü/Alucra, 19.05.2019)

Fotoğraf 3: Kaynak kişilerle bir görüntü. (Eynesil 20.05.2020)

Fotoğraf 4: Kaynak kişi (KK.189). (Eynesil, 20.05.2020)

Fotoğraf 5: Araştırmamızda ziyaret ettiğimiz Keşap Kayabaşı köyü kahvehanesinden bir görüntü (30.04.2019).

Fotoğraf 6: Kaynak kişi (KK.61). (Kayabaşı Köyü /Keşap, 30.04.2019)

Fotoğraf 7: Çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin ziyaret ettiği Seyit Mahmut Çağırğan Hazretleri'nin evi. (Boyluca Köyü-Alucra/19.05.2019)

Fotoğraf 8: Seyit Mahmut Çağırğan Hazretleri'nin evi. (Boyluca Köyü/Alucra 19.05.2019)

Fotoğraf 9: Seyit Mahmut Çağırğan Hazretleri Türbesi İç Mekân. (Boyluca Köyü/Alucra 19.05.2019)

Fotoğraf 10: Seyit Mahmut Çağırğan Hazretleri Türbesi Dış Mekân. (Boyluca Köyü/Alucra, 19.05.2019)

Fotoğraf 11: Eynesil Yeni Cami avlusunda bulunan şifalı su. (Merkez/Eynesil, 20.05.2020)

Fotoğraf 12: Hayran Kaplıcası'nın şifalı su kaynağı. (Aktepe Köyü/Alucra, 19.05.2019)

Fotoğraf 13: Kaynak kişilerle bir görüntü. (Boztekke köyü/Giresun, 11.10.2020)

Fotoğraf 14: Kaynak kişilerle toplu fotoğraf. (Dereli, 01.02.2020)

Fotoğraf 15: Şifalı sakat suyu. (Boztekke Köyü-Merkez/Giresun)

Fotoğraf 16: Kırık-çıkık ocağı. (Dereli, 01.02.2020)

Fotoğraf 17: Kaynak kişilerle bir görüntü. (Dereli, 01.02.2020)

Fotoğraf 18: Kırık-çıkık tedavisinde ocaklı tarafından sıcak su ve sabunla yapılan sarma işlemi. (Alucra/19.05.2019).

Fotoğraf 19: Soldan sağı KK.92; KK.93; KK.113 (Merkez/Dereli, 14.12.2019)

Fotoğraf 20: Kırık-çıkık ocağı, kaynak kişi (KK.96). (Boztekke köyü/Giresun 01.10.2019)

Fotoğraf 21: Çocuk sahibi olmak için ziyaret edilen Akkaya Köyü Cami. (Akkaya Köyü/Dereli, 20.01.2020)

Fotoğraf 22: Akkaya Köyü Cami (Akkaya Köyü/Dereli, 20.01.2020).

Fotoğraf 23: Akkaya Köyü Cami arkasında bulunan çivi çakma yeri. (Akkaya Köyü/Dereli 20.01.2020).

Fotoğraf 24: Kümbet şifalı su. (Kümbet Yaylası/Dereli 12.01.2020)

Fotoğraf 25: Kaynak kişi (KK.88). (Kümbet Yaylası/Dereli 12.01.2020)

Fotoğraf 26: Şeyh Kerameddin Türbesi (Boztekke köyü /Giresun, 05.07.2020).

Fotoğraf 27: Bel ağrısı için bel bağlama yönteminden bir görüntü. (Dereli, 01.02.2020)

Fotoğraf 28: Akıl Suyu. (Tamzara/Şebinkarahisar, 12.08.2020)

Fotoğraf 29: İlaçlık kestane balı (Salı Pazarı, Merkez/Bulancak, 04.10.2020)

Fotoğraf 30: Kaynak kişi (KK.112). (Şeyli Mahallesi/Piraziz, 08.12.2019)

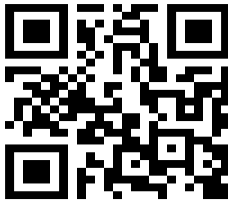
Fotoğraf 31: Ocaklı (KK.92). (Dereli, 14.12.2019)

Fotoğraf 32: Kaynak kişi ile bir görüntü. (Ören Beldesi/Eynesil: 20.05.2020)

Fotoğraf 33: Kaynak kişi (KK.192). (Merkez/Şebinkarahisar, 05.01.2022)

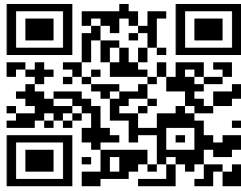
Ek III: Karekodlar**Karekod 1: Al Ocağı (Al Atlama Ritüeli)****Karekod 2: Kanatlı Hayvanlar Ocağı****Karekod 3: Göbek Çekme**

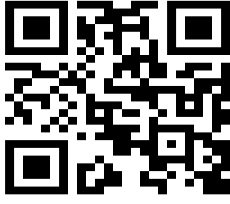
Karekod 4: Kırıkçı-Çıkık Ocağı. Ocaklı S.K. (KK.96) ile yapılan görüşme.

Karekod 5: Haşirik Tedavisi

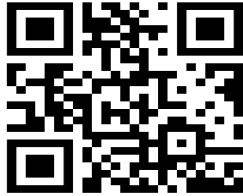
Karekod 6: Böbrek Taşı Düşürme

Karekod 7: Hayran Kaplıcası (Şifalı su)

Karekod 8: Seyit Mahmut Çağırğan Evi: Boyluca Köyü/Alucra

Karekod 9: Dereli Akkaya Köyü Cami (Çocuk Sahibi Olmak İçin Yapılan Ritüel)

Karekod 10: Kumbet Şifalı Suyu (Böbrek taşı düşürme ve kabızlık tedavisi)

Karekod 11: Sakat Suyu

Karekod 12: Sakat Suyu Tedavi

Karekod 13: Egzama Tedavisi

Karekod 14: Şeyh Piraziz

Karekod 15: Menüsküs Tedavisi

Karekod 16: Eklem Ağrıları Ocağı

Karekod 17: Kalp Yetmezliği /Siğil Tedavisi

Karekod 18: Bağırsak Kurdu/Parazit/Kanser Tedavisi

Karekod 19: Hacamat Tedavisi

Karekod 20: Sedef hastalığı için kaynak kişi (KK.192) ile yapılan görüşme.